pytle ham lampyphte; 1568.

Archaionomia

ΑΡΧΑΙΟΝΟΜΙΑ,

SIVE

de priscis anglorum legibus libri, sermone Anglico, vetustate antiquissimo, aliquot abhinc seculis conscripti, atq; nunc demum, magno iurisperitorum, & amantium antiquitatis omnium commodo, è tenebris in lucem vocati.

¶ *Gulielmo Lambardo interprete.*

¶ *Regum qui has Leges scripserunt nomenclationem, & quid praeterea accesserit, altera monstrabit pagina.*

LONDINI,
ex officina Joannis Daij.
An. 1568.

Cuj cupit immunem poenis traducere vitam,
Haud decet in patrijs Legibus esse rudem.

In hoc opere continentur,

Leges { *Inæ*, Occiduorum Saxonum Regis. *Aluredi*, totius Angliæ Regis.

Fœdus *Aluredi*, & *Guthruni*, Regum.

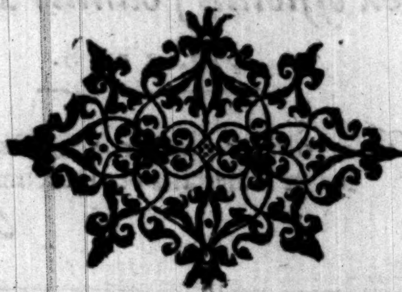
Leges *Edouardi*, Regis Angliæ.

Fœdus *Edouardi*, & *Guthruni*, Regum.

Leges { *Ethelstani*, Regis Angliæ. *Edmundi*, Regis Angliæ. *Edgari*, Regis Angliæ. *Ethelredi*, Regis Angliæ. *Canuti*, Regis Angliæ, *Daciæ*, & *Noruegiæ*.

Atq; hæc quidem omnia Latinè reddidimus.

Accessere præterea latinè conscriptæ leges, quas Regem Edouardum (confessorem vocant) tulisse, & Gulielmum eius nominis primum approbasse. Scriptores pleriq; omnes prædicant.

Ornatißimo viro, GULIELMO CORDELLO Equiti aurato, & Serenissimæ Reginæ ELIZABETAE ab Archiuis, Gulielmus Lambardus.

S. D. P.

RÆCLARE *mea quidē Sententia Heraclitus (vir præstātißime) leges ciuitatis murū, atque vti mœnia defendēdas affirmauit. Quemadmodū enim hostes exteri atque longinqui, ciuitatem oppugnaturi, si ad muros aßilierint atque occuparint, non leuem inclusis minitantur mortis, & vastitatis metum: ad eundem modum ciues improbi, hostium teterrimi, si leges impunè transilierint atque protriuerint, maximā important Reipub. calamitatem. Atque, vt ipsa ciuitatum mœnia, quamdiu firma fixaque man-*

manserint, nec vllo inimicorum impetu conuulsa, sed diligenti eorum qui sunt in speculis obseruatione custodita, magnum facessunt hostibus negotium, certãque ciuibus salutem pollicentur: ita etiam leges, quamdiu assidua fuerint magistratuum vigilia conseruatæ, summaque eorum administratæ diligentia, nec vllis vnquam improborum obtritæ conatibus, magnis, meritisque afficiunt malos supplicijs, bonos tuentur, eisque muri, & tranquillitatis propugnacula existunt. Cum igitur cõstet, ad salutem populorum, regnorum incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam conditas esse leges, omnesque (quantum viribus eniti, & consilio prouidere possint) has defendere, augere, ac locupletare deceat, non potui aut adeo in patriam ingratus, in antiquitatem inofficiosus, aut mei ordinis tam esse immemor, quin rudera, saxaq; hæc vetustissima, à situ,

tu, squalore, & tenebris liberata, quorũq; alia ad mœniorum robur, ad ornatũ alia, atq; ad vtilitatem faciant omnia, in lucẽ proferrem, detergerem, palamq́; omnibus visenda collocarem. Id autẽ (vir Ornatißimè) quale sit planius vt intelligatur, tibi rationem incœpti mei breuiter aperiendam putaui. Obtulit mihi superiori anno Laurentius Noelus, diligentißimus inuestigator antiquitatis, mihique multa & iucunda consuetudine coniunctus, ac qui me (quicunque in hoc genere sim) effecit, priscas Anglorum leges, antiquissima Saxonum lingua, et literis conscriptas, atque a me (quoniam ei tũ erat trans mare eundum) vt latinas facerem, ac peruulgarem vehementer flagitauit. Huius ego postulationi æquæ & honestæ, cum prorsus refragari religio fuerat, non tamẽ protinus concesßi, verum vbi & ipse sæpius auidißime lectitaßem, & amicorũ non

nullos (quorum ego tanti facio iudiciū, vt facile eorū credo sententiam me ab oībus Criticorū calūnijs vindicaturā) ea de re consuluisse, hanc tandē suscepi prouinciā, atq; vt illi obsequēdo, reipub. inseruirē, vt potui difficultatē superaui. In qua, (vt de re etiā ipsa nōnihil dicā,) si cuiquā videbor haud rectā locorū oīum eruisse sententiā, ad arctā interpretis legē nō formasse sermonē, tenui vsus orationis filo, nullo verborū apparatu, nullis deniq; rem copijs instruxisse: Huic ego respōsum cupio; primo, dedisse me quidē operā, vt fidelis, perspicua, et (quoàd eius facere potui) latina, nec horrida esset translatio nostra, fidelitatis autē et euidētiæ (in re presertim obscura et ignota) quā maximè habuisse rationē: deinde nō sēper in eo vt verbū pro verbo redderē laborasse, sed germanū potius indagasse rei sensū, magisq; τὴν διάνοιαν, quā τὸ ῥητὸν vestigijs cōsequutū: Doctis deniq; præbitā a me, nō præreptā, demonstratam, nō dēp-

tam

tā cōuertendi materiā, meq; benignè concessurū, vt quae per me saluae sunt veteres sacrataeq́ leges, per alios sint ornatae. Atq́ vt ingenuè id quod res est de me fatear, nō potui certè pro sua dignitate hanc Spartā exornare, neq́ adeò me satis idoneū profiteor regiae volūtatis internūtium, Tamē ne aut haec Saxonicè scripta venerandae vetustatis monumēta, diutius cū tineis blattisq́ cōflictarētur, aut latina, ita quidem (prout hactenus) infantia, vt vix tria verba sine turpissimo sermonis et sentētiae vitio deprehendas circūueherētur, mihi propemodum necessariū putaui hoc onus laboris suscipere, et quantū interpretando possim experiri. Iam vero ne quis domi nostrae has natas esse leges arbitretur, planè suscipio atque profiteor, magna fide et religione ex vetustissimis (vt quae ante quingētos annos, vti coniectura autumo, saxonicis depicta sunt literis) exēplaribus fuisse desumptas, quorū pleraq; in Reuerend. in Christo patris,
 atq́

atque optimè de Antiquitate meriti, D. Matthei Cantuariensis Archiepiscopi Bibliotheca, alia aliorum in librarijs visenda supersunt. Cœterum, vt finem aliquẽ orationi nostræ faciamus, cũ duo sint hac nostra tẽpestate hominũ genera, qui summa inter se contentione digladiantur, vetusti nimirum erroris patroni, & renouatæ religionis vindices, quorumq; alij propter nõnulla quæ haud probanda videtur, auidè has nostras leges (quasi diuturnam sitim explere cupiẽtes) arripient, alij tanquam feculentas aspernabuntur, ac respuent, alterutros ego paucis admonitos velim, Hos quidem, ne vinum quòd fex subsit reijciant, illos vero de fece ne hauriãt. Habes nunc igitur, & instituti mei rationem, & laboris consilium, in quibus vt pios & candidos lectores omnes æquiores me iudices habiturũ confido, quod doctis hanc conuersionem qua se exerceãt, in do-

ctis quæ se iuuent, vtrisque autem quæ se delectent exhibeo, ostendo omnibus, obtrudo autem nemini: ita difficiles & morosos illos, quibus nec Iupiter ipse, serenus, aut pluuius, vt est in prouerbio, placere poterit, nec fauturos sperabo, neque inuidentes metuam. Tibi vero (vir præstantissime) cui & plurimum debeo, & qui hoc munere quam dignissimus esse videre, meos in hoc campo susceptos labores dicandos arbitror: Primum, quia in iuris & legum interpretatione florentissimus et es, et haberis: Deinde vt singularis meæ erga te beneuolentiæ perpetui sint testes. Postremo, quò tu qui Serenissime reginæ Elizabetæ Tabulario præsis, veteres has clarissimorum Regum tabulas tuo fœlicissimo sapientissimoque patrocinio tuearis. Accipe igitur benigna manu hoc munus literarium, quo edendo si benè nauatam operam meam, si tibi conatum meum probari intellexero,

lexero, non modo ad peruulgandas latinas Henrici primi regis institutiones animos mihi addideris, verum etiam ad recondita Saxonicarum legum Aluredi, Ethelredi, aliorumq́ regum fragmenta inuestiganda studium incenderis. Atq́ ita tandem fieri poterit aliquando, vt ductu auspicioq́ tuo, Anglicarum legum memoria (quæ res vna ad summam earum existimationem desyderãda videtur) ab Ethelberto rege, qui primus anglorũ sacro tinctus est baptismate, ad hoc nostrum tempus ætatis amplissimis literarum monimentis erit consignata. Vale. Ex hospitio nostro Lincolniensi.

Mens. Septembris. 1568.

¶ Tui studiosissimus.

GVLIELMVS LAMBARDVS.

Quò facilius lectores, nulloq; ferè negotio,

Saxonica legant, ac legentes aliquo modo ediscere possent, Alphabetum primò apponendum duximus.

A	*a*	l	*l*	ƿ	*w*
b	*b*	Ꮇ	*m*	x	*x*
c	*c*	n	*n*	ẏ	*y*
ð	*d*	o	*o*	Æ	*Æ*
Є	*e*	p	*p*	Є	*æ*
ꝼ	*f*	q	*q*	Ð	*th*
ᵹ	*g*	ꞃ	*r*	ð	*th*
h	*h*	ſ	*s*	þ	*th*
ı	*i*	ꞇ	*t*	⁊	*and*
k	*k*	u	*u*	ꝥ	*that*

Comma apud illos hoc modo . notatur

Periodi forma hac ; nos vsi sumus.

¶ *Hæc igitur cum in perfacili cognitione versentur, non est quòd diffidant lectores se posse intelligere, si modo cupiant, ipsum etenim literarum genus pro maiori parte vel hodie vsitatũ, Sermo itidem aut vulgaris est, aut nõ ità multùm a vulgari intelligentia remotus.*

Rerum & verborum in hac translatione præcipue difficilium explicatio.

ADuocare & *aduocatio*, Saxonicè, tẏman ⁊ team. *Est propriè* tẏman *propagare*, team *soboles, & propagatio: per translationem vero, aliū patefacere, atq; in mediū proferre. Erat enim in more positum, vt si quis rem furto surreptā mercatus, eandem alteri vēdidisset, atq; is porro rem illam alteri cuiquam alienasset, idemq; fecissent alij præterea plures, Domino tamen per leges licebat rem suam vbiuis deprehensam suo sibi iure vendicare. Tum vero eius (quem penès res erat deprehēsa) partes erant, venditorem proferre, causæq; illum aduocare, vt is venditionem præstaret, atq; in se reciperet. Is demū causa aduocatus, alium citabat aliquem, atq; ita alio alium aduocante, in ipsum tādem furti autorem culpa transferebatur. Nos Gallicè* voucher al garrantie *cuius est frequens in legibus mentio, appellamus.*

Voucher al garrantie.

ƿeꞃe.

Æstimatio *capitis*, Saxonicè ƿeꞃe *id est, precium hominis, vox a* ƿeꞃ *quod hominē sonat ducta. ego a Iustiniano (de peremptì corporis æstimatione verba faciente) edoctus, corporis, & capitis æstimationem verti. Coniectura est, eaq; non leuis, haud ita multis scatuisse prisca tempora sceleribus, quippe quibus rapinæ, furto, cædi, plurimisq; alijs facinoribus mulctæ imponebantur pecuniariæ, cum his hac nostra tempestate nos omnibus meritò capitis pœnā irrogamus, quod quantis nostris peccatis venerit, nō potest sine molestia cogitari. Inter alias, capitis erat æstimationis mulcta, atq; eius rei gratia æstimabantur quiq;, & a summo ad infimum capite censebantur singuli. Hinc enim alius* tƿelf-hẏnꝺmon. *quasi* tƿelf hunꝺ mon, *quòd capitis eius æstimatio* 1200. *solidorum esset, dicebatur: alius* Sixhẏnꝺmon. *quia* 600: *alius* tƿihẏnꝺmon. *quod* 200. *valebat solidis, nominabatur. Rex Henricus qui id nomen habuit primus, litteris publicis signo regio munitis, ciuem quemq; Londinensem* 100. *solidis æstimabat. Hanc capitis æstimationem, scriptorum vulgus* Weram *nuncupat.*

tƿelf-hẏnꝺmon, &c.

Wera.

Amphora, Saxonicè ambeꞃ, *quasi ampher*, ἀμφορεὺς *di-*

ctio

*tio Græca vasis vinarij genus, & mensuram significat, Sic dicta quòd duas habeat ansas, atq; ex vtroq; latere prehensa feratur. Continet autem vt tradunt nonnulli sextarios 48, Sextarius alijs vnciarum est viginti, alijs viginti & quatuor, atq; ita Amphora hæc nostra ad id genus mensuræ quod nunc vulgò (*firkyn*) dicitur proximè accedit, neq; vero omnis euanuit vetusti illius nominis memoria.*

Arationis *elemosyna*, Saxonicè Sulhælmeſſ. Sulh, *vel potius* Sullow (*verbo paulùm immutato*) *plurimis in locis etiam nunc aratrum significat:* ælmeſſ *notioris est significationis vocabulum, quam vt interprete indigeat vllo. Ego me legiſse memini in vetustiſsimo quodam legum Ethelredi Regis libello, impositum tunc temporis in singula aratra denarium vnum. Ea fortasſis pensio est, quam illi* Sulhælmeſſ *appellabant.* Sullow.

Capitales *inimicitiæ*, Saxonicè ꝼœþh. *nomen a* ꝼah *quod aduersarium sonat exortum, atq; a borealibus Anglis hac nostra memoria vsurpatũ. Illi verò dictione non ita multũ a priori diſsidente,* fewd, *&* Deadly fewd *appellant. Erant quidem inimicitiæ primis temporibus illis iustæ, & cæsi cognatis nonnunquam legitima fiebat (si id res posceret) necem vlciscendi, & domestici sanguinis pœnas expetendi potestas. Ego (quam bellè aliorũ esto iudicium) eam agendi in iudicio formulam, siue actionem cognatione proximo concessam, quã vulgò* Appeal de mort *dicimus, huius effranati, ac precipitis furoris in locum succeſsiſse conijcio. Inimicitias capitales Carolus magnus in libello (cui nomen capitulare inditum)* faidam *appellat.* Deadly fewd. Appeal.

Centuria, *Saxonicè* hundred *a numero centum hominũ appellationem habens. Aluredus Rex vbi cum Guthruno Daco fœdus inierat, prudentiſsimum illud olim a Ietrone Moysi datum secutus consilium, Angliam primus in Satrapias, centurias, & Decurias partitus est: Satrapiam* Scyre, *à* ſcyran, *quod partiri significat, nominauit: Centuriam* hundred: *& Decuriam* teoþung *siue* tienmantale, *id est, Decemuirale collegium appellauit. Atq; eisdem nominibus vel hodie vocitantur. Ac ne quis ignoret, decuria ex decem viris consta-* Ingulp. Croyland. Shyre.

bat, quorum singuli vniuscuiusque sistendi fideiussores erant, & si quid eorũ aliquis dedisset damni, id omne reliqui resarcire debebant. Atq; hinc nouem illi quidem ꝼꞃeoboꞃh id est, ingenui fideiußores dicebantur, Nos in titulis curiarũ francos plegios appellamus: Decimus ille ꞇeoꝺunꞅmon id est, decurio dictus est, quo nomine hac nostra est tẽpestate occidentalibus Anglis notißimus: Eum tamen alij ꞇienheoꝼoꝺ, alij ꝼꞃeoboꞃheꞅheoꝼoꝺ, id est vadem primarium, & præcipuum nuncupabant: Cantij etiamnum borsholder corrupte pro boꞃheꞅ ealꝺoꞃ id est, vadem primum, vocant. Centuria quidem ex Denis erat Decurijs conflata, quemadmodum & centenarium numerũ decies decem conficiunt. Hanc etiam Transtrentani alio nomine, verum nec in vulgus ignoto, ƿæpenꞇac appellabant. Sed reuocetur vnde est digressa oratio, Decreuit tum porro Aluredus, liberæ vt conditionis quisq; in Centuriam ascriberetur aliquam, atque in decemuirale aliquod conijceretur collegium: De minoribus negotijs decuriones vt iudicarent, ac si qua res eßet difficilior, ad Centuriam deferrent: Difficillimas denique & maximi momenti lites Senator, & præpositus in freqũeti illo ex omni Satrapia conuentu componerent. Modus autem iudicandi quis fuerit, Ethelredus Rex, legum (quas frequenti apud vanatingum senatu sanciuit) capite quarto, his ferè verbis exponit. In singulis (inquit) Centurijs comitia sunto, atq; liberæ conditionis viri duodeni, ætate superiores, vnà cum præposito sacra tenẽtes iuranto, se adeò virum aliquem innocentem haud damnaturos, sontemue absoluturos. Huic etiam non dissimile est illud duodecem virorum iudicium, quod in Anglia Walliaq; sapientum consulto, (quodque nos hodie per medietatem linguæ appellamus) Fol. 91. reperitur. Quæ cum ita sint omnia, viri intelligentes iudicent, quam diligenter omnia veterum monimenta perscrutatus sit Polydorus, qui lib. Anglic. hystor. nono, ex centum hominibus electos fuisse Decemuiros, adeòque Gulielmum Regem terribile illud (ita enim loquitur) duodecem virorum iudicium introduxiße contendit, verum danda erat homini iuris nescienti venia.

visus franci plegij. Tithingmã. Borsholder. Hundred. Wapentac. Courtlete. Hundred. County court. Iurie de 12. per medietatem linguæ.

Colonus, Saxonicè ꞅebuꞃe Villicus ad certum censum

sum singulis annis pendendum ascriptus. Belgæ hac nostra tempestate rusticos Bowres *appellant, quos nos hodiè contracto vocabulo* pro colonis, *clownes appellamus.* Bowres. Clownes.

Compensatio *mortis,* Saxonicè Manbote, Man *homo est,* bote a bettan *quod compensare significat ductum, compensationem sonat. Nonnulla quidem perempti corporis æstimationis pars, cæsi domino compensationis loco tributa est, eaque solutio* Manbote *dicebatur.* Videas igitur quæ habentur in legibus Inæ, capit. 69.

Contubernalis, *Saxonicè* gegylda, *quæ vox a* gyldan *quod soluere sonat fluens, vnà pariter soluentem significat. Ipsus est quem alijs in locis* geфeрa *dicunt, id est, socium, & vitæ comitem. Erat enim superiorum temporũ consuetudo, vt isti (quos diximus) decemuiri, pecuniam in vnum conferrent, atque interdum vnà cum socio cædis conscio ad perempti corporis æstimationem explendam contribuebant, nonnunquam etiam illis compensationis nomine æstimationis pars soluta est aliqua. Hoc veteres contubernium* gyldscip *nominabant, atque ego hinc facile crediderim natum, quòd religiosorũ aliquot societates, et mechanicarum artium ordines* gylder *dicantur.* Gilde, & gildhall.

Conuentus *ex omni Satrapia,* Saxonicè gemote, a gemettan, *quod est conuenire. Id aliàs* folcgemote *(præposito* folc *quod populũ significat) aliàs* Scyregemote *(a* Scyre *de quo anteà a nobis dictum est) nuncupatur. Eius duo sunt genera, quorũ alterũ hodie* le countie court, *alterũ* le turne del vicount, *vulgo appellatur. Priorem illum conuentum Edwardus Rex singulo quoque mense, posteriorem Edgarus bis quotannis celebrandum instituit. Londinenses etiam nunc celebrem ex omni ciuitate conuentum,* Folkmote *verbo paulum contracto, dicunt. Leguleij suos ad iuris exercitationes obeundas congressus, vel hodie* Motes *appellant.* County Turne. Folkmote. Mootes.

Custos *paganus,* Saxonicè Siþcundman, *nomen a* Siþian *quod est proficisci, vel iter facere, exortum. Coniectare lubet eos esse, quos nunc Iureperiti* legales milites, *(non dico equites auratos)* Liberi & legales milites.

auratos) appellant. Num autem hi fuerint, quos hodie Londi-
Sideman. *nenses* Sidemen *appellant, aliorum per me liberum esto iudiciũ.*
Ego vero (si mihi itidem liceret liberè id quod sentio dicere) pro-
nunciarem potius Armiferos *esse, &* duces quosdam paga-
nos: *Eorum etenim muneris erat, atq; officij, in profectione mi-*
litari se præbere quam paratissimos.

Tithing. Decuria, *Saxonicè* teoþung, *verbum idem valens. Quæ*
fuerit Decuriæ Origo, ac forma, satis est anteà a nobis in dicti-
one Centuria *explicatum. Hoc tantum subijciam, Mirabiles*
illud vnum Aluredi (vel potius Ietronis) consilium allaturum
Reipub. vtilitatis fructus, si veræ Decuriæ solidam teneremus i-
maginem, nec amplius vmbra vteremur. Verum hoc alij vide-
rint, ego quæ reliqua sunt persequar.

Demetæ, *Saxonicè* ƿentsætas, ƿent *Australem sonat*
Walliæ *regionem,* sæta a sittan *(quod est sedem habere)*
Somerset. *fluit, atq; habitatorem significat. Hinc igitur* monticolæ
Dunseta, a Dun *quod mons est, dicuntur:* Sumersetensis
etiam Satrapiæ habitatores, a Sumor *(quod ad austrum ver-*
gant) Sumorsætas *appellantur. Syluester Giraldus in sua*
South-wales. *Wallia Tophgraphia, Australem Cambriæ regionem* Demetiã
nũcupat, habitatores Lelandus, atq; alij ferè omnes Demetas *ap*
pellãt. Neq; interim desunt, qui Australes Wallos in Cornubia
Guliel. malmesbur. *locant, atq; ingenti illo maris brachio (quod ab occidente terram*
intrans, ad dextram Cornubiam, ad leuam Walliam abluit) a
borealibus Wallis disiunctos existimant.

Heryot. Hereotum, *Saxonicè* heregeat *vocabulum ab* here
(quod exercitum sonat) effictum, atq; armamenta, siue belli in-
strumenta significat. Constat sanè Hereotum *his primis tem-*
poribus nomine apparatus bellici dominis tributum, id quod etiã
nunc aliquibus in locis obseruatur. Datur quidem & hodie pas-
sim Hereotum, *sed longè ab hoc nostro diuersum. Immo quod*
Relief. *hac nostra memoria Gallicè* relief *dicitur, veteris illius hereoti*
vim obtinet. Coniectura est igitur, Normanos victores Anglis
victis, omniq; spoliatis armatura, heriotum *remisisse, atq; a mi-*
seris pecuniam exigisse.

Hyda *terræ*, Saxonice Hydelandes, *fundi mensura, quæ* Mathæo Parisiensi, Ioanni Londinensi, *& veteribus bene* Hyde. *multis tanta erat terræ portio, quanta vnico per annum arari & coli poterat aratro.* Geruasij Tilberiensis, *Henrici secundi Nepotis, quem legi (inscriptus* de Scaccario *) Dialogus, ex centum acris hydam constare exponit.* Acra *verò constat in longitudinem ex perticis (vt vocant)* 40. *in latitudinem* 4. *Ac perticæ longitudo est*, 16. *pedum & dj. Illud interim verum est*, Ecclesiasticæ Bedæ hystoriæ *interpretem, eam terræ portionem quam latinus codex* familiam *vocat, Saxonice* Hydelandes, *plurimis in locis vertere. Beda autem idcirco familiam vocat, quòd ad familiam alendam sufficiat. post eum alij* manentem, *alij* mansam *appellarunt. Tantum abest vt terræ* hyda *ex vicenis constet acris, quemadmodum Polydorus, atq; alij eum sequuti tradiderunt.*

Iudicialis *liber*, Saxonicè dombec *frequens est in his legibus iudicialis libri mentio, neq; interim quis fuerit vsquã apparet. Bedas libro ecclesiasticæ hystoriæ.* 2. *cap.* 5. *ait Ethelbertum, cantiæ Regem, scripsisse idiomate Saxonico libellum, cui nomen indidit,* Decreta iudiciorum, *atque iudicia illa vel suæ memoria tradit fuisse obseruata. Hic noster etiam Aluredus in præfatione, fatetur se ex Ethelberto sumpsisse nonnulla. Quid plura? Asserius meneuensis (olim Aluredo regi familiaris) prodit ipsum regem Saxonicis mandasse literis* iudiciorum decreta, *verum ad nos peruenire iniuria temporum non permisit.*

Ius Dacorum, Occidentalium Saxonum, & Merciorum, *Saxonicè* Denelaga, ƿestseaxnalaga, ⁊ Myrcnalaga. *Autor est Bedas, aduolasse vnà ab initio in Angliam treis* Saxones. *Germaniæ populos:* Saxones *vel hodie notissimos:* Anglos, *gentem Saxoniæ vicinã, quorũ Regionem Munsterus* Angriam *dici, & Saxonico Duci parere affirmat: Et* Iutas. *Ex* Iutis *orti* Angli. Angria. *sunt Cantuarienses, & qui* vectem *insulam colunt: Ex* Saxonibus *profecti sunt hi, quos Orientales, Australes, & Occidentales Saxones nuncupamus: Ab* Anglis *Originem traxerunt Orientales Angli, Mercij, & Northumbri. horum autem omnium sedes, Heptarchiæ Tabula in hunc vsum depicta monstrabit.*

Iutæ. *Atque hic (quoniam Iutarum facta est mentio) admonendi sumus, librariorum incuria falsò haberi in latino codice vitas præposito v. pro* Iutas: *Nam liber Bedæ Saxonicus* ȝeatum *vertit, id est* gottos, *quos* Iutas *&* Iutones *fuisse antiquitus dictos, Philippus Melancton, & Matthæus Westmonasteriensis affirmant. Sed reliqua explicemus. Hij igitur vt erant moribus diuersi, patrias quique leges, atque instituta more maiorum obseruabant: Præ cæteris autem, eorum qui Occidẽtalem & mediterraneam regni regionem incolebant iura, & consuetudines vigebant: Quorum illi quidem a situ vulgò* Occidentales Saxones, *hi* Mercij *(a flluuio (vt quidã vult)* Mersey *Limitaneo, qui est in Satrapia Lancastrensi) dicebantur. vtrinsq; autem populi lex vno interdum nomine* ius Anglorum *appellatur. Longo post demum tempore,* Dacorum *gens ferocissima in Angliam fertur, atque Anglos armis Diuexat, donec* Orientalem regni partem *subegisset. Atque horum etiam tandem consuetudines enituerunt. Hinc igitur natum, vt iuris* Occiduorum Saxonum, Merciorum, *&* Dacorum *crebrius in hoc libello versata sit mentio. Cæterum ne quis suspicetur Gulielmum Normannum has leges penitus omnes sustulisse, operæ precium duxi hoc loco commemorare, quæ fuerit plus Quadringentis abhinc annis Henrici Vintoniensis episcopi, atque eiusdem Gulielmi regis ex Adela filia nepotis, hac de re opinio, atque sententia.* Geruasius *igitur* Tilberiensis *in suo (quem diximus de necessarijs Scaccarij obseruantijs) dialogo, de libro illo quem vulgò* Domesday *appellamus, verba faciens, hæc habet quæ sequuntur.* Porro liber ille de quo quæris, Sigilli regij comes est indiuiduus, huius autem institutionis causam ab Henrico quondam Wintoniensi episcopo sic accepi. Cum insignis subactor Angliæ Rex Wilhelmus, eiusdem põtificis sanguine propinquus, vlteriores insulæ fines suo subiugasset imperio, & rebellium mentes terribilium perdomuisset exemplis, Ne libera de cætero daretur erroris facultas, Decreuit subiectum sibi populum iuri scripto, legibusq; subijcere. Propositis igitur legibus Anglicanis, secũdum tripartitam earum distinctionem, hoc est, Merchenlage, Denelage, Westsexenlage, quasdam

Gotti.

Mersey flu.

Domesday

Leges Anglicæ.

dam reprobauit, quasdam autem approbans, transmarinas **Neustriæ* leges, quæ ad regni pacem tuendam efficacissimæ videbantur, adiecit. Deinde communicato consilio, discretissimos a latere suo destinauit viros per regnum in Circuitu, a quibus totius terræ descriptio diligens facta est, tam in nemoribus &c, *Hactenus Geruasius.* *id est, Normániæ

Lea *fluuius*, Saxonicè liga. *Prisci* luy *vocabant, nunc* Lee *vulgus appellat. Is est, qui* Ware, Waltham, *&* Stratford *villas alluens, septimo a* Londino *lapide in* Thamesim *diffunditur. Ostium accolæ* Leemouth *nuncupant.* Lee, & Leemouth

Libra *Saxonice* punde, *a pondo, quo nomine vel hodie appellatur. Libra his primis temporibus, 48. solidos valebat argenteos: Solidus vero, qui est apud nos pars libræ vicesima, denarios per id temporis continebat quinq; nunc duodecem. Atque ita fit, vt libra ex* 240. *denarijs constaret: quemadmodum etiam nunc constat. At tum quidem* 240. *denarij pondo vnum grauitate exæquabant, id quod nunc* 720. *denarij, vix, aut omnino non assequuntur. Huius autem rei monimenta certa extant, in denariis argenteis tempestate* Ethelredi *regis excusis.* Libra. Solidus. Denarius.

Mancusa, *&* Marca. *Saxonicè* Mancus 7 Mearc, *Numus, argenteos* 30. *valens Denarios.* mancusa, quasi manu cusa. Faius Londinēs. Marca.

Monticolæ, *Saxonice,* Dunsetas a Dun, *quod montem sonat, &* seta, *de quo anteà a nobis dictum est. Hos Walli hac nostra tempestate* Gwer Blayny *appellant.*

Mulcta *nomine colli obstricti,* Saxonicè healsfange. *vox ab* heals *quod collum sonat, &* fang *(quod a* fon *ductum, captum significat, composita: atque ita* healsfang *ad verbum est,* collum obstrictum. *Erat id temporis fortasse in more positū (vti nunc est)* Numellis *colla hominum constringere, quod genus vincli lignei leges nostræ in pistores lata,* collistrigium *appellāt: Nunc vulgo* pillorie *dicitur. versa est hac tādem pœna in mulctam pecuniariam, atq; non desunt qui decem fuisse solidorum affirmant.* Pillorie.

Mulcta. Mulcta *legis violatæ*. Saxonicè lahslite. *Verbum a* lah & slite *compositum*, lah *legem significat*, slite *a* slittan *fluens, ruptum sonat: atque hoc modo* lahslite, *ius ruptũ & violatum valet. Duo reperiuntur in his legibus mulctarum genera: alterum in lege ipsa præscriptum atque expreßum: alterum minime quidem in singulis legibus explicatum, notum tamẽ, & cuiusque personæ consentaneum, atque id* lahslite *appellatur. Ego etenim me legiße memini, legis violatæ mulctam* Thano *irrogatam fuiße Marcarum quinque*: homini fundum ex scripto possienti, *trium*: pagano, *Orarum duodecem*. Thanus *autem*, & Ora *quid fuerit, loco dicemus apposito*.

Peter pẽce. *Numus Romæ pendendus*. Saxonicè Romefeoh. *Occiduorum Saxonum Rex olim Inas Romam religionis ergò pergens, circiter annum salutis humanæ. 720, Denarium domesticatim pendendum papæ conceßit. Atque hinc est, quòd illud vectigal alio interdum nomine* Rompeniȝ *dicebatur*.

Ora, *vox à Saxonico* ore *quod metallum significat efficta. Ego in vetustißimo codice legi, ex quindecem* Oris *constare libram, cui tamẽ opinioni haud facile aßentior, quippe qui* Oram *ex nomine æreã fuiße conijcio, adeoq; tanti valuiße non existimo*.

Ordell. *Ordalium*. Saxonicè Ordæl, *Dictio ab* or & dæl *composita*. or *priuatiuum est, quemadmodum apud Græcos* α, *apud Latinos, in, vt in dictione græca* ἀβλαβὴς, *Latina innoxius, videre licet*: dæl *partem sonat, atque hoc modo* Ordæl (*vt verbum verbo reddã*) *expers est, id est, criminis expers, Erat etenim* Ordæl *criminis purgandi modus, cuius duo fuerunt genera, alterum ignis, alterum aquæ ordalium dicebatur. Igneum illud solitum est hoc modo perfici. Reus aut perpauculis paßibus incedens, ferrum nuda manu candens ferebat, aut nudo currens pede, super ignitos quosdã gradiebatur vomeres. Ferrũ illud vnius erat interdũ libræ, quod illi* simplex Ordalium, *pondo interdum tria, atq; hoc illi* triplex Ordalium *appellabant. Eum illi insontem (incolumis si fortè euaserat) pronunciabant, Sin igne perustum de-*

prehenderent, damnabant criminis. Aquarij *itidem duo fuerunt* Ordalij *genera: Aqua nimirum frigida, & feruentis. Aut enim in aquam gelidam accusatus immissus est totus, atque tum (vt eorum ferebat opinio vehemens) criminis purus in fundo residebat, sceleris vero conscium aqua protinus a se reijcebat, Aut in aquam denique ebullientem, manum cubito tenus immergebant, atque de reo & innocenti (quemadmodum a nobis superius dictum est) decernebant. Viris tantummodo nobilibus, atque ingenuis ignei illius Ordalij quæstione facta est sese purgandi potestas, Rustici vero & pagani in aqueū detrusi sunt Ordaliū. Operæ pretiū erit, ad diuulgandā illorum temporum Barbarā, & plerisque inauditam (superstitionem dicam an immanitatem?) aliquam eius rei formulam, quam vel ad tempora Ioannis regis Angliæ stetisse deprehēdi, ex vetustissimo codice excerptā inscribere.* lege Glanvill. fol. iii.

Hic incipit ordo Iudicij, quo rei aut innoxij probatur ferro candēti. Post accusationē legitime factā, & triduū in ieiunijs & oratione consumptū, Sacerdos vestibus sacris præter casulam indutus, ferrum ante altare positū forcipe accipiat, & hymnum triū puerorum, videlicet, *Benedicite omnia opera* decantans, ad ignem deferat, & dicat hanc orationem super locum vbi fiet ignis ad faciendum iudicium. *Benedic domine deus locum istum, vt sit nobis in eo sanitas, sanctitas, castitas, virtus, & victoria, & sanctimonia, humilitas, bonitas, lenitas, & plenitudo legis & obedientia deo patri, & filio, & spiritui sancto, hæc benedictio sit super hunc locum, & super omnes inhabitantes in eo.*

¶ Benedictio super ignem.

Domine deus, pater omnipotens, lumen indeficiens, exaudi nos, quia tu es conditor omnium luminū. Benedic dn̄e hoc lumen quod ante sactificatū est, qui illuminasti omnem hominem vel mundum, vt ab eo lumine accendamur igne claritatis tuæ, Et sicut igne illuminasti Moysem, ita nūc illumina corda nostra, & sensus nostros, vt ad vitam æternam mereamur peruenire, per Christum &c. Qua finita, dicat pater noster &c. Saluum fac seruum &c. Mitte ei auxilium deus &c. De Syon tuere eum &c. Domine exaudi &c. Dominus vobiscum,

&c. *Oratio.*

Benedic domine sancte pater omnipotens deus, per inuocationem sanctissimi nominis tui, & per aduentũ filij tui, atque per donum spiritus paracleti, ad manifestandum verum iudicium tuum hoc genus metalli, vt sit sanctificatum, vt omni demonum falsitate procul remota, veritas veri iudicij tui fidelibus tuis manifesta fiat, per eundum dominum, &c. *Post hoc ferrum in ignem mittatur, & aspergatur aqua benedicta, & dum calescit Missam celebret. Cum vero sacerdos Eucharistiam sumpserit, hominem probandum (sicut infra scriptum est) adiuret, atque communicare faciat.*

Officium Missæ.

Iustus es domine, & rectum iudicium tuum, &c.

Oratio.

Absolue quæsumus domine tui delicta famuli, vt a peccatorum suorũ nexibus quæ pro sua fragilitate cõtraxit, tua benignitate liberetur. Et in hoc indicio quoad meruit iustitia tua præueniente, ad veritatis censuram peruenire mereatur, per christum dominum &c. In illo tempore, cum egressus esset Iesus, in via præcurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum dicens; Magister, boni quid faciam, vt vitam æternam percipiam? Iesus autem dixit ei, quid me dicis bonum &c.

Deinde Secreta &c.

Antequam vero communicetur, interroget eum sacerdos cum adiuratione sic. Adiuro te per patrem, & filium, & spiritum sanctum, & per veram christianitatem quam suscepisti, & per sanctas reliquias quæ in ista ecclesia sunt, & ꝑ baptismũ quo te sacerdos regenerauit, vt nõ ꝑsumes vllo modo cõmunicare, neq; accedere ad altare, si hoc fecisti, aut cõsensisti, &c. *Hic communicet sacerdos illum, & dicat*, Corpus hoc, & sanguis dñi nostri Iesu Christi, sit tibi ad probationem hodie. *Oratio*. Perceptis domine deus noster sacris muneribꝰ, supplices deprecamur, vt huius participatio sacramenti a proprijs nos reatibus expediat, & in famulo tuo veritatis sententiam declaret.

claret. &c. *Deinde* Kyrieleson, *& Letania, & Psalmi, & tum Oremus.* Deus, qui per ignem signa magna ostendēs, Abraham puerum tuum de incendio Chaldeorum, quibusdam pereuntibus eruisti, deus qui rubum ardere ante conspectum Moysis, & minime comburi permisisti, Deus qui incendio fornacis Chaldaicis plerisque succensis, tres pueros tuos illæsos eduxisti, Deus qui incendio ignis populum Sodomæ inuoluens, Loth famulum tuum cum suis salute donasti, Deus qui in aduentu sancti spiritus tui illustratione ignis fideles tuos ab infidelibus decreuisti, ostende nobis in hoc prauitatis nostræ examine virtutem eiusdem spiritus &c. & per ignis huius feruorem discernere fideles & infideles, vt a tactu eius cuius inquisitio agitur, cōscius exhorrescat, & manus eius comburatur, innocēs vero penitus illæsus permaneat &c. Deus, cuius noticiam nulla vnquam secreta effugiunt, fidei nostræ tua bonitate responde, & præsta vt quisquis purgandi se gratia hoc ignitum tulerit ferrum, vel absoluatur innocens, vel rei noxius detegatur. &c. *Deinde sacerdos super ferrum aquam benedictam spergat, & dicat.* Benedictio dei patris, & filij, & spiritus sancti descendat super hoc ferrum, ad discernendum rectū iudicium Dei. *Et mox accusatus ad nouem pedum mensuram ferrum perferat. Huius denique manus sub sigillo triduum tegatur, & si sanies crudescens in vestigio ferri reperiatur, culpabilis ducatur: Sin autem mundus extiterit, laus deo referatur.*

Quandoquidem ex eodem fonte fluant (Amice lector) quę de aqueo traduntur Ordalio, satis superq; hac de re dixisse videor, Nunc igitur ad id quod propositum erat reuocetur oratio

Paganus, *Saxon.* Ceorle. *rustici & pagani vel hodie* Carles & churles *appellātur. Erat apud veteres* Ceorle *infima quidē, at libera tamen conditionis homo, quemadmodum* Eorle, *(quē ego Satrapam verti) summa, & amplißima.* Ceorl *is erat (ni longe fallor opinione) quem nuper iuris peritißimus D. Fitzherbert in suo de natura Breuium libello,* Base tenant, qui fesoit — Churle. — Earle. — Base tenant.

villein seruice, mes ne fuit pas villein *appellauit. Prisci vtenim seruilis conditionis hominem, non* ceoꞃl, *sed aliàs* þeoƿe *aliàs* eꞃne *nominabant.*

Panis *certis verbis deuotus,* Saxonicè Coꞃꞅneꝺ, *vocabulum a* Coꞃꞅ & neꝺ, *compositum:* Coꞃꞅ execratum *sonat,* neꝺ, a neoꝺ, *id est necessitate ductum,* panem *significat: atque ita* Coꞃꞅneꝺ *panis est execratus. Moris erat panem certis quibusdam, destinatisque sententijs consecratum reo gustandum offerre. habebant enim penitus insitam opinionem, non posse quenquam mali conscium panem hoc modo dedicatum glutire. Offam iudicialem, alij dixerunt.*

Offa iudicialis.

Pondus *lanæ,* Saxonicè ƿæȝeꞅ ƿulleꞅ, *nunc vulgo* a weight of wooll. *Pondus lanæ aliàs plus, aliàs minus continet, certum est tamen* Salisberiæ, *& nonnullis alijs in locis, ex 30. constare libris.*

Præfectus, *vel præpositus,* Saxonicè ȝeꞃeꝼa, & Scẏꞃȝeꞃeꝼa, & hihȝeꞃeꝼa. *Vocabulum (vt ego coniectura auguror)* a ȝeꞃeccan *(quod regere sonat) ductum: vt sit* ȝeꞃeꝼa, *quasi* ȝeꞃecꝼa, *facilis est enim lapsus. Legum Allemannorum, & Baioariorum, (quisquis is fuerit interpres)* ȝeꞃeꝼa *hunc nostrũ* Grafionẽ *vertit, neq; interim me latet lõge diuersam reperiri in legibus* Gulielmi *huius vocis deriuationem. Vtcunque sit, de hoc mihi dubium non est, eundem esse* ȝeꞃeꝼa, *qui hac nostra memoria vulgò* Reue *(abiecto* ȝe, *quod apud* Saxones *semper ferè superfluum est) dicitur. Atque ita* Scẏꞃȝeꞃeꝼe *is est, quem nos hodie* Shyrife, *vel potius* Shyre Reue *appellamus. Hinc illud manat* poꞃtȝeꞃeꝼ, *nomen prætoris Londinensis tempestate Gulielmi primi, atque illa Germanis in ore frequentissima,* Burgreue, Margreue, *& Landesgreue. Bini tum temporis in singulis Satrapijs viri authoritatẽ valebãt,* Ealdoꞃman, *quem ego* Senatorem *verti, & secundum eum hic noster* præfectus. *Illorum alterum Normanni postea* comitem, *quod plerunque comita-*

Shyrife,

comitatui praeficeretur, alterum vicecomitem *appellarunt. Erant denique & minuti quidã praepositi, quos nunc vulgò* Reues of manors *nominamus: Eorum hac nostra aetate plerisque in locis aut omnino nulla, aut certè tenuissima est existimatio.* vicount. Reue.

Pignerari, *id est, pignus auferre,* Saxonicè Nẏman *vulgò* to distreine. *Inde* Nâm, *ablatio pignoris, vulgò* distresse: *Atq; hinc etiã vulgatissimũ illud nostrum* Wythernam. *Verũ maximam mihi admiratione̅ mouet introducta nominis deprauatio, quae VVythernam* vetitum (*cum potius* iteratum *sonat*) namium *dicit. Est enim apud Saxones* ƿẏþeꞃ, altera, & Nâm pignoris (*vt dixi*) ablatio: *atque ita VVythernam* altera *siue* secunda *est* pignoris ablatio. *Accedit eodem verus & Germanus vulgaris nostri* Wythernam *vsus. Etenim si quis pecudem pigneratus, in aliam abegerit Satrapiam, is pignoribus ablatis coercendus est. His primis temporibus vade, & pignore caueri solebat, hac illi* ƿeð ⁊ boꞃh, *nos (qui aliquam eius rei tenemus vmbram)* vadios & saluos plegios, *vulgo nominamus.* distreigner & distresse Wythernã Vades & saluiplegij.

Primitiae *seminum* Saxonicè Cẏꞃıcꞅceat, *ad verbum vectigal ecclesiasticum. Hic videntur iusta interpretationis loco verba ex veteri quodam legum libello desumpta, digna quae subijciantur. Ibi autem legitur ad hunc modum.* Chircheseed, ou Chirceomer, ou Chirceamber, fuit vn certein de blee batu, que chescun home deuoit al temps dez Brytons, & dez engles, porter a lour esglise le iour Seint Marten. *Id si verũ sit, constat falsò scribi* cẏꞃıcꞅceat, pro cẏꞃıcꞅæð ꞅæð *etenim apud illos seme̅ significat,* Sceat *vero (vnde id quod vulgò* Shot) *pecuniam, siue vectigal sonat.*

Purgatio *simplex,* Saxonicè anꞅealðꞃe laðe. *Varia fuit criminis purgandi ratio,* Pane *scilicet* Eucharistico, pane certis verbis deuoto, Ordalij quaestione, & iureiurando. *Purgationis vero singularis & triplicis appellatio, Ordalij & iurisiurandi propria est, & peculiaris. De simplici, & triplici quidem Ordalio superius a nobis dictũ est. Iureiurando igitur* simplex *fit* purgatio, *cum reus adiunctis sibi duobus alijs interponit iusiurandum:* Triplex, *quoties cum alijs quinque iurat vnà.*

 Accu-

Iuramentum pro ratione hydarum.

Accusato præterea aliter fiebat interdum per Sacramenti religionem criminis diluẽdi potestas, quod pro ratione, 12. aut plurium, pauciorumue hydarum terræ dicebatur, *atq; id aliàs solus, aliàs cum alijs vnà præstabat. Neq; est interim cuiuis crimen quodque purgare concessum, verum pro delicti ratione, ipsa etiam purgandi augenda, minuendaue fuit facultas. atque vt cuiusq; fuerat capitis æstimatio, ita ei facta est crimina siue maiora, siue minora purgandi copia. Peruaserat enim (vti nunc quidem) opinio per animos hominum, vt quò quis erat opibus affluentior, eò fuit maiori fide, & in iureiurãdo religiosior. Huius purgationis nõ omnis euanuit vetustate memoria, nam per hac tempora de pecunia postulatus, debitum nonnunquam* duodecima *(quod aiunt)* manu *dissoluit.*

Duodecima manus.

Satrapas, *Saxonicè* Eorle. *Erant quidem* Satrapæ *viri summæ fortunæ nobiles, qui cum plerunq; integram procurabant Satrapiam, (quem ego magistratum* Senatorem *dico) vsu tandem euenit, vt ex Satrapijs suis singuli nomina sint sortiti. Hinc enim (sicut ego autumo) alius* Huntendonensis, *alius* Bedfordiensis, *alius* Leicestrensis Satrapas *primo est nuncupatus. Hos* Normanni *postea* comites, quod in multis capiendis *(vt non nemo suspicatur)* fisco regio socij, & comites, *id est, participes essent,* nominarunt.

comites. multis. Leg. Guilhel. cap. 31.

Scata, *vocabulum a Saxonico* Sceatta *effictum. Est autem* Sceatta *ingens argenti summa, quippe quæ argenti quinque millia* librarũ *contineat.*

Alderman.

Senator, Saxonicè Ealdorman *a senectute. Ipsus est qui alio interdum nomine* Scyreman *dicebatur:* Scyreman *autẽ virum cuius commissa est fidei Satrapia significat. Is magistratus hac nostra memoria non nisi in periculis, & asperis temporibus est mandatus. atq; tum quidẽ* lieutenantship *appellatur.*

Lieuetenãt

Shilling.

Solidus, Saxonicè Scylling. *Numus argenteus. Ex quinis (vt dictum est) constabat denarijs.*

Terra ex Scripto, Saxonicè Bocland. *fundum veteres aut ex scripto qui* Bocland, *aut sine scripto, qui* Folcland *dicebatur possidebant. Quæ fuit ex scripto possessio, cõmodiori erat conditione,*

Alodiu alij dixerunt. vid. Cap. in thesaur. in dictione predium. & consule Budæu.

dicione, hæreditaria, libera, atq; immunis: fundus sine scripto, censum pẽsitabat annuũ, atq; officiorum seruitute quadã est obligatus Priorem viri plerunq; nobiles, atq; ingenui, posteriorẽ rustici ferè & pagani possidebant. Illam nos vulgò frehold, & per chartam, *hanc ad voluntatem Domini appellamus. Habebant etiam maiores nostri & suas villas, quas a* feoꝛmian *(quod est cibũ suppeditare)* feoꝛmeꞅ *appellabant, eamq; nos hodie nominationem retinemus. Dominis etenim quæ ad esum, potum, victumq; erant necessaria, villæ subministrabant. Hæreditatem vero temporibus illis non (quemadmodum apud nos) solus ætate maximus adibat, verum ad filios omnes æqualiter fundus lege veniebat, quod illi* lanꝺe ꞅcẏꝼꞇan *dixerunt, & Cantij hac nostra memoria eodem vocabulo* to shift land *id est, herciscere, & fundũ partiri, appellant. Atq; hinc ego vsu tãdem euenisse credo, vt terra illa* Gauelkyn, *quasi* ꝫiꝼe eal cẏn, *id est, omnibus cognatione proximis data, dicatur. Ac quoniam ex hoc sermone in memoriam* Cantianorum *incidimus, non erit opinor ab instituto nostro alienum commemorare, quid causa fuerit, quare ex omnibus Angliæ prouincijs, vna ferè Cantiorum regio veterem hanc terræ diuidendæ consuetudinem seruet, aliaq; nonnulla quæ erant in more maiorum, etiamnum teneat. Cæterum quoniam minorem fidem faceret oratio mea, Excitabo religiosum testem, Thom. Spottum, monachum olim Cantuariæ Augustinensem, qui in suo de Abbatibus Cœnobij libello, ad hunc modũ loquitur.*

Freehold.

Ferme.

Gauelkyn.

Vixit Spottus regnãte Edouardo primo.

Anno. 1066. *Wilhelmus Dux Normannorum* rerum potitus, versus castrum *Douoriæ* iter suscepit, vt illud cũ cæteris Cantiæ partibus subiugaret, Stigandus itaque Archiepiscopus, & Abbas Egelsinus, quasi totius Cantiæ maiores, & domini, animaduertentes vbi in Anglia antea nullus fuerat seruus, iam omnes etiam Nobiles seruituti Normannorum subditos, populum vniuersũ Cantianum congregarunt, quibus exposuerunt imminentia pericula, Normannorum insolentiam, & seruilis cõditionis angustiam. Qui cum decreuissent potius mori, quam seruitutis iugum subire, statuitur Duci occurrere, & pro patrijs legibus dimicare. Facti sũt Duces

archiepiscopus & Abbas, dieq; dicto vniuersus populus apud *Swanescombe* conuenit, latitantes in Syluis aduentum ducis expectant, statuunt ramos arborum in manibus portãtes præcludere vndiq; vias duci, & circumuenire. Postridiè Dux iuxta *Swanescombe* transiens, sese animaduertit circumseptum quasi nemore paulatim vndiq; appropinquante, non sine consternatione. Cantiani vero statim abiectis ramis ad Buccinæ sonitum arma præferunt, Missiq; sunt ad Ducem Archiepiscopus & Abbas, qui hæc dixerunt. Ecce domine Dux, populus Cantiæ tibi obuiam procedit, te tanquam ligeum Dominum suum recepturi, ea conditione, vt populus vniuersus cãtianus in perpetuum auita gaudeat libertate, auitisq; fruatur legibus, alioqui tibi e vestigio bellũ indicũt, parati hic potius omnes occũbere, quã seruitutis iugũ pati, & ab auitis legib⁹ recedere. Dux in arcto positus, petita non tã libenter quã sapienter concessit. Datis igitur vtrinq; obsidibus, Cantiani letos Normannos Rofecestriam deducunt, & comitatum Cantiæ, cum castro Douerensi eis tradunt. Sicq; antiqua libertas Anglorum, patriæq; leges in sola cantia industria Stigandi & Egelsini vsq; ad hæc tempora remanserunt. *Hactenus ille. Ego vero in hoc vno lectori verba dari facile non patiar, nam quod nondum id temporis seruitutem introductam aßerit, ego verè affirmare poßum seruos fuisse in Anglia complures: id quod vel me conticente leges ipsæ enunciabunt. Num vero in Cantianis tum temporis fuerint seruilis conditionis homines, aut nunc sint, non affirmauerim, legi sanè, non fuiße vnquam.*

Thanus, *Saxonicè*, ðegn, a ðenian *ductum, quod alicui ministrare, atq; ad voluntatem nutumq; eius totum se accomodare significat. Est tamen* Thanus *ei qui seruitutem seruit è regione contrarius, is enim* ðeope, a ðeopian *quod est seruire, dicebatur*. Thani *autem appellatione*, viri *interdum* nobiles, *interdum* liberæ cõditionis homines, *interdum* magistratus, *atq; sæpenumero* ministri *notantur. Atq; hinc est, quod coronatæ plumæ insignia principis, Saxonicis vocibus titulũ præferant* Ic Dien, *sed corrupte (pace fecialium dixerim) pro* Ic

Ic Dien.

ðen

ðen, *transfixa prima parte litteræ* D. *virgula ad hunc modum,* Đ. *vt sit* Ic Đen *quod idem sonat atq;* Ic ðegn, *id est, ego famulus, & minister sum: Hæres namq; (vt inquit apostolus) dũ puer est nihil differt a seruo, Sed eam fortaße principes nostri inscriptionem a Belgis mutuati sunt. Illi enim etiam nunc pro* Ic ðen, Ic dien *loquũtur. Testis est Hector Boetius, rerum in Scotia gestarum Scriptor haud imperitus, Malcolmũ Regem* Thanos *suos titulo Comitum honestaße, Atq; ego non semel me legiße memini, eos eße qui post aduentum Normannorum* virrones & Barones *dicebantur. Habebant enim* Thani *liberas quasdam iurisdictiones, quas vel hodie* courtz Barons *appellamus.* Court Baron.

Thrimsa, *a* ðreo, *quod tria sonat effictũ. Est igitur Thrimsa trium solidorum numus.*

Turma, Saxonicè hloþe, *Vocabulum a* hlyðe *quod tumultum sonat diductum. Est quidem* hloþ *hominum manus ad rapinam parata, manipulus furum. Ego quod ad romanam Turmam quæ ex. 32. constabat militibus proximè accederet, turmã verti. Id si cui minus arriserit, cohortem dicat.* Rowte.

Via vetelingiana, *Saxonicè* ƿætlingaſtræt. *Visum est interpretationis loco verba* Ranulfi higden *subijcere, ea autem in suo (quod polychronicon inscriptum est) opere, ad hunc modum reperies.* Statuit Molmutius rex Brytonum. 23. & primus eorum legifer, vt aratra, templa, viæq; ad Ciuitates ducentes, immunitate confugij gauderent. Verum quia succedente tempore de vijs, (cum non essent certis limitibus distinctæ) orta esset dissensio, Belinus rex, filius prædicti molmutij, ad subducẽdum omne ambiguum, 4. regales vias omni priuilegio munitas per insulã sterni fecit: *fossam* scilicet, *Watlingstrete, Ermingstrete, & Ikeneldstrete.* Et mox sequitur. Secunda via dicitur Watlingstrete, tendens ab Euro austro in Zephirum septemtrionalẽ. Incipit enim a Douoria, transiens per mediũ Cantiæ vltra Thamesim iuxta London (*hinc fortasse plateæ Lõdinensi nomen inditum Watlingstrete*) inde per Sanctum Al- Watlingstrete.

banum, Dunſtapliam, & per Lilburne vſq; ad montem Wrekene, deinde tranſcēdit *Sabrinam* fluuium, tēdit ad Stretton, & inde per medium *Walliæ* vſq; ad *Caerdigan*, & in mari Hybernico terminatur. *Hæc ille.*

Chron. Bell. Virgatum, octavam hydæ partem statuit. Wysta, pars hydæ dimidia est.

Yard land.

Virgata terra Saxonicè ȝẏꞃdlandeꞃ, *nunc vulgo* Yard-land *fundi menſura pro ratione loci diuerſa, nonnullis enim in locis ex.20, alijs ex.24, alijs ex.30, conſtat acris.*

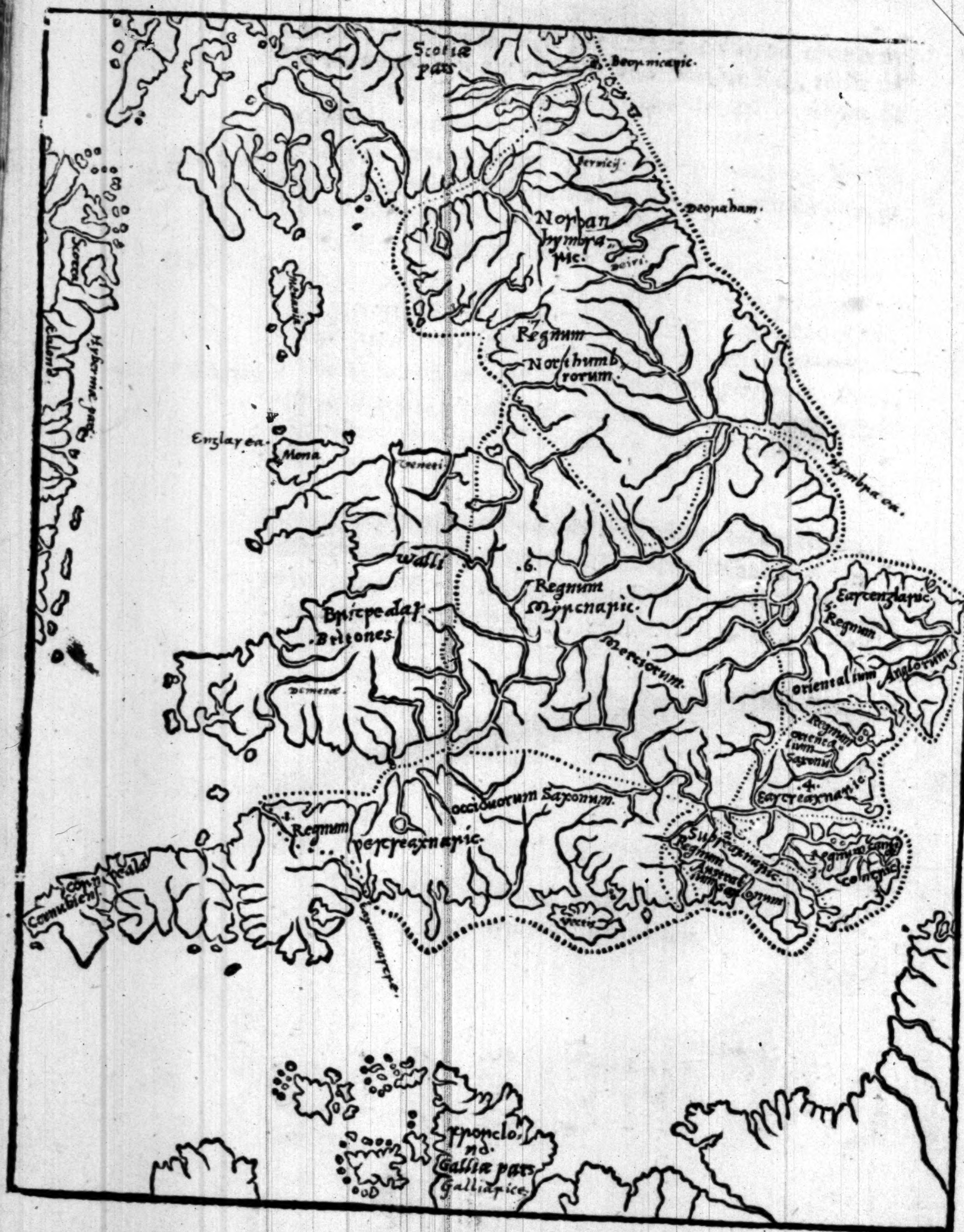
Ouſe fl.

Vſa *Saxonicè* uſe, *Lelandus Iſim appellat. Fluuius eſt in mediterranea Angliæ regione. Oritur prope* Stanes, *petitq́; villas Buckingham, Newport, Bedford, Huntingdon, atq́;* Granta *flumine auctus,* Lyn *oppidum alluit, ac tādem Oceano ſe committit.*

Welſhman

Wallus Saxonicè ƿealh, *id eſt, exterus, vel peregrinus. Ita enim quadringētis ferè abhinc annis interpretatus eſt* Sylueſter Giraldus *in ſua Walliæ Topographia,* Wallia (inquit) non a Wallone Duce, aut Wendoloena regina, ſed a Barbarica potius nuncupatione nomē accepit. Saxones enim regno occupato Brytannico, quoniam lingua ſua extraneū omnem ƿealh vocant, gentes has ſibi extraneas *Wallenſes* vocabant, & regionem *Walliam*. Hactenus Gyraldus. *Cæterum cum Brytannorum (qui poſt amiſſam patriam cædibus ſuperfuerant) pars in Walliam, pars in Cornubiam ſe receperant, Saxones hos quidem* coꞃnƿealaꞅ, *illos verò diuerſo nomine* Bꞃẏꞇƿealaꞅ *appellabant.*

Hæc ferè ſunt quæ mihi lucem deſiderare videbantur, reliqua lectores, vel mediocriter docti, expedient.

Scotiæ pars
Hyberniæ pars
Mona
7
Regnum
Northumbrorum
Walli
.6.
Regnum
Britones
Demetæ
Merciorum
5.
Regnum
orientalium Anglorum
Regnum
orienta-
lium
Saxonum
.4.
occiduorum Saxonum
1.
Regnum
Vectis
Galliæ pars

EN tibi lector Heptarchiam *Angliæ Lineamentis illustratam, quibus tanq̃ manu docere voluimus, quãtū saltē in tãta loci angustia præstari potuit, illorum septem regnorum fines, quæ vno atq; eodem tēpore in Anglia fuisse historici vna voce omnes prodiderūt. Atq; vt intelligas, paulò lōgius exordiū rei repetam⁹.* Anno salutis humanæ 443 *distracto vndiq; a barbaris in Italia imperio, Brytãni a* Scotis, *&* Pictis *finitimis populis graui bello petiti, & ab* Ætio *patricio externis bellis in gallia occupata, frustrà implorãtes auxiliū, excusso* Romanorū *imperio, quingētis, & tribus annis posteà quã a* Caio Iulio Cæsare *subacti, Romanis ducibus parere cōsueuerãt, sua gēti regnū restituere conati sunt, Rerūq; suarū sūmã vni* Vortigerio *deferūt. Sed is irruētibus in eū magno impetu hostib⁹, viribus impar,* Anglo Saxones *feroces Germaniæ populos in auxilium accersit, qui statim* Hengisto & horsa *ducibus, cum magna suorum multitudine, in insulam traijcientes,* Scotorum, Pictorūq; *vim aliquandiu prohibuerunt, sed mox* Britannicarum *opum desiderio, ex consuetudine illecti, icto cum hostibus fœdere in ipsos* Brytannos, *quos iuuare debuerant, arma conuertunt, a quibus nec destiterūt, donec pulsis in* Walliam, Cornubiam, *& continentem Galliæ* Armoricam *Brytannis, vniuersam ferè insulam in suam ipsorū potestatem redegissēt. Ac primo quidē per principatus in* septem regiones, *siue regna diuiserunt, quæ partim a ventorum nominibus, partim a locorum situ diuersam appellationē inter se sortita sunt, donec progressu temporis victricis populi opes in vnum corpus coalescentes, ad amplissimam posteris, qualem nunc cernimus,* Monarchiam *concreuissent. Anglicū autē imperiū post aliquot annos* Daci *frequenti in Britanniam irruptione, applaudentis fortunæ successu excepere, sed horum barbara tyrãnide breui explosa,* Normanni *ex gallia profecti,* Guilielmo *duce, felicioribus auspicijs, ad nostram hanc vsq; ætatem stabilem regno successionem dedere. Hæc ex* Lilio *summatim, Nunc igitur regnorū fines particulatim enarremus. Quæ etsi vix vnq̃, ob mutua Regulorū inter se bella, suis certis limitibus constiterint, nos tamen idoneos sequuti Autores, aliquid ea de re certi, aut saltē quod minus à vero abhorrere videbitur, in medium proferemus.*

Occiduorū, *igitur* Saxonum *regnum eisdē terminabatur finibus, atq; hac nostra memoria Suthamtona, Bercheria, Walceria, Dorsetus, & Somersetus prouinciæ, Siue vt vocãt, comitatus:*

nominibus

petrus de Icham adiungit Devoniã, et Cornugalliã, sed falsus est.

nisi

nisi quod præterea Surra, Glouceſtra, & Deuonia partes aliquot in ſe continebat.

Australiũ Saxonũ *principatus eiſdem terminis claudebatur, atq; hodie Suſſexia prouincia, & reliqua Surra pars.*

Cantianorum *imperio ijdem conſtituti ſunt fines, quibus noſtra tempeſtate Cantium circumſcribitur.*

Orientalium Saxonum *principatus tam latè patebat, atque hodie Eſſexia, & Midelſexia comitatus, habuitque nonnullam Hertfordienſis prouinciæ partem.*

Orientalium Anglorum, *regnum eiſdem ferè finiebatur terminis, quibus noſtro tempore Elienſis Inſula, Nordouicenſis, Suthfolcienſis, & Cantabrigienſis prouinciæ abſoluuntur.*

Merciorũ *regnum intra ſuos fines complectebatur, Lincolniã Northamptonã, Rotelandiã, Huntingtonã Comitatus, præterea & Bedfordienſẽ, Buckinghamenſẽ, Oxonienſ. Ceſtriã, Derbiã, Notinghamenſẽ, & Staffordienſ. atq; nõnullã Herefordenſ. Hertfordenſ. varuicenſ. Salopienſ. Lancaſtrenſ. & Gloceſtrenſis prouinciæ partẽ habuit. Dicta eſt autẽ Mercia, ſiue a fluuio Merſey vt quidã ſuſpicatur, ſiue vt ego conijcio a* meance, *quod eſt terminus, & finis. Erat enim Mercia reliquorum omnium regnorum confinis, ac Limitanea.*

Northumbrorum *imperij magnitudo ea fuit, quæ nunc eſt Eboracenſis, Dunelmenſis, Northumbriæ, Cumbriæ, & Weſtmorlandiæ comitatuum, atque reliquã præterea Lãcaſtrenſis comitatus partem complectebatur. Hoc porro regnũ, Northumbriæ nomen eſt ſortitũ, non ab vmbra, vt quidã oſcitans allucinatus eſt, ſed quod ad Septẽtrionẽ hũbri fluminis ſit ſitum. Veteres enim,* Norðanhymbrarice, *id eſt, regnũ ad* Septentrionẽ *hũbri ſitũ, appellabant. Diuiſa eſt ſane aliquando Northũbrorũ regio in regna duo, Deirorum ſcilicet, & Bernicniorum, verum illa cum paruo admodum tempore durarunt, & minus memorabilem de ſe poſteris hiſtoriam reliquerunt, recẽſere haud operæ precium fuerit. Hæc igitur de regnorum finibus dicta ſint. Reſtat vt quibus tandem quique ſubiecti fuerint legibus, paucis aperiatur.*

Iuri *igitur* Occidentalium Saxonum, *parebant Occidui, & Auſtrales Saxones, & qui Cantium incolebant.*

Dacorum *leges obſeruabãt, quicunq; Orientalium Saxonum, & Anglorum, aut Northumbrorum regiones coluerunt.*

Habebãt quidẽ mercij *& ſuã* Autonomiã, *verũ an in tota merciorũ regione nõ affirmauerim. Habeo etenim authores, qui Orientales & Septentrionales Merciorũ fines* Dacorũ *legibus contineri tradunt.*

Errata, & prætermissa, in hunc modum restituito.

Fol.	Cap.	
4	15	Conctabit, lege constabit.
4	13	nominanus, lege nominamus.
12	50	Porcum deuorantem, lege porcos deuorantes, & eodem capite, ingressus est porcus, lege ingressi sunt porci, & eodem cap. æstimatio porci, lege æstimatio porcorum.
23	13	mulctatus pecunia, lege capitis æstimatione mulctatus.
28		Linea, 14. post fin, interpone, spacio haud plenè cõfecto
29	2	omniem, lege omnem.
29		in titulo capitis, fidiussione, lege fideiussione.
32	11	solidos sex, lege, solidos quinq;.
32	12	in titulo nemoai, lege nemori.
36	27	relquæ, lege reliquæ.
38	35	æstimæti, lege æstimati.
42		Linea, 25. 14. lege, 17.
44		Linea, 12. 52. lege 12.
44		Linea 14. post claudicarit, interpone, nec sanari poterit.
45	2	intefecerit, lege interfecerit.
58		Linea antepenult. prætermiserit, lege dare distulerit.
59		Linea antepenult. id quod si, lege, id quod si tum quidẽ.
61		Linea prima, pestiferæ, legatur, pestiferi, & sic deinceps, vt intelligatur de viris etiam.
68		Wulstanus, lege Wulfhelmus.
69		Linea prima, significio, lege significo.
70	2	quod, lege quoàd.
72		Paulò ante finem, sacerdotem æquè ac Thanum, lege, sacerdotis æquè ac Thani iusiurandum.
74	3	Linea prima, ab episcopo imperatum, lege ab episcopo & sacerdote imperatum.
44		quotidianarum, lege mutuarum inter nos.
86	4	quinq;, lege quatuor.
86	5	noxia, lege noxiæ.
116	46	commutarit, lege violarit.
119	67	vt ex predijs, lege, vt ex aratione & prædijs.

Fol.	Cap.	
7	31	interpone post eahtatig scill. hæc verba. Gif he næbbe nân land. 60. scill.
9	43	in titulo capitis, pudu, lege ƿudu.
10	44	understandan: lege understandân.
15	66	gasole lege gafole.
15	68	somon lege somon.
16	70	post oþþe interpone hæc verba. tyn ƿeþeras. tyn geet. tƿeontig henna.
24	15	Post Syria interpone hæc verba. ⁊ to Cilicia.
31	11	Post gehæme interpone, mid tyn scill. gebete; Gif he mid gehæme.
32	14	fæder lege fæder.
38		In margine fæþe lege fæhþe.
44		Linea 1. gyþrum lege gyþrun.
53	7	hra lege hƿa.
59	3	mane lege manne.
65	23	se mid folcriht, lege sy mid folcrihte
81	1	Linea 14. Gif he, lege gif hy.
97	7	Linea antepenult. beo be, lege heo be.
109	23	Linea penult. feoh, lege feorh.

¶ Ines, æ;

IC Ine mid godes gyfe Westseaxna cyning. mid geþeahte ⁊ mid lære Cenredes mines fæder. ⁊ Heddes mines biscopes. ⁊ Eorcenwoldes mines biscopes. ⁊ mid eallum minum ealdormannum. ⁊ þam yldestan witan minre þeode. ⁊ eac mycelre somnunge godes þeowena. wæs smeagende be ðære hæle urra sawla. ⁊ be ðam staþole ures rices. ꝥ ryht æw. ⁊ ryhte cynedomas. þurh ure folc gefæstenode. ⁊ getrymmed wæron. ꝥ nænig ealdormanna. ne us undergeþeodendra. æfter ðæm wære awendende þas ure domas;

Be godes þeowena regole;

1. Ærest we bebeodaþ. ꝥ godes þeowas hiora ryht regole gyman. ⁊ on ryht healdan; Æfter þam we beodaþ. ꝥ ealles folces * æ. ⁊ domas þus synd gehealdene;

*alias æw. id est, nuptiarum foedera.

Be cildum;

2. Cild binnan þryttigum nihta sy gefulwad. gif hit swa ne sy. xxx. scillinges gebete; Gif hit þonne sy dead butan fulluhte. gebete he hit mid eallum þæm þe he age;

Be sunnan dæges weorcum;

Gif

Inas regnare { cœpit, / desiit; } Anno salutis humanæ { 712 / 727

EGo Inas Dei beneficio Occiduorũ Saxonum Rex, suasu & instituto Cenredi patris mei, Heddæ & Erkenualdi episcoporum meorum, omnium senatorum meorum, & natu maiorum sapientum populi mei, in magna seruorum dei frequentia religiosè studebam tũ animorum nostrorum saluti, tum communi regni nostri cõseruationi, vt legitima nuptiarum fœdera, iustaq; iudicia per omnẽ ditionem nostram fundata stabilitaq; sint, atq; vt nulli liceat inposterum Senatori, siue alteri cuiuis in Ditione nostra degenti, hæc nostra antiquare iudicia.

3 estates de parlemẽt

De formula viuendi ministrorum Dei.

In primis præcipimus, dei vt ministri constitutam viuendi formulam curent, & obseruent: deinde volumus, in omni populo nostro leges & iudicia ita se habeant. Cap. 1.

De infantibus.

Infans intra 30. dies postquã in lucem prodierit baptizator. Id si nõ fiat, ter denis solidis culpa pensator. Sin prius vitã cũ morte cõmutarit quam sacro tingatur baptismate, rebus suis omnibus mulctator Cap. 2.

De opere in die dominico.

3. Gif þeow mon ƿyrce on sunnan dæg. be his hlafordes hæse. sy he freo. ⁊ se hlaford sylle xxx. scillinges, to ƿite; Gif þonne se þeowa butan his geƿitnysse ƿyrce. þolige his hyde. oþþe his hydgyldes; Gif ðonne se frigea ðy dæge ƿyrce butan his hlafordes hæse; þolige his freotes. oþþe sixtig scillinges. ⁊ preost sy twyscildig.

Be cyricsceatte;

4. Cyric sceattas syn agifene be Seint martynes mæssan; Gif hƿa ꝥ ne gelæste. sy he scyldig feoƿertig scill. ⁊ be twelf fealdum agyfe ðone cyric sceat;

Be cyric socnum.

5. Gif hƿa sy deaþes scyldig. ⁊ he cyricean geyrne. hæbbe his feorh. ⁊ bete sƿa him riht ƿisige; Gif hƿa his hyde forƿyrce. ⁊ cyricean geyrne. sy him seo sƿingle forgyfen;

Be gefeohte;

6. Gif hƿa gefeohte on cyninges hus. sy he scyldig ealles his yrfes. ⁊ sy on cyninges dome hƿæðer he lif age ðe nage; Gif hƿa on mynster gefeohte. hund tƿelftig scill. gebete; Gif hƿa on ealdormannes hus feohte. oþþe on oþres geþungenes ƿitan. sixtig scill. gebete he. ⁊ oþer syxtig scill. gesylle to ƿite; Gif he ðonne on gafolgylden hus. oþþe on gebures gefeohte. xxx. scill. to ƿite gesylle. ⁊ ðæm gebure syx scill; And ðeah hit

sy

Seruus si quid operis patrarit die dominico, ex præcepto domini sui, Liber esto, dominus 30. solidos dependito. Verum si id operis iniussu Domini sui aggressus fuerit, verberibus cæditor, aut saltem virgarum metũ pretio redimito. Liber si die hoc operetur iniussu domini sui, aut seruituti addicitor, aut 60. solidos dependito. Sacerdos si in hanc partẽ deliquerit, pœna in duplum augetor. 3.

De primitijs Seminum.

Primitiæ seminũ ad celebre diui Martinj festũ redduntor, qui tum nõ soluerit, 40 solidis mulctator, & ipsas preterea primitias duodecies persoluito. 4.

De Immunitate fani.

Si quis rei capitalis reus ad Templum confugerit, vita potitor, & secundum ius fasq; compensato. Si quis verbera promeritus, fani suffugium implorarit, ei verbera remittuntor. 5. Sanctuarye del Esglise.

De pugna.

Si quis in Regia pugnarit, rebus suis omnibus mulctator, & sit ne morte etiam plectendus, regis arbitrium & ius esto. Qui in Templo pugnauerit, 120. solidis noxiam sarcito. Qui in domo Senatoris, aut alterius sapientis honorati pugnam dederit, 60. solidis mulctator. Si quis in tecto villici censum pendentis annuum, aut coloni cuiuscunq; pugnarit, 30. solidorum pœna esto, & villico solidos senos numerato. Si quis in campo dimicarit patenti, 120 so- 6. pugner deins le Verge.

sy on middan felda gefohten. hund twelftig scill. to wite sy agyfen; Gif ðonne on gebeorscipe hi geciden. ⁊ oðer heora mid geþylde hit forbere. gesylle se oðer xxx. scillinges to wite;

7. Be stale;

Gif hwa stalige swa his wif nyte. ⁊ his bearn. gesylle syxtig scill. to wite; Gif he ðonne stalige on gewitnysse ealles his hyredes. gangen hi ealle on ðeowet; tynwintre cniht mæg beon þeofþe gewita;

8. Be rihtes bene;

Gif hwa him rihtes bidde beforan hwilcum scirmen. oþþe oþrum deman. ⁊ hebban ne mæg. ⁊ him wedd mon syllan nylle. gebete xxx. scill. ⁊ binnan seofon nihte gedô hine rihtes wyrþe;

9. Be þam wræcendan;

Gig hwa wræce do ærþon he him rihtes bidde. ꝥ he him on nime agyfe. ⁊ forgylde. ⁊ gebete xxx. scill;

Be reaflace;

10. Gif hwa binnan ðam gemærum ures rices reaflâc. ⁊ nyd næme dô. agyfe he ðone reaflâc. ⁊ gesylle syxtig scill. to wite;

Be leod bygene;

11. Gif hwa his agenne leodan bebicge. þeowne. oþþe frigne. þeah he scyldig sy. ⁊ ofer sæ sende. forgylde hine be his wære. ⁊ wiþ god deoplice bete;

Be

lidis mulctator. Si inter conuiuas rixatum fuerit, & eorum alij conuicia patienter sustinuerint, alij 30. solidis mulctantor.

De furto.

Si quis clám vxore & liberis quid clepserit, 7.
60. solidis mulctator. Sin furetur conscia omni familia sua, in seruitutem dantor omnes. Puer decem annos natus, furto fuiße conscius coarguatur.

De iuris æqui postulatione.

Si ius æquum sibi fieri petierit actor a Senatore, 8.
vel alio quouis iudice, neq; vero impetrarit, preterea & reus nihil quicquam pignori opponere voluerit, iudex ter denis mulctator solidis, & nihilominus intra septimanam ius ei legitimum tribuito.

De vindicantibus.

Qui priuato consilio illatam sibi iniuriam vindi- 9.
carit, antequam ius æquum sibi dari postulauerit, quod nomine vindictæ eripuit reddito, integrũ rei precium præstato, & 30 solidos dependito.

De rapina.

Si quis intra fines regni nostri quid rapuerit, 10.
prædatusue fuerit, quod rapuit reddito, & 60. mulctator solidis.

De eo qui popularem suum emerit.

Si quis popularem suum, siue seruum, siue liberũ, 11.
vel criminis consciũ mercatus fuerit, & trans mare amandarit, integra capitis eius æstimatione mulctator, deoq; faciat cumulatè satis. De

Be ðam þe heora gewitnysse geleogaþ.

12. Gif hwa beforan biscope his gewitnysse. and his wed aleoge. gebete mid hund twelftig scill;

Be gefangenum þeofum;

13. Gif þeof sy gefongen. swelte he deaþe. oþþe his lif be his were mon alyse; þeofas we hataþ oþ seofon men. from seofon hloþ oþ fif and þritig. syþþan here;

Be hloþum;

14. Se þe hloþ betogen sy. geswicne se hine be hund twelftigum hyda. oþþe swa gebete;

Be herge;

15. Se þe hereteama betogen sy. he hine be his wergyld alyse. oþþe be ðam geswicne; Se aþ sceal beon healf be *huslgengum; þeof syþþan he beoþ on cyninges bendum. nah he ða geswicne;

*husel-gengum sonat etiã Catechumenos.

Be þeofslæge;

16. Se ðe ðeof ofslihþ. se mot gecyþan mid aþe þ he hine scyldig ofslôge. and na les ða gegyldan;

Be forstolenum flæsce;

17. Se ðe forstolen flæsc findeþ. and gedyrneþ. gif he dear he mot mid aþe gecyþan. þ he hit age; Se ðe hit ofspyraþ. he ah þ meldfeoh;

Be ceorliscum þeofum gefangenum;

7

De ijs qui testimonium falso protulerint.

Si quis coram episcopo testimonium, aut pignus 12. primier.
suum falso produxerit, 120. solidis compensato.

De prædonibus comprehensis.

Prædo si deprehendatur, vita priuator, aut vi- 13.
tæ estimatione se ipse redimito. Prædones autem Riot, Route, unlawful assemblye.
nominatus vsq; ad numerũ virorum septẽ, deinde
(quousq; numerus ad 35. coaluerit) turmam dici-
mus, numerus si excreuerit, exercitum vocamus.

De Turma.

Turmæ predatorum interfuisse insimulatus, pro ratione cen-
tum viginti terræ hydarum iureiurando interposito omnem di- 14.
luito criminis suspicionem, aut huic conuenienter compensato.

De exercitu.

In exercitu predatorum fuisse accusatus, pro eo ac fuerit pro-
prij capitis æstimatio crimen purgato, aut noxiam sarcito. At- 15.
qui hoc iusiurandum pro dimidia eius parte ex patribusfami-
liàs constabit. Furi verò postquam in custodia fuerit regia, isti-
usmodi excusationis potestas non fiat.

De eo qui prædonem interfecerit.

Si quis furi mortem obtulerit, iureiurando fidẽ 16. Manslaughter iustifiable.
astringat se illum tanquã criminis reum occidisse,
atq; hoc pacto omni solutione liberator.

De carne furtim subducta.

Qui carnem furto surreptam inuenerit, atq; oc- 17. Trover.
culuerit, liceto ei (si modo id facere non vereatur)
confirmare quod sua sit. Qui vero eius rei indicia
attulerit, indicij mercedem consequitor.

De pagano furti manifesto.

18. Cyrlisc mon gif he oft betogen ƿære. gif he æt siðestan sy gefangen. slea mon hand. oððe fôt of;

Be cyninges geneat;

19. Cyninges geneat gif his ƿer bið tƿelf hund scill. he mot sƿerian for sixtig hyda. gif he beoþ husl-genga;

Be feorran cumenum men;

20. Gif feor cuman man. oððe fremde butan ƿege geond ƿudu gonge. ⁊ ne hryme. ne horn blaƿe. for ðeof he bið to profianne, oððe to alysanne; Gif mon ðonne ðæs ofslægenan ƿeres bidde. he mot gecyþan þ he hine for þeof ofslôge. na læs þæs ofslægenan gegyldan. ne his hlaford; Gif he hit þonne dyrneþ. ⁊ ƿeorþeþ emb long yppe. ðonne ryme þ he þæm deadan to ðam aþe. ðe hine moton his mægas unsyngian;

Be ðon ðe monnes geneat stalige;

21. Gif ðin geneat stalige. ⁊ losige ðe. gif þu hæbbe borgas mana ðone ðær angylde. gif he næbbe. gyld ðu þ angylde. ⁊ ne sy him na ðe geþingodne;

Be ælþeodiges mannes slæge;

22. Gif mon ælþeodigne mon ofslea. se cyning ah tƿegen dælas þæs ƿeres. þriddan dæl sunu. oððe

magas

Paganus sepius furti insimulatus, si tandem deprehendatur, ei manus aut pes præciduntor. 18.

De villico regio.

Regij villici iusiurandum (si modo is fuerit rei familiaris administrator, adeoq; eius vitæ precium 1200. solidis æstimetur,) eius est momenti ac ponderis, vt cum. 60. terræ hydis exæquari intelligatur. 19.

De peregrino.

Peregrinus, aut alienus, si deuius per syluas vagetur, neq; vero ore vociferarit, aut cornu insonuerit, fur morti tradendus, aut pretio redimendus, adiudicator. Si quis igitur ita perempti corporis æstimationem ab interfectore exegerit, iureiurando interfector confirmato se illum tanquam furem occidisse, atq; ita omni tum erga interfecti socios, tum erga dominum ipsum solutione liberator. Sin crimen dissimularit, & fiat tamen deinceps manifestum, tum quidem commisit, cognatis occisi vt liceat, iureiurando cæsum omni exoluere culpa. 20.

De villico furtum faciente.

Villicus tuus si furetur, & aufugerit, fideiussores admone (si quos habueris) soluendo vt sint: si non habueris, simplicem ipse rei æstimationem soluito, nec ei quicquam remittito. 21.

De peregrino cæso.

Peregrino si quis mortem obtulerit, Rex æstimationis vitæ suæ partes duas habeto, tertiam pro- 22.

magas; Gif he þonne mæglease sy. healf cyning. healf se gesiþ; Gif hit þonne abbud sy. oþþe abbudisse. dælon on ða ylcan wisan wiþ þone cyning; Wealh gafolgylda hund twelftig scill; His sunu hund; Ned þeowne sixtig scill; Somhwylcne mid fiftegum; Weales hyde mid twelfum; Wealh gif he hæfþ fif hyda. he biþ syx hynde;

Be wite þeowum;

23. Gif wite ðeow englisc mon hine forstalige. hô hine mon. ⁊ ne gylde his hlaforde; Gif hine mon ofslea. ne gylde hine mon his magum. gif hi hine on twelf monþum ne alysdon;

Be cypmanna on lande;

24. Gif cypeman uppe on folc ceapige. dô þ beforan gewitnisse; Gif *þyfefeoh mon æt cypmen befô. ⁊ he hit næbbe beforan godum wittum geceapod. gecyþe hit be wite. þ he ne gewita. ne gestala nære. oþþe gylde to wite syx ⁊ xxx. scill;

*al. forstolen quod idem est.

Be fundenes cildes fostre;

25. To fundenes cildes fostre þy forman geare gesylle syx scill; þy æfteran geare twelf; þy þriddan. xxx; syþþan be his wlite;

Be

les, vel cognati. Cognatos si non habuerit, esto quidem regi dimidium, quod reliquũ fuerit socius habeto. Eodem modo Abbas, vel abbatissa (eorum si intersit) cum rege partiuntor. VVallus censum pendens annuum, 120 solidorum æstimetur, filius eius 100. Seruus, aliàs sexaginta, aliàs quinquaginta solidis valere putatur. VVallus virgarum metum 12. solidis redimito. VVallus quinq; terræ hydas poßidens, 600. solid. æstimandus est. Estimatio capitis.

De libertate mulctato. Villenage.

23. Susp per coll.

Anglus libertate mulctatus, si denuo furetur, in furcas suspẽditor, & domino suo nulla fiat prorsus compensatio. Si quis istiusmodi viro mortẽ obtulerit, nihil quicquã eo nomine cognatis depẽdito, nisi quidẽ ipsum intra bis senos mẽses redemerint.

De mercatoribus per terram.

24. Market ouvert

Negotiator in vulgo si quid mercatus fuerit, in eam rem testimonia habeto. Etenim si quid furto surreptum penés eum deprehẽdatur, quod fideli cũ testimonio non emerit, pro ratione mulctæ ipsum nec furatum, nec furto fuisse conscium cõfirmato, aut 36. solidos numerato.

De puero proiecto enutriendo.

25.

Ad puerum expositum enutriendum, dabuntur anno primo solidi seni, secundo duodeni, tertio triginta: Deinceps vero (pro eo ac fuerit corporis dignitas) augetor stipendium.

Be ðeofes onfeng;

26. Se ðe þeof gefehþ. he ah tyn scill. ⁊ se cyning þone þeof. ⁊ þa magas him swerian aþas unfæhþa; gif he ðonne oþyrne ⁊ ƿerige ƿeorþe þonne biþ he ƿites scyldig; Gif he ætsacan ƿille, dô he ꝥ be ðam feo. ⁊ be þam ƿite;

Be ðam ðe dearnunga bearn strýneþ;

27. Se ðe deornunga bearn gestryneþ. ⁊ gehe-leþ. nah se his deaþes ƿere. ac his hlaford. ⁊ se cyng;

Be ðam ðe his ƿæpnu onlæne;

28. Gif mon sƿeorder onlæne oþrum esne. ⁊ he losige. be ðriddan dæle he hine gylde; Gif mon spere sylle. healfne; Gif mon hors onlæne, ealne he hine gilde.

Be ðam ðe flyman feormige;

29. Gif mon cyrliscne mannan flyman feormin-ge teo. be his agenum ƿere geladige he hine; Gif he ne mæge. gylde he hine be his agenum ƿere. ⁊ se gesiþman eac sƿa be his ƿere;

Be ðon ðe mon ƿif bicge;

30. Gif mon ƿif gebycge. ⁊ seo gyft forþ ne cume. agyfe ꝥ feoh. ⁊ forgylde. ⁊ gebete ðam byrgean sƿa his borhbryce;

De furibus prehendendis.

Qui furē cōprehēderit, 10. solidos habeto, rex ipsum furē. Cognati vero iusiurādū præstet se nō vindicaturos, fur autem cōtumaciter si restiterit, aut clam se in pedes coniecerit, facinoris tenetor reus. Sin culpa se ipse liberare voluerit, æstimationis rei, & grauitatis mulctæ ratione habita id facito. 26. Escape.

De eo qui ex occulto liberos procrearit.

Qui prolem clādestinam procrearit, factumq́; id dissimularit, omni prolis (si quando occidatur) vitæ pretio excidito: idemq́; rex, ac dominus habento. 27.

De eo qui ferrum mutuo dederit.

Si quis seruo alterius ferrum suum dederit mutuum, atq; is perierit, æstimationis capitis eius trientem dato, qui mutuum dederit. Hastam si dederit mutuam, dimidiatam capitis eius æstimationem pendito. Sin equum præstiterit, ad denarium vsq́; soluat quanticumq́; serui vita fuerit æstimata. 28.

De eo qui fugitiuum admiserit.

Paganus si accusetur fugitiuo subministrasse cibum, pro eo ac fuerit proprij capitis æstimatio se culpa liberato, id quod si non poterit, tum proprij, tum fugitiui capitis æstimationem pendito. 29. Escape.

De eo qui fœminam mercatus fuerit.

Si quis fœminam mercatus fuerit, & quod cōuentum est non confecerit, ipsam dato pecuniam, tantundē etiam persoluito, & graues nihilo minus (perinde atq́; fideiussionē violasset) pœnas depēdito. 30.

Be ƿilisces monnes land hæfene;

3. Gif ƿilisc man hæbbe hyde landes. his ƿere bið hund tƿelftiʒ scill; Gif he ðonne healfe hæbbe. eahtatiʒ scill. Gif he næbbe nan land. 60 scill.

Be cyninges horsƿealh;

32. Cyninges horsƿealh se ðe him mæʒ ʒeærendian, þæs ƿerʒyld bið tƿa hund scill;

Be manslyhte;

33. Se ðe on ðære fore ƿære ðær mon man ofsloge. ʒetryƿe hine be his ƿere þæs slæges. oþþe fore ʒebete be ðæs ofslaʒenan ƿerʒylde; Gif his ƿerʒylde sy tƿa hund scill. ʒebete mid fiftiʒ scill; And ða ylcan riht dô man be ðem deorborenran;

Be ðeofslyhte;

34. Se ðe ðeof slyhþ. he mot mid aþe ʒecyðan. þ he hine fleondne for ðeof sloge. 7 þæs deadan maʒas him sƿerian unceases aþ; Gif he hit þonne dyrne. 7 sy eft yppe. þonne forʒyld he hine;

35. Gif mon to ðæm menn feoh ʒeteme þe his ær aþ ætsƿoren hæfð. 7 eft aþ ætsƿerian ƿille. sƿeriʒe be ðam ƿite. 7 be ðæs feos ƿyrþe;

Gif

De pagano fundum posidente.

VVallus integram terræ hydam si possederit, esto capitis eius æstimatio 120. solidorum. Dimidiatam terræ hydam si tenuerit, 80. solidis valeto. Sin fundum penitus nullum occuparit, [illegible]. tamē solidorum æstimatione dignus censeatur. 31. Capitis æstimatio. .60.

De Regis equisone VVallo.

Equiso regis vallus, si poterit mādata deferre, æstimatio capitis eius ducenornm solidorum esto. 32.

De homicidio.

Si quis perpetrato interfuerit homicidio, secundum proprij capitis æstimationem se culpa liberato, aut pro eo ac fuerit perempti corporis æstimatio suæ presentiæ pænas luito. Atq; si capitis eius æstimatio ducenorum fuerit solidorum, 50. is solidos dependito. Idemq; iuris esto in ijs qui illustriori familia sunt oriundi. 33. present al murdre.

De latrone cæso.

Latroni violentam mortem si quis intulerit, iureiurando confirmato se illum tanquam latronem fugientem occidisse, atq; eius rei fidem interfecti cognatis iureiurādo hominū nō selectorū facito. Verū si is factū dissimularit, & fiat tamē deinceps manifestū, perempti corporis æstimatione mulctator. 34. Manslaughter iustifiable.

Si quis de rebus alienis postuletur, idemq; iureiurando antehac concepto denegarit earū possessionem, ac denuo in id iurare non vereatur, pro mulc- 35. wager de ley en detinue.

Gif he oþswerian nylle. gebete þone mænan aþe twygbote;

Be ðon ðe mon þeof forlæte;

36. Se ðe ðeof gefehþ. oþþe him mon gefongene agyfþ. ⁊ he hine þonne alæte. oþþe ða ðyfþe gedyrne. forgylde ðone ðeof be his were; Gif he ealdorman sy. þolige his scire. butan him cyning arian wille;

Be cyrlisces monnes betogennysse;

37. Se cyrlisce man se ðe oft betogen were ðyfðe. ⁊ þonne æt nyhstan synnigne gefô. in ceape. oþþe elles æt openre scylde. slea him mon handa of. oþþe fôt.

Be ðon ðe wiht gehiwan bearn hæbban;

38. Gif ceorl ⁊ his wif bearn hæbben gemæne. ⁊ fere se ceorl forþ. hæbbe se modor hire bearn. ⁊ fede. agyfe hire mon syx scill. to fostre. cû on sumera. oxan on wintran; Healdan ða magas ðone frumstol. oþ þ hit gewintrod sy;

Be unalyfedum fære fram his hlaforde;

39. Gif hwa fare unaleafed fram his hlaforde. oþþe on oþre scire hine bestele. ⁊ mon hine geacsige. fare þær he ær wæs. ⁊ gylde his hlaforde syxtig scill;

Be ceorles weorþige;

tæ grauitate, & rerum æstimatione iurato. Atqui si istiusmodi iusiurandum abnuerit, in duplum periurÿ pæna augetor. periurie.

De eo qui furi permiserit fugiendi potestatem.

Siue quis furē præhenderit, siue captiuum custodierit, atq̃ ei permiserit fugiendi potestatē, furtumue dissimularit, ipsius capitis æstimationē pēdito. Senator si in hanc partē deliquerit, Satrapia priuator sua, nisi quidem Rex pœnam remiserit. 36. volontarie escape.

De pagano postulato.

Paganus sæpius furti postulatus, si tādem venditione, aut alia quacūq; ratione, culpæ manifestus deprehendatur, ei manus aut pes præciduntor. 37. felonie membre perdra.

De liberis legitimo procreatis matrimonio.

Maritus postquā ex vxore liberos susceperit, si moriatur, proles matrem penes nutrienda maneto: dantorq; ad victum eius suppeditandum solidi seni, æstate vacca, hyeme bos, Cognati vero primigenia pecuaria hæc (vsq; dum proles adulta fuerit) custodiunto. 38. gardeine per nourriture.

De eo qui a domino sine bona eius venia discesserit.

Qui a domino sine bona eius venia discesserit, aut in aliena satrapia latuisse deprehendetur, vnde fugerit redito, & domino sexaginta solidos depēdito. 39. fugitive.

De pagani agello domui adiacente.

40. Ceorles ƿeorþig sceal beon ƿintres ⁊ sumeres betyned; Gif he biþ untyned ⁊ recþ his nehgebures ceap mon his agen geat. nah he æt ðæm ceape nân ƿiht. ac adrife hine ût. ⁊ ðolige ðone æfƿyrdlan;

Be borges onsæce;

41. Borges mon mot ætsacan. gif he ƿat ꝥ he riht deþ.

Be ceorla gemænum land;

42. Gif ceorlas hæbban gærstun gemænne. oþþe oþer gedale land to tynanne. ⁊ hæbben sume getyned heora dæle. sume næbben. ⁊ etten heora gemænan æceras. oþþe gærs. gân ða ðonne ðe ꝥ geat agon. ⁊ gebeten þæm oþrum ðe heora dæle getyned hæbben ðone æfƿyrdlan ðe ðære gedôn sy. ⁊ abidden him æt ðæm ceape sƿylc riht sƿylc cyn sy; Gif ðonne hryþera hƿylc sy. þe hegas brece. ⁊ ga in gehƿær. ⁊ se hit nolde gehealdan se hit age. oþþe ne mæge. nime se þe hit on his æcere gemete. ⁊ ofslea. ⁊ nime se agen frigea his flæsc. ⁊ ðolige ðæs oþres.

Be ƿudu bærnete;

43. Ðonne mon beam on ƿudu forbærnne. ⁊ ƿyrþ yppe on ðone ðe hit dyde. gylde he fulƿite. ⁊ gesylle syxtig scill. for ðam ðe fyr biþ ðeof;

Gif

Pagani agellus domui adiacens, tum æstiuo, tum 40.
hyemali tēpore septo sit munita, Sin minus ex omni
aditu claudatur, ac vicinorum pecudū patuerit in-
gressui, satisfieri sibi nomine damni paganus non
petat, verum ipse pecudes abigendas curato, datum-
q́ damnum sustineto solus.

De vadimonio negando.

Vades cuiuis abnuere liceto, si modo in certó cer- 41.
tius se recte fecisse sciat.

De paganorum Agro compascuo.

Siue Ager compascuus communis, siue alia que- 42.
nis terra a pluribus possideatur paganis, & eorum
alij quæ illorum propria sit pars circumseptam cu-
rarint, alij vero quæ sua sit negligunt, ita vt a pe-
core irrumpente pars depascatur inclusa, datū de-
trimētum illi quorum terra pecudum ingressui pa-
tuerit, resarciunto: eis autem pecudum domini secū-
dum ius fasq́; compensanto. Sin quæ sit quadrupes
quæ sepimenta frangat, atq́; vbiq́; contendat irrum-
pere, neq́; vero poterit aut volet dominus eam penès
se domi continere, tum qui eam in fundo depreben-
derit suo quadrupedem occidito, dominus solam
carnem recipito.

De igne nemori admoto.

Si quis trunco arboris in Sylua iacenti flammam 43.
iniecisse conuictus fuerit, summum mulctæ persol-
uito, & 60. præterea solidos depēdito: Siquidem Ig-

Gif mon afylle on ƿuda ƿel manega treoƿu. ⁊ ƿyrþ þ eft undyrne. forgylde ðreo treoƿa. ælc mid þrittig scill; Ne ðearf he ma gyldan. ƿære heora sƿa feola sƿa heora ƿæren. forþan seo eax biþ melda na ðeof;

44. Gif mon ðonne aceorfe ænne treoƿe. þ mæge þrittig sƿina understandan. ⁊ ƿyrþ undyrne. gesylle sixtig scill;

45. Gafol hƿitel æt hiƿisce. sceal beon syx peninga ƿyrþ;

Be burhbryce;

46. Burhbryce mon sceal betan mid hund tƿelftigum scill; Cyninges. ⁊ biscopes. ðær his rice biþ; Ealdormannes. mid eahtatig scillinga. Cyninges ðegnes. syxtig scill; Gesiþcundes mannes landhæbbendes. fif ⁊. xxx. scill; And be ðam onsacan;

Be stal tyhtlan;

47. Ðonne mon monnan betyhþ. þ he ceap forstæle. oþþe forstolenne gefeormige. ðonne sceal he be syxtig hyda ætsacan ðære ðeofþe. gif he aþ ƿyrþ biþ; Gif ðonne englisc mon stalaþ. ga forþ ætsace be tƿyfealdum; Gif hit ðonne biþ ƿilisc on stal. ne biþ se aþ na ðe mare; Ælc mon mot onsacan fyrmþe. ⁊ ƿerfæhþe. gif he mæge.

oþþe

nis clandestinus fur est. *Arbores in nemore plures cecidisse conuictus, pro singulis tribus arboribus primis ter decem soluat solidos, nec grauior infligenda est mulcta quotuscunq; fuerit arborum numerus.* Securis namq; sonitu prodit facinus, nec ita facile celari poterit. 43.

44. *Arborem (cuius rami 30. porcis vmbraculo esse possint) prostrauisse conuictus, 60. solidis noxiam sarcito.*

45. *Saga Annua ad familiam data, denarijs senis valeto.*

De pace in oppido violata.

46. *Pacis in oppido regis vel archiepiscopi violatæ pœna 120. solidorum esto: In oppido Senatoris ruptæ pacis pœna 80. solidorum æstimator: In oppido ministri regij. 60. penduntor solidi: In oppido deniq; custodis pagani cuiuscunq; predia possidentis, pacis turbatæ mulcta 35. solidorum censeatur. Atq; eadẽ habetor criminis purgandi ratio.*

De furti criminatione.

47. *Si cui obijciatur furto surripuisse rem aliquam, vel furtim subductam admisisse, is pro ratione 60. hydarum se culpa liberato, si modo dignus qui iuret habeatur. Anglus furti postulatus, duplici se purget numero, Wallus maiore iuratorum numero non obstringatur. Cuius preterea integrũ esto, & furum admissionem, & perempti corporis (nomine*

oþþe dearnes;

Be forstolene ceap befangene;

48. Gif mon forstolene ceap befehþ. ne mot hine mon tyman to ðeowum men;

Be wite ðeowum mannum;

49. Gif hwylc mon biþ wite ðeowe niwan geðeowod. ⁊ hine mon betyhþ. ꝥ he hæbbe ær geðeofad. ær hine mon geðeowad. ðonne ah se teond ane swingelan æt him. beorise hine to swinglum be his ceape;

Be unalyfedes mæstenes onfeng;

50. Gif mon on his mæstene unalyfed swin gemete. genime ðonne syx scill. wyrþ wed; Gif hi ðonne ðær næron oftor ðonne æne. gesylle ænne scill. se agen friga. ⁊ gecyþe ꝥ hi ðær oftor ne comon be ðæs ceapes wyrþe; Gif hi ðær twa wæron. gesylle twegen scill; Gif mon nime *æbesne on swinum. æt ðryfingrum spic ꝥ ðridde. æt twyfingrum ꝥ feorþ. æt ðymelum ꝥ fifte;

*al. æfesne

Be siþcundes monnes geþinge;

51. Gif gesiþcund mon ðingaþ wiþ cyning. oþþe wiþ cyninges ealdormannum. for his inhiwan. oþþe wiþ his hlaford for ðeowe. oþþe for frige. nah he ðær nane wite wæddene se gesiþ. forþon he nolde him ær yfeles gestyran æt ham;

Be

capitaliũ inimicitiarũ) æstimationẽ, iureiurando auertere, si modò poterit, atq; id facere nõ verebitur.

De furum præda intercepta.

Si quando bona furtim surrepta intercipiantur, nõ aduocetur causæ seruilis conditionis quisquam. 48.

De libertate mulctato.

Si quis ob scelus perpetratũ seruituti nuper addictus, accusetur furti dum adhuc liber esset admissi, liceto accusanti semel eum verberibus afficere, furunculus vero pro ratione rei furto surreptæ ad verbera vel inuitus cogitor. 49.

De glande querna depasta sine bona domini venia.

Si quis in querceto suo porcum glandes deuorantem (bona venia domino prius non concessa) inuenerit, pigneretur primo quod sex solidorum æstimabitur. Et si illuc iam primo ingressus est porcus, damnũ solido vno dominus resarcito, & preterea (pro eo ac fuerit æstimatio porci) confirmato non intrasse sæpius: Sin sæpius irrupisse constabit, duos solidos pendito. Qui volens porcos ad glandes deuorandas in quercetum admiserit suum, ex ijs qui ad trium digitorum latitudinem pinguenerint, sumito sibi tertium quẽq;: Ex ijs qui ad duorum digitorum crassitudinem saginati fuerint, quartum: Ex ijs qui ad pollicis latitudinem excreuerint pinguedine, quini singuli sui sunto. 50.

De petitione custodis pagani.

Præpositus paganus siue quid petierit a rege, vel a Senatore, nomine familiæ suæ, siue dominum nomine serui vel liberi rogarit, non exorato mulctæ irrogatæ vt remittatur quicquam, eo quod domi meritas non inflixerit delinquentibus pœnas. 51.

Be ðon ðe gesiðcund mon fyrd forsitte.

52. Gif se siðcundman land agende fyrde forsitte. gesylle hund twelftig scill. & þolige his landes; unlandagende syxtig scill; ceorlisc ðritig scill;

Be dyrnum geþinghe;

53. Se ðe dyrnum geþinghum betogen sy. *geswicne hine be cxx. hyda ðæra ðinga. oþþe hund twelftig scill. gesylle;

*al. geclænsie.

Be forstolenes mannes forfenge;

54. Gif mon forstolene man befô æt oþrum. & sy seo hand acwolen ðe hine sealde ðam men ðe hine mon æt befeng. tyme ðonne ðone man to ðæs deadan byrgenne. swa oþer feoh. swa hwæþer swa hit sy. & cyþe on ðæm aþe be feowertig hida. þ seo deade hand hine him sealde; Ðonne hæfþ he þ wite afylled mid ðy aþe. agyfe ðam agend freo ðone man; Gif he ðonne wite hwa ðæs deadan yrfe hæbbe. tyme ðonne to ðæm yrfe. & bidde ða hond ðe þ yrfe hafaþ. þ he him gedô ðone ceape unbesacene. oþþe gecyþe þ se deade næfre þ yrfe ahte;

Be werfæhþe tyhtlan;

55. Se ðe biþ werfæhþe betogen. & he ætsacan wille ðæs slæges mid aþe. ðonne sceal beon on ðære hyndene ân cyning aþe be ðrittig hyda. swa be

De præposito pagano qui profectionem militarem detrectarit.

Custos paganus prædia possidens, si quando profectionem subterfugerit militarem, prædijs mulctatus centum viginti solidos dependito: prædia si non habuerit, 60. solidos numerato. Paganus si in hanc partem peccarit, ter denis solidis mulctator.

De clandestino facinore.

Clandestini sceleris accusatus, pro ratione centum & viginti terræ hydarum se culpa exoluito, aut totidem solidos dependito.

De hominis clam subducti inuentione.

Seruus alienus clam subductus si apud alium deprehendatur, atq; is vita cesserit a quo isthunc mercatus est, ad mortui tumulum adito tamen, ac pro ratione 40. hydarum iureiurãdo confirmato se ab eodem emisse seruum hunc: atq; ita ipse omni liberetur mulcta, seruus in potestatẽ prioris domini redigitor. Idẽ iuris esto alijs in rebus quibuscũq; furto surreptis. Sin is exploratum habuerit, penès quẽ fuerint fato defuncti bona, ipsum adito, ac iure contendat ab illo, hanc venditionem omni lite solutam vt reddat, nisi quidem bona hominis mortui nunquam fuisse alter confirmarit.

De eo qui accusatur capitales gessisse inimicitias.

Si quis capitales cum aliquo gessisse inimicitias accusetur, eoq; nomine petatur ab illo perempti corporis æstimatio, atq; is iureiurando interposito contenderit letale vulnus haud inflixisse illum, sacramentum quod quidem regale dicitur pro ratione 30.

gesiþcundum men. swa be cyrliscum. swa hwæþer swa hit sy; Gif hine mon gylt. ðonne mot he gesyllan on ðæra hyndena gehwylcre monnan. ⁊ byrnan. ⁊ sweord. on ꝥ wergyld gif he ðurfe. Wite ðeowne monnan wyliscne man sceal bedrifan be twelf hydum. swa ðeowne to swingum. englisce be feower ⁊ ðrittig hyda;

Be eowes wyrþe;

56. Eowu biþ mid hire geonge sceape scill. weorþ. oþ ꝥ feowertyn niht ofer eastron;

57. Gif mon hwylcne ceape gebygeþ. ⁊ he ðonne on finde him hwylcne unhælo binnan ðrittig nihta. ðonne weorpe ðone ceape to handa ðam syllende. oþþe swerige ꝥ he him nân facn on nyste. ða he hine him sealde;

Be cyrlisces monnes stale;

58. Gif ceorle ceap forstylþ ⁊ bereþ into his ærne. ⁊ befehþ hit ðær inne mon. ðonne biþ se his dæle scyldig. butan ðæm wif anum. forþon heo sceal hire ealdre hyran; Gif heo dear mid aþe gecyþan. ꝥ heo ðæs forstolenan ne onbite. nime hire ðone ðriddan dæle ðære æhta;

Be oxan;

59. Oxan horn biþ tyn pening wyrþe;
Cû horn twega peninga wyrþe;
Oxan tægl biþ iiij. peninga wyrþe;
Cûs tægl biþ fif peninga wyrþe;

hydarum rite concipito, adiunctis sibi siue præpositis paganis. siue paganis ipsis, vt libitum fuerit. Atqui si noxæ manifestus fiat, loricam tamen & gladium, cuicunque sociorum velit, dono dare ei integrum esto, etiamsi æstimationis solutioni fuerit impar. Wallus libertate mulctatus hoc genus purgationis pro ratione 12. hydarum conficito: Seruus vapulato: Anglus pro ratione, 34. hydarum iurato.

De æstimatione Ouis Matricis.

Ouis fœta vnà cum fœtu ante decimam quartã a paschate lucem nõ amplius vno vendatur solido. 56

Si quis vitiosum quid imprudens mercatus fuerit, vitiumque intra ter denos dies rescierit, redhibeatur quod emptum est, nisi quidem uenditor iureiurando confirmare voluerit, id eum vitij cum primo vendiderat penitus latuisse. 57

De Marito prædatore.

Maritus quidpiam deprædatus, atque in locum secretiorem id subduxisse conuictus, furti conscius habetor, vxor non item: Ea namque viro tanquã superiori obtemperare debebit. Porro si iureiurando fidẽ astringere non verebitur vxor, se prædã hanc cũ viro non participasse, tertia rerum parte donetur. 58

De Bobus.

Qui bouem cornu mutilarit, denarios decem, qui vaccam, duos, præstato. 59

Qui boui caudam præciderit, denarios 4. qui vaccæ quinque pendito.

Oxan eaȝe biþ fif peninȝe ƿyrþe;

Cûs eaȝe biþ scill ƿyrþe;

60. Man sceal symle to beregafol aȝyfan æt anum ƿyrhtan six pund ƿæȝa. desyderatur nonnihil.

Be hyre Geôc.

61. Se ceorl se ðe hæfþ oþres ȝeoc ahyred. Gif he hæbbe ealle on fodre to aȝyfanne. ȝesceapiȝe mon. aȝyfe ealle; ȝif he næbbe. aȝyfe healf on fodre. healf on oþrum ceape;

Be cyric sceatte;

62. Cyric sceatte mon sceal aȝyfan to ðæm halme. ⁊ to ðæm heorþe. ðe se man on biþ to middanƿintra;

Be ðon ðe mon to ceape forðnæfe;

63. Ðonne mon biþ tyhtlad betoȝen. ⁊ hine mon bedrifþ to ceape. nah ðonne sylf nân ƿiht to syllanne beforan ceace. ðonne ȝaþ oþer man syllaþ his ceap fore. sƿa he ðonne ȝeþinȝian mæȝe. on ða ræddene ðe him ȝa to handa. oþ ꝥ he his ceap him ȝeinnian mæȝe. Ðonne betyhþ hine mon eft oþre siþe ⁊ bedrifþ to ceape. Gif he hine forþ nylle forstandan se ðe him ær ceap fore sealde. ⁊ he him ðonne forescehþe. þoliȝe ðonne his ceapes se ðe he him ær forsealde;

Be ȝesiþcundes monnes fare;

64. Gif ȝesiþcund man fare. ðonne mot he habban

his

Qui boui oculum effoderit, denarijs quinq́, qui vaccæ, solido vno noxiam sarcito.

Hordei annui singulo quoq́ tempore tribuũtor 60.
pondo sex. &c.

De Iugo boum conducto.

Paganus si ab alio par boum mercede conduxe- 61.
rit, sibiq́ fuerit Annonæ facultas, integram mercedis pactionem annona præstato, Sin deerit illi annonæ copia, dimidium saltem in annona, & quod reliquum fuerit alijs in bonis pendito.

Primitias seminum quisq; ex eo dato domicilio, 62.
in quo ipso natali die domini commoratur.

De eo a quo exigitur pignus.

Si quando ab accusato exigatur pignus, nec is 63.
habeat quod pignori deponat ante litem æstimatam, velitq; eum alius pignore sustentare suo, hac lege, vt in eius se dedat potestatem alter, vsq; dũ ei restituantur bona pro eo deposita: Et iam secundo reus ad pignus cogatur, nolitq; ei denuò auxilio esse qui primo eum suscepit, atq; is causa cadat, non detur quidem prædi quod in prima litè deposuerat.

De migratione præpositi pagani.

Custos paganus si mansione sua aliò habitatum 64.

his gerefan mid him. ⁊ his smiþ. ⁊ his cild fostran;

Be land hæbbendum;

65. Se ðe hæfþ twentig hyda landes. se sceal tæcan twelf hyda gesettes landes ðonne he faran wille; Se ðe hæfþ tyn hyda. se sceal tæcan syx hyda gesettes landes; Se ðe hæfþ ðreo hyda. tæce oþþer healfes;

66. Gif mon geþingaþ gyrdelandes. oþþe mære. to ræde gafole. ⁊ geeraþ. gif se hlaford him wille ꝥ land aræran to weorce ⁊ to gafole. ne ðearf he him onfon. gif he him nan botle ne sylþ. ⁊ ne ðolige ðæra æcra;

Be gesiþcundes monnes dræfe of lande;

67. Gif mon gesiþcundne monnan *adrife; ðy botle næs ðæs setene;

*al. fordrife.

Be sceapes gange mid fleos;

68. Sceape sceal gongan mid his flyse oþ midne sumor. oþþe gyld ꝥ fleos mid twam peningum;

Be werum;

69. Æt twyhyndum were mon sceal syllan to monbote xxx. scill. ⁊ æt syxhyndum ehtatig scill; æt twelfhyndum hund twelftig;

Be fostre.

70. Æt tyn hydum to fostre. tyn fata huni-

migrare voluerit, præfectum, fabrũ ferrarium, & nutricem vnà secum ducendi potestas esto.

De fundum occupantibus.

Qui 20. hydas terræ possederit, is migraturus 12. hydas segitibus satas a tergo relinquito: Qui decem occuparit, is sex hydas frugibus vestito: Qui 3. habuerit terræ hydas, is migraturus mansione sesquihydam frugibus fætam concedito. 65. discessurus

Si quis virgatam terræ a domino mercede conductam arauerit, & dominus censu non contentus, insuper quam quæ pacta essent opera exegerit, non necessum sit ei ea lege accipere, nisi ei dominus domum dederit, neq; vero ab aratione arceatur. 66.

De præposito pagano exulante.

Custodi pagano criminis causa relegato, non erit refugio domicilium eius. 67. quære

De vellere ouili.

Ouis in mediam vsq; æstatem ne tondetor: qui in hanc sanctionem deliquerit, vellus denarijs binis redimito. 68.

De æstimatione singulorum hominum.

Ex æstimatione capitis viri qui ducenis dum vixerat æstimabatur solidis, subtrahantur 30. solidi ad compensandam domino mortem: Ex æstimatione capitis eius qui 600. valebat solid. subtrahãtur octoginta: Æstimatio capitis 1200. si fuerat solidorum, solidi centum & viginti sunt subtrahendi. 69. Capitis æstimatio.

De victu suppeditando.

Ex decem hydis terræ ad victum suppeditan- 70.

 dum

tyn ƿeþeras. tyn gees. tƿeontig henna.

ges. ðreo hund hlafa. tƿelf ambra ƿylisces ealoþ. ðrittig hluttres. tƿa eald hryþeru. oþþe tyn cysas. amberfulne buteran. fif leaxas. tƿentig pund ƿaga fodres. ⁊ hundteontig æla;

Be ƿertyhtlan;

71. Gif mon sy ƿertyhtlan betogen. ⁊ he hit ðonne geandette beforan aþe. ⁊ onsace ær. abide mon mid ðære ƿite ƿrædenne, oþ þ se ƿere gegolden sy;

Be ƿergyld ðeofes forfenge;

72. Gif mon ƿergyld ðeof gefehþ. ⁊ he losige þy dæge ðæm mannum ðe hin gefoþ. ðeah hine man gefô ymb niht. nah him mon mare æt ðonne fulƿite; Gif hit biþ niht eald ðyfþe. gebeten ða þone gylt ðe hine gefengon. sƿa hig geþingian magon ƿiþ cyning. ⁊ his gerefan;

Be ðon ðe ðeop ƿealh frigne man ofslea.

73. Gif ðeope ƿealh engliscne man ofsliht. ðonne sceal se ðe hine ah. ƿeorpan hine to handa hlaforde ⁊ magum. oþþe syxtig scill. gesyllan ƿiþ his feorh; Gif he ðonne ðone ceap nelle fore gesyllan. ðonne mot se hlaford hine gefreogan. gyldan syþþan his magas ðone ƿere Gif he mæg

borh

dum dantor mellis dolia decem, 300. panes, Amphoræ ceruisiæ vallicæ duodenæ, Amphoræ ceruisiæ tenuioris 30. boues adulti duo, aut verueces decem, anseres deni, viginti gallinæ, casei decem, butyri amphora vnica, Salmones quinq;, pabuli libræ viginti, & Anguillæ. 100.

De æstimatione capitis soluenda.

Si quis de æstimatione capitis soluenda postuletur, atq; iam iuraturus fateatur, quod anteà verbis negarat., non exigatur ab eo quicquam nomine mulctæ, priusquàm integram capitis æstimationem præstiterit. 71.

De latrone capitis æstimatione mulctato, ac cōprehēso.

Capitis sui æstimatione mulctatus latro si cōprehendatur, atq; ipso eodem die aufugeat, non amplius tamen integra exigatur mulcta, si quidem circiter noctem est comprehensus: verum si ante noctem superiorē admissū est furtū, soluant qui eum anteà cōprehēderāt, prout regē, aut eum qui secundū regē iustitiæ administrādæ præfuerit, exorare poterint. 72.

De seruo VVallo ingenuum Anglum occidente.

Seruilis conditionis VVallus anglum si interfecerit, dato eum dominus eius in potestatem heri, & cognatorū cæsi, aut eum 60. solid. redimito. Sin numum præstare noluerit, seruū saltem emancipato, atq; ex suo erogent cognati eius perempti corporis æstimationē, si modo sint ei sanguine coniuncti 73.

borh hæbbe. Gif he næbbe. heben his ða gefan; Ne ðearf se frigea mid ðeowan men gyldan. buton he him ƿylle fæhþe of aceapian. ne se ðeowa mid ðæm frigean;

Be forstolenes ceapes forfeng;

74. Gif mon ceap befehþe forstolene. ⁊ seo hand tymþ ðonne seo hine mon æt befehþ to oþrum men. Gif mon hine onfôn nylle. ⁊ sægþ ꝥ he him næfre ꝥ ne sealde. ac sealde oþer. ðonne mot se gecyþan se ðe hit tymþ to ðara handa. ꝥ he him nan oþer ne sealde. butan ꝥ ylce;

Be godfæderes oþþe godsunes slyht;

75. Gif hƿa oþres godsunu slea, oþþe his godfæder. sy seo mægbot ⁊ seo manbot gelic; ƿeaxe seo bot be ðæm ƿere. sƿa ilce sƿa seo manbot deþ ðe ðæm hlaforde sceal; Gif hit ðonne cyninges godsunu sy. bete be his ƿere ðæm cyning sƿa same ilce sƿa ðære mæge; Gif he ðonne on þone geonbyrde þe hine sloh. þonne æt fealle seo bot þæm godfæder. sƿa same ylce sƿa ꝥ ƿite þæm hlaforde deþ; Gif hit biscop sunu sy. sy be healfum ðæm;

iuncti qui fide eum sua sustētare velint: Si non sint, metuat sibi malum ab aduersarijs. Homini libero nō sit neceßum vnà pariter cum seruis soluere, (ni capitaliū inimicitiarū metū pretio redimere voluerit) nec seruo è contrà vnà cum liberis. Capitales inimicitiae, legibus permissae.

De rebus ereptis alium penes deprehensis.

74. *Bona furtim erepta si apud alium deprehendantur, atq; venditor ab eo causæ aduocatus, neq; bona ipsa, neq; eorū venditionem in se recipere voluerit, tum quidem emptoris est confirmare, eadem ipsa vendidiße illum, nec omnino alia.* Warrantia [illegible]

De cæde susceptoris ad sacrum fontem, aut suscepti.

75. *Siue quis alterius ad sacrum fontē susceptorem, susceptumue interfecerit, tantundem soluat occisi cognatis, quantum ad cœdem compensandam domino debetur. Atq; hæc solutio pro ratione æstimationis interfecti augenda erit, & minuenda, perinde atq; solutio ipsi domino pro seruo interfecto præstanda foret. Sin occisum rex ad sacrum fontem susceperat, perinde ei atq; cognatis satisfiat. Verū si ei a cognato erepta est vita, de pecunia susceptori erogāda subtrahendū est, quomodo fieri solet vbi numus domino pro cæde serui numerandus est. Episcopi filius si occidatur, dimidio minuatur mulcta.* Cognatorū interest cognati cædes.

Drihten ƿæs sprecende ðas ƿord to Moyse. ⁊ ðus cƿæþ; Ic eom Drihten ðin God. Ic ðe utgelædde of Ægipta lond. ⁊ of heora ðeoƿdom; Ne lufa þu oþre fremde godas ofer me;

☞ *Admonendus es (amice lector) nulla aut nostra, aut librariorũ incuria, prætermissum secundum hoc Decalogi de non fingendis imaginibus præceptum, verùm consultò ab ijs qui primo has leges mandarunt litteris relictum. Post celebratum enim Anno salutis humanæ. 794. secundum illud Nicææ (quod simulachrorum confirmauit adorationem) concilium, quò maior hominum præceptis (quæ erat temporum illorum caligo) tribueretur autoritas, de sacrosanctis Dei scriptis aliquid detrahendum existimarunt. Neque verò (quod sciam) in ullo usquam Saxonice conscripto exemplari reperitur.*

Ne minne noman ne cigþu on idelnesse. forþon ðe ðu ne bist unscildig ƿiþ me. gif ðu on idelnesse cigst minne noman; Gemine þ. ðu gehalgie ðone reste dæg; ƿyrceaþ eoƿe syx dagas. ⁊ on ða seofoþon restaþ eoƿe. ðu ⁊ ðin sunu. ⁊ ðine dohter. ⁊ ðin ðeoƿe. ⁊ ðine ƿylne. ⁊ ðin ƿeorcnyten. ⁊ se cuma þe biþ binnan ðinan durum; forþon on syx dagas Crist geƿorhte heofonas. ⁊ eorþan. sæs. ⁊

ealle

Aluredus regnare { cœpit, / desiit, } Anno salutis humanæ { 871. / 900.

Locutus est dominus ad Moyse sermones hos, dicens: Ego sum dominus deus tuus, qui te eduxi ex Ægipto domo seruitutis, deos alios nullos præter me habeto.

Nomen meum inaniter ne adhibeto, neq; enim te sinam impunitum si nomen meum frustrà adhibueris. Diem Sabbati sanctè agere memento: Sex diebus tuas res agito, septimo autem die ab omni labore cessato, tu & filius tuus, & filia, seruus & ancilla, iumenta tua, & apud te degens peregrinus. Nam cum sex diebus fecisset Christus cælum, terram, mare, quæq; in eis sunt omnia, conquieuit die

ealle gesceafta ðe on him synd. ⁊ hine gerest on
ðone seofoðan dæge; ⁊ forþon drihten hine ge-
halgode; Ara ðinum fæder ⁊ ðinre meder. ða þe
drihten sealde ðe. ꝥ ðu sy ðy leng libbend on e-
orþum; Ne slea ðu; Ne stala ðu; Ne licge ðu de-
arnunga; Ne sæcge ðu lease gewitnesse wiþ ðinum
nehstan; Ne wilna ðu þines nehstan yrfes mid un-
riht; Ne wyrc ðe gyldene godas. oþþe seolfrene;
Ðis synd ða domas ðe ðu him settan scealt; Gif
hwa gebycge cristenne ðeowe. vi. gear ðeowige he.
ðy seofoðan beo he freoh orceapunga; Mid swyl-
ce hrægle he in eode. mid swilce gang he ut. Gif
he wif sylf hæbbe. gang heo ut mid him; Gif se
hlaford him wif sealde,. sy heo ⁊ hire bearn ðæs
hlafordes; Gif se ðeowe ðonne cwæþe. Nelle ic
fram minum hlaforde. ne fram minum wif. ne
fram minum bearne. ne fram minum yrfe. breng
hine ðonne his hlaford to ðære dura ðæs tem-
ples. ⁊ ðurh þyrlige his eare mid ale. to tac-
ne. ꝥ he sy æfre syþþan ðeowe; þeah hwa bebyc-
ge his dohtor to ðeowenne. ne sy heo ealles swa þe-
owu swa oþru mennenu; Nage he hi ut on ælþeodig
folc to bebycganne. Ac gif he hire ne recce se hi
bohte, læte hi faran freo on ælþeodig folc; Gif þo-
ne he alyfe his sunu mid to hæmænne. do hire gyf-
ta. locige ꝥ hio hæbbe hrægle. ⁊ ꝥ weorþ sy hyre
mægþhades. ꝥ is se weotoma agyfe he hire ðonne;

Gif

septimo, & propterea diem sabbati sacrum esse voluit. Patrem tuum matremq; quos deus tibi dederit honorato, vt diu ætatem producas in terra. Hominem ne occidito: Ne furator: Ne adulterator: falsum testimonium contra vicinos ne dicito: vicini bona ne concupiscito: deos aureos aut argenteos ne facito. Hæc autem eis iura propones. Si quis emerit seruum christianum, sex annos seruito, septimo autem anno manumittitor gratuito: qualicunq; veste indutus venit, tali manumittitor, atq; si vxorem habuerit, ea simul exito. Sin dominus ei vxorem dederit, fœmina & nati domini sunto: Quod si seruus dixerit, teneor amore domini mei, vxoris, natorum, & rerum mearum, nec cupio manumitti, eum dominus ad templi ostia adducito, eiq; ad postem applicato aurem subula perforato, & ille ei perpetuum seruito. Si quis filiam suam vendiderit in famulatum, ea ne ancillarum in morem seruito: in extraneam gentem vendendi potestas ei non esto. Verum si ea domino displicebit, in alienam gentem liberam manumittito. At si eam filio suo destinauerit, vestitum, pudicitiæ pretium, dotemq; ei concedito. Si nihil horum ei præstiterit, manumittitor gratuito. Qui volens hominem occiderit, morte mulctator: At qui non est insidiatus, sed in eum inuitus, necessitate impulsus, aut fortè fortuna (quasi sibi a domino in manus traditũ) in-

Gif he hire ðæra nân ne do. ðonne ſy heo freoh;
Se mon ſe ðe his ʒeƿealdes monnan ofſlea. ſƿelte
ſe deaþ; Se ðe ðonne hine nedes ofſloʒe. oþþe un-
ƿillum. oþþe unʒeƿealdes. ſƿylce hine god ſƿa ſende
on his honda. ⁊ he hine ymb ne ſyrede. ſy he his
feores ƿyrþe. ⁊ folc rihtne bôt. ʒif he friþſtoƿe
ʒeſece; Gif hƿa þonne of ʒyrneſſe. ⁊ ʒeƿealdes of-
ſlea his ðone nehſtan ðurh ſyrƿa. aluc ðu hine
fram minum ƿeofod. to þam þ he deaþ ſƿelte; Se þe
ſlea his fæder. oþþe his modor. ſe ſceal deaþ ſƿel-
tan. Se ðe frione forſtæle. ⁊ he hyne bebycʒe.
ſƿelt ſe deaþ; Se ðe ƿyrʒe his fæder. oþþe his
modor ſƿelte ſe deaþe; Gif hƿa ſlea his ðone neh-
ſtan mid ſtane. oþþe mid fyſte. ⁊ he ðeah ut ʒon-
ʒan mæʒe be ſtafe. beʒyte him læce. ⁊ ƿyrce his
ƿeorce ða hƿile ðe he ſylf ne mæʒe; Se ðe ſlea his a-
ʒenne ðeoƿne eſne. oþþe mennen. ⁊ he ne ſy þy dæ-
ʒes dead. ðeah he libbe tƿa niht oþþe ðreo, ne biþ
he ealle ſƿa ſcyldiʒ. forþon ðe hit ƿæs his aʒen
feoh. Gif he ðonne ſy idæʒes dead. ðonne ſitte
ſeo ſcyld on him; Gif hƿa on ceaſt êacniend ƿif ʒe-
ƿerd. bete ðone æfƿyrdlan ſƿa him domeras ʒe-
tæcã; Gif heo dead ſy ſylle ſaƿle ƿiþ ſaƿle; Gif hƿa o-
þrũ his eaʒe oþ dô ſylle his aʒé forr. toþ for toþ.
hóda for hóda. fet for fet. berning for berning.
ƿũd ƿiþ ƿũd. læl ƿiþ læle; Gif hƿa aſlea his þeoƿe oþþe his
ðeoƿenne þ eaʒe ut. ⁊ he þonne hi ʒedô *aniʒʒe. ʒe-

*al. ane-ʒe.

freoʒe

currerit, ad Asylum confugito, vitaq; ac iuris publici comoditate fruitor. At si quis proximi sui necem per dolum de industria machinatus fuerit, is vel ab Ara mea ad necem abstrahitor. Qui patrem aut matrē percusserit, capitale esto: Qui hominē liberum clepserit, eumq; vendiderit, capitis pœna esto: Qui patri aut matri maledixerit, morte plectitor. Si quis alterum orta contentione percusserit lapide, vel pugno, ita tamen vt foràs baculo innixus iuerit, medicum ei adhibeto, atq; opera ea quæ infirmus patrare non poterit, ipse vicaria præstato. Si quis seruum aut ancillam suam percusserit, si quidem diem vnum aut alterum superstes fuerit, non tenetor, quoniam pecunia eius est, verum si præsens mors sequuta fuerit, tenetor. Si quis dimicando mulierem grauidam percusserit, ad eam rem arbitri sunto, ad quorum æstimationem damnum sarcito: Sin mortua fuerit, vitam pro vita pendito. Si quis alteri oculum effoderit, oculum pro oculo pendito, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, vibicē pro vibice. Si quis serui sui, aut ancillæ oculum percusserit, eumq; corruperit, eum pro oculo manumittito, & si serui sui aut ancillæ dētem excusserit, eum pro dente manumittito. Si bos virum, aut fœminam cornu petiuerit, & is mortuus fuerit, bos lapidator, eius caro ne

freoge hi forþon; Gif he ðone toþ of aslea. do ꝥ ylce; Gif oxa ofhnite ƿere. oþþe ƿif ꝥ he dead synd. sy he mid stanum ofƿeorpod. ⁊ ne sy his flæsc æten. ⁊ se hlaford byþ unscyldig; Gif se oxa hnitol ƿere tƿam dagum ære. oþþe ðrym. ⁊ se hlaford hit nyste; Gif he hit ðonne ƿiste. ⁊ hine inne betynan nolde. ⁊ he ðonne ƿere oþþe ƿife ofsloge. sy he mid stanum oftorfod. ⁊ sy se hlaford ofslegen. oþþe forgolden. sƿa ꝥ ƿitan to riht findan; Sunu oþþe dohtor gif he ofstinge. ðæs ylcan domes sy he ƿyrþe; Gif he ðonne ðeoƿne oþþe ðeoƿemennen ofstynge. gesylle ðæm hlaforde xxx. scill. seolfres. ⁊ se oxa sy mid stanum oftorfod; Gif hƿa adelfe ƿæter pytte. oþþe betynedne untyne. ⁊ hine eft ne betyne. gylde sƿylce neat sƿylce ðeron befealle. ⁊ hæbbe him ꝥ dead; Gif oxa oþres monnes oxan geƿundige. ⁊ he ðonne dead sy. bebycgen ðone oxan. ⁊ hæbben him ꝥ ƿeorþ gemæne. ⁊ eac ꝥ flæsc sƿa ðæs deadan; Gif se hlaford þonne ƿiste ꝥ se oxa hnitol ƿære. ⁊ hine healdan nolde. sylle him oþerne oxan fore. ⁊ hæbbe him ealle ꝥ flæsc; Gif hƿa forstæle oþres oxan. ⁊ hine ofslea. oþþe bebycge. sylle tƿegen ƿiþ. ⁊ feoƿer sceapa ƿiþ anum; Gif he næbbe hƿæt he sylle. sy he sylf beboht ƿiþ ðam feoh; Gif ðeof brece mannes hûs nihtes. ⁊ ƿyrþe ðær ofslægen. ne sy he na manslæges scyldig ðe him sloge. Gif he syþþan æfter sunnan upgong ðis

deþ.

comestor, dominus autem bouis impunitus esto, modo bouem iam biduò aut triduò petulcum fuisse non sciuerit. At si dominus eius admonitus fuerit, neq; tamen custodierit, isq; virum aut fœminam occiderit: & bos lapidator, & dominus eius morte plectitor, aut vitæ suæ pretium dato, quantumcunq; ei fuerit ab arbitris impositum. Siue puerū, siue puellam petiuerit, idē iuris esto. Seruū aut ancillā si petiuerit, argenti ter deni solidi domino soluuntor, bos lapidator. Si quis foßam aperuerit, vel dimiserit, nec obduxerit, æstimationem iumentorum quæ eò deciderint præstato, ipse mortua habeto. Si cuius bos alterius bouem vulnerarit, atq; is mortuus fuerit, bouem viuum uendunto, atq; eius pretiū & mortuū etiā domini diuidunto. At si domino compertum fuerit bouē anteà petulcum fuiße, neq; eum dominus eius custodierit, bouem pro boue pendito, ipse carnem habeto. Si quis bouem alterius clepserit, mactauerit, vendideritue, duos boues pro vno reddito, & quatuor balantes pro vna: Si non habet vnde reddat, ipse pro furto venditor. Si fur noctu in domum alterius inuasurus percutiatur, atq; mortuus fuerit, homicidij pœna non estò, nisi orto sole, tum homicidij pœna sequitor, ni eum alter neceßitate impulsus percußerit. Si deprehensum fuerit penes eum vita præditum quicquā quod clepserit, duplum reddito. Si quis alterius vi-

 neæ,

deþ. he biþ mansleges scyldig. ⁊ he ðonne sylfa
swylte, buton he nyddæda wære; Gif mid him wicū
sy funden. ꝥ he ær stale. be twyfealdum forgylde
hit; Gif hwa gewerde oþres monnes wingeard. oþþe
his æceras. oþþe his landes awuht, gebete swa hit mô
ge eahtige; Gif fyr sy ontended ryƿ to bærnanne.
ne. gebete ðone æfwyrdelsan se ꝥ fyr ontent;
Gif hwa oþfæste his freond feoh, gif he hit sylf
stæle, forgylde be twyfealdum; Gif he nyte hwa hit
stæle. geladige hine sylfne ꝥ he ðær nân facn ne
gefremed; Gif hit ðonne cucu feoh wære. ⁊ he sec-
ge ꝥ hit here name. oþþe hit sylf acwæle. ⁊ gewitnes-
se hæbbe. ne ðearf he ꝥ gyldan; Gif he ðonne ge-
witnesse næbbe. ⁊ he him ne getreowige. swerige he
ðonne; Gif hwa fæmnan beswice unbeweddode. ⁊ hire
mid slæpe. forgylde hi. ⁊ hæbbe hi syþþon him to
wife; Gif ðær fæmnon fæder hi ðonne syllan nyl-
le. agyfe he ꝥ feoh æfter þam weotoman; Þa fæm-
nan ðe gewuniaþ onfôn galdorcræftigan. ⁊ scin-
læcan. ⁊ wiccan. ne læt ðu ða libban; ⁊ se ðe hæme
mid nytene. swelte se deaþ; And se ðe godgeldum
onsæcge ofer god ænne. swelte se deaþ; Utancume-
ne ⁊ ælþeodige ne gewerne þu na; forþon þe ge wæron
ælþeodige on Ægipta londe; Þa wuduwan. ⁊ ða steo-
pcilde ne sceaþeþ ge hi. ne hi na hwer deriaþ; Gif ge
ðonne elles doþ. hi cleopiaþ to me. ⁊ ic gehire hi. ⁊ ic
eowe ðonne slea mid minum sweorde. ⁊ ic gedô ꝥ

neæ, terræ satæ, aut pascuæ damnum intulerit, sarcito. Si segetem immissus ignis corruperit, autor ignis detrimentum præstato: Si quis apud alterum bona deposuerit, qui ea clàm surripuerit, duplum præstato: at si compertum non habuerit ea quis clepserit, ipse quod dolo malo non est vsus fidem facito. Si vita præditum fuerit quod fidei suæ commissum est, atq; is teste adhibito siue ab hostibus abactum, siue mortuum esse confirmarit, rem ne reddito: verum si testem non exhibuerit, nec se culpa liberare potuerit, iusiurandum interponitor. Si quis virginem non sponsam pellexerit, & cum ea rem habuerit, mulctatus pecunia eam sibi in matrimonium dotato. Sin puellæ pater eam illi locare nolet, argentum pendito vt fert dos virginum. Fœminas sagas, incantatrices, & ariolantes mulierculas, viuere ne sinito. Quicunq; rem habuerit cum bestia, capite plectitor. Qui dijs sacrificauerit, intereat. Peregrinum aut incolam ne lædito, nam peregrini fuistis in Ægipto: uiduam nullam aut pupillum premito, neue angito: Si presseris, cum ad me conquerentur eorũ ego querelas exaudiam, & vos ferro trucidabo meo, erũtq; vestræ coniuges uiduæ, & liberi pupilli. Si cui tuorum socio tecum versanti pecuniam mutuam dederis, ne te ei fœneratorem præbeto, neue ei vsuram imponito. Si vestem al-

 tertius

eoƿra ƿif bið ƿiduƿan. ⁊ eoƿra bearn byð steopcilde; Gif ðu feoh to borh ȝesylle ðinum ȝeferan. ðe mid ðe eardian ƿille. ne nide ðu hine sƿa nidling. ne ȝehine þu hine mid ðy eacan; Gif mon næbbe butō anfeald hræȝl hine mid to ƿreon. ⁊ to ƿerian. ⁊ he hit to ƿedde sylle. ær sunnan setl ȝonȝe sy hit aȝyfen; Gif ðu sƿa ne dest. þone cleopaþ he to me. ⁊ ic hine ȝehyre. forþon þe ic eom sƿiþe mildheort;

*al. tale. Ne *tæl ðu þinne drihtē. ne þone hlaford þæs folces ne ƿyrȝe þu; þine teoþan sceattas. ⁊ þine frūripan ȝonȝendes. ⁊ ƿeaxendes aȝyfe ðu ȝode; Ealle ꝥ flæsc ðe ƿildeor læfen. ne eten ȝe ꝥ. ac syllaþ hit hundū; Leases mannes ƿord ne rec þu. na þæs to ȝehyranne. ne his domas ne ȝeþafa þu. ne nân ȝeƿitnysse æfter him ne saȝa ðu; Ne ƿend þu þe na on folces unræd. ⁊ unȝeriht ƿille on heora spræce. ⁊ ȝeclepr ofer þin riht. ⁊ on ðæs unƿisestan lare ne him ne ȝeþafa; Gif þe becume oþres mannes ȝymeleas feoh on hond. þeah hit sy þin feonde. ȝecyþe hit him; Deme þu sƿiþe rihte. ⁊ sƿiþe emne; Ne deme ðu oþerne dom ðæm ƿeoleȝan. oþerne ðā earman. ne oþerne ðam leofran. ⁊ oþerne ðam laþran ne deme þu; Onscuna ðu â leasunȝa; Soþfæstne mā. ⁊ unscyldiȝne ne cƿele ðone næfre; Ne onfoþ ðu næfre medsceatas forþon hi ablendaþ ful oft ƿisre mōna ȝeþeahte. ⁊ hiora ƿord onƿendaþ; þā ælþeodiȝan. ⁊ utancumenā. ne læt ðu na uncuþlic ƿiþ hine

ne

terius qui id vnicum habet operimentum in pignus acceperis, ante solis occasum reddito, qui si apud me questus fuerit, ego quidem illum pro mea misericordia exaudiam. Domino tuo ne maledicito, neue eum execrator qui est in natione princeps. Decimas, primigenia, & adulta tua deo dato. Carnem a bestijs laceratam ne gustatote, sed ad canes proijcitote. Mendacis rumusculos falsos ne accipito, ei ne auscultato. neue eius in sententiam ito vt sis testis iniurius. Multitudinis flagitia ne sequitor: nec in lite de recto in sententiam multitudinis deflectito, neue cum errore quicquam commune habeto. Si aduersarij tui quadrupedem errantem offenderis, ei reducito. Iuste iudicato, inopiq; et aduersario, perinde atq; diuiti & amico sis æquus. A mendacio abesto. Insontem & iustum ne interficito. Donum ne accipito, cæcat enim sæpißime vel perspicaces, & prudentum orationem peruertit. Peregrinum & incolam nulla iniuria afficito. Nomina alienorum deorum iureiurando ne vsurpato, neue in ore habeto.

Hæc ea sunt iura quæ rerum omnium præpotens Deus ipse Moysi custodienda proposuit. Vnigenitus porro dei filius salus nostra Iesus Christus vbi in mundum venißet, edißeruit palam, non eô se descendiße, legem datam vt violaret, sed vt omni cum mansuetudine & bonitate impleret. Veræ

ne mid nanū unrihtum þu hine ne drecce. Ne ƿeri-
gen ge næfre under hæðene godas. ne on nanū þin-
gum, ne cleopige ge to him.

ÐIs syndon ða domas þe se ælmihtiga God sylf
sprecend wæs to Moyse, 7 him bead to healdanne,
7 syððan se ancenneda Dryhtnes sunu ure God. ꝥ
is hælend Crist on middangeard come. he cƿæð ꝥ he
ne come ne ðær bebodu to brecanne, ne to forbeo-
danne, ac mid eallum godū to ecanne. 7 mildheort-
nysse 7 eaðmodnysse he lærde. 7 ða æfter his þro-
ƿunge. ær þam ðe his apostolas tofarene ƿæron ge-
ond ealle eorðan to læranne. 7 þa gyt þa hi ætgæde-
re ƿæron, monega hæðena ðeode hi to God gecyr-
don. þa hi ealle ætsomne ƿæron, hi sendon ærendƿre-
can to Antiochia, 7 to Syria. Cristes æ to læra- 7 to Cilicia.
ne. þa hi þa ongeaton ꝥ him ne speoƿ. þa sendon hi æ-
rendgeƿrit to him. þis is þonne ꝥ ærendgeƿrit þe þa
apostolas sendon ealle to Antiochia. 7 to Syria. 7 to
Cilicia, þa sind nu of hæðenū ðeodū to Crist gecyrre-
de. ða apostolas. 7 þa yldran gebroðra, hæle eoƿ ƿy-
scað. 7 eoƿ cyðað. ꝥ ƿe geahsodon ꝥ ure geferan sū-
me mid urū ƿordū to eoƿ comon. 7 eoƿ hefigran
ƿisan heton healdanne þonne ƿe him budon. 7 eoƿ
to sƿiðe gedƿealdon mid ðam manigfealdum gebo-
dum. 7 eoƿra saula ma forhƿerfdon þonne hi ge-
rihton. ða gesomnodon ƿe us ymb ꝥ, 7 us eallum ge-
licode ða. ꝥ ƿe sendon Paulus 7 Barnaban, ða men þa

maþ

etenim pietatis disciplinam tradidit. Post hunc vero cruci affixum, discipuli (dum adhuc vna essent, nec nunciandi Euangelij causa segregarentur) multas quidem Christo nationes adiunxerunt, et diuinæ voluntatis legatos atq; interpretes ad Antiochiam, Siriam, & Ciliciam miserunt. Cumq; eis quod ibi accidisset renunciatum esset, has ad eos literas dederunt. Hæc igitur ea est epistola quam apostoli miserunt omnibus Antiochiæ, Siriæ, & Ciliciæ populis, qui quidem a seruitute gentium ad Christum conuersi essent.

Apostoli, & Seniores fratres vobis salutem dicunt. Quandoquidem audiuimus quosdam homines a nobis profectos vos sermonibus turbauisse, cumq; nonnulla quæ certe a nobis mandata non habebant, vobis inducere vellent, animos vestros errore potius labefactasse, quam sana & integra instituisse doctrina: visum est nobis vna coactis, electos viros ad vos mittere, Barnabam, & Paulum, qui suam vitam exposuerunt pro Christi nomine, vna cum hijs misimus Iudam & Silam, qui & ipse verbis eadem referant. Visum est enim sancto spiritui & nobis, nihil amplius necessarij oneris imponere quã hæc: abstinendum esse ab hijs quæ simulachris immolata sunt, & sanguine, & suffocato, & stupro. Et quod vobis fieri non velitis, id alijs ne faciatis. Ex hoc vnico præcepto satis liquet, vnicuiq; ex æquo im-

maþ heora saƿla sẏllan for drẏhtenes naman; Mid
him ƿe sendō Iudā. ⁊ ƿilā. ꝥ hi eoƿe ꝥ ẏlce seccgan; þā
halgā gast ƿæs geþuht. ⁊ us. ꝥ ƿe nane bẏrþē on eoƿe
settā noldō. ofer ꝥ þe eoƿe neod þearfƿæs to healdā-
ne; ꝥ þōne. ꝥ ge forberē ꝥ ge deofulgẏld, ne ƿeorþi-
gē ne blôd. ne þicgē. ne asmorod. ⁊ frā dẏrnnū geli-
gerū; ⁊ ꝥ ge ƿillē ꝥ oþre men eoƿe ne don. ne doþ ge
ꝥ oþrū monnū; On þissū anū dome mō mæge geþē-
ceā. ꝥ he æghƿelcne on riht gedemeþ; ne þearfe he
nāra oþerra; Geþence he ꝥ he nanū mē ne deme. ꝥ he
nolde ꝥ he him demed. gif he ðone dome ofer hine
sohte; Sẏþþan ꝥ gelāp. ꝥ manega þeoda cristes ge-
leafā onfēgō; þa ƿurdō maniga seonoþas geōd ealne
middāgeard gegaderod. ⁊ eac sƿa geond angelcẏn.
sẏþþā hi cristes geleafā onfēgō haligra biscopa. ⁊
eac oþera geþungēra ƿitena; hi þa gesettō for þær
mildheortnẏsse þe crist lærde æt mæstra hƿẏl-
cra misdæde. ꝥ þa ƿoruld hlafordas mostō mid he-
ora leafā butā sẏnne æt þæm formā gẏlt þær fe-
oh bôt onfôn þe hi þa gesettō; buton æt hlaford
searƿe. on þæm hi nane mildheortnesse ne dorston
ge cƿæþan. forþan þe god ælmihtig þā nane ne gede-
med þe hine oferhogdon. Ne crist godes sunu þam
nane ne gedemde. ðe hine to deaþ sealde; ⁊ he bebead
ðone hlaford lufian sƿa hine sẏlfne; Hi ða on mo-
negum seonoþum monegra menniscra misdæda bo-
te gesettō. ⁊ on monega seonoþbêc hi aƿritan het-
ton, hƿær ænne dom hƿær oþerne; Ic

eßе reddendũ, neq; enim alio quocũq; iudiciali libro opus fuerit: hoc solũ meminerit qui sedet in alios Iudex, nolle se aliã de alijs proferre sentẽtiam, quã de se ipse latã iri voluerit. Vbi vero propagato dei euangelio plurimæ nationes, atq; adeò Angli verbo dei fidẽ adiunxerãt, nõnulli per orbẽ terrarũ [redacted], atq; etiã in Anglia, episcoporũ, aliorũq; clarißimorũ sapiẽtũ conuẽtus agebãtur, atq; hij diuina edocti miseratione, cuiq; iã primũ peccãti pœnã imperabãt pecuniariã, eiusq; (absq; omni diuinæ offensionis cõcitatiõe) exigẽdæ munus magistratibus (data prius venia) deferebãt: proditori tantũmodo ac domini desertori, hanc mitiorẽ pœnã haud infligẽdam existimarunt, quippe qui eiusmodi viro minime parcendum censuerunt, tum quod deus contemptores sui omni miseratione indignos voluit, tum quod Christus illorum qui ei mortem obtulerunt non est omnino misertus: dominũ vero præ cæteris colẽdum statuit. Hij igitur multis quidem in concionibus singulorum scelerum pœnas constituerunt, easdemq; literarum monumentis comendarunt.

cœtus,

Note, that Some Copies doe beginne heare, leaving out all the former preface.

Has ego Aluredus Rex sanctiones in vnum collegi, atq; easdem litteris mandaui, quarum bonam certe partem maiores nostri religiose coluerunt, multa etiam mihi digna videntur, quæ a nobis hac etiam ætate pari religione obseruentur, nonnulla tamen quæ nobis minus commoda videban-

This treatise, is a Collection or.

Ic ða Ælfred cyning þas togædere gegaderod, ⁊ awritan het. monega þara ðe ure foregengan heoldon. ða þe me licodon. ⁊ ða ðe me ne licodon ic awearp mid minra witena geþeahte. ⁊ on oðre wisan bebead to healdane; forþam ic ne dorste gedyrstla[illegible]þara minra awuht fela on gewrita settan; forþam me wæs uncuþ hwæt þæs þam lician wolde æfter us wæren; Ac þa ðe ic gemette to ahwær oþþe on Ines dæge mines mæges. oþþe on Offan Myrcena cyninges. oþþe on Æþelbyrhtes þe ærest fulwiht underfeng on Angelcynne. ða þe me rihtost þuhton. ic þa heron gegaderod ⁊ þa oþre forlete; Ic ða Ælfred West-Seaxna cyning eallum minum witum þas geeowde, ⁊ hi þa cwædon. þæt him þæt licode eallum to healdenne;

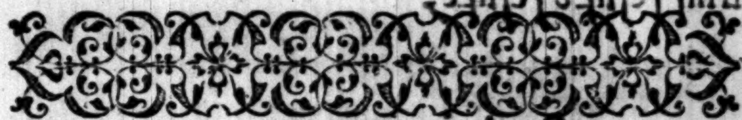
Be aþum. ⁊ be weddum;

Cap. I. Sonat etiã wed. fidem datam.

Æt ærestan we lærað, þæt mæst þearf is. þæt æghwylce mon his âþ. ⁊ his wed wærlic healde; Gif hwa to hwæþerum þissum genyd sy on woh. oþþe to hlafordes syrwe. oþþe to ænigum unrihtum fultume. þæt is þonne rihtre to aleoganne. þonne to gelæstanne; Gif he þonne ðæs weddige

ðe

tur ex consulto sapientum partim antiquāda, partim innouanda curaui. Ac quoniam temeritatis videatur, ex suis ipsius decretis quemquam plura literarum monumentis consignare, tum etiam incertum sit qualem apud posteros habitura sint fidem quæ nos magni facimus, quæcunq; in actis Inæ gentilis mei, Offæ mercionum regis, vel Ethelberti (qui primus Anglorum sacro tinctus est baptismate) obseruatu digna deprehendi, ea collegi omnia, reliqua planè omisi. Atq; in istis discernendis, ego Aluredus Occidentalium Saxonum Rex prudentissimorum è nostris consilio usus sum, atq; iis omnibus placuit ea dictorum obseruationem.

De iureiurando, & pignore.

IN primis (vt quidem est apprime necessarium) iurisiurandi, & dati pignoris religionem omnibus studiose ac diligenter curandam proponimus: Tum si quis necessitate coactus iurauerit, pignusue posuerit, quo is ad insidias domino suo parandas, vel ad opem iniuste cuiuis ad- Cap. I.

Dureße

ðe him riht sy to gelæstane. ⁊ þ aleoge. sylle mid eadmodum his wæpn ⁊ his æhta his freondum to gehealdanne. ⁊ beo feowertig nihta on carcerne on cyninges tun. ðrowige ðær swa biscop him scrife; ⁊ his magas hine fedan. gif he sylf mete næbbe; Gif he magas næbbe. oþþe ðone mete næbbe. fede cyninges gerefa hine; Gif hine mon to genydan scyle. ⁊ he elles nylle. gif hine mon gebinde. ðolige his wæpna. ⁊ his yrfes; Gif hine mon ofslea. licge he orgylde; Gif he ut oþfleo ær þæm fyrste. ⁊ hine mon gefo. sy he feowertig nihta on cærcernne. swa he ær sceolde; Gif he losige. sy he aflymed. ⁊ sy amansumod of eallum Cristes cyricum; Gif ðær ðonne oþer mennisc borh sy. bete ðone borhbryce. swa him riht wisige. ⁊ ðone wedde bryce. swa him his scrift scrife;

Be cyricena socnum;

2. Gif hwa ðara mynster hama for hwylcre scylde gesece. ðe ne cyninges feorme to belimpe. oþþe oþerne frione hyred ðe ærwyrþe sy. age he þreora nihta fyrst him to gebeorganne. butan he ðingian wille; Gif hine mon on ðæm fyrste geyflige. mid slege. oþþe mid bende. oþþe ðurh wunde. gebete ðara æghwylc mid riht ðeodscipe ge mid were.

ferendam astringatur, resiliat potius, quam cæpto insistat suademus. At si spoponderit quod iuste & legitimè præstare poterit, neq; præstiterit, arma fortunasq́; suas omnes amicorū fidei concredito, ipse in custodiam regiam 40. dies mittitor, subiturus id supplicij quod ei episcopus pro meritis imposuerit. Hic si ex proprio non habuerit quod edat, cognati ei cibum suppeditanto. Sin etiam cognati (si quos habuerit) eius victui suppeditando impares fuerint, ipsum præpositus regius sustentato. Atqui si ad Armorum deditionem vi vinclisq́; constrictus perpellatur, armis, & rebus suis omnibus mulctator: & si cōtumaciter resistendo mortē occubuerit, solutio æstimationis capitis eius non esto. Sin fugam agitarit, fugientemq́; anteuerterint, 40. dies in carcerem (vt quidem antea fieri oportuit) conijcitor. Verū si fuga elapsus fuerit, ab omni legis patrocinio destitutus habetor, atq; in omnibus christi ecclesijs anathema esto. Quod si quisquā alius pro eo fidē dederit, pœnas fideiussionis violatæ dato, & fidei læsæ supplicium quod ei fuerit a sacerdote imperatum subito.

De immunitate Templi.

Criminis cuiuscunq; noxius (si quidem id villam regis, aut familiam honoratam aliquam non attingat) si ad fanum confugerit, tres noctes quibus saluti suæ prospiciat (ni interim in gratiam redierit) ibi maneto: Ac si quis eum per id tēporis plagarum, vinclorum, aut vulnerum metu profligarit, mulcta, vel ipsa capi-

spacio haud plene confecto

2. no Sanctuarie for fermes, or rent.

re ge mid wite, ⁊ ðam hirum hund twelftig scill. cyricfryþes to bôt;

Be borhbryce;

3. Gif hwa cyninges borh brece. gebete þone tyht swa him riht wisige. ⁊ ðæs borges bryce mid v. pũdum *mærra peninga; Ærcebisceopes borhbryce. oþþe his mundbryce. gebete mid ðrym pundum; oþres bisceopes oþþe ealdormannes borgesbryce. oþþe mund bryce. gebete mid twam pundum;

*al. mærena. Sonat etiã mundbryce, læsæ dignitatis crimen.

Be hlafordsyrwe;

4. Gif hwa ymb cyninges feorh syrwe. ðurh hine. oþþe þurh wreccena feormunge. oþþe his manna. sẏ he his feores scyldig. ⁊ ealles ðæs ðe he age; Gif he hine sylfne treowian wille. dô þ be cyninges wergylde; Swa we eac settaþ be eallum hadum. ge ceorle. ge eorle; se ðe ymb his hlafordes feorh syrwe. sẏ he wiþ ðone his feores scyldig. ⁊ ealles ðæs ðe he age. oþþe be his hlafordes were getreowe;

Be cyricena friþe;

5. Eac we settaþ æghwylcre cyrican ðe bisceop gehalgode ðis friþe; gif hi gefahmon geyrne. þ hine seofan nihtum nân man ut ne teo; Gif hit ðonne hwa dô. ðonne sẏ he scildig cyninges mundbyrd. ⁊ ðære cyricean friþes. mare gif he ðær mare ofgefô. gif he for hungre libban mæge. bu-

ton

tis æstimatione, prout eius gentis feret consuetudo, noxiam omnem Sarcito: fani porro æditius 120. solidorum numeratione pacis ecclesia violata pœnas luito. omniem

De fidiussione violata.

3. *Qui fideiussionem regi oblatam violarit, noxiam prout æquũ fuerit sarcito, & ipsa fideiussionis violatio quinq; libris merciorum denariorum pensator. Violatio fideiussionis aut pacis archiepiscopo datæ, 3. libris æstimator: episcopis aut Senatoribus, duarum librarum censetor.* fideiussione.

De proditione dominorum.

4. *Qui capiti & saluti regis perfidiose siue solus, siue seruis aut sicariis [illegible]cede conductis stipatus insidiabitur, vita & [illegible] omnibus priuator: Verũ si is se culpa ex[illegible] æstimationis regij capitis ratione ha[illegible] idem iuris esto per omnes hominum ordines, siue Satrapæ, siue pagani fuerin[illegible] Quicunq; igitur nefarie domino suo calamitatem struxerit, mulctator morte & rebus suis omnibus, aut (pro eo ac fuerit herilis capitis æstimatio) crimen eluito.* Treason, & petite treason.

De sacrarum ædium immunitate.

5 *Vnicuiq; porro templo religiose ab episcopo consecrato hanc pacem concedimus. Si quis alteri inimicatur, isq; templi suffugium implorarit, per septem dies a nemine abstrahitor, si quidem præ fame viuere possit, & viam vi non aperuerit: Qui secus fecerit, violationis pacis regis & ecclesiæ tenetor,* Sanctuarie.

ton he ſylf ut feohte; Gif hiƿan heora cyricean mare ðearf hæbben. heald hine mon on oðrum hûſ. ⁊ ꝥ næbbe ðonne ma ðura ðonne ſeo cyrice; Geƿite ðære cyricean ealdor. ꝥ him mon on ðæm fyrſt mete ne ſylle; Gif he ſylf his ƿæpnu his ʒefân utræcan ƿille. ʒehealdan hi hine ðrittiʒ nihta. ⁊ hi hine his maʒum ʒebeoden; Eac cyricean friðe is, ʒif hƿylce man cyricean ʒeſece, for ðæra ʒylta hƿylcum ðæra ðe ær ʒe ypped nære. ⁊ hine ðær on ʒodes naman ʒeondette. ſy hit healf forʒyfen.

Be cyricena ſtale;

6. Gif hƿa on cyricean hƿæt ʒeþeofiʒe. forʒyld ꝥ anʒylde. ⁊ ꝥ ƿite ſƿa to ðæm anʒylde belympan ƿille. ⁊ ſlea mon ða hand of. ðe he hit mid ʒedyde; Gif he ða hand lyſan ƿylle. ⁊ him mon ꝥ ʒeþafian ƿille. ʒylde ſƿa to his ƿere belimpe; Se ðe ſtalaþ on ſunnan niht. oþþe on ʒeol. oþþe on eaſtron. oþþe on ðone halʒan ðunres dæʒe. ⁊ on ʒanʒ daʒas. ðæra ʒehƿylce ƿe ƿillaþ ſy tƿybôt. ſƿa on lencten fæſten;

Be ðon ðe mon on cyninʒes healle ʒefeohte;

7. Gif hƿa on cyninʒes healle ʒefeohte. oþþe his ƿæpne ʒebreʒde. hine mon ʒefô. ⁊ ſy ꝥ on cyninʒes

& criminis etiam grauioris, si quid inde rapuerit. Quin si æditui magnopere fuerit illo loco vtendum, illum alia in domo quæ plura non habeat ostia quã ipsum templum inclusum curanto, fanoq; præpositus ei interim cibus ne suppedicetur videto. Veruntamen si is in ditionem aduersariorum arma sua dedere voluerit, 30. diebus incolumem illi eum custodiunto, & tum demum cognatorum in manus tradunto. Porro autem hoc pacis beneficio ecclesia fruitor, Si quis commißi alicuius maleficij, prius tamen non patefacti conscius, ad templum confugerit, idemq; in dei nomine faßus fuerit, dimidium mulctæ ei remittitor.

De Sacrilegio.

Qui in templo quid clepserit, simplicem rei surreptæ valorem soluito, mulctam pretio rei congruam pendito, & manus quacum furatus est ei præciditor. Qui si manum prætio redimere voluerit, idq; ei concedatur, proprij capitis æstimatione data id facito. Qui die dominico, festo natiuitatis domini, aut paschatis, Sacrosancto Iouis die, aut diebus lustrationis, furtum admiserit, perinde ac si tempore quadragesimæ id flagitij perpetrasset, duplo noxiam sarcito.

6. Sacrilege, difference of dayes in stealing.

De pugnantibus in domo regia.

Qui in Regia dimicarit, ferrumue distrinxerit, capitor, & regem penes arbitrium vitæ necisq; e-

7. Vierge.

dome swa deaþ. swa lif. swa he him forgyfan wille;
Gif he losige. ⁊ hine mon eft gefô. forgylde he hi-
ne sylfne be his wergylde. ⁊ ðone gylt gebete. swa
were. swa wite. swa he geworht age;

Be ðam ðe nunnan of minstere ût alædaþ;

8 Gif hwa nunnan of mynstre ût alæde, butan cy-
ninges leafe. oþþe bisceopes. geselle hundtwentig
scill. healf cyninge. healf bisceope ⁊ þære cyrice hla-
forde ðe ða nunnan age; Gif heo leng libbe ðonne
se ðe heo ut læde. nage heo yrfes nawiht. Gif heo
bearn gestryne. næbbe ꝥ ðæs yrfes na mare þon-
ne seo modor; Gif mon hire bearn ofslea. gylde
cyning ðæra medra maga dæl. fædran magum he-
ora dæl mon agyfe;

Be ðon ðe mon ofslea bearn eacnend wif;

9. Gif mon wif mid bearn ofslea. ðonne ꝥ bearn in
hire sy. forgylde ðone wif mon fullan gylde. ⁊ ꝥ
bearn be ðæs fædren cnosles were healfan gylde;
â sy ꝥ wite syxtig scill. oþ ꝥ angylde arise to
þrittigû scill. Syþþan hit to þæm arise ꝥ angyld.
syþþan sy ꝥ wite hund twelftig scill: Hwilon wæs
gold ðeofe. ⁊ stodþeofe. ⁊ beoþeofe. ⁊ manig wite
maran ðonne oþru. nu synd ealle gelice butan man-
ðeofe. hund twelftig scill;

ius esto. Sin aufugerit, & denuo prehendatur, proprij capitis æstimationem pendito, & pro delicti ratione mulcta, aut capitis æstimatione noxiam sarcito.

De iis qui moniales e templis rapuerint.

Qui monialem de cænobio citra bonam regis aut episcopi veniam eduxerit, 120 solidos numerato, quorum 60. regi dantor, residui episcopo & ipsius cænobij præfecto: fæmina vero & infans (si quē procrearit) etsi raptore mortuo superstites fuerint, omni tamē fortunarum eius parte excidunto. Infans porro si quando occidatur, eam æstimationis capitis partem quæ ad maternam cognationem spectabit rex habeto, paterni vero cōsanguinei propriam ipsorum partem consequuntor. 8.

De eo qui fœminam prægnantem interfecerit.

Qui fœminā fœtu formato vterū gestantē occiderit, integrā capitis eius æstimationē pendito, fætusq; pernicies dimidia paternæ prolis æstimatione compensator. Triginta etiam solidorum mulcta interponitor, quousq; iusta capitis æstimatio ad 30. solidos excreuerit, deinceps vero 120. solidorū mulcta sequitor. Grauius olim in eos est animaduersum, qui aurū, equos emissarios, apūne examina clepsissent, aliæq; alijs mulctæ grauiores extiterūt, iā vero par omnium habetor ratio, nisi eius tantūmodo qui hominem clam surripuerit: solid. nimirum. 120. 9. Manslaughter.

Be forlegerum;

10. Gif mon hæme mid twelfhyndes monnes wif. hund twelftig scill. gebete ðæm were; Syxhyndū men. hund teontig scill gebete; Ceorliscum men feowertigum scill; And þ sy on cwic æhtum feo godum. 7 mon nænigne mon on þ ne sylle;

11. Gif mon on ceorlisce fæmnan breost gefô. mid fif scill. hire gebete; Gif he hi ofer weorpe. 7 mid ne gehæme, mid lx. scill. gebete; Gif oþer man mid hire læge ær. sy be healfum þæm þonne seo bôt; Gif hi mon teo. geladige hi be sixtegū hidum, oþþe ðolige be healfre þære bote; Gif æþelborenran wifman ðis gelympe, weaxe seo bôt be ðæm were;

interponenda
^mid tyn scill. 7 bote;
Gif he mid gehæme. ~~mid~~
~~[illegible]~~

Be wudu bærnette;

12. Gif mon oþres wudu bærneþ. oþþe heaweþ unaliefedne. forgylde ælc great treowe mid fif scill. 7 syþþan æghwylc sy swa feala swa heora sy mid v. peningum. 7 ðritig scill to wite;

Be ðon ðe mon oþerne offylle;

13. Gif mon oþerne æt gemænan weorce offylleþ ungewealdes. agyfe mon ðæm magum þ treowe. 7 hi hit hæbben ær ðrittig nihta of ðæm lande. oþþe him fô to se þe ðone wudu age;

Be

De fornicantibus.

Si quis vxorem viri 1200. solid. æstimati pellex- 10.
erit, dato eo nomine eius viro 120 solidos: Si cum vxore hominis qui 600. censetur solidis fornicetur, pendito solidos centum: Si quis cum vxore hominis pagani rem habuerit, 40. solid. soluito. Atq; solutio hæc tota, pecude præstanda est, homo tamen propterea ne venditor.

Adulterie and wantonnesse

Qui mamillas vxoris viri cuiuscunq; pagani manu tractarit 11.
petulanti, fœmina solidos ~~fin~~ numerato: Eam si is humi prostrarit, nec tamen cum illa rem habuerit, 10. sol. pendito: Sin cum ea coierit, 60. solidorum pœna esto: Et si quis alius eam prius adulteratus est, 30. tamen solidis noxiam sarcito. Is porro si propterea in ius vocetur, aut pro ratione, 60. hydarum criminationem diluito, aut mulctæ partem dimidiam pendito. Illud ipsum si mulieri illustriori familia oriunda cõtigerit, mulcta (prout eius fuerit capitis æstimatio) augetor.

quinque

De igne nemori admoto.

Qui nemori alterius flammã iniecerit, aut citra 12.
bonam domini veniam Syluam alterius cæciderit, pro quaq; arbore maiori quinq; soluat solidos, & pro singulis quibusq; minoribus denarios quinq;. Ac preterea. 30. solidis mulctator.

De eo qui alium forte fortuna interfecerit.

Si quis vnà cum alijs arborem cæsurus, alterũ 13.
non dedita opera prostrarit, dator cognatis occisi arbor illa: qui si intra 30. dies eam è terra non eduxerint, illam qui est dominus nemoris retineto.

nota que nul deodand de fuit al ce temps

Be dumbra manna dædum;

14. Gif mon sy dumb. oþþe deafe geboren. ꝥ he ne mæge his synna geondettan. ne onsecgan. bete se fæder his misdæda;

Be gefeohtum;

15. Gif mon beforan ærcebisceope gefeohte. oþþe ƿæpne gebrede. mid fiftigum scill. ⁊ hund teontegum gebete; Gif beforan oþrum bisceop, oþþe ealdorman ðis gelimpe. mid hund teontegum scill. gebete;

Be ðon ðe mon myre. oþ cû forstele;

16. Gif mon cû. oþþe myre forstele. ⁊ folan. oþþe cealf of adrife. forgylde mid feorþtigum scill. ⁊ ða modor be heora ƿyrþe;

Be ðon ðe oþru his unmagum oþfæsteþ;

17. Gif hƿa oþrum his unmagum oþfæste. ⁊ he hine on ðere fæstinge forfere. getrƿyƿige hine facnysse se ðe hine fede. gif hƿa hƿylces teo;

Be nunnena onfeng;

18. Gif hƿa nunnan mid hæmed ðinge. oþþe on hire hrægl. oþþe on hire breost. butan hire leafe gefô. sy hit tƿybôt sƿa ƿe ær be læƿedum men fundon;

Be ðon ðe heora ƿæpne lænaþ to manslihte;

19. Gif hƿa his ƿæpne oþrum læne. ꝥ he mid man ofslea. hi moton hi geromnian gif hi ƿillaþ to ðæm ƿere; Gif hi hi ne geromnian, gylde se ðæs ƿæpnes

on

De hominis muti maleficiis.

Si quis mutus, surdusue nascatur, ita vti quæ male fecisse incusabitur fateri, aut inficiari non poterit, data ab eo damna pater eius sarcito. 14.

De pugna.

Qui præsente archiepiscopo dimicarit, ferrúue distrinxerit, 150. solidis mulctator, Sin præsente episcopo aut Senatore pugnatum fuerit, 100. solidis culpa pensator. 15.

De iis qui equam aut vaccam clepserint.

Qui equam vaccamue clepserit, & ab ijs pullum vitulumue abegerit, integro vaccæ aut equæ precio dato, 40. solidis mulctator. 16.

De eo qui alteri imbecillum quid commendarit.

Si quis alteri quadrupedē in qua aliquid lateat morbi cōcrediderit, eaq; perierit, iusiurandū interponito qui eam mutuo accepit, (si quis eum criminabitur) se nullius fraudis fuisse conscium. 17.

De eo qui monialem contrectarit.

Qui monialis vestē, aut illius vbera inuitæ manu tractarit petulanti, quod ei qui fœminam plebeiam contrectarit imperauimus, id duplum præstato. ^ 18. wanton touching.

See in Nowells copie a before cap. 10.

De eo qui ferrū suū mutuo dederit, quo alius occidatur

Si quis alteri ferrū mutuo dederit, quo is alium trucidet, vnà (si libitū fuerit) capitis eius æstimationē pendūto. Si nolint vnà pariter soluere, tertiā 19. Accessarie to manslaughter.

on lænde. ðæs ƿæpnes þridda dæle; Gif he hine tƿyƿian ƿille. ꝥ he to þære læne facne nysse. ꝥ he mot; Gif sƿeord hƿita oþres mannes ƿæpne to feormunge underfô. oþþe smiþ mannes andƿeorc. hi hit gesund begen agyfen. sƿa hit hƿæþer heora ær underfenge. buton heora hƿæþer ær dingode. ꝥ he hit angylde healdan ne ðorfte;

Be ðam ðe munecum feoh befæstaþ;

20. Gif mon oþres monnes munuc feoh befæst. buton ðæs munuces hlafordes leafe. ⁊ hit him losige. ðolige his se ðe hit ær ahte;

Be preosta gefeohte;

21. Gif preost oþerne man ofslea. ƿeorpe mon to handa ealle ꝥ he mid hames bohte. ⁊ hine biscop unhadie. ðonne hine man of ðæm mynstre agyfe. buton se hlaford ðone ƿere forþingian ƿille;

Be eofetes andetlan;

22. Gif mon on folces gemot cyninges gerefan geyppe eofot. ⁊ his eft gesƿican ƿille. gestæle on rihtƿran hand gif he mæge. gif he ne mæge. ðolige his angyldes;

Be hundes slite;

23. Gif hund man to slite. oþþe abite. æt forman misdæde geselle vj. scill. gif he him mete sylle; Æt ðæm oþran cyrre. xij. scill; æt ðriddan xxx. scill; Gif æt ðissa misdæda hƿylcere se hund losige.

partē qui ferrū mutuo dedit ſolus præſtato, eiq; liceto fidē facere, ſe nullius fraudis cū id primo mutuarat fuiſſe conſciū. Si quis machæropio gladium tradiderit elimandum, fabroue ferrum quod in vſū aliquē formet, fingatq;, alteruter quod accepit integrum reddito, niſi initio eius rei cuſtodiam omni ſolutionis metu liberam ſuſceperit.

De eo qui monacho numum concrediderit.

Si quis monacho citra bonam cænobiarchæ veniam pecuniam concrediderit, eaq; funditus perierit, illius damno ſit qui commiſit. 20.

De Sacerdotum pugna.

Sacerdos ſi quempiā interfecerit, eorū omniū quæ ope domicilij fretus acquiſierit cōfiſcatio ſequitor, eumq; gradu ſpoliatū epiſcopus è fano pellito, ni dominus data capitis æſtimatione veniā illi exorarit. 21.

De litis remiſſione.

Si quis corā præpoſito regio in celebri illo populi conuentu de re aliqua cuiquā litē intenderit, eamq; haud multo poſt remittere voluerit, indicato (ſi poterit) cui ſit rei controuerſæ iuſta ac legitima poteſtas, ſi nō poterit, integra rei æſtimatione mulctator 22. non fuit

De morſu canis.

Si quem canis morſu lacerarit, atq; ipſum tamen dominus penes ſe cuſtodierit, numerato primo ſolid. ſex: denuo ſi mordeat, 12. ſolid. pendito: Si tertio, 30. ſolidorum ſolutio interponitor. Canis autē hoc mali 23.

losige. ga ðeos bot ðeah hwæþere forþ; Gif se hund ma misdæda gewyrce. ⁊ he hine hæbbe. bete be fullan were. swa dolg bôt. oþþe swa hwæt he gewyrce;

Be nytena misdædum;

24. Gif neat man gewundige. weorpe þ neat to handa. oþþe foreþingie;

Be nydhæmed;

25. Gif mon ceorles mennen to nydhæmede geþreataþ. mid fif scill. gebete ðæm ceorle. ⁊ syxtig scill. to wite; Gif ðeow man ðeowne to nydhæmed genyde. gebete mid his eowende; Gif mon ungewintrede wifman to nydhæmede geþreatige. sy þ swa ðæs gewintredes mennes bôt;

Be manslíht mid hloþe;

26. Gif mon twyhyndne man unsynnigne. mid hloþe ofslea. gylde se ðæs slæges andetta sy were. ⁊ wite. ⁊ ælc mon ðe on siþe wære. geselle ðrittig scill. to hloþ bôt; Gif hit sy syxhynde man. ælc to hloþebôt geselle syxtig scill. ⁊ se slaga were. ⁊ wite; Gif he sy twelfhynde man. ælc heora hund twelftig scill. agyfe. ⁊ se slaga were ⁊ wite; Gif hlôþ ðis gedô. ⁊ eft oðswerian wille. teo hi ealle. ⁊ ðonne ealle forgylden ðone wer gemænum handum. ⁊ ealle anwite swa to ðæm were to belimpe;

Be

facturus si occidatur, mulcta tamē ne prætermittitor. Sin etiā post hac auxerit maleficia, eumq; dominus custodierit, capitis æstimationem seu aliā quācunq; criminis compensationem, (vt feret damni ratio) dominus canis præstato.

De vulnere a boue illato.

Si quē bos virū cornu petiuerit, vulnerauitq;, capitor, ni velit eum dominus prætio rēdimere. 24.

De stupro.

Qui per vim pagani hominis ancillam stuprarit, pagano sol. senos numerato, & 60. preterea sol. mulctator. Seruus si seruulam stuprarit, virga virilis ei præciditor. Qui teneræ ætatis virginem stuprarit, eadē lege tenetor, qua is qui adultam compresserit.

De homicidio ab hominum turma perpetrato.

Si quis virum insontem 200. solid. æstimatum turma stipatus interfecerit, lætaleq; vulnus intulisse conuictus fuerit, capitis æstimationem & mulctam pendito: & quotquot turmæ interfuerint, singuli eo nomine, 30. solidos numeranto. Si 600 censebatur solidis qui occubuit, singuli præsentiæ suæ pœnas, 60. solidorum solutione luunto: Interfector autem tum perempti corporis æstimationem, tum mulctam præstato. Sin 1200. æstimatus est solidis, danto singuli. 120. solidos: homicida verò, capitis æstimationem ac mulctam pendito, Sin istiusmodi cædes ab hominum turma fuerit patrata, negarintq; singuli iuramento interposito se vulnus letale inflixisse, in ius vocantor omnes, pariterq; tum capitis æstimationem, tum mulctā capitis æstimationi æquiparatam pendunto. 26.

Be mægleasum monnum;

27. Gif fæðren maga mægleas man gefeahte, ⁊ man
ofslea. ⁊ ðonne gif he mædren magas hæbbe. gyl-
den ða ðæs weres ðriddan dæl. ⁊ ðriddan dæl ðam
gegyldan. ⁊ for ðriddan dæl he fleo; Gif he me-
dren magas næbbe. gylden ða gegyldan healfne.
for healfne he fleo; Gif mon swa geradne man of-
slea. gif he magas nage. gylde man healf cyninge.
healfne ðæm gegyldan;

Be folc leasungum gewyrhtum;

28. Gif mon folc leasunge gewyrce. ⁊ heo on hine
geresæt weorþe. mid nanum leohtran ðinge ne gebe-
te. ðonne him mon aceorfe ða tungan of. þ hi mō-
na undeorran weorþe mot lysan ðonne hi mon be
ðæm were geahtige;

Be god borhgum;

29. Gif hwa oðerne godborges oncunne. ⁊ teon wil-
le. þ he hwylcne ne gelæste ðara ðe he gesealde. a-
gyfe ðone foreaþ on feower cyricum. ⁊ se oðer
gif he hine treowian wille. innan twelf cyricum
do he þ;

Be cypmannum;

30. Eac is ceapmannum geriht. ða men þe hi up mid
heom lædaþ. gebringan beforan cyninges gerefan
on folc gemote. ⁊ gerecce hu maniga ðæra syn.

⁊

De homine cognatis orbato.

Si quis paterna cognatione orbus, orta contenti-one aliũ interfecerit, materni sanguinis necessitate coniuncti capitis æstimationis trientẽ vnã penduntо, aliam cõtubernales eius, pro tertia ipse a patria exulato. Si materna etiam cognatione orbus fuerit, dimidiũ cõtubernales eius numeranto, ipse reliquæ solutionis metu profugito. Sin istiusmodi virum cognatis omnibus orbatum quis interfecerit, dimidia capitis eius æstimatio regi, dimidia contubernalibus occisi penditor. 27.

De falsis rumoribus.

Qui falsi rumoris in vulgus sparsi autor fuisse deprehendetur, leuiori aliqua pœna non mulctator, verum lingua ei præciditor, ni is eam integra capitis sui æstimatione data redemerit. 28.

De eo qui se religione obstringit.

Si quis deo sese religione obstrinxerit, eumq; alius criminetur, eorum aliquid quæ nuncuparat nõ persoluisse, ipse primus in quatuor templis eius rei fidem iureiurando firmato, tum alter (si se criminis suspicione liberare voluerit) in 12. templis id facito. 29.

De mercatoribus.

Porro æquũ videtur, vt mercatores eos quos secũ è naui in terrã eduxerit corã præposito regio in frequenti populi cõuẽtu sistant, indicãtq; quot sint nu-

⁊ hi nimen ða men mid heom. ðe hig magon eft to folc gemote to rihte gebringan; ⁊ ðonne heom ðearf sy ma manna up mid heom to hæbbanne on heora fore. gecyðe symble swa oft swa ðearf sy. on gemotes gewitnysse cyninges gerefan;

Be ceorlisces mannes bindelan;

Gif mon ceorliscne man gebinde unscyldigne. gebete myd tyn scill; Gif hine mon beswinge. mid twentig scill. gebete; Gif he hine on hengene gebringe. mid ðrittig scill. gebete; Gif he hine on bismore to homelan bescyre. mid x. scill. gebete; Gif he hine to preost bescyre unbundenne. mid xxx. scill. gebete; Gif he ðone bearde of ascyre mid xx. scill. gebete; Gif he hine gebinde. ⁊ ðonne to preost bescyre. mid lx. scill. gebete;

Be speres gymeleaste;

Eac is funden. gif mon hæbbe spere ofer eaxle. ⁊ hine mon onsnæseð. gylde ðone wer buton wite; Gif he foran eagum asnæse. gylde ðone wite; ⁊ gif hine mon teo gewealdes on ðære dæde. getreowe hine be ðæm wite. ⁊ mid ðæm þ wite afylle. gif se ord sy ufor ðry fingere ðonne hindweard sceafte; gif hi syn butu gelice. ord ⁊ hindweard sceaft. þ sy buton pleoh;

mero, & tum demũ penes se retineant, quo paratiores habeant ad ea omnia respondere, quæ ex æquo iure coacta populi cõcione quæsita fuerint. Ac si necessario pluribus comitati ex alto in portum inuehãtur, de ijs etiamin celebri plebis cõcione præpositum regis quam diligentissime certiorem faciunto.

De homine pagano vinclis constricto.

Qui hominem paganum immerentem vinclis cõstrinxerit, 10. solidis noxiam sarcito: eum si verberibus affecerit, 20. solidorum pœna esto: Si suspensum in sublime rapuerit, 30. solidis culpa pẽsator. Si contumeliose capillum eius morionis in morem totonderit, 10. sol. præstato. Sin caput in morem sacerdotis raserit, nec ipsum ligauerit, 30. sol. numerato. Si barbam illi resecarit, 20. solidorum compẽsatio sequitor. Si deniq; ei vinclis constricto capillos in morem sacerdotis abraserit, 60. solidos pendito. 31.

De negligenti hastæ gestatione.

Porro si quis hastã humero gestarit, in quã alius fortè fortuna impegerit, æquũ esse videtur capitis æstimationem sine omni mulcta ei imperare. Sin ipsã hastæ cuspidẽ præ se gesserit, aliusq; incautius impegerit, mulctator preterea. Et si id dedita opera fecisse incusabitur, tũ ei (prout feret mulctæ ratio) omni se mali suspicione liberare liceto, si quidẽ ipsa hastæ acies reliqua parte quæ à tergo est tres digitos altior fuerit. Neq; vero ei vitio detur, si vnà eadẽq; fuerit aciei & reliquæ hastæ altitudo. 32. Negligent misadventure punyshable

De

Be boldgetæle;

33. Gif mon ƿille of boldgetæle in oþer boldgetæle hlaford secan. do ꝥ mid ealdormannes geƿitnysse. þe he ær on his scire folgode; gif he hit buton his geƿitnysse dô. gesylle se ðe hine to men feormie. hund tƿelftig scill. to ƿite; dæle he hƿæþere ꝥ healf ðæm cyning on ðæm scire ðe he ær folgode. healf on ðæm ðe he on cymþ; gif he hƿæt to yfle gedôn hæfþ ðær he ær ƿæs. bete ꝥ se ðe hine ðonne to men underfo. ⁊ cyning mid hund tƿelftigum scill. to ƿite;

Be gefeohte beforan ealdormen;

34. Gif mon beforan cyninges ealdormen on gemote gefeohte. bete ƿer ⁊ ƿite sƿa hit riht sy. ⁊ beforan ðæm hund tƿelftig scill. ðæm ealdormen to ƿite; gif hƿa folces gemote mid ƿæpnes bryde arære. ðæm ealdormen cxx. scill. to ƿite gesylle; gif ðisses hƿæt beforan cyninges ealdormannes gingran gelimpe. oþþe cyninges preost. ðrittig scill. to ƿite gesylle;

Be cyrlisces monnes flette gefeohte;

35. Gif hƿa on cyrlisces monnes flette gefeohte. mid syx scill. gebete ðæm ceorl; Gif he ƿæpne gebræd. ⁊ ne gefeohte. sy be healfum ðæm; Gif syxhyndum ðissa hƿæþer gelimp. ðryfealdlic arise so bote be þære ceorliscan bôt; tƿelfhyndū men. tƿyfealdlic be ðæs syxhyndum bôt;

Be

De habitandi loco.

Qui domino relicto alio habitatum migrare in animo habuerit, illius regionis in qua prius famulatus est senatorem ea de re admoneto. Sin ipso insciente habitandi locũ mutarit, dato qui eum in familiam admiserit suam. 120. sol: quorum pars dimidia Regi numerator ea in Satrapia qua prius commoratus est seruus, reliqua autẽ eò loci quò nunc migrauit. Verũ enimuero si ante migrationẽ mali quid perpetrauit seruus, noxiam omnem sarcito qui eum admisit, & regi eo nomine. 120. solid. dependito. Servants, remoueing. 33.

De pugna coram Senatore.

Si quis coram senatore Regio in frequenti plebis concione dimicarit, tum capitis æstimationem, tum mulctam prout æquum fuerit præstato, & Senatori, 120. solidos numerato. Qui coactam populi concionem armorum extractione commouerit, dato senatori 120. solidos. Hoc ipsum si præsente alio quocunq; in locum eius substituto, aut coram sacerdote regio euenerit, 30. solidis culpa pensator. 34.

De eo qui in area pagani hominis dimicarit.

Qui in area pagani hominis pugnauerit, pagano sex solidos numerato, Si ferrum distrinxerit, nec pugnam commiserit, dimidio minuatur mulcta. Illud idem si in area hominis 600. solidis æstimati factitarit, quod ei qui in area pagani hominis dimicarit imperauimus, id triplum præstato. Qui in area hominis 1200. solidis æstimati decertarit, id ipsum quod ei qui in area hominis ad 600. solid. censiti pugnarit indiximus, duplum dato. 35.

Be burhbryce.

36. Cyninȝes burhbryce biþ hund tƿelftiȝ scill. Ærcebisceopes burhbryce hundniȝontiȝ scill. Oðres bisceopes. ⁊ ealdormannes. syxtiȝ scyll. Tƿelfhyndes mannes. ðrittiȝ scill. Syxhyndes mannes. fiftyn scill. Ceorles edorbryce. fif scill. Gif ðisses hƿæt ȝelimp ðonne fyrd ut sy. oþþe in lenctene. sy hit tƿybot. Gif mon on lencȝtene haliȝrift on folc buton leafe aleçȝe. ȝebete mid hund tƿelftiȝum scill.

Be boclande.

37. Se mon se ðe boclande hæbbe. ⁊ him his mæȝas læfdon. ðonne setton ƿe þ he hit ne mote syllan of his mæȝeburh. Gif ðær biþ ȝeƿrit. oþþe ȝeƿitnysse. þ hit ðara manna forbod ƿære ðe hit on fruman ȝestrindon. ⁊ ðara ðe hit him sealdon. þ he sƿa ne mote. ⁊ þ ðonne on cyninȝes. ⁊ on bisceopes ȝeƿitnysse ȝerecce beforan his maȝum.

*Be ȝefeohte.

*al. fæþe i. capitalibus inimicitiis.

fæhþe

Eac ƿe beodaþ. se mon þe his ȝefân ham sittende ƿite. þ he ne feohte. ærþon he him ryhtes bidde. Gif he mæȝnes hæbbe þ he his ȝefân beride. ⁊ inne besitte. ȝehealde hine vii. nihte inne. ⁊ hine on ne feohte. ȝif he inne ȝeþolian ƿille. ⁊ ðonne ymb seofon niht ȝif he ƿille on hand ȝân. ⁊ ƿæpnu syllan.

ȝe-

De pace violata in vrbe regia.

Pacis in vrbe regia violatæ pœna, 120. solidorum esto: in vrbe archiepiscopi, 90. solid: in vrbe episcopi aut Senatoris, 60. solid. censeatur. Pacis violatio in villa hominis 1200. solidis æstimati, 30. solid. pẽsator: in villa eius qui 600. censetur solidis, 15. solidorũ solutione sarcitor. Qui pagani sæpem perruperit, 5. solidis mulctator. Si tale quippiam in profectione militari, aut tempore quadragesimæ delinquitur, duplo compensator. Qui tempore quadragesimæ velum sacrosanctum venia non impetrata coràm auulserit, 120, solidos dato. 36.

De terra ex scripto possessa.

Qui terram habuerit per scripturæ seriem sibi a maioribus relictam, ab hæredibus ad alios aliennãdi potestas ei non esto, si quidem præsentibus cognatis coram rege, aut episcopo, scriptura aut testimonio probetur, omni alienatione ei interdixisse illum qui prius concessit, talemq; ei imposuiße legem cum primo dederit. 37. Estate sur condicõ, on taile.

De pugna.

Porro autem interdicimus, ne quis aduersarium suum oppugnet, si ipsum domi inclusum per spexerit, ni prius ab eo ius æquum sibi fieri postularit: verum si poterit domum obsidione cingere, in septem dies id facito, nec ipsum interim (si se domo tenuerit) oppugnato. Sin ipsis septem diebus 38.

heald hine. xxx. nihta gesundne. ⁊ hine his magum gebodie. ⁊ his freondum; Gif he cyricean ðonne geyrne. sy ðonne be ðære cyricean are. swa we ær beforan cwædon; Gif he ðonne ðæs mægenes ne hæbbe. ꝥ he hine inne besitte. ride to ðæm ealdormen. bidde hine fultumes; Gif he him fultumian ne wille. ride to ðæm cyning ær he feohte; Eac swylce gif mon becume on his gefân. ⁊ he hine ær hamfæstene ne wite. gif he wille his wæpne syllan. hine mon gehealde xxx. nihta. ⁊ hine his freondum gecyþe; gif he ne wille his wæpnu syllan. ðonne mot he feohtan on hine; Gif he wille on hand gân. ⁊ his wæpnu syllan. ⁊ hwa ofer ꝥ on him feohte. gylde swa wer. swa wund. swa he gewyrce. ⁊ wite. ⁊ hæbbe his mæg forworht; Eac we cwædaþ. ꝥ mon mot mid his hlaford feahtan orwite. gif mon on þone hlaforde feahte; swa mot se hlaford mid þy men feohtan; æfter ðær ylcan wisan mot mon feohtan mid his geborene mæge. gif hine mon on woh onfeohtaþ; buton wiþ his hlaford. ꝥ we ne lyfaþ; Eac mon mot feohtan orwite. gif he gemeteþ oþerne æt his æwum wife betynedum durum. oþþe under anre reen. oþþe æt his dohtor æwum borenre. oþþe æt his sweoster æwum borenre. oþþe æt his meder ðe wære to æwum wife forgyfen his fæder;

exactis, alter se armaq; sua in potestatem ipsius dare voluerit, ipsum integrum ac incolumẽ 30. dies seruatum cognatis & amicis suis offerto. Si ad templum confugerit, honoris templi (prout effati sumus) ratio habetor. Si non poterit ipsum obsidere, Senatoris opem implorato, hic si non subuenerit, potius quam ipsum oppugnet regem adito. Porro autem si quis fortè fortuna in inimicum suum inciderit, nesciens ipsum se domi tenere, velitq; alter ei arma in manus dare, 30. dies ipsum incolumẽ seruato, & tum postea amicis suis offerto. Verum si noluerit is arma ei in manus dare, protinùs eum expugnato. Sin is se armaq; sua in potestatem inimici dedere voluerit, ac alius quisquam eum oppugnarit, capitis æstimationem, aut vulneris (si quod ei impresserit) compẽsationem, pro facti ratione præstato: mulctator præterea, eaq; parte omni (quæ sibi cognatiõis nomine debetur) excidito. Seruus pro hero impune propugnato, si quis eum oppugnarit: herus itidem pro seruo. Si quis germanum alterius cognatũ iniuste oppugnarit, is pro salute eius propugnato aduersus omnes homines, præter vnum dominum, id enim non patiemur. Cuiuis deniq; liceto eũ impune oppugnare, quẽ una cũ vxore sua obserato ostio, aut sub vna eademq; stragula offẽderit, aut vnà cum germana filia, sorore, aut matre legitimo patri nuptiarum fœdere coniuncta.

Seruat poit tuer vn auter en defence son master.

Be mæsse dæge freolse;

39. Eallum freoum mannum ðas dagas syn forgyfene. butan ðeowum monnum. ⁊ esne wyrhtum; xii. dagas on gehol. ⁊ ðone dæg ðe crist ðone deofol oferswiðde. ⁊ Seintus Gregorius gemynde dæg. ⁊ vii. dagas to eastron. ⁊ vii. ofer. ⁊ an dæg æt Seint Petres tide ⁊ Seint Paules; ⁊ on hærfeste ða fullan wucan ær Sctā marian mæssan. ⁊ ealra haligra weorðunge an dæge; ⁊ feower wodnesdagas on feower ymbren wucum. ðeowum eallum synd forgyfen. ðæm ðe him leofost sy to syllanne. æghwæt ðæs ðe him mon for godes naman gesylle. oððe hi on ænigum heora hwilstyccū geearnian magon;

Be wundum;

40. Heafodwunde to bôt. gif ða bân bið butu ðyrel xxx. scill. gesylle him mon; Gif ꝥ uttre ban bið ðyrl. gesylle fiftyne scill. to bote; Gif in feaxe bið wund yncer lang. gesylle ænne scyll. to bote; Gif hit beforan feaxe bið wund yncer lang. twegen scill. to bote; gif him mon ofaslea ꝥ oþer eare. gesylle him ðrittig scill. to bote; Gif se
al. 60. hlyst oðstande. ꝥ he ne mæge gehyrā. gesylle xxx. scill. to bote; Gif mon men eage ofaslea, gesylle

De diebus festis & solennibus.

39. *Hisce diebus sequentibus festa liberis & ingenuis omnibus licentia conceditor, seruis autem atq; ijs qui sunt legitima officiorũ seruitute obligati non item. Duodecem dies a festo natali domini. Dies ille quo Christus subegit diabolum. Dies quo agitur anniuersarius beati Gregorij festus. Dies ante festum paschatis septẽ, & totidem dies festum illud insequentes. Dies festus beatorum Petri & Pauli: In autumno integra quæ est ante festũ mariæ septimana. Dies festus omnium sanctorum. Quatuor autem diebus mercurialibus in quatuor illis septimanis quibus publicum edici solet ieiunium, seruis omnibus festa dator licentia, vt omnẽ eorum operã in illorũ insumãt vtilitatẽ, a quibus antehac in dei nomine beneficia acceperint, aut de quibus in posterũ ex collocata eorũ opera bene promereantur.*

3 sortes of servantes: 3 {free: customarie, bonde.

De vulneribus.

40. *Si quis capiti alterius vulnus inflixerit, atq; adeo os capitis vtrinq; perforarit, Saucio solidos, 30. numerato. Si os tantũmodo exterius pertusum fuerit, dato solid. 15. Qui capiti alterius vel sub pilis vnciale vulnus intulerit, solidũ vnum præstato. Sin vulnus id præter cæsariem impreßum fuerit, solidos duos pendito. Si quis alteri amputarit auriculam, Saucio 30. solidos præstato. Sin ex ipso vulnere auditus sensum omnem amiserit, 60. solidos numerato.*

him mon syxtig scill. ⁊ syx scill. ⁊ syx peningas. ⁊ ðriddan dæl peninges to bote; Gif hit in ðam hæfde sy. ⁊ he nocht geseon ne mæge. mid stand ðriddan dæle ðære bote inne; Gif mon oþrum ꝥ neb of aslea. gebete him mid lx. scill; gif mon oþrū ðone toþe on foran heafde ofaslea. gebete ꝥ mid eahta scill; gif hit sy se wong toþ. gesylle feower scill. to bote; monnes tux. biþ syxtyne scill. weorþe; gif mon monnes ceacan forslea. ꝥ heo beoþ forode. fiftyne scill. gebete; Mannes cinn bân gif hit biþ toclofen. gesylle mon twelf scill. to bote; Gif mannes ðrot bolla byþ ðyrl. gebete mid twelf scill; Gif monnes tunge biþ of heafde mid oþres monnes dædum gedon. ꝥ biþ gelic ⁊ eagum bôt; Gif mon on eaxle biþ gewundod. ꝥ ꝥ liþ seawe utflowe. gebete mid ðrittig scill; Gif se earme biþ forad bufan ðæm elmbogan. ðær sculon fyftyne scill. to bote; Gif ða earm scancan biþ begen forade. seo bote biþ xxx. scill; Gif se ðuma biþ of aslagen. ðæm sculon xxx. scill. to bote; gif se nægl biþ of aslagen. seo bot biþ fif scill; gif se scyte fynger biþ ofaslagen. seo bôte biþ fyftyne scill; his nægl beoþ iiii. scill; gif se midlesta fingere sy ofaslagen. se bot biþ xii. scill. ⁊ his nægles ii. scill; gif se goldfinger biþ ofaslagen. to ðæm sculon seofontyne scill. to bote. ⁊ his nægles iiii. scill; Gif se lytla finger sy ofaslagen.

ðæm

Qui alteri oculum effoderit, 66. solidos, sex denarios, & denarij trientem vnam pendito. Quin si oculus capiti inhæserit, ita tamē corruptus vt visu priuetur, ipsa tertia parte solutio minuatur. Qui alteri nasum præciderit, dato ei 60. solidos. Si quis alteri primores dentes excußerit, numerato ei solidos octo. Si caninos, 4. solidos: sin genuinos decußerit, pendito solidos sexdecem. Qui alterius os maxillare contuderit, soluito solidos 15. Si os menti fiderit, 12. solidos dato: sin ferro gurgulionem perforarit, 12. solidos numerato. Si quis alteri linguam radicitùs euulserit, perinde soluito ac is qui alteri oculū effoderit. Qui alteri vulnus humerale impreßerit, quo ipsa rumpatur membri compago, 30. solidos dato. Si quis alteri brachium cubitum suprà perfregerit, 15. solidos pendito: sin vtrumq; brachij os fractum fuerit, 30 solidi interponuntor. Si cui pollex manus amputetur, dātor solidi triginta. Si cui pollicis vnguis auellatur, soluuntor solidi quinq;. Si quis alteri indicem (quem sagittarium vocant) absciderit, 15. solidos præstato: si indicis vnguem, 4. solidos numerato. Si quis alteri digitum medium præciderit, pendito ei 12. solidos. Sin eius digiti vnguem tantummodo amputarit, dato solidos duos. Si quis alteri digitum annularem absciderit, 14. solidos numerato: si illius digiti vnguem auulserit, pendito solidos 4. Si quis alteri digitum auricularem amputarit,

.17.

ðæm sceal to bote nigon scill. ⁊ ân scill his nægles gif hit sy ofaslagen; Gif mon biþ on hrif geƿundod. gesylle him mon xxx. scill; gif he ðurh ƿund biþ. æt ægþrum muþe þreontig scill; Gif monnes ðeoh biþ ðyrl. gesylle him mon xxx. scill. to bote; Gif hit forod sy. seo bot biþ eac xxx. scill; Gif se scanca biþ ðyrl beneoþan cneoƿe. ðær sculon tƿelf scill; gif he forad sy beneoþan cneoƿe. gesylle him xxx. scill. to bote; Gif seo micele tâ biþ ofaslagen. gesylle him mon xx. scill. to bote; Gif hit sy seo æftere tâ. fiftyne scill. to bote; Gif seo midlesta tâ sy ofaslagen. ðær sculon nigon scill. to bote; gif hit sy seo feorðe tâ. þær sculon vi. scill. to bote; Gif se lytle tâ sy ofaslagen. gesylle him mon fif scill. to bote; Gif mon sy on ða hærþan to ðam sƿiþe geƿundod. ꝥ he ne mæge bearn gestrynan. gebete him ꝥ mid lxxx. scill; Gif men sy earme mid honda mid ealle ofacorfan beforan elmbogan. gebete ꝥ mid lxxx. scill; Æghƿylcere ƿunde beforan feaxe. ⁊ beforan slyfan. ⁊ beneoþan cneoƿe. biþ tƿygylde mare; Gif seo lenden breda biþ forslagen. ðær sceal syxtig scill. to bote; gif heo biþ on bestungen. fiftyne scill; Gif heo biþ ðurh ðyrl. ðonne sceal ðær xxx. scill. to bote; Gif mon biþ on eaxle geƿundod. gebete mid lxxx. scill; Gîf mon oþrum ða hand uton forslea. gesylle him xx. scill. to bote. gif hine mon

ge-

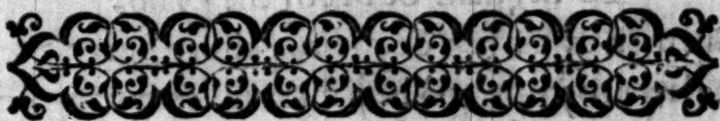
interponuntor ſolidi nouem: ſi eius digiti vnguem dempſerit, ſolidum vnum perſoluito. Si quis in aluo vulnus acceperit, 30. ſolidorum ſolutio ſequitor. ſin ferrum per ipſum ventrẽ tranſfigatur, ad vtrumq́ vulneris orificium 20. penduntor ſolidi. Si quis alteri tibiam ſupra genu ferro tranſuerberarit, dato ei ſolidos 30. Sin os ipſum contuderit, adduntor & alij 30. Si quis alteri cruris traiecti vulnus impoſuerit, 12. ſolidos numerato: ſin os cruris ſuffringatur, 30. ſolid. pendito. Si quis alteri pollicem pedis amputarit, 20. ſolidos præſtato. Qui ſecũdum a pollice pedis digitum præciderit, dato ſolidos 15. Si medium abſciderit, nouem numerato. Si quartum a pollice, 6. ſolidos pendito: deniq; ſi quis alteri minimum pedis digitum amputarit, ſolidi quinq́ interponũtor. Si quis alterius virilia vulnerarit, quo omnis ei præripiatur procreandi facultas, 80. ei ſolidos numerato. Qui alteri cubitum præciderit, dato ei ſolidos octoginta. Vniuſcuiuſq́ vulneris, quod præter cæſariem, aut manicam, vel ſub genu impreſſum fuerit, pœna in duplum augetor. Si quis alterius lumbos perfregerit, præſtato ei 60. ſolidos: ſi ferro pupugerit, numerato ſolidos quindecem. ſin telo traiecerit, dato ſolidos 30. Si quis alteri vulnus humerale intulerit, octoginta ſolidis damnum ſarcito. Qui ſanabili vulneris genere partem manus exteriorem pulſarit, dato ei viginti ſolidos. Sin ei ma-

 num

gelacnian mæge; Gif heo healfe on wege fleoge. þonne sceal syxtig scill. to bote; Gif mon oþrum rib forslea binnan gehalre hyde. gesylle x. scill. to bote; gif seo hyde sy to brocen. ⁊ mon bân of adô. gesylle fiftyne scill; gif mōnes eage him mon of aslea. oþþe his hand. oþþe his fôt. ðær gæþ gelic bôt to eallum. syx peningas. ⁊ syx scill. ⁊ syxtig scill. ⁊ ðriddan dæle peninges; Gif monnes sconca biþ of aslagen wiþ ꝥ cneowe. ðære sceal lxxx. scill. to bote; Gif mon oþrum þa sculdru forslea. gesylle him mon xx. scill. to bote; gif hi mon inberslea. ⁊ mon bân of adô. gesylle mon ðær to bote fiftyne scill; Gif mon ða greatan sinwe forslea. gif hine mon gelacnian mæge. ꝥ he hâl sy. gesylle xii. scill. to bote; Gif se mon healt sy for ðære sinwe wunde. ⁊ hine mon gelacnian ne mæge. gesylle xxx. scill. to bote; Gif ðæs smalan sinewan mon forslea. gesylle him mon syx scill. to bote; Gif mon oþrum ða gewald forslea up on þæm sweore. ⁊ forwundige to ðæm swiþe ꝥ he nage ðæra gewald. ⁊ ðeah hwæþere lifige swa gescêde. gesylle him mon hund scill. to bote. buton him witan ryhtre. ⁊ mare gereccan;

num dimidiam absciderit, 60. solidorum solutio sequitor. Si quis alteri integra cute costam suffregerit, dato ei solidos decem. Sin cute rupta extrahantur oßicula, 15. solidos numerato. Si quis alteri effoderit oculum, mannũue aut pedem absciderit, vnà eademq́; compensatio sequitor, sexaginta scilicet sex solidi, denarij sex, & denarij triens vna. Si quis alteri crus vnà cum genu præciderit, pendito ei octoginta solidos. Si quis alteri scapulam absciderit, numerato ei solidos viginti, si pulsarit, adeoq́; exeantur oßicula, dato solidos 15. Si cui non insanabili vulneris genere validi intercidantur nerui, 12. solidorum solutio sequitor. Sin ex vulnere accepto claudicarit, 30. peduntor solidi. Si cui intercidantur neruuli, dantor ei solidi sex. Si quis ceruici alterius eiusmodi vulnus impreßerit, vt is per omnem vitam mutilus ac deformis incedat, dato ei compensationis nomine centũ solidos, nisi ex maturo sapientum iudicio plus sibi deberi videatur.

(¶ b)

. 12 . nec sanari pote rit

ʒyðrun

Dis is ꝥ friþe ꝥ Ælfred cyning. ⁊ Gy-
ðrum cyning. ⁊ ealles angelcynnes ƿi-
tan. ⁊ eal seo ðeod þe on eastenglum be-
oþ ealle geƿeden habbaþ. ⁊ mid aþum gefæst-
nod. for hi sylfe. ⁊ for heora gingran.
ge for geborene. ge for ungebo-
rene. ðe godes miltse recce.
oþþe ure;

1. Ærest ymb ure landgemæra up on temese. ⁊ ðonne up on ligan. ⁊ andlang ligan oþ hire æƿylm. ðonne on gerihte to bedanforda. ðon up on usan oþ ƿætlingastræt;

Be ofslægenan mannes ƿere;

2. Þæt is þonne, gif man ofslagen ƿeorþe. ealle ƿe læ-
taþ efen dyrne englisene. ⁊ denisene to viii. healf
mearcum asodenes goldes. butan ðæm ceorle þe on
gafollande sit; ⁊ heora lysingum ða syndon eac
efen dyre. ægþer to cc. scill;

Be ðegnum ðe betogene synd;

3. Gif mon cyninges ðegn manslihtes beteo. gif he
hine ladian dyrre. dô he ꝥ mid xii. cyninges ðeg-
num; Gif mon ðonne ðegn betyhþ. ðe biþ læssa
maga ðone se cyninges ðegn. ladige he hine mid

Fœdus quod Aluredus & Gythrunus reges ex sapientum Anglorum, atq; eorũ omniũ qui orientalem incolebant Angliam consulto ferierunt, in quod præterea singuli non solum de se ipsis, verum etiam de natis suis, ac nondum in lucem editis, (quotquot saltem misericordiæ diuinæ aut regiæ velint esse participes) iurarunt.

1. Primo igitur ditionis nostræ fines ad Thamesim fluuium euehuntor: Inde ad Leam flumen profecti, ad fontem eius deferuntor: tum rectà ad Bedfordiam porriguntor, ac deniq; per Vsam fluuium porrecti ad viam Vetelingianam desinunto.

De perempti corporis æstimatione.

2. Siue Dacũ, siue Anglum quis intefecerit, æquè alteruter (si quidem is rusticus censum annuum impendens non fuerit) æstimator, quatuor scilicet fusilis auri marcis, atq; alterutrius vna esto eademq; redemptio, solid. nimirum 200. interfecerit

De ministro regis incusato.

3. Minister regius si quando homicidij incusetur, ascitis sibi 12. alijs regis ministris, (si quidem ausus fuerit) omni se culpa liberato. Verum si alterius fuerit cuiusquam minister, regio nonnihil inferior,

xi. his gelicena. ⁊ mid anum cyninges ðegne; And sƿa æghƿylcne spræce ðe mare sy ðonne iiii. mancussas; And gif he ne dyrre. gylde hit ðrygylde sƿa hit mon geƿyrþe;

Be getymum;

4. And ælc man ƿite his getyman. be mannum. ⁊ be horsum. ⁊ be oxum;

5. And ealle ƿe cƿædon on ðæm dæge ðe mon aþas sƿor. ꝥ ne ðeoƿe. ne freo. ne moton in ðone here faran butan leafe. ne heora nân ðe ma to us; Gif ðonne gebyrige ꝥ for neode heora hƿylce ƿiþ ure bige hæbban ƿille. oþþe ƿe ƿiþ heora. mid yrfe ⁊ mid æhtum ꝥ is to þafianne. on ða ƿisan ꝥ mó gislas sylle fryþe to sƿutelunge. ꝥ mon ƿite ꝥ mon clæn *bæc hæbbe;

al. flæsc. i. carnem.

(·:·)

vndecem ſui æquales vnumq; miniſtrum regium adhibeto, atq; omnem ſceleris ſuſpicionem eluito. Idem iuris eſto in omni lite quæ quatuor marcas ſuperarit. Veruntamen ſi is hanc culpæ liberationem obire verebitur, ipſa in triplum ſolutio augetor.

De aduocatione.

Si quis hominē, equū, bouēue mercatus fuerit, habeto qui vēditionē illā præſtet, atq; in ſe recipiat. 4.

Porro autem eo ipſo quo in hæc iurauimus die, 5. *ſtatutum eſt, ne ſeruilis aut liberæ cōditionis quiſquam a nobis ad exercitum iter faciat, neue ab eodem ad nos proficiſcatur, ni prius facti veniā impetrarit. Veruntamen ſi neceſſarió eorum aliquis a nobis pecudes, ſeu res alias quæſcūq; mercatus fuerit, aut nobis vēdiderit quicquā, id quidē permittatur, Ita tamē, vt pacis ſeruandæ, & ſeſe ſiſtendi fideiuſſores adhibeat, vt ea ſaltem omnia iuſtè ac legitime nactus eſſe videatur.*

☞ *Quò planius iſtius fœderis cauſa, & principium intelligatur, quæ ſequuntur pauca ex Ioanne Piko delegimus. Aluredus Rex ſic Dacos contudit, vt dabant ad libitum obſides, quod terram exirent, vel*
chriſtianitatem reciperent, quod & factum eſt. Nam Rex eorum ”
Guthrun (quem Gurmundum vocant) cum 30. proceribus, & ”
omni penè populo baptizatus, in filium ab Aluredo ſuſceptus eſt, ”
impoſito ſibi nomine Ethelſtano. Hic igitur manſit, dataq; ſunt ſi- ”
bi prouincia Orientalium Anglorum, & Northanhumbrorum, vt ”
eas ſub fidelitate regis iure foneret hæreditario, quas peruaſerat ”
latrocinio. Hac ille. *Atq; in eandē ſententiam ſcribit Aſſerius Meneuenſis, Aluredo familiaris, plurimiq; alii ſcriptores Angli. Solus Polydorus errore ductus, falſo Gormonem dicit, atq; orientalium Anglorum prouincia haud fuiſſe donatum magnopere pugnat, Cū interim Krantius Gormonem illum ad fidem Chriſti conuerſum negat, atq; adeò fœdus ipſum Orientalium Anglorum regionem incoluiſſe teſtimonio eſt.*

Floruit Pikus regnante Henrico primo.

Albert. Krant. Frotonē quendam per id tēporis conuerſum fatetur.

Be dome ⁊ spræce;

EAdweard cyning byt ðæm gerefum eallum. ꝥ ge deman swa rihte domas swa ge rihtoste cunnon. ⁊ hit on ðære dom bêc stande; ne wandigeþ for nanum ðingum folcrihte to gereccanne. ⁊ ꝥ gehwylc spræc hæbbe andagan hwenne heo gelæst sy. ꝥ ge ðonne gereccan;

Be ceapunge;

4 And ic wille ꝥ gehwylcman hæbbe his geteaman; ⁊ nân man ne ceapige butan porte. ac hæbbe ðæs portgerefan gewitnysse. oþþe oþera ungeligenra manna ðe mon gelyfan mæge; And gif hwa butan porte ceapige. ðonne sy he cyninges oferhyrnysse scyldig. ⁊ gange se team ðeah forþ oþ man wite hwær he oþstande; Eac we cwædon. se þe tyman sceolde. ꝥ he hæfde ungeligene gewitnysse ðæs ꝥ he hit on riht tymde. oþþe ðone aþ funde ðe se gelyfan mæge ðe onspræce; Swa we cwædon be ðære ahnunge. ꝥ ylce, ꝥ he gelædde ungeligene witnysse ðæs. oþþe ðone aþ funde gif he mæht ungecorenne. ðe se onspeca ongehealdan wære; Gif he ðone ne mihte. ðonne namede him mon syx men

on

Edouardus regnare { cæpit / desiit } Anno salutis humanæ, { 900. / 924.

De iudicio, & Lite.

EGo Edouardus Rex, ijs omnibus qui reipub. præsunt etiam atq; etiam mando, vt omnibus (quoad eius facere poterint) æquos se præbeant iudices, perinde, ut in iudiciali libro scriptum habetur, nec quicquam formident, quin ius commune audacter liberèq; dicant, ac litibus singulis dies quibus dijudicētur condictos statuant.

De Emptione.

Præterea autē præcipio, vt si quis rem quampiam mercatus fuerit, habeat quem aduocet, quiq; eam venditionem præstet, atq; in se recipiat. Et nemo extra oppidum, (nisi præsente præposito, alijsue fide dignis hominibus) quicquam emito: qui secus fecerit, & suæ in regem contumaciæ pœnas luito, & ipsa nihilominus aduocatio ab alio in alium (quoad sistatur) procedito. Statuimus etiam, vt qui alium aduocarit, aut in eam rem testimonia, ex æquo scilicet & bono se illum aduocasse, habeat, aut saltem iureiurando interposito faciat petitori satis. Ad eundem modum de suo cuiusq; proprio statuimus: si enim non aliunde assumpto, sed proprio & suo se vti bono contenderit, aut in eam rem testimonia ad-

on ðæm ylcan geburscipe ðe he on hamfæst ƿære. ⁊ begete æt ðæra sixa ænne æt anum hryþere. oþþe æt ðæm orfe ðe ðær ƿeorþe sy. ⁊ syþþan ƿeaxe be ðæs ceapes eahte. gif ðær ma to scyle;

Eac ƿe cƿædon Gif hƿa gemearrna manna ƿære. ðe ƿolde oþres yrf to borge seatan for ƿyþertyhtlan. þ he gecyþe ðonne mid aþe. þ he hit for nân facne ne dyde. ac mid folcriht. butan bræde. ⁊ beswice; ⁊ se dyde ðonne sƿa ðer he dorste. ðe hit mon ætfenge. sƿa he hit ahnode, sƿa he hit tymede;

Be ðone ðe oþrum rihtes ƿyrnþ;

2. Eac ƿe cƿædon hƿæs se ƿyrnþ ƿære ðe oþrũ rihtes ƿyrnde. aþor oþþe on bocland. oþþe on folclande. hƿonne he him rihte ƿorhte beforã ðæm gerefan; Gif he ðonne nân rihte næfde. ne on bocland ne on folcland. þ se ƿære ðe rihtes ƿyrnd scyldig xxx. scill. ƿiþ ðone cyning; Æt oþrum cyrre eac sƿa; æt ðriddan cyrre. cyninges oferhyrnysse. þ is cxx. scill. buton he ær gesƿice;

Be mansƿorenum;

3. Eac ƿe cƿædon be ðæm mannum ðe mansƿoran ƿæron. gif þ gesƿytelod ƿære oþþe him oþburste oþþe ofercyþed ƿære. þ hi syþþan aþƿyrþe næron. ac ordales ƿyrþe;

hibeto, aut is vnà cum alijs (si poterit) non cooptatis, iureiurando rem illam petitoris non esse propriam confirmato: si non poterit, ex eadem in qua is degit vicinia, vocetur nominatim homines sex & pro vnaquaq; vacca, siue re alia quacunq; tanti æstimāda vir vnus iurato, & præterea plures, si quidē res illa carius æstimabitur. Illud præterea decreuimus, si quis adeo fuerit animi scelerati, vt bona aliena, calumniæ causa, pignori ponere nō vereatur, iureiurando fidem facito non id dolo malo, sed iure publico, atq; animo haud iniquo, verum omnis tū fuci tum fraudis puro, fecisse illum: Et tum demū eligat is quem penés deprehēdētur, vtrū horū ausus fuerit, aut sua ipsius propria esse cōtendere, aut alium (qui ea in se recipiat) causæ aduocare. e

De eo qui alteri ius æquum denegarit.

Is porro qui alteri ius suum coram præfecto regio id postulanti denegarit, in terra ex scripto, vel sine scripto possessa, cum ipse interea nec scripto, nec sine scripto quidem aliquid iuris habuerit, dignus videtur, qui primo soluat regi eo nomine 30. solidos: si denuo deliquerit, totidem pendat, sin tertio denegarit, nec id facere destiterit, centum & viginti solidorum solutione sua in regem audacia pœnas luito. 2. contumaciæ pœna.

De peierantibus.

De peierantibus præterea statutum est, vt si quis iusiurandum violarit, falsumue dixerit testimonium, fides ei in posterum non habetor, verum is in Ordalium adiudicator. 3. perdre de frank ley.

Be friþe;

4. Eadweard cyning mid his ƿitan ða hi æt Exanceastre ƿæron. smeadon ealle hu heora friþe betere beon mehte ðonne hit ær þæm ƿæs; forþæm him ðuhte ꝥ hit mætton gelæst ƿære ðonne hit sculde ꝥ he ær beboden hæfde; he acsode hi ða hƿa to ðære bote cyrran ƿolde. ⁊ on ðær geferrædne beon ðe he ƿære. ⁊ ꝥ lufian ꝥ he lufode. ⁊ ꝥ ascunian ꝥ he ascunode. ægþer ge on sæ. ge on lande; ꝥ is ðonne ꝥ nan mon oþrum ƿihtes ne ƿyrne; Gif hit hƿa dô. gebete sƿa hit beforan aƿriten is. Æt forman cyrre xxx. scill. ⁊ æt oþrũ cyrre eal sƿa. ⁊ æt ðriddan cyrre mid cxx. scill. ðæm cyng;

Be gerefan ðe mid riht ne amanige;

5. And gif hit se gerefa ne amanige mid rihte. on ðæra manna geƿitnysse ðe him to geƿitnesse geteald syndon. ðonne bete mine oferhyrnysse cxx. scill;

Be ðyfþe betogenum;

6. Gif hƿa ðyfþe betogen sy. ðonne niman hine on borh ða ðe hine ær hlaforde befæston. ꝥ he hine ðær getryƿsige. oþþe oþre frynde gif he hæbbe dôn ꝥ sylfe; Gif he nyte hƿa him on borh nime. ðonne niman ða ðe hit to gebyreþ on his æhtan inborh; Gif he naþor næbbe ne æhta. ne oðerne borh. ðonne healde hine man to dome;

De pace.

Edouardus Rex Exoniæ commoratus, ac ſapientum ſuorum vſus conſilio, ſtudioſe perſcrutatus eſt quo tandem pacto paci & tranquillitati melius proſpiceretur: deprehenderat enim minus illam ſtudioſe retineri quam decebat, atq; ipſe inſtituerat. Orabat igitur vehementer, atq; obteſtabatur, vt eorum quotquot corrigi & emendari velint, communiq; cum eo ſocietate frui, quiq; eaſdem atq; ille res terra, mariq;, et amore, et odio proſequerentur, hoc vnum curent, ne quem iniuria afficiant: Qui contra fecerit, primo (ita vti antea deſcribitur) 30. ſolidos regi numerato, ſecundo ſi deliquerit totidem pendito, ſin tertio factitarit, 120. ſolidos præſtato. 4.

De præpoſito qui ius peruertit.

Præpoſitus autem ſi a vero deflectat, neq; ex eorum qui citantur teſtimonio ius reddiderit, 120. ſolidorum numeratione ſuæ in regem contumaciæ pœnas dependito. 5.

De furti incuſato.

Seruus ſi furti incuſetur, qui eum domino commẽdarint, aliue (ſi quos habuerit) eius amici, quod is ſe culpa exoluet, pro eo fideiuſsores ſunto: Si non habuerit qui eum fide ſuſtentent ſua, tum illi quorum intererit, bona eius pignori accipiunto: Sin neq; bona habuerit, nec qui pro eo fideiubeant, in cuſtodiam ex æquo & bono iudicandus conijcitor. 6.

Be ðon ðe heora agen secan nyllon;

7. Eac ic ƿille þ ælc man hæbbe symle ðâ men ge-
*al. ƿillon gearƿe þe heora agen secan *nillon. ⁊ hi for nân med-
sceatum ne ƿernanne;

atq; tum quidem alia est huius loci sẽtentia.

Be ðon ðe ful friþiaþ;

Ne ful nahƿar ne friþian. ne feormian, ƿilles. ne geƿealdes; Gif hƿa ðis ofer hæbbe. ⁊ his ƿedde brece. ðe heal ðeod geseald hæfþ. bete sƿa dom boc tæce; Gif he ðonne nylle. ðolige ure ealra freondscipes. ⁊ ealles ðæs ðe he age; Gif hine hƿa feormige syþþan. bete sƿa seo dom boc secge; And se scyle ðe flyman feormie. gif hit sy her inne. gif hit sy east inne. gif hit sy norþ inne, bete be ðæm ðe ða friþ geƿritu secgan;

9. Be ðon ðe his freot forƿyrce;

Gif hƿa ðurh stæl tyhtlan freot forƿyrce. ⁊ his hand on hand sylle. ⁊ hine his magas forlætan. ⁊ he nyte hƿa him forbete. ðonne sy he ðæs ðeoƿ ƿeorces ƿyrþe ðe ðear to gebyrige. ⁊ offealle se ƿer ðæm magum;

Be ðone ðe oþres mannes man underfehþ butan leafe;

10. Ne underfô nân man oþres mannes man buton ðæs leafe ðe hi ær fylgde. ⁊ ær he sy laþleas ƿiþ

De iis qui ad suas ipsorum proprias sedes non ierint.

Plane autem volo, ut quisq; eos semper præstò habeat, qui ad proprias illorum sedes se conferre noluerint, neq; ulla eos accepta mercede protegito. 7.

De eo qui sceleris damnatum admiserit.

Nemo cum sceleris damnato pacem habeto, neue eum sciens volensq; hospitio excipito: qui contrà fecerit, adeóq; iusiurandum violarit, fidemq; a se & vniuersa plebe datam fefellerit, id mulctæ quod in iudiciali libro describitur, subito: Id si recusarit, nostra et reliquorum omnium amicitia priuatus, fortunis suis omnibus mulctator. Atq; si quis ei deinceps suppetias tulerit, is etiam id compensationis quod in libro iudiciali continetur, præstato. Porro autē qui fugitiuo, siue in hac nostra, siue in orietali, aut boreali regni plaga victū subministrarit, prout ipsa iubent pacis conscripta, plectitor. 8.

De libertate mulctato.

Qui ex accusatione furti libertate mulctatus, furari non ceßauerit, adeoq; eum cognati eius omnes destituerint, vt non sit qui fide eum sustentet sua, operi (vt res feret) seruili addicitor, omniq; capitis eius æstimatione cognati exciduntо. 9.

De eo qui citra bonam domini veniam seruum alienum admiserit.

Nemo seruum alienum citra bonam domini veniam, neue antequam is omnibus fecerit satis, in famulatū 10.

ælce hand; Gif hit hƿa dô. bete mine oferhyr-nysse;

Be gemote andagum;

Ic ƿille þ ælc gerefa hæbbe gemot a ymb feoƿer ƿucan. ⁊ gedôn þ ælc man sy folcrihtes ƿyrðe. ⁊ ælc spræc hæbbe ende. ⁊ andagen hƿænne hit forð cume; Gif hit hƿa oferhæbbe. bete sƿa ƿe ær cƿædon;

(∴)

[s]ιmulatum admittito. Qui vero contrà ac dictum est egerit, suæ in regem contumaciæ pœnas dato.

De diebus cogendi populi.

Præpositus quisq; ad quartam circiter quamq; septimanam frequentem populi concionem celebrato, cuiq; ius dicito æquabile, litesq; singulas, (cum dies condicti aduenerint) dirimito. Horum si quid prætermiserit, prout antea effati sumus, compensato. Le countye.

(?;)

Ðis is seo ȝerædnysse ðe Ælfred cyninȝ
⁊ ȝuþrun cyninȝ. ⁊ eft Eadƿeard cy-
ninȝ. ⁊ ȝuþrun cyninȝ ȝecuron. ⁊ cƿæ-
don. ða ða enȝle. ⁊ dene to friþe. ⁊ to freondsci-
pe fulliee fenȝon; ⁊ ða ƿitan eac ðe syþþan ƿæron.
oft ⁊ unseldan ꝥ sealf ȝeniƿodon. ⁊ mid ȝode ȝe-
hyhton;

Ðæt is ærest ꝥ hi ȝecƿædon. ꝥ hi ænne ȝod lu-
fian ƿoldon. ⁊ ælcne hæþendome ȝeorne aƿorpan. ⁊
hi ȝesetton ƿoruldlice steora eac. forþam ðinȝum
ðe hiȝ ƿiston ꝥ hiȝ elles ne mihton maneȝum ȝe-
steoran. ne fela manna nolde to ȝodcundre bote
elles ȝebuȝan. sƿa he sceolde; ⁊ ða ƿoruld bote hiȝ
setton ȝemæne crist. ⁊ cyninȝ. sƿa hƿær sƿa man
nolde ȝodcunde bote ȝebuȝan mid rihte to bis-
ceopa dihte;

1. ꝥ is ðonon ærest ꝥ hiȝ cƿædon. ꝥ cyric ȝriþ
binnan ƿaȝum. ⁊ cyninȝes hand ȝriþ stande efne
unƿemme;

2. And ȝif hƿa cristendom ƿyrde, oþþon hæþendom
ƿeorþiȝe. ƿordes. oþþe ƿeorces. ȝyld sƿa ƿere, sƿa
ƿite, sƿa lahslite be ðæm seo dead sy;

3. Gif ȝehadod man ȝestaliȝe. oþþe ȝefeohte. oþþe
forsƿeriȝe. oþþe forliȝe. ȝebete ꝥ be ðæm seo
dæd sy. sƿa be ƿere. sƿa be ƿite. sƿa be lahslite; ⁊
forn ȝod huru bete sƿa canon tæce. ⁊ ðæs borh
finde.

Æc ea sunt senatusconsulta ac instituta, quæ primo Aluredus & Guthrunus reges, deinde Edouardus & Guthrunus reges, illis ipsis tēporibus tulere, cum pacis fœdus Daci & angli ferierunt, ac sese mutuo amplexi sunt, quæq; posteá a sapientibus recitata sæpius, atq; ad cōmunem regni vtilitatem aucta, atq; amplificata sunt.

Ante omnia, deum vnum spreto omni ac repudiato cultu barbaro, auguste sancteq; venerandum proposuerunt: tum leges humanas (propterea quod pro explorato haberent nolle sine hys quam plurimos aut in officio contineri suo, aut ecclesiasticæ morem gerere disciplinæ) conscribendas curarunt, easq́; christo cum rege communes promulgarunt, hys vt eorum coerceretur temeritas, qui episcopi imperata obire noluerint.

Hoc igitur primo decreuerunt, vt ecclesiæ pax intra suos parietes, eaq; (quæ est manu regis tradita) tranquillitas, piè, inuiolateq; seruentur. 1.

Porro autem si quis christianam fidem exuerit, adeòq; dictis, aut factis cultū promouerit barbarū, capitis æstimatione, mulcta, aut ipsa legis violatæ pœna, (prout ipsa feret facti ratio) culpa pensator. 2.

Si quis sacris initiatus clepserit, dimicarit, peierarit, aut fornicatus fuerit, capitis æstimatione, mulcta, aut legis violatæ pœna, pro ipsa delicti ratione compēsato: Deo saltē (prout se regulæ habue- 3.

finde. oþþe on cearcerne gebuge; Gif mæsse preost þæt folc misswisige æt freolse. oþþe æt fæstene. gylde xxx. scill. mid englum. ⁊ mid denum ðreo healfmarc; Gif mæsse preost to rihte ondagan crisman ne fecce. oþþe fulluhtes forwyrne ðæm ðe ðær ðearf sy. gild wite mid englum. ⁊ mid denum lahslite, þæt is twelf oran; Gif gehadod man hine forwyrce mid deaþescylde. gewylde hine mon. ⁊ healde to biscopes dome;

Be siblegerum;

4. Æt siblegerum ða witan geræddon. þæt cyng ah ðone yferan. ⁊ biscop ðære nyþeran. butan hit man gebete for god. ⁊ for worulde. be ðam. ðe seo dæde sy. swa biscop getæce; Gif twegen gebroþra. oþþon twegen genydmagas. wiþ ân wif forlicgan. betan swiþe georne. swa swa mon geþafige. swa be wite. swa be were. swa be lahslite. be ðæm ðe seo dæd sy;

5. Gif deaþe scyldig man scrifte spræce gyrne. ne forwyrne him man næfre; ⁊ ealle godes rihte fyrþrie mon georne be godes miltse. ⁊ be ðæm witan ðe witan to lædon;

rint ecclesiasticæ) faciat satis, atq; in custodiam (ni fideiußores admouerit) cōijcitor. Sacerdos si in diebus festis, aut ieiunijs populo indicendis errauerit, 30. solidis (si quidē id inter Anglos euenerit) mulctator: sin idem in dacis acciderit, sesquimarcam pēdito. Sacerdos si ad dies in hoc condictos oleum non pararit sacrosanctum, aut baptisma (cum vsus fuerit) denegarit, inter anglos mulctator, in dacis autem legis violatæ pœnas luito, Oras nimirū duodenas numerato. Si quis sacris initiatus capitale quicquam perpetrarit, capitor, vt tandem episcopo criminis admißi pœnas dependat. Legis violatae mulcta, quid sit.

De Incestu.

Præterea autē sapientibus visū est, vt qui fœdo se polluerint incestu, eorum qui fuerit superior rex habeat, inferiorem episcopus, ni citius cumulate deo & hominibus cōpensarint, & quod fuerit eis ab episcopo indictum, confecerint. Si duo fratres germani, alijue sanguinis neceßitate iuncti, cum vna eademq; vxore rem habuerint, capitis æstimatione, mulcta, aut legis violatæ pœna, prout æquum fuerit, ipsaq; feret facti ratio, compensanto. 4. Consule librū domesday, in titulo Douer.

5. Si quis rei capitalis damnatus, sua ingenue sacerdoti peccata confiteri cupiuerit, id ei conceditor. Omnes autē studiose ac sedulo iura omnia diuina prouehūto, ita vti diuinā misericordiam cōsequantur, atq; has a sapientibus irrogatas sontibus pœnas declinent.

6. Gif hƿa teoþunge forheolde. gylde lahslite mid denum, ƿite mid englum; Gif hƿa romfeoh forheolde. gylde lahslite mid denum. ƿite mid englū; Gif hƿa leohtgesceot ne gelæste. gylde lahslite mid denum. ƿite mid englum; Gif hƿa sulhælmyssan ne sylle. gylde lahslite mid denum. ƿite mid englum; Gif hƿa ænigra godcundra gerihta forƿyrne. gylde lahslite mid denum. ƿite mid englum; Gif he ƿigie, ⁊ man geƿundie. beo his feorhes scyldig; Gif he man to deaþe sylle. beo he þonne utlah. ⁊ him hente mid hearme ælc ðara ðe riht ƿille; ⁊ gif he geƿyrce. ꝥ hine mon afylle. ðurh ꝥ he ongean godes rihte. oþþe ðæs cyninges geonbyrde. gif man ꝥ gesoþige. licge he orgylde;

Be freols dæges ƿeorcum;

7. Sunnan dæges cypunge gif hƿa agynne. ðolie ðæs ceapes. ⁊ xii. ore mid denum. ⁊ xxx. scill. mid englum; Gif freoman freolsdæge ƿyrce. ðolie his freotes. oþþe gylde ƿite ⁊ lahslite; þeoƿe man þolige his hyde. oþþe hydegyldes; Gif hlaforde his ðeoƿan freols dæge nyde to ƿeorce. gylde lahslite se hlaforde inne on dæna lage. ⁊ ƿite mid englum;

Dacus si decimas non dederit, legis violatæ pœnas soluito, anglus mulctator: Dacus si debitũ Romæ nummum retinuerit, legis violatæ pœnam subito, anglus mulcta afficitor: Dacorum quisquam si ad candelas nummum non dederit, Iuris violati pœnas luito, anglus plectitor. Dacus si iustam nomine aratri elemosinam non soluerit, ruptæ legis pœnam dependito, anglo autem (si quid delinquitur) mulcta irrogator. Dacus si iura, aut officia quæcũq; diuina suppreßerit, aut retinuerit, legis voilatæ pœnam dependito, anglus mulctator. Si quis contumaciter obsistendo alium iura atq; officia diuina petentem vulnerarit, capitale esto: Sin mortẽ obtulerit, ab omni legis patrocinio destitutus habetor, eumq; omnes iustitiæ cultores vel inuitum ac læsũ capiũto. Atq; si eum suapte culpa iuri diuino aut regio se opponentem, morte occubuiße liquidò confirmetur, propterea ne quicquam penditor. 6.

De iis qui die dominico sua negotia agunt.

Dacus si die dominico quicquã fuerit mercatus, re ipsa, & Oris præterea duodecẽ mulctator, Anglus 30 solidos numerato. Liber si die quocũq; festo operis quicquã fecerit, aut seruituti subiaceto, aut mulctã, legisq; violatæ pœnã depẽdito: Seruus vapulato, aut pretio virgarum metũ redimito. Dacus si seruo suo inuito opus addixerit die quocũq; festo, rupti iuris pœnam dato. anglus mulcta afficitor. 7.

Be fæstenum;

8. Gif freoman rihte fæstan abrece. gylde ƿite. ⁊ lahslite; Gif hit ðeoƿmon gedô. ðolie his hyde. oþþe hydegyldes;

Be ordele ⁊ aþum;

9. Ordel ⁊ aþas syndon toceƿedene. freols dagum. ⁊ riht fæsten dagum; ⁊ se ðe ꝥ abrece. gylde lahslite mid denum. ⁊ ƿite mid englum;

Gif mon ƿealdan mæge. ne dyde mon næfre on sunnan dæges freolse ænigne forƿyrhtne; ac ƿylde. ⁊ healde ꝥ se freols dæge agân sy;

10. Gif lim læƿeo lama ðe forƿorht ƿære ƿeorþe forlæten. ⁊ he æfter ðæm ðreo nihte alibbe. Syþþan mot hylpan be bisceopes leafe, se þe ƿille beorgan sare. ⁊ saƿle;

11. Be ƿicum. ƿiglerum. mansƿorum. &c.

Gif ƿican. oþþe ƿigleras. mansƿoran. oþþe morþ ƿyrhtan. oþþe fule afylede æbere horcƿenan ahƿhar on lande ƿurþan agytene. ðonne fysie man of earde. ⁊ clænsie ða ðeode. oþþon on earde forfare hi mid ealle. buton hi geswican. ⁊ ðe deoper gebetan;

hwar

De ieiuniis.

Liber si indictum ieiunium cibo sumpto dissoluerit, & mulcta, & ipsa legis violatæ pœna plectitor; seruus vapulato, aut prætio redimito. 8.

De iureiurando, & Ordalio.

Porro autem festis diebus omnibus, & legitimis ieiunijs, ordaliũ nullus ingreditor, neue ad iusiurandũ addicitor: Dacorũ si quis contra fecerit, legis violatæ pœnas dato: Anglus mulcta plectitor. 9.

Nemo (quoad eius fieri poterit) cuiuscũq; sceleris admissi conscius, die dominico morti obijcitor, verum comprehensus (vsquedũ dies festus transierit) tenetor.

Si cui membrum corporis Sceleris admissi causa præcidatur, isq; tres noctes superstes fuerit, quisq; deinceps impunè (impetrata tamẽ ab episcopo venia) aut eius vulneri medicinam, aut animo consolationem, adhibeat. 10.

De Sagis, ariolantibus, peierantibus &c.

Sagæ, ariolantes mulierculæ, periuriosæ, pestiferæ, & meretrices fœdæ, ac flagitiosæ sicubi deprehendantur, a finibus regni (vt pura et integra plebs sit) relegantor, aut in regno (ni ab illa mente destiterint) ac cumulatius compensarint, male pereunto. 11.

Be gehadedum 7 ælþeodigum;

Gif mon gehadodne. oþþe ælþeodigne ðurh ænig ðing forrædde, æt feo. oþþe feorhe. ðonne sceol him cyning beon. oþþon eorl ðær on lande. 7 bisceop ðære ðeode. for mæg. 7 for mundboran. buton he elles oþerne hæbbe; 7 bete georne be ðæm ðe seo dæd sy Criste. 7 cyning. sƿa hit gebyrige. oþþe ða dæde ƿrece sƿiþe deope. ðe cyning sy on ðeode;

Desyderantur nonnulla.

regum

De iis qui sacris initiãtur, & de peregrinis.

Si quis sacris initiatus, incolaue, in ijs quæ ad fortunas, vitamue eius spectarint, decipiatur, tum ei nationis illius rex, aut Satrapas & episcopus, loco cognatorum, & patroni sunto, ni is aliunde habuerit. Fraudator vero (prout feret maleficij ratio) deo & regi satisfacito, aut graues qui est regionis illius princeps, sceleris admissi pœnas repetito.

(?;)

IC Æþelstane cyning mid geþeahte ƿulfhelmes mines hehbisceopes. ⁊ oþra minra bisceopa bebeode eallum minum gereafum ðurh ealle mine rice. on þæs drihtenes nama. ⁊ ealra halgena. ⁊ for mine lufu. ꝥ hi ærost mines agenes æhtes ðam teoþe gesyllaþ. ge ðær libbẽdes yrfes. ge ðær gearlices ƿestmes; ⁊ ꝥ ilce gedô eac ða bisceopas heora geƿhylcra. ⁊ eac mine ealdormanna. ⁊ gereafa; ⁊ ic ƿille ꝥ mine bisceopes. ⁊ gereafa ðær demaþ eallum ðe hio gehyrsumian gebyraþ. ⁊ ꝥ ilce to ðam tide fulfremaþ ðe ƿe hio settaþ. ⁊ ðær sie to ðæm dæg ðær beheafdunges Seint Iohannes þæs fulhteres. Utan geþencan ƿe hƿæt Iacob se hiehfæder to ðam drihten cƿæþ; Ic ðe ƿille gesyllan mine teoþan. ⁊ mine siblac; And drihten seolfe on ðam godspel cƿæþ; Eallum ðæm hæbbendum mon sceal agyfan. ⁊ hi genyhtsumiaþ; ƿe moton eac ðær ðencan ðe egeslic on ðissum bocum is geƿriten; Gif ƿe urne teoðan gesyllan nyllaþ. us ða nygon dælas biþ ætbrædene. ⁊ se teoþa ân us biþ to laf; Se godcunde lare us gemynaþ. ꝥ ƿe ða heofonlica ðinga mid ðam eorþlicum. ⁊ ða ecelic mid ðam hƿilƿendlicum

geearn-

Æthelstanus regnare { cœpit / desiit } Anno salutis humanæ, { 924. / 940.

EGo Æthelstanus Rex, ex prudenti Vlfhelmæ Archiepiscopi, aliorumq; episcoporum meorum consilio, summopere ijs omnibus qui in ditione nostra sunt præfectis per sacrosancta dei omniumq; sactorum numina, & pro mea in eos beneuolentia, mando & præcipio, vt præ cæteris iustas ex meo ipsius proprio, ac debitas pēdant tam viuorū animaliū, quam annuorū terræ prouentuū, decimas: id quod singuli episcopi, Senatores, præpositi præterea nostri faciunto. Episcopi autē, & præpositi nostri omnes qui sedēt in alios iudices, sub eadē formula iudicia exercento, atq; hæc omnia ad eū quē in hoc cōdiximus diem (festum scilicet Ioannis Baptistæ capite truncati anniuersariū) cōficiunto.

Porro autē nobiscum cogitemus, atq; animo diligenter expēdamus, quod deo dixerit pater excelsus Iacob, Decimas meas, & hostiam pacificam offerā tibi: Et quod dominus in euangelio fatus est, Omni dabitur habenti, & is abundabit: Recolamus præterea quæ in hoc ipso minaciter scripta sunt libro, Si decumas dare noluerimus, sola nobis remanente decima nouē detrahētur partes: Sermone etiā admonemur diuino terrenis cælestia, & caducis his nostris æter-

geearniaþ; Nu ge gehyraþ hwæt drihtene us be-beod. ⁊ hwæt us fulfremian gebyraþ; gedô ꝥ ge geearniaþ. Þam þinga þe ge me rihtlic begytan mæg; Ic nylle ꝥ ge me hwæt mid woh begytaþ; Gif ic eow ealla eowra þinga geunne. on þa gerade þe ge me mine geornniaþ. warniaþ eow. ⁊ hio þe eowe to belimpaþ. Þær drihtenes eorres. ⁊ mines; oferhyrnesse;

addenda ex Archiepi lib.

Ic Æþelstane cyning. eallum minum gerefum binnon mine rice gecyþe. mid geþeahte wulfhelmes mines arcebisceopes. ⁊ ealra mina oþra bisceopa. ⁊ godes þeowa. for mina sinna forgyfenesse. ꝥ ic wille. ꝥ ge fedaþ ealle wæga ân earm englisemon. gif ge him habbaþ. oþþe oþerne gefindaþ; fram twam minra feorma agyfe mon hine elce monaþ ane ambra meles. ⁊ ân sconc spices. oþþe ân ram weorþe iiii. peningas. ⁊ scrud for twelf monþa ælc gear; ⁊ ꝥ ge alysaþ an wite þeowne. ⁊ þæs ealle sie gedôn for drihtenesse mildheortnesse. ⁊ mine lufu. under þæs bisceopes gewitnesse. on þæs rice it sie; ⁊ gif se gerefa þis oferhealde gebete xxx. scill; ⁊ sie ꝥ feoh gedæled þæm þearfum. þe on þa tun synd þe þis ungefremed wunie. on þæs bisceopes gewitnesse;

Be

na illa promereri. Quandoquidem igitur audistis quid dominus iubeat, quidq; nos exequi debeamus, ea mihi vos tātūmodo cōparetis velim, quæ iuste ac legitime parare poßitis. Neq; enim mihi ad vitæ vsum quicquā iniuste acquiri cupiuerim. Etenim cū ea ego vobis lege vestra omnia benigne largitus sim, vt mea mihi vos itidē cōcedatis, prospicitote sedulo, ne quis vestrū, neue eorū aliquis qui vobis paruerit, offēsionē aut diuinam aut nostrā concitetis.

Ego Æthelstanus rex, clarè omnibus qui in ditione nostra sunt præpositis significo, me ex Vlfhelmæ archiepiscopi, aliorūq; episcoporum & seruorum dei consilio, ad expianda peccata mea statuiße, vt præfectorum quisq; Anglum vnum (si quidem eiusmodi quis inter eos fuerit) cibo sustentet, Si non fuerit, aliunde quæsito ad hunc modum victū subministret. Ex binis singulis villis meis quoque dātor mēse, Amphora farinæ vna, porci perna vna, aut quatuor denarijs æstimandus aries, atq; in singulos annos operimēta corporis. Libertate insuper mulctatū vnū aliquē pristinæ restituūto libertati. Atq; hæc omnia pro dei in nos omnes misericordia, nostraq; in eos beneuolētia, præsēte illius regionis episcopo fiūto. Quin si præpositorū quisquā hoc sciens prætermiserit, xxx. mulctator solidis, eaq; inter oppidi illius (in quo fuerit hoc prætermißū) egētes præsēte episcopo mulcta distribuitor.

dare distulerit.

Be ðeofum;

1 Ærest þ mon ne sparige nænne ðeof ðe æt hæbbendre hand gefangen sy. ofer twelf wintre. ⁊ ofer eahta peningas; ⁊ gif hwa hit dô. forgylde ðone ðeof be his were. ⁊ ne sy ðæm ðeofe na ðe geþingodre. oþþe hine be ðæm geladige; Gif he hine ðonne werian wille. oþþe fleon. ðonne ne sparige hine mon ær ðæm; Ofer gif mon ðeof on cwearcerne gebringe. þ he beo feowertig nihta ðær inne. ⁊ hine mon alyse þonne ut mid hund twelftigum scill. ⁊ ga seo mægþe him on borh þ he æfre geswice; And gif he ofer þ stalige. ðonne forgyldan hi hine be his were. oþþe hine eft þær in gebringan; ⁊ gif hwa hine forstande. forgylde hine be his were. swa ðæm cyng. swa ðæm ðe hit to gebyrige; ⁊ ælc man ðara ðe þære mid stande. gesylle cxx. scill. to wite ðæm cyng;

Be hlafordleasum mannum;

2 And we cwædon be ðæm hlafordleasum mannum. ðe nân man nân rihte æt begytan ne mæg. þ man bude ðære mægþe þ hi hine to rihte gehametten. ⁊ him hlaforde funden on folcgemote. ⁊ gif hi hine ðonne begytan nellon. oþþe ne magon to ðæm andagan. ðonne beo he syþþan flyma, ⁊ hine lecge for ðeofe se ðe him to cume; ⁊ se ðe hine ofer

þ

De furibus.

PRimũ, nemo cuiquã in furto manifeste deprebẽso, adeoq; in manu quod clepserit habẽti, ignoscito, si modo is annos duodecem natus, quod octo denarijs carius æstimetur, clepserit. Si quis cõtra egerit, capitis æstimationẽ ipsius furis pendito, aut habita eiusdẽ ratione crimẽ eluito, neq; vero cũ ipso fure lenius aut facilius agatur: Qui si contumaciter restiterit, fugamue capesserit, nemo ei in posterũ parcito. Si quis furẽ præterea in custodiã coniecerit, 40. dies is ibi maneto, quo tandẽ cõfecto spatio, 120. solidorũ solutione carcere liberator. Cognati autẽ ipsũ deinceps nõ prædaturũ præstanto. atqui si is tum postea quid clepserit, aut capitis eius æstimationẽ cognati pẽdunto, aut eũ reducũto in carcerẽ: quibus si quis temere obstiterit, regi, alioue (cuius intererit) cuipiã, proprij capitis æstimationẽ numerato, & si quis pro eo steterit præterea, soluat regi eo nomine 120. solidos.

se manure, veies Starford. fol.

de se bene gerendo.

De his qui domino prorsus nullo deseruierint.

Porro autẽ de his qui nullius se in familiã dederint, adeoq; nullus cõtra eos ius suum obtinere poterit, statuimus, vt eorum cognati illos cuiq; ius suum tributuros præstent, atq; in frequenti plebis cõuẽtu alicui in famulatũ addicant: id quod si noluerint, aut facere nõ poterint, pro fugitiuis habẽtor herifugæ illi, quiq; in eos inciderit, similiter ac præ-

vagarantes.

tum

ꝥ feormige. forgylde hine be his ƿere. oþþe hine be ðæm geladie;

3. And se hlaforde ðe rihte ƿyrne. ⁊ for his y-
felan men lecge, ⁊ mane ðone cyng forsece. for-
gylde ꝥ ceapegylde. ⁊ gesylle ðæm cynge cxx.
scill; And se ðe ðone cyng sece. ær he him rihtes
bidde, sƿa oft sƿa him to gebyrige. gylde ꝥ ylce
ƿite. ꝥ se oþer sceolde. gif he him rihtes ƿyrnde;
And se hlaforde ðe his ðeoƿan æt ðyfþe geƿita
sy. ⁊ hit open ƿurþe. ðolige ðæs ðeoƿan. ⁊ beo his
ƿeres scildig æt frumcyrre; Gif he hit oftor
dô. beo ealles scildig ðæs ðe he age; ⁊ eac sƿylce
cynges hordera. oþþe ure gerefena hƿylc. ðe
ðæra ðeofa geƿita ƿære ðe stæledon. beo be ðæm
ylcan;

Be hlafordsƿyrum;

4. And ƿe cƿædon be hlafordsƿyran. ꝥ he ƿære his
feores scyldig gif he hit ætsacan ne mihte. oþþe
on ðæm ðryfealdan ordale ful ƿære;

Be cyric bryce;

5. And ƿe cƿædon be cyricbryce. gif he ful ƿære
on ðæm ðryfealdan ordale. bete be ðæm sƿo dom-
boc secge;

Be ƿiccecræftum;

6. And ƿe cƿædon be ðæm ƿiccecræftũ. ⁊ be lyb-
lacum.

dones pulsato. Atqui si quis eis in posterum suppetias attulerit, proprij capitis æstimationē pendito, aut habita eiusdem ratione, omni se culpa exoluito.

Dominus autē alteri ius suū si denegarit, ac seruo nequā atq; improbo suffragari voluerit, adeo vt de ipso apud regē habeatur queremonia, rei petitæ æstimationē iustā præstato, & regi præterea 120. solidos numerato. Verūtamē si quis regi antea questus fuerit, quā toties ius æquū quoties præscribitur sibi fieri flagitarit, id mulctæ quod alteri si ius æquū denegasset irrogari oportuerat, subito. Herus præterea si furto serui sui conscius fuisse coarguatur, seruo, proprijq; capitis æstimatione mulctator primo, atq; idē postea si factitarit, rebus suis omnibus plectitor. Idem iuris esto, si præpositorum, aut Questorū quisquam in furti cōscientiā adsciscatur. 3.

De iis qui dominis suis insidias struxerint.

Si quis domino suo calamitatem struxisse accusetur, neq; id legitime poterit inficiari, quin ipsa triplicis Ordalij sententia sceleris fuisse conscius coarguatur, capitale esto. 4. petit treasō.

De irruptione in fanum.

Si quis ipsa triplicis Ordalij sententia in fanum irrupisse conuincatur, is prout in libro habetur iudiciali compensato. 5.

De Sagis.

Sagæ, mulieres barbara factitantes sacrificia, 6.

lacum. ⁊ morþ dædum. Gif ðær mon acƿealde ƿære. ⁊ he hit ætsacan ne mæge. ꝥ he beo his feores scyldig; Gif he hit ðonne ætsacan ƿille. ⁊ on ðæm ðryfealdum ordale ful ƿeorþe. ꝥ he beo cxx. nihta on carcarne; ⁊ niman ða magas hine syþþan ut. ⁊ gesyllan ðam cyng cxx. scill. ⁊ forgylden ðone ƿer ðær mannes magum. ⁊ gangen hi on borh. ꝥ he æfre sƿylces geswice; And ða *blisgeras. ⁊ ða ðe ðeos ƿræcan beon. beon ðæs ylca ƿyrþe; ⁊ se ðe ðeos ƿræcan ƿille. ⁊ nænne man geƿundige. gesylle ðæm cyng cxx. scill. forþon æhlype;

*al. beligeras. quod sonat accusatores falsos.

Be anfealdum ordale;

7. And ƿe cƿædon be ðæm anfealdum ordale. æt ðæm mannum ðe ðeofþe getyhtlod ƿæron. ⁊ hi fule ƿyrden. ⁊ hí nyten hƿa hi on borh nime. gebringe hine mon on carcerne; ⁊ hine man dô ut sƿa her beforan gecƿeden is;

Be landlearum mannum;

8. And ƿe cƿædon. gif hƿylc landlear man folgode on oþer scire. ⁊ his mægas eft sece. ꝥ he ðe hine on ða gerade feormige. ꝥ he hine to folcrihte læde. gif he ðær gylt geƿyrce. oþþe fore bete;

Be

aut pestiferæ, si cui mortē intulerint, neq; id inficiari poterint, capitis pœna esto. Sin omni se criminis suspicione liberare conātes, ipsa triplicis Ordalij sententia in reas referantur, 120 dies in carcerē cōyciuntor: quibus peractis 120 solidorum numeratione earū eas cognati custodia liberanto, atq; cognatis interfecti iustā capitis eius æstimationē pēdunto. Illæ vero se id genus sceleris in posterum non perpetraturas esse fideiussores adhibento. Eadem habetor incendiariorum ratio, & eorum omniū qui a iuris seueritate prædones vindicare studuerint. Immo si quis furem liberare cōtenderit, etsi quidē nemini vulnus impresserit, regi tamen eo nomine 120 solidos numerato.

poterit etiā de viris intelligi.

rescous de felon.

De Ordalio simplici.

De ordalio simplici statuimus, vt si quis furti sepius fuerit incusatus, atq; ipsa tādem Ordalij sententia in reos referendus videatur, nec porro habeat qui fide eū sustētent sua, in custodiā mittitor, vnde eū cognati (prout antea effati sumus) liberāto. 7.

De iis qui fundum non habuerint.

Si quis tecti, terræq; inops, seruitū in aliā migrarit Satrapiā, eoq; vnde est egressus cognatos visendi causa reuertatur, atq; adeo scelus quodcunq; perpetrarit, ipsum ius suum cuiq; tribuere paratissimū fore præstato is qui eum admiserit, aut saltem data ab eo damna sarcito. 8.

Be ðonne ðe ẏrf beſtelhþe;

9. And ſe ðe ẏrfe beſto. namne hine mon fif men his nehbura. ⁊ beȝite ðara fiſa ænne ꝥ him ſƿeriȝe mid ꝥ he him on folcriht to teo; ⁊ ſe ðe hit him aȝnian ƿille. nemne him mon x. men. ⁊ beȝẏte ðæra ii. ⁊ ſẏlle ðone aþ. ꝥ hit on his æhte ȝeboren ƿære. butan ðæm rimaþe; ⁊ ſtande ðes cẏreaþ ofer xx. peninȝa;

Be ẏrfa ȝehƿẏrfe;

10. Ðæt nân man ne hƿẏrfe nanes ẏrfes butan ðæs ȝereſan ȝeƿitnẏſſe. oþþe ðæs mæſſe preoſtes. oþþe ðæs hordres. oþþe ðæs land hlafordes. oþþe oþres unȝeliȝenes mannes; ȝif hit hƿa dô. ȝẏlde xxx. ſcill. ⁊ fô ſe land hlaforde to ðæm ȝehƿẏrfe; Gif mon ðonne onfinde. ꝥ heora æniȝ on fore ȝeƿitnẏſſe ſẏ. ꝥ his ȝeƿitnẏſſe næfre ſtt naht ne forſtande. ⁊ ȝeſẏlle eac xxx. ſcill. to ƿite;

Be ðon ðe ſcẏldȝunȝe bæde æt ofſleȝenum;

11. ƿe cƿædon be ðon ðe ſcẏldȝunȝa bæde æt ofſleȝenum ðeofe. ꝥ he eode ðreora ſum. tƿeȝen fæderna maȝas. ⁊ ðridda on medren. ⁊ ðone aþ ſealde ꝥ hi oh heora mæȝe nâne ðeofþe nẏſten. ꝥ he his feores ƿẏrþe nære for ðæm ȝẏlt. ⁊ hio ȝan ſẏþþan tƿelfa ſum. ⁊ ȝeſcẏlden hine. ſƿa hit ær ȝecƿæden ƿæs; ⁊ ȝif ðæs deadan maȝas ðeder

cuman

De eo qui suũ ipsius propriũ penes aliũ deprehẽderit.

Si quis pecudem alium penes deprehensam, suã esse affirmarit, ei ex vicinis nominantor viri quinq́, quorum vnus vnà cum illo iureiurando confirmato, iure optimo vendicasse illũ: Atque si quis è contra suũ ipsius proprium esse contenderit, nominatim vocẽtur ex vicinia illa homines decem, quorum duo vnà cũ illo iuranto, ex propria re pecuaria natã pecudem. Atq; hoc ipsum sine communi omnium iureiurãdo fiat, vbi vero res ipsa 20 denarios superarit, cooptati iuranto. 9.

De bonorum permutatione.

Omnis bonorum permutatio, præsente præposito, Sacerdote, Questore, fundi domino, aut alio deniq; homine fideli, fiat: Si quis secus fecerit, 30 solidis mulctator, ac rẽ permutatã qui est fundi dominus habeto. Atqui si horum quisquam falsò dixerit testimonium, ei in posterum ne creditor, & 30 præterea solidis mulctator. 10.

De iis qui prædoni interfecto furti crimen obiiciunt.

Prædoni autem interfecto ad hunc modum furti crimẽ obycitor. Primo quidem tres sint numero, ex paterna scilicet cognatione duo, tertius ex materna, atq; hi omnes iureiurando interposito fidem faciunto, haud scire se admissum a cognato furti crimen, quamobrem is fuerit merito morte mulctatus: Tum postea qui ei (vt a nobis iam antea dictum 11.

cuman nyllan to ðæm andagan. gylde ælc cxx. scill. ðe hit ær spræce.

Be ðon ðe mon ne ceapige butan porte.

12. Ƿe cwædon be ðon ꝥ mon nænne ceape ne ceapige butan porte. ofer xx. peninga; ac ceapige þær binnan on ðæs portgerefan gewitnysse. oþþe oþres ungeligenes mannes. oþþe eft on ðæra gerefena gewitnysse on folcmote;

Be burga gebettunge;

13. Ƿe cwædon ꝥ ælc burgh sy gebet feowertyne niht ofer gangdagas. oþær ylc ceapunge sy binnan porte;

Be myneterum;

14. Ƿe cwædon ꝥ ân mynet sy ofer ealle ðæs cynges anwealde; ⁊ nân man ne mynetige butan port; Gif se mynetere ful wurþe. slea mon ða hand of. ðe ꝥ ful mid worhte. ⁊ sette ufan on ða minetsmiþan; Gif hit ðonne tyhtle sy. ⁊ he hine ladian wille. ðonne gâ he to hatum isene. ⁊ ladie ða hand mid ðæm mon tyhþ ꝥ he ꝥ facn worhte; Gif he ðonne on ðæm ordale ful wurþe. dôman ꝥ ylce swa hit her beforan cwyþ;

On Cantwarabyrig vii. myneteras. iiii. cynges ii. biscopes. ⁊ ân ðæs abbodes;

est) furti scelus obyciant duodeni sunto, atq; si tū interfecti cognati adesse noluerint, qui primo eum culpa liberare tētarūt, singuli 120 solidos pendunto.

Ne quis extra oppidum quid emat.

Decreuimus porro, ne quis extra oppidū quicquam 20. denarys carius æstimatum emat, verum intra portum præsente oppidi præfecto, alioue viro fideli, aut ipso deniq; præposito regio, in celebri plebis concursu, et hominū oculis quisq; mercator. 12. market overt.

De castris instaurandis.

Castra oppidaq; omnia intra 14. dies a tempore lustrationis instaurantor, atq; omnis intra portum habetor negotiatio. 13.

De monetariis, siue cusoribus.

Praeterea autem statuimus, vt vnus per omnē ditionem nostram, atq; idem sit numus, eumq; nemo extra oppidū cudito. Atqui si monetariorū quisquā nūmos corruperit, ei manus scelere violata præciditor, atq; nūmariæ conspiciēda fabricæ affigitor. Sin nūmi adulterati postulatus aliquis, criminis suspicionē diluere voluerit, candentis ferri questione manum sceleris puram, atq; immunem ostendito. Quin si ipsa Ordaly sententia reus extiterit, ita vti antea a nobis dictum est, fiat. 14. falser de coyne.

Cantuariæ monetary septem sunto, quorum quidem quatuor regi, duo præsuli, ac vnus cœnobiarchæ deseruito.

to Hrofeceastre iij. tƿegen þæs cynges. ⁊ an ðæs biscopes;

to Lundenbyrig viij;

to Ƿinteceastre vj;

to Læƿes. ij;

to Hæstingaceastre j;

Oðer to Cysseceastre;

to Hamtun tƿegen;

to Ƿerham ij;

tƿegen to Eaxanceastre;

ij. to Sceaftesbyrig;

Elles to ðæm oðrum burgum an;

Be scyldƿyrhtum;

15. Ƿe cƿædon ꝥ nân scyldƿyrhta ne lecge nân sceapes felle on scyld. ⁊ gif he hit dô. gylde xxx. scill;

16. ꝥ ylc man hæbbe æt ðæm sylh tƿegen ƿel gehorsade men;

Be ðæm ðe æt ðeofe medsceatte nimaþ;

17. Gif hƿa æt ðeofe medsceat nime. ⁊ oðres rihte afylle. be he his ƿeres scyldig;

18. Be horsum;

Nân man ne sylle nan hors ofer sæ. butan he hit gyfan ƿille;

Be ðeoƿman ðe ful ƿyrþe æt ordale;

19. Ƿe cƿædon be ðeoƿmen. gif he ful ƿyrþe æt þæm ordale. ꝥ mon gylde ꝥ ceapgylde. ⁊ sƿynge hine ðriƿa.

In ciuitate Roffensi tres sint, regis duo, tertius episcopi.

Londini sint monetarij octo.

Vintoniæ sex.

In vico lewisio 2.

In vico hastingo 1.

Cicestriæ vnus sit.

Hamtonæ duo.

VVerhamiæ duo.

Excestriæ totidem.

Schaftesbyriæ duo.

Ad aliud quodq́; oppidũ monetarius vnus esto.

De Scutariis.

Scutariorum nullus ex pelle ouina Scuta fabricator: qui secus fecerit 30. solidis mulctator. 15.

Pro singulo quoque aratro, binos alat quisq́; ornatos, atq; instructos Equites. 16.

De iis qui a furibus dona acceperit.

Si quis a prædone mercedem acceperit, atq; adeò ius alienum funditus euerterit, integra capitis æstimatione mulctator. 17.

De equis.

Nemo equum trans mare (nisi quidem gratuitum) mittito. 18. Veies le statut 1. E 6. cap. 5.

De seruis Ordalii sententia in reos relatis.

Seruus si ipsa Ordalij sentẽtia in reos referatur, iusta ac simplex rei æstimatio penditor, seruus ter

ðriƿa. oþþe ꝥ oþer ʒẏlde sẏlle. ⁊ sẏ ꝥ ƿite be healfan ƿẏrþe æt ðæm ðeofan;

Be ðon ðe ʒemot forsitte;

20. Gif hƿa ʒemot forsitte ðriƿa. ʒẏlde cẏninʒes oferhẏrnẏsse. ⁊ hit sẏ seofon nihtum ʒeboden ær ꝥ ʒemot sẏ; Gif he ðonne rihte ƿẏrcan nẏlle. ne ða oferhẏrnẏsse sẏllan. ðonne riden ealle ða ẏldestan men ðe to ðær bẏriʒ hẏren. ⁊ nimen ealle ꝥ he aʒe. ⁊ setten hine on borh; Gif ðonne nelle hƿa to ridan mid his ʒeferum. ʒẏlde cẏnʒes oferhẏrnẏsse; ⁊ beode mā on þæm ʒemot ꝥ mon friþiʒe eall ꝥ se cẏnʒ friþian ƿille. ⁊ forʒa ðẏfþa be his feore. ⁊ be eallum ðæm ðe he aʒe; ⁊ se þe be ðissum ʒeƿican nẏlle. ðonne riden ða ẏldestan men ealle þe to ðære bẏriʒ hẏré. ⁊ nimen ealle ꝥ he aʒe. ⁊ fô se cẏnʒ to healfum. to healfum ða men þe on þære râd sẏn; ⁊ setten hine on borh; Gif he nẏt hƿa hine aborʒiʒe. hæften hine; Gif he nẏlle ʒeþafian. lætan hine licʒan. butan he oþƿinde; Gif hine ðonne hƿa ƿrecan ƿille. oþþe heora æniʒne fælæce. ðonne sẏ he fah ƿiþ ðone cẏnʒ. ⁊ ƿiþ ealle his freond; Gif he ðonne oþƿinde. ⁊ hƿa hine feormiʒe. sẏ his ƿeres scẏldiʒ. butan he hine ladian durre be ðæs flẏman ƿere. ꝥ he hine flẏmene nẏste;

Be

vapulato, aut integro rei pretio iterato, serui pœna dimidio minor esto.

De iis qui a celebri plebis concione absuerint.

Si quis a frequenti plebis conuentu ter absuerit, sua in regem contumacia pœnas luito, si modo ipsa concionis celebratio ante septem dies est denunciata. Atq; si is tum alteri ius suum denegarit, neq; vero suæ in regem contumaciæ pœnas dependerit, è curialibus quiq; ætate prouectiores ad eum rectà iter faciũto, atq; illius res omnes capiunto, eiusq; sistendi vades accipiunto. Atqui si curialium quisquam vnà cum alijs eò ire noluerit, graues suæ in regem audaciæ pœnas dato. Porro autem frequenti plebis concione coacta, edicitor palàm, vt quæ rex ipse tranquilla pace donarit, in pace sint omnia, atq; vt a furto se quisq; sub capitis periculo, ac fortunarum suarum omnium discrimine, contineat. Atq; si tum postea manus quisquam ab alienis non abstinuerit, istuc curialium qui sunt ætate grauiori iter faciunto, ac res illius omnes capiunto, quarum alteram Rex, alteram illi partem habento, eiusq; sistendi vades accipiunto. Atq; si non habuerit qui eum fide sustentent sua, ipsum prehendunto. Hic si contumaciter restiterit, nec sese in fugam coniecerit, impune occiditor. Atque si quis præterea pro eo steterit, adeoq; alium interfecerit, in eum Rex, atq; omnes amore regem prosequentes infesti feruntor. Sin ei fuga ex eorum manibus elapso quisquam suppetias attulerit, proprij capitis æstimatione mulctator, nisi quidem (prout feret eius qui sese in fugã dederat capitis æstimatio) se eum a iure & legibus fugitiuum nesciuisse, confirmarit.

20.

posse comitatus.

Be ðæm ðe for ordale ðingiaþ;

21. Gif hwa ðingie for ordale. þingie on þæm ceapgylde ꝥ he mæge, nawiht on ðæm wite, butan se gyfan wille ðe hit to gebyrige;

Be ðon ðe oþres mannes man underfehþ;

22. Ne underfô nan man oþres mannes man. butan ðæs leafe ðe he ær folgode; Gif hit hwa dô. agyfe he ðone man. ⁊ bete ðæs cynges oferhyrnysse. ⁊ nan man ne getæce his getyhtledan men fram him. ær he hæbbe riht geworhte;

Be ðon ðe ordales weddigaþ;

23. Gif hwa ordales weddige. ðonne cume he ðrim nihtum ær to ðæm mæssepreoste ðe hit halgian scyle. ⁊ fede hine sylfne mid hlafe. ⁊ sealte. ⁊ wætere. ⁊ wyrtum ær he to gân scyle, ⁊ gestande his mæssan ðæra ðreora daga ylce. ⁊ geoffrige to. ⁊ ga to husle ðy dæge ðe he to ðæm ordale gân scyle. ⁊ swerige ðone aþ. ꝥ he sy mid folcrihte unscyldig ðære tyhtelan. ær ðe he to ðæm ordale gâ; ⁊ gif hit sy wæter. ꝥ he gedufe ðreo healf elne on ðæm rape; Gif hit sy iren. syn ðreo nihte ær mon ða hand on dô; ⁊ offga ylc man his tyhtan mid fore aþ. swa we ær cwædon; ⁊ beo ðæra ylc fæstende on ægþere hand ðe ðær sy. be

sy

Godes

De iis qui pœnæ Ordalii veniam exorare voluerint.

Si quis eorum quæ ad Ordalium spectant quicquã exorare cupiuerit, dati (si poterit) damni ab eo qui fuerit in iudicio actor veniam impetrato, mulctam legis quin sufferat exorari fas non esto, nisi eã is (cuius intersit) volens remiserit. 21.

De eo qui seruum alienum intromiserit.

Nemo seruum alienum, nisi impetrata ab eo cui prius deseruierat venia, in suam familiam admittito: Qui secus fecerit, seruum reddito, & suæ in regem contumaciæ pœnas dependito: Nemo aliũ præterea criminis postulatũ familia summoueto sua, antequam is ius suum cuiq; tribuerit. 22.

De iis qui se Ordalii sententiam subituros Spondent.

Qui se Ordalij quæstione examinandum obtulerit, triduò quã id sit aggreßurus, sacerdotem (vt is sacra de more peragat) adito, atq; interim pane, sale, aqua, & boleribus tantummodo vescitor, mißæ præterea illis ipsis diebus interesto, munusq; suum offerto: Sub ipso autem quo est Ordalium ingreßurus die, panẽ Eucharisticum sumito, ac iureiurãdo se illius de quo appellatur sceleris purũ, minimeq; conscium iurato: Tum si aqua gelida faciunda est Questio, ad sesquivlnã funis in aquã mergitor. Sin ferro fiat candenti, per continuum triduum obsignanda non resignetur manus. Accusator autẽ (quẽadmodũ de accusato anteà a nobis dictum est) iure- 23.

godes bebode. ⁊ ðæs biscopes; ⁊ ne beo ðær on naþþre healfa ma manna ðonne xii; Gif ðonne se getyhtleða man maran weorod sy þonne xii. sum, ðonne sy ꝥ ordale forode. buton hi him fram gân wille;

Be ðæm ðe yrfe bycgaþ;

24. Se ðe yrfe bycge on gewitnysse. ⁊ hit eft mon teaman scyle. ðonne onfô se his. ðe he hit ær æt bohte. sy swa þeowe. swa freoh. hwæþer he sy; And ꝥ nân ceaping ne sy sunnan dagum; Gif hit hwa dô. ðolige ðæs ceapgyld. ⁊ sylle xxx. scill;

Be mansworum;

25. Se ðe mænne aþ swereþ. ⁊ hit him on open weorþe. ꝥ he næfre aþ wyrþe ne sy. ne binnan nanum gehalgodum lictune ne licge. ðeah he gefære. butan he hæbbe ðæs biscopes gewitnysse ðe he on his scrife sy. ꝥ he hit swa gebete hæbbe. swa his scrifst him scrife; ⁊ his scrift hit gecyþe ðæm biscop binnan þrittigum nihta. hwæþer he to þære bote wille; Gif he swa ne do. bete swa se biscop hine forgyfan wille;

26. Gif minra gerefena gehwylce ðis dôn nylle. oþþe læsse ymb sy þonne we gecwæden habbaþ. gylde min oferhyrnysse. ⁊ ic finde oþerne ðe wille. ⁊ se biscope amanige ða oferhyrnysse æt ðæm

gerefan

iurãdo interposito criminationẽ prosequitor, vterq; etiam iussu dei ac sacerdotis ieiunato, nec pluribus quam duodecẽ alteruter stipatus aduenito: Quin si accusatus pluribus eò comitatus accesserit, perinde sit (ni illi discedant) atq; is in iudicio cecidisset. feremẽt del ph.

De rerum emptione.

Si quis testatò rem aliquã mercatus fuerit, quã alius deinceps quisquã suam esse contenderit, eam venditor præstet, atq; in se recipiat, siue is seruus, siue ingenuus fuerit. Die autẽ dominico nemo mercaturam facito: id quod si quis egerit, & ipsa merce, & 30. præterea solidis mulctator. 24.

veies lestat. 27. h. 6. ca. 5 Lamit. fol. 100.

De peierantibus.

Si quis falsum iurasse conuictus fuerit, ei postea non modo non creditor, verum sacra is etiam prohibetor sepultura, nisi quidem illius in qua is degit diœcesis episcopus, data ei in mãdatis omnia modeste confecisse illum significarit. Episcopum autem loci illius sacerdos, num alter animo libenti corrigi sese, atq; emendari patietur, intra 30. dies certiorem facito: id quod ni fecerit, Episcopum penes pœnæ arbitrium esto. 25.

Porro autem si præpositorum quisquã mandata hæc nostra exequi noluerit, aut in administratione sua fuerit remissior, suæ in regem cõtumaciæ pœnas luito, atq; Rex seueriorem alium in hoc mu- 26.

gewerian ðe on his folgoðe sy; ðe ðe of ðis ge-reodnysse gá. gylde æt frumcyrre v. punde. æt oðrum cyrre his wer. æt ðriddan, ðolige ealle ðæs ðe he age. ⁊ ura ealra freondscipes.

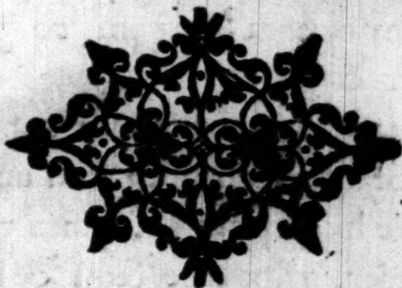
Ealle ðis wæs gesetted on ðam miclan synoð æt Greatanleage; on þam wæs se ærcebisceop Wulfhelme mid eallum þæm æþelum man-num ⁊ wiotan ðe Æþelstan cyning gegadrian.

nere substituet. Mulctæ autem capiendæ munus eius loci in quo degit præpositus episcopo, imponimus. Si quis deniq; iussa ac scita hæc nostra contẽpserit, pendito primo libras quinq;, secundo proprij capitis æstimationẽ dato, tertio si deliquerit, fortunis suis omnibus mulctatus nostri omnium amicitia priuator. Edgar. 3.

Decreta, actaq; sunt hæc omnia in celebri Grãtaleano concilio, cui Wulstanus interfuit Archiepiscopus, & cum eo optimates ac sapientes ab Æthelstano euocati frequentissimi. Wulfhælm

(∴)

IC Æthelstan cynȝ cyþ. ꝥ ic hæbbe ȝeac-rod ꝥ ure friþ is ƿyrs ȝehealden ðonne me lyst. oþþe hit æt Greatanlæȝe ȝecƿæden ƿære. ⁊ mine ƿitan secȝaþ ꝥ ic hit to lonȝ forboren hæbbe; Nu hæbbe ic funden mid ðæm ƿitum ðe æt Eaxceastre mid me ƿæron to middū ƿintre. ꝥ ða ealle syn ȝearƿe mid hire sylfū. ⁊ mid yrfe. ⁊ mid ƿife. ⁊ mid eallū ðinȝū to færēne ðiðer ðiðer ic ðonne ƿille. butan hi ofer ðis ȝesƿican ƿillan. on ða ȝerade ðe heo næfre eft on earda ne cumen; And ȝif hi mon æfre eft on ðæm earda ȝemitte. ꝥ hi syn sƿa scildiȝ. sƿa se ðe æt hebbendra handa ȝefonȝen syn; And se ðe hi feormiȝe. oþþe heora manna ænigne. oþþe ænigmon him to sende. sy he scildiȝ his sylfes. ⁊ ealles ðæs ðe he aȝe; ꝥ is ðonne for ðæm ðe ða aþas. ⁊ ða borȝas syn. ⁊ ða ƿed ealle ofer hefene. ⁊ abrocene ðe ðær ȝeseald ƿæron; And ƿe nyten nanum oþrum ðinȝum to ȝetreoƿiȝanne. butan hit ðis sy;

Be ðon oþres monnes man underfehþ.

1. And se ðe oþres mannes man underfō. ðe he for his yfle him from dô. ⁊ him ȝesteoran ne mæȝe his yfles. ȝilde hine ðæm ðe he ær folȝode. ⁊ ȝesylle ðæm cynȝ cxx. scill; Gif se hlaford ðonne ƿille ðone mon mid ƿoh fordôn. beƿerce hine ðonne ȝif he mæȝe on folcȝemote; ⁊

ȝif

Go Æthelstanus rex, omnibus clarè significo, me diligenter causam inquisiuisse, quamobrē non perinde seruaretur pax nostra, atq; ipse cupiebam, ac Gratanleæ sancitū fuerat: Atq; a regni mei Scientissimis hoc tuli responsum, id nimia mea patientia, et scelerum impunitate accidisse. Nuper vero cum festo natalis domini Exoniæ sapientibus stipatus commorarer, omnes deprehendi quam paratissimos, seipsos, coniuges, liberos, ac fortunas suas omnes in extremū offerre discrimē, vt isti tandē pacis violatores, regno haud vnquam redituri pellerentur: Ac si eorum aliquis postea in regno deprehenderetur, pariter ac qui est in furto manifestè deprehensus plecteretur: Atq; vt si eorum, aut seruorum suorū alicui, quisquam in posterum suppetias attulerit, aut ad eos quenquā allegarit, vita ac rebus suis omnibus priuaretur. Hinc enim, neque aliunde oriri existimamus, vt toties interposita violentur iuramenta, deserantur vades, ac deniq; dolo polluantur pignora.

Significo.

De iis qui seruos alienos in domum suam receperint.

Si quis seruum alienum a domino sceleris causa familia summotum, quemq; is regere, atq; in officio continere non potuit, in domum admiserit suam, domino integram capitis eius æstimationem præstato, & regi præterea 120. solidos numerato. Verum enim vero si berus causam quærat, quamobrem ser- 1.

gif he laþleas sy. sæce hƿylcne hlaforde on þa gewitnysse sƿelcne he þone ƿille; for þon ic ƿille ꝥ ylc þæra þe laþleas beo. folgige sƿylcum hlaforde sƿylce he ðonne ƿylle; And sƿylce gerefa sƿylce ðis forgymeleasige. ⁊ ymb beo nylle. gesylle ðæm cyng his oferhyrnysse. gif him mon ongerecce mid soþe. ⁊ he hine ungereccan ne mæge; And sƿylc gerefa sƿylce midsceattas nime. ⁊ oðres rihte ðurh ꝥ alecge. gylde ðæs cynges oferhyrnysse. ⁊ ƿege æt ða ungerisenu. sƿa sƿa ƿe gecƿæden habbaþ; And gif hit sy ðegn ðe hit dô. sy ꝥ ylc; And nemne mon on ylces gerefan monunge. sƿa feala manna sƿa mon ƿite. ꝥ ungelegene syn. ꝥ beon to geƿitnesse gehƿylcre spræce; And syn heora aþas ungelægenra manna be ðæs feos ƿyrþe butan cyre;

Be ðon ðe yrfe besƿirige.

2. Se ðe besƿirige yrfe in on oþres land. asƿyrfge hit ut se ðe ꝥ land age. gif he mæge; gif he ne mæge. stande ꝥ sƿôr for þone foraþ. gif hƿone ðær inne teo;

3. And mon singe ylce frigdæge æt ylcum myn-

stre

num iniuste perdat, atq; affligat, is (si poterit) in frequenti plebis concione crimen diluito, id quod si fecerit, se in eorum qui adfuerint cuiuscunq; voluerit familiam conijcito: Benigne enim concedimus, vt qui se virum bonum atq; innocentem præstiterit, is cui hominum voluerit, deseruiat. Atq; si præpositorum quisquã hoc prætermisisse, aut grauatè obiuisse, certioribus argumentis coarguatur, neq; id inficiari poterit, meritas suæ in regem contumaciæ pœnas dependito: Aut si mercede accepta ius alienum funditus euerterit, tum suæ in regẽ contumaciæ pœnas persoluito, tum ignominia (prout antea nobis dictũ est) afficitor. Idem iuris esto, Thanus idem si fecerit. Porro autem præpositus ex ijs qui in ditione ac potestate sua fuerint, fidelissimos quosq; eligito, eosq; controuersiarũ omnium testes, ac spectatores constituito, atq; (vt ipsa feret rei cõtrouersæ æstimatio) fidorum hominum generatim, absq; omni cooptatione iuramenta interponuntor.

De iis qui pecudem vestigiis persequuntur.

Si quis pecudem vestigijs persequutus, in terra aliena pedem fixisse deprehenderit, fundi dominus vestigijs si poterit, (quod in possessione aliena posita inuenerit) insistito: si non poterit, tum si quis postea pecudem suam esse confirmarit, ipsa vestigiorum nota loco præiuramenti habetor. 2. Track. quoad

Porro autem singulo quoq; veneris die cantan- 3.

stre ealle ða godes ðeoƿas an fiftig sealmas for ðone cyng. ⁊ for ealle ða ðe ƿillen ꝥ he ƿille. ⁊ for ða oðre. sƿa hi sƿa geearnigen; And ylce man ðe ƿille mot gebeten ylce gestale ƿiþ ðone teonde. butan ylcum ƿite oþ gong dagas. ⁊ beo syþþan sƿa hit ær ƿæs;

Be ƿerum.

Ðæs cyninges ƿergyld is mid Englacynne on folcriht ðryttig ðusend ðrimsa. ⁊ ðæra xv. M. sien ðæs ƿeres. ⁊ oðra xv. M. ðæs cynedomes; Se ƿere belympaþ to ðam mægþe ðæs cynecynnes. ⁊ ꝥ cynebot to ðam landleod;

Ercebisceopes ⁊ Eorles ƿærgild biþ xv. M. ðrimsa;

Bisceopes ⁊ Ealdormannes viii. M.

Holdes ⁊ Hehgerefan iiii. ðusenda;

Messeþegnes. ⁊ ƿeorold ðegnes ii. M. ðrimsa;

Ceorles ƿeregild biþ. cclxvii. ðrimsa be ðam Denalaga;

And ƿealisc monnes ƿergild. gif he beo to ðam geƿelegod. ꝥ he hyred. ⁊ eht age. ⁊ ðam cyng gafolgyldan mæg. hit biþ ðon ccxx. scill; Ac he ne biþ butan to healf hyda geƿyrsen. ðonne is his ƿere lxxx. scill; Gif he land næbbe. ac biþ freoh.

gyld

tor ab omnibus dei ministris in omni templo psalmi quinquaginta, pro rege ipso, omnibus amore eum prosequentibus & alijs qui de eis bene promerentur quibuscunq;. Cuiuis etiam, si quid ei criminis obyciatur (nisi id ipsis lustrationis diebus perpetrarit) compensare liceto, Atq; tum postea, ita vti antea, se res habeto.

De singulorum capitum æstimatione.

Egij capitis æstimatio iure Anglorum communi, 30. Thrymsarum millibus cõstat: quorum millia quindecem capitis æstimationis, reliqua regni nomine debentur: hæc ad gentem, illa ad cognatos pertinent.

Archiepiscopus, aut Satrapa quindecẽ Thrymsarum millibus æstimator:

Episcopus, aut Senator, thrymsarũ millibus 8:

Belli imperator, aut summus præfectus 4. Thrymsarum millibus:

Sacris initiatus, aut Thanus 2. Thrymsarum millibus æstimator.

Paganum Dani 267. Thrymsis æstimant.

VVallus si in eas opes creuerit, vt familiam alat, fundum poßideat, annuumq; regi censum pendat, 220. solidis valeto: Atq; si dimidiatam tantummodo terræ hydam poßederit, 80 solidis æstimator: Quin si terram prorsus nullã habuerit, capitis ta-

 men

mon lxx. scill; Gif ceorl sie geþelegod to ðam. ꝥ age v. hyda landes. ⁊ mon hine ofslea. gyld hine mon mid ii. M. þrimsa; And gif he begytaþ ꝥ hæbbe byrne. ⁊ helm. ⁊ ofergyldene sƿeord. ðeah ðe he land næbbe, he biþ siþcund; ⁊ gif his sunu. ⁊ þæs sun sunu ꝥ begyten ꝥ he sƿa micle landes habbaþ. sien hiora æftergengas ðæs siþcunda cynnes. ⁊ gyld ðam mon mid ii. M. þrimsa.

Ceorles ƿeregyld on Mercnaland biþ cc. scill; þegnes syxfeald ðam. ꝥ is M. cc. scill; Cynges anfeald ƿergyld biþ syx M. ðegna ƿergylda. ꝥ is þrytig sceattas; ⁊ sƿa micle biþ se ƿergyld; Ac for ðæs rices cynebot biþ to ðissū genumē eft sƿa micle on cynegyld; þam ƿere habbaþ ða mægas. ⁊ ðam cynebot se landleod.

Tƿelfhindes monnes aþ biþ ƿeorþ syx ceorliscra manna aþas; for ðæm ðe mon mot tƿelfhindneman geƿrecan fullan ƿræce be syx ceorlum. ⁊ his ƿergyld biþ syx ceorla ƿergylda; Mæsseƿreostes ⁊ ƿoroldðegnes aþ. on englalaga biþ gelic gedemod; And for þam seofon cyriclicum endebyrdnyssum. ðam se preost be godes gyfa up astiged, biþ he þæs ðegnes rihtes geƿeorþod;

men æſtimatio,(ſi quidem is fuerit ingenuus) 70. ſolidorum eſto. Paganus ſi adeo affluentibus ditetur bonis, vt terræ hydas quinq; poßideat, eius vitæ pretium (ſi occidatur) duobus thrymſarum millibus æſtimator: Sin præterea loricam, Galeā, enſemq; habuerit auratū, pro cuſtode pagano,(etſi fundum non poßederit) habetor: Atq; ſi filij, aut nepotes eius, eò diuitiarum creuerint, vt terræ hydas quinq; poßideant, eorum poſteri omnes eodem atq; præpoſitus paganus loco numerātor, ac ſinguli duo thrymſarum millia valento.

Paganum Mertij 200. ſolidis æſtimant, Thanum 1200. Vnicam Mercij ac ſimplicē regij capitis æſtimationem, cum Thanorū millibus ſex æquare ſolēt, id eſt 30. Scatis: Tanti eſt etenim regij capitis æſtimatio, tantundē etiā ad compenſandam mortē ſolui oportet. Atq; capitis æſtimatio cognatis regijs debetur, ipſa autē mortis cōpēſatio populi eſt propria.

Tanti eius qui 1200. ſolidis æſtimatur valeto iuſiurandum, quanti Paganorum ſex: Etenim ſi eius repetēdæ eßet occiſi pœnæ, ſatis ſuperq; darent pœnarū pagani ſeni. quapropter illius atq; eorū omniū æſtimatio vna, atq; eadē eſto. Angli ſacerdotē æque ac Thanū æſtimāt, nos etiā ſeptē diuinorū officiorū gratia ad quæ dei beneficio tanquā gradibus effertur, Thani eū in loco numeremus.

Lege. ſacerdotis æque ac Thani iuſiurandū æſtimant.

EAdmund cyning gesomnade mycelne synoþ to Lundenbyrig. on ða halgā eastertenlicon tid. ægþer ge godcundra hada. ge woruldcundra; þær wæs Oda. ⁊ Wulfstan Ercebisceop. ⁊ mænige oþre bisceopas. smeagende ymbe heora sawla ared. ⁊ ðara ðe him underþeodde wæron;

Be gehadeda manna clænnisse;

1. ꝥ is ærest ꝥ ða halgan hadas ðe godes folc læran scyllan lifes bysne. ꝥ hi heora clænnysse heoldan be heora hade. swa wer hades. swa wif hades. swa hwæþer hit sy; Gif hi swa ne dôn. þonne syn hi ðæs wyrþe ðe on ðæm canone cwæþ. ꝥ is ꝥ hi ðolian woruld æhta. ⁊ gehalgodre legerstowe. buton hi gebetan;

Be teoþungum. ⁊ cyricsceatum;

2. teoþungum we bebeodaþ ælcum cristenum men be his cristendome. ⁊ cyricsceat. ⁊ ælmesfeoh; Gif hit hwa dôn nylle. sy he amansumod;

Be monslihte;

3. Gif hwa cristenes mannes blôd ageote. ne cume he na on ðæs cyninges neawæste. gif he cyninges

man

Edmundus regnare { cæpit / desiit } Anno salutis humanæ, { 940. / 946.

EDmundus rex ipso solenni paschatis festo frequẽtem Londini tam Ecclesiasticorum quam Laicorum cœtum celebrauit, cui interfuerunt Oda, & Wulstanus archipræsul, plurimiq; alij episcopi, vt animorum suorũ, & eorũ omnium qui eis curæ sunt, consuleretur saluti.

De vitæ castitate eorum qui sacris initiantur.

Inprimis qui sacris sunt initiati, atq; ex quibus populus dei virtutis exemplum petere debebit ad imitandum, castè (vt eorum feret ordinis ratio) siue viri, siue mulieres fuerint, vitã traducunto: Sin minus id fecerint, prout illorũ se habet normæ plectuntor, omni scilicet sua possessione terrena mulctantor viui, et (nisi mores in melius emendauerint) mortui sacra probibentor sepultura. 1.

De decimis, & cẽsu ecclesiastico, siue primitiis seminũ.

Christianus quisque decimas, seminum primitias, nummumq; elemosinarium illum religiose pendito, qui non soluerit, anathema esto. 2.

De homicidio.

Si quis hominis christiani sanguinem effuderit, ad regium conspectum (etsi ei seruierit) nõ admit- 3. Bloodshede.

man sy. ær he on dædbote gâ. swa biscop him tæ-
ce. ⁊ his scrift him wisige;

Be nunna hæmede. ⁊ forlygre;

4. Se ðe wiþ nunnan hæme. gehalgodne legerstowe
ne sy he wyrþe. bute he gebete swa ðe manslaga;
ꝥ ylce we cwædon be æwbryce;

Be cyricena gebetunge;

5. Eac we cwædon ꝥ ælc biscop gebete godes hûs on
his agnum. ⁊ eac ðone cyning myndgige. ꝥ ealle
godes cyricean syn wel behofene. swa us mycel ðe-
arf is;

Be mânswornum ⁊ liblacum;

6. Ða ðe manswerian. ⁊ liblac wyrcaþ. syn hi â fram
ælcum godes dæle aworpene. bute hi to rihtre dæd-
bote gecyrran;

EAdmund cyning cyþ eallum folce, ge yldrum. ge gingrum. ðe on his anwealde synd. ꝥ ic smeade mid minra witena geþeahte ge godra hada gelæredra. Ærest hu ic mæhte cristendomes mæst arærian; ðonne ðuhte us ærest mæst ðearf. ꝥ we ure gesibsumnysse ⁊ geþwærnysse fæstlicost us betweonan heoldan. gynd ealne minne anwealde; Me egleþ swiþe. ⁊ us eallum ða unrihtlican ⁊ menigfealdan gefeohte ðe betwux us sylfum syndon; þonne cwædon we.

Be manslihte;

1. Gif hwa heonon forþ ænigne man ofslea. ꝥ he wege

sylf

titor, ni prius id sceleris (iuxta ac fuerit ei ab episcopo imperatum) compensarit.

De eo qui monialem stuprarit, & de Adulterio.

Si quis monialem stuprarit, aut instar homicidæ cõpensato, aut sacra sepultura prohibetor. Idẽ iuris esto si quis adulterio commisso coniugiũ violarit. 4.

De fani instauratione.

Episcopus omnis suis ipsius sumptibus domũ dei instaurato, regemq; de reliquis sacris ædibus (id quod valde est necessariũ) composite ornandis cõmoneto. 5.

De peierantibus, & iis qui barbara factitarint sacrificia.

Qui peierarint, aut barbara factitarint sacrificia, diuinis omnibus (ni ocyus resipuerint, animũq; in melius emendarint) perpetuum arcentor. 6.

E*Go Edmundus Rex omnibus qui in ditione ac potestate mea sunt, senibus ac iuuenibus, clare significo, me a scientissimis regni mei in celebri tam ecclesiasticorum quam laicorum frequentia studiose requisiuisse, quo tandem pacto christiana proueheretur fides: Atque nobis omnibus commodissimũ visũ est, vt amorẽ ac mutuã inter omnes beneuolentiã per omnẽ ditionẽ nostrã foueamus. Etenim nos omnes harũ tædet quotidianarum pugnarum, & propterea ad hunc modum statuimus.*

De homicidio.

Si quis aliũ posthac interfecerit, solus cũ interfecti 1.

syls ða fæhðe; Buton he hine mid freonda fylste binnan twelf monðū forgylde be fullan were, sy swa boren swa he sy; Gif hine ðonne seo mægðe forlæte. ⁊ him forgyldan nyllon. ðonne ƿille ic. þ ealle seo mægþ sy unfah butan ðæm handdædan. ⁊ hi him syþþan ne doþ mete. ne munde; Gif þonne syþþan hƿylce his maga hine feormie. ðonne beo he scyldig ealles ðæs ðe he age ƿiþ ðone cyning. ⁊ ƿege ða fæhþe ƿiþ ða mægþe. forþæm he hine forsocan ær; Gif hƿa ðonne on ðær mægþ ƿræce dô on ænigum oþrum men. butan on ðæm ƿihthanddædan. sy he gefah ƿiþ ðone cyning. ⁊ ƿiþ ealle his frynde. ⁊ ðolie ealle ðæs ðe he age;

Be ðon ðe mon oþerne on cyricean gesece. oþþe on cyninges burh;

2. Gif hƿa cyrican gesece, oþþe mine burh. ⁊ hine man ðærre sece. oþþe yfelige. ða ðe þ don syn ðæs ylcan scyldige ðe hit beforan cƿæþ;

Be fyhtƿite. ⁊ manbote;

3. And ic nylle þ ænig fyhtƿite. oþþe manbote forgyfen sy;

Be blodgeote;

4. Eac ic cyþe. þ ic nelle socne hæbban þon ðe manner blod geate to minum hyrede. ær he hæbbe godcunde bote underfangē. ⁊ ƿiþ ðæm mægþe gebete

on

cognatis inimicitias capitales suscipito, ni integram capitis eius æstimationē (cuiuscunq; is fuerit conditionis) amicorum ope fretus intra duodecem menses persoluerit. Sin eum cognati eius pro derelicto habuerint, neq; vero quicquam pendere voluerint, ipse inimicitias subito solus, ac illi pro inimicis non habentor: Ei tamen interim cognati eius victum ne suppeditanto, neue cum eo pacē habento, id quod si quis eorū fecerit, fortunis suis omnibus regi mulctator, & qui prius cognatum suū pro derelicto habuit, is iam cognatis interfecti pro inimico habetor. Atqui si alium quemcūq; præter interfectorē ipsū cognatorū quisquā vltus, persequutusq; fuerit, is fortunis suis omnibus mulctatus, regi & omnibus amore eum prosequētibus, pro inimico putādus est. deadly feede.

De eo qui alium oppugnarit in æde sacra, aut oppido regio.

Si quis ad templum, oppidumue regium confugerit, eumq; alius oppugnarit, damnoue affecerit, is (prout antea effati sumus) tenetor. 2.

De pugnæ & homicidii mulctis.

Nulla pugnæ, aut homicidij nomine irrogata remittitor mulcta. 3. pardon.

De sanguine effuso.

Clare autem significo, non fore ei qui sanguinē humanum effuderit suffugio domū meam, ni prius deo, ac cæsi cognatis cumulate satisfecerit, & præ- 4.

 terea

on bote befangen. ⁊ to ælcum riht gebogen. sƿa biscope him tæce ðe hit on his scire sy;

Þæncunge ðæm ðe ƿiþ ðyfþe fylstaþ;

5. Eac ic ðance gode. ⁊ eoƿ eallum þe me fylston ðæs friþes ðe ƿe nu hæbbaþ æt ðæm ðyfþe gesette; þonne gelife ic to eoƿ. ꝥ ge ƿillon fylstan to ðissum sƿa micle bet. sƿa us is eallum mare ðearf ꝥ hit gehealden sy;

Be mundbryce ⁊ hamsocne;

6. Eac ƿe cƿædon be mundbryce ⁊ hamsocnum. se ðe hit ofer his dô. ꝥ he ðolie ealles ðæs ðe he age. ⁊ sy on cyninges dome hƿæþer he life age;

Be fæhþe;

7. Ƿitan scylon fæhþe settan; Ærest æfter folcrihte slaga sceal his forspræcan on hand syllan. ⁊ se forspreca magum ꝥ se slaga ƿille betan ƿiþ mægþe. ðonne syþþan gebyreþ ꝥ man sylle ðæs slagan forspræcan on hand. ꝥ se slaga mot mid griþ nyr. ⁊ sylf ƿeres ƿeddian; þonne he ðæs beƿeddade hæbbe. ðonne finde he þærto ƿærborh; þonne ꝥ gedôn sy. þône rære mô cyninges munde. of ðæm dæge. on xxi. nihtô. gylde mon healsfang. ðæs on xxi. nihton. manbote. ðæs on xxi. niht. ðæs ƿeres ꝥ frumgylde;

terea impleuerit quodcunque ei fuerit ab episcopo (in cuius id diœcesi acciderit) imperatum.

Gratias agit, quod eũ in profligãdis furibus adiuuerint.

Maximas autẽ deo, & vobis omnibus ago gratias, qui me auxilio vestro in hac pacis quam nũc ad profligandos fures sanciuimus lege adiuuistis, ac vehementer confido, eò uos propensius nobis in posterum opitulaturos, quò huius decreti obseruatio magis videbitur necessaria. 5.

De pace rupta, & immunitate domus violata.

Præterea autẽ decreuimus, vt si quis pacem violarit, aliumue domo sua manentem oppugnarit, rebus suis omnibus mulctator, & regem penès vitæ necisque eius arbitrium esto. 6.

De Inimicitiis.

Inimicitias capitales prudentum est extinguere. Primo igitur (id quod est ius omniũ commune) arbiter ad interfecti cognatos præmittitor, eisque interfectorẽ cõpensaturũ significato: tũ præterea arbitri in manus ac potestatẽ dator homicida, vt pacate corã venire, ac de capitis æstimatione soluẽda spõdere possit. vbi vero ad capitis æstimationẽ persoluendã fideiussores adhibuerit, arbiter inter eos firmã pacẽ regiam in dies 21. cõficito, quibus exactis, ea quæ est loco colli obstricti solutio fiat, deinceps ad diẽ 21. insequẽtẽ nũmus nomine mortis cõpẽsandæ soluẽdus præstator, atque ipsa denique capitis æstimationis pẽsio prima in proximũ diem 21. transfertor. 7.

ÐIs is seo gerædnysse. ðe Eadgar cyng mid his ƿitena geþeahte gerædd. god to lofe. ⁊ him sylfum to cynescipe. ⁊ eallū his leodscip to þearf.

1. ꝥ syndon ðonne ærest. ꝥ godes cyrican syn rihtes ƿyrþe; ⁊ man agyfe ylce ælc teoþunge to ðæm ealdan mynstre ðe seo hyrnesse to hyrþ; ⁊ sy ðonne sƿa gelæst. ægþer of ðegnes inland. ge of neatland. sƿa his sulh gega;

Be cyricsceat;

2. Gif hƿa ðonne ðegna sy. ðe on his boclande cyrican hæbbe ðe legerstoƿe on sy. gesylle he ðonne ðriddan dæl his agenre teoþunge into his cyrican. Gif hƿa cyrican hæbbe ðe legerstoƿ on ne sy. ðonne dô he of ðæm nygan dælum his preost ꝥ ꝥ he ƿille; And gâ ylc cyricsceat into ðæm ealdan mynster be ælcum frigan eorþe;

Be teoþungum;

3. And sy ælcre geoguþe teoþunge gelæst be pentecosten; ⁊ ðæra eorþ ƿæstma be emnihte; And ælc cyricsceat sy gelæste be martines mæssan. be se fullā ƿite ðe seo dôboc tæcþ; ⁊ gif hƿa ðonne þa teoþunge gelæstan nelle. sƿa ƿe gecƿæden habbaþ.

fare

Edgarus regnare { cæpit / desiit } Anno salutis humanæ, { 959. / 975.

LEges quas Edgarus Rex frequenti senatu, ad dei gloriam, regiæ maiestatis ornamentum, ac reipub. vtilitatem sanciuit.

Primum, Ecclesia dei iura atq; immunitates suas omnes habeto: decumas quisq; primariæ (cui is fuerit subiectus) ecclesiæ, vt ipsum quidem circũducitur aratrum, dato, siue id in prædijs Thanorum proprijs, siue in terris villicorum fuerit. 1.

De censu ecclesiastico, siue primitiis seminum.

Thanus si in terra ex scripto poßeßa templũ habuerit, circũ quod fuerit destinatus sepulturæ locus, decumarum suarũ trientẽ vnã in id conferre ei integrũ esto. Sin circa tẽplũ nullus fuerit designatus humationi locus, dato qui est fundi dominus sacerdoti nouẽ partiũ reliquarũ quantulũ visum fuerit. Atq; ex omni quidem ingenuorum terra, ipsæ seminum primitiæ primariæ penduntor ecclesiæ. 2.

De decimis.

Quisq; fœtuum decimas omnes ante Pentecostẽ persoluito: terræ quidem fructuũ decimas ante æquinoctiũ pendito: ipsas autẽ seminũ primitias sub festũ diui martini reddito. Si quis nõ soluerit, pœnas (vt iudiciali libro proditũ est) dato. Atq; si quis de- 3.

fare ðæs cyninges gerefa to. ⁊ ðæs biscopes. ⁊ ðæs mynstres mæsseƿreost. ⁊ niman unþances ðone teoþen dæl to ðæm mynstre ðe hit to gebyrige. ⁊ tæcan him to ðæm nigoþon dæle; ⁊ to dæle mon þa eahta dælas on tƿa. ⁊ fô se hlaford to healfan. to healfan se biscop. sy hit cyninges mã. se hit ðegnes;

Be ðon heorþ peninge;

4. And sy ælc heorþ pening agyfen be Petres mæsse dæg. ⁊ se ðe ðonne to ðæm andagan gelæst næbbe. læde hine to Rome. ⁊ þær to eacan xxx. peninga. ⁊ bring ðone ðonon sƿutelunga ꝥ he ðær sƿa mycle betæhte hæbbe; And ðonne he hâm cume. gylde ðam cynge hund tƿelftig scill; ⁊ gif he hine eft syllan nylle. læde hine eft to Rome. ⁊ oþre sƿylce bote. ⁊ ðonne he hâm cume. gyld ðæm cyng tƿa hund scill; Æt ðæm þriddan cyrre gif he ðonne gyt nelle. ðolige ealles ðæs ðe he age;

Be freols dægum ⁊ fæstenum;

5. Healde mon ælces sunnan dæges freols. fram nontide ðæs sæternes dæges. oþ þæs monan dæges lihting. be ðæm ƿite ðe dom boc tæcþ; ⁊ ælcne oþerne mæsse dæg sƿa he beboden beo; ⁊ mon beboden fæsten healde mid ælcre geornfulnysse; ^ *

Addendũ, ut habetur in libro Dñi Mathei, Cantuariensis archiepi. * ⁊ ꝥ læste man sawl sceat æt ælcan [illegible] nã mã. to þã mynstre þe hit to gebyrige; ⁊ stande ælc cyricgrið sƿa sƿa hit best stod.

Weoruldcund gerædnysse;

Ðis is þonne seo weoruldcũd gerædnysse. þe ic ƿille ꝥ mon healde. ꝥ is ðonne. ꝥ ic ƿille ꝥ ælc man sy

folc

cimas (ad eũ quẽ diximus modũ) dare noluerit, præpositus regius, illius loci episcopus, & sacerdos cõueniunto, atq; eo vel inuito decimã ecclesiæ cui debeatur partem, nona ei reliqua facta, reddunto. quod ad residuas octo partes attinet, quatuor dominus, quatuor episcopus habeto. id quod fiat, siue is fuerit minister regis, siue Thani alterius cuiuscũq;.

De denario in domos singulas imposito.

Denarius autem in domos singulas impositus, ante festum diui Petri redditor, qui tum non soluerit, denarium illum ac alios præterea 30. ad Romã comportato, certaq; literarum testificatione domum rediens se eò detulisse confirmato, ac regi deniq; 120. solidos numerato. Si quis secundo non dederit, denarium illum ac præterea ter denos Romã deferat, regiq; postquã redierit 200. solidos dependito: Sin tertio deliquerit, rebus suis oĩbus exuitor. 4.

De diebus festis, ac ieiuniis.

Dies Sabbati ab ipsa diei saturni hora pomeridiana tertia vsq; in lunaris diei diluculũ festus agitator, qui non celebrarit, pœnas in iudiciali libro descriptas pendito. Cæteri autem dies perinde vt fuerint a sacerdote indicti, festi aguntor. instituta etiã quam religiosissime obseruantor ieiunia. 5.

Leges humanæ, atq; politicæ.

Porro autẽ has populo, quas seruet proponim⁹ leges 1. nulli negab. iustit. mag. chart. c. 20
Primũ, publici iuris beneficio quisq; fruitor, eiq; ex

folc rihtes wyrþ. ge earme. ge eadig. 7 him mon rihte domas deme; 7 sy on ðære bote swylce forgyfenisse. swylce hit fore god gebeorglic sy. 7 for weoruld aberendlic;

Be ðone ðe mon cyng gesece. 7 be ðæm were;

2. Ne gesece nân man ðone cyng for nanre spræce. buton he æt hâm rihtes wyrþ beon ne mote. oþþe rihte abiddan ne mæge; Gif þ rihte to hefig sy, sece syþþan ða lihting to ðæm cyng; And æt nanum bot wyrdum gylte ne forwyrce mon mare ðonne his were;

Be unrihtum dome;

3. Se dema se ðe oþrum on woh gedeme gesylle ðæm cyng hund twelftig scill. to bote. butan he mid aþ gecyþan durre. þ he hit na rihtor ne cuþe; 7 ðolige â his ðegnscipes. butan he eft æt ðæm cyng gebicge. swa he him geþafian wille; 7 amanige ðære scyrbisceop ða bote to ðæs cynges handa;

Be ðon ðe mon oþerne forsecgaþ;

4. Se ðe oþerne mid woge forsecgan wille. þ he aþor oþþe feo. oþþe feore. ðe wyrsa sy. gif ðonne se oðer geunsoþian mæge þ him mon ansecgan wolde. sy he his tungan scyldig. butan he hine mid his were forgylde;

æquo & bono, (siue is diues, siue inops fuerit) ius redditor. In pœnis autem irrogandis ea adhibetor moderatio, vt ad diuinam clementiam temperatæ, moderat. misericord. *& hominibus tollerabiles eſſe videantur.*

De iis qui apud regem questi fuerint, & de capitis æſtimatione.

Nemo in lite regem appellato, nisi quidem domi 2. *iuſtitiā cōſequi, aut impetrare nō poterit. Sin summo iure domi vrgeatur, ad regē, vt is onus aliqua ex parte alleuet, prouocato. Atq; si culpæ pecunia-* Saluo cōtenemēto, w. r. *ria irrogāda eſt mulcta, ea nō vnquam capitis eſti-* hoc idē concessit H. *mationem superato.* i. ciuibus Londō.

De iudice, qui iniquam tulerit ſententiam.

Iudex si iniquam in aliquem feret ſententiam, 3. *numerato regi eo nomine 120. solidos, nisi quidem iureiurādo confirmare nō verebitur, id errore atq; inſcitia, non aliqua malitia ſua contigiſſe: Quin etiam munere mouetor ſuo, ni denuo eius a rege obeūdi facultatē impetrarit: Atq; mulctam hanc qui eſt* Ethelst. 26. *illius diœceſis epiſcopus ad fiſcū regium deportato.*

De eo qui verbis alium lacerarit.

Si quis aliū rumoribus diſſipatis improba voce 4. Scandalum. *lacerarit, quamobrē aut corpori eius damnum inferatur, aut de fortunis imminuatur aliquid, tū si alter auditiones tanquam falſas refellere, & coarguere poterit, aut is linguam data capitis æſtimatione redimito, aut ei lingua præciditor.*

Be gemotum;

5. Sece mon hundrede gemote. swa hit ær geset-te wæs; ⁊ hæbbe mon ðriwa on gear burhgemote. ⁊ twa scirgemot; ⁊ ðær beo on ðær scire gemote biscop. ⁊ se ealdorman. ⁊ ðær ægðer tæcan ge godes rihte. ge woruld rihte;

Be borgum;

6. Finde ælc mon þ he borh hæbbe. ⁊ se borh hine þonne to ælcum rihte gelæde. ⁊ gehealde. ⁊ gif hwa ðonne woh wyrce. ⁊ ût oþberste. abere se borh þ he aberan sceolde; Gif hit ðyfþe beo. ⁊ gif he hine binnan twelf monþum gelangian mæge. agyfe hine to rihte, ⁊ hine mon agyfe þ he ær sealde;

Be tyhtbysigum;

7. Se þe tyhtbysig sy. ⁊ folc ungetriwe. ⁊ þæs gemot forbuge. ðone sceawige mō of ðæm gemote þa þe him to ridā. ⁊ finde him ðōne gyt borh gif he mæge; Gif he ðonne ne mæge. gewylde mon hine. swaþor mon mæge. swa cwicne. swa deadne. ⁊ nime mon eall þ he age. ⁊ gylde mon ða teonde his ceapgylde angyldes. ⁊ fô se land hlaforde to healfan. to healfan þ hundrede; ⁊ gif awor oþþe mæge. oþþe fremde. ða rade forsace. gylde ðæm cyng 120. scill; ⁊ gesece se æbera ðeof þ þ he gesece. oþþe se ðe on hlaforde searwe gemet sy. þ

De Comitiis.

Centuriæ comitijs quisq; (vt antea præscribitur) interesto: Oppidana ter quotannis habentor comitia: Celeberrimus autem ex omni Satrapia bis quotannis conuẽtus agitor: cui quidem illius diœcesis episcopus & Senator intersunto, quorum alter iura diuina, alter humana populum edoceto. 5.

Turn del vico.

De fideiussoribus.

Quisq; autem fideiussores, qui eũ ius suum cuiq; tribuere quã paratissimũ præstent, adhibeto: Atq; si tum perpetrato facinore quis se in fugam coniecerit, quod is sufferre debuerat, fideiussoribus imponitor: Sin furtum admiserit, eumq; ante bis senos exactos menses comprehẽderint, iudicio is sistitor, illi quod eo nomine dederint recipiunto. 6.

De eo qui fuerit sæpius in crimen vocatus.

Si quis (cuius apud omnem populũ labefactata est fides) sæpius fuerit incusatus, adeoq; comitijs oĩbus abstinuerit, eò curialiũ nonnulli iter faciũto, eiusq; sistẽdi vades (si quos habuerit) accipiunto: si nõ habuerit, ipsũ siue viuũ, siue mortuũ prehẽdũto, ac res eius omnes capiunto, datoq; querenti iusto rei precio, alterã bonorum partẽ fundi dominus, alteram centuriati habẽto: Atq; si curialium quisquã, siue is alteri cognatus, siue nulla cum eo sanguinis necessitate coniunctus fuerit, istuc iter facere noluerit, regi 120. solid. depẽdito. Porro qui fuerit in fur- 7.

hi næfre feorh ne gesecen;

Be mynetum. ⁊ gemettum;

Gâ ane mynet ofer ealne ðæs cynges anwealde. ⁊ ðane nân man ne forsace; ⁊ gemet swylce man on Wintanceastre healde; And ga se wæg wulles to healfan punde. ⁊ hi nâ man na deoror ne sylle; ⁊ gif hwa

hi þonne undeoror sille, oððe ceapunga, oððe dearnunga. gilde ægþer þa cyng. xl. scill. ge se þe hi sille. ge se þe hi bicge;

Addendū ex lib. Archiep.

on Lundenbyrig ⁊ on

* cxx. punde.

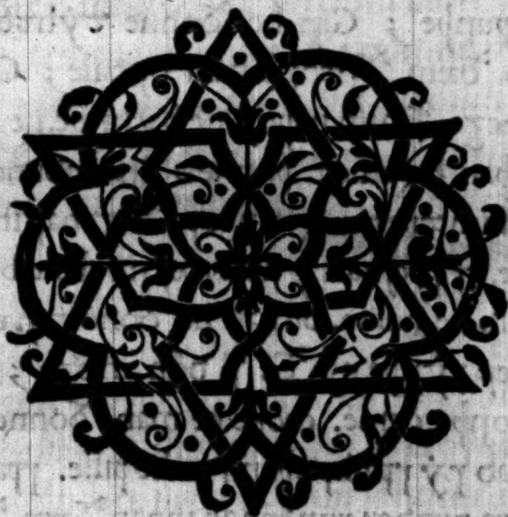
Addendū ex eodem.

to manifesto, aut perfida domini proditione deprehensus, quicquid tandē orarit, vt vita & communi spiritu fruatur, non exorato.

De nummo, & dimensione.

Vnus atq; idem in omni ditione regia nummus 8.
esto, eumq; nemo repudiato. Ea autem quæ Vintoniæ adseruatur, mensura esto: lanæ quidē pondus dimidiata libra, nec pluris vendatur.

Ðis is ða gerædnysse. ðe Æþelred cyning ⁊ his witan gerædedon. eallū folc to friþes bote. æt wudestoce on myrcena lande æfter Engla lage;

Be borgum;

1. Ꝥ is. ꝥ ælc freoman getreowne borh hæbbe. ꝥ se borh hine to ælcum rihte gehealde. gif he betyhtlad wurþe; Gif he ðonne tyhtbysig sy. gang to ðæm ðreofealdan ordale; Gif se hlaforde secge. ꝥ him naþor ne byrste, ne aþ. ne ordale syþþan ꝥ gemot wæs æt Bromdune. nime se hlaford him twegen getreowa ðegenas innan ðæm hundrede. ⁊ swerian ꝥ him næfre aþ ne burste. ne ðeofgyld ne gulde. butan he ðone geræfan hæbbe ðe ðæs wyrþe sy ðe ꝥ dôn mæge; Gif se aþ ðonne forþe cume. ceose se man ðonne ðe ðær betyhtlad sy swa hwæþer swa he wille. swa anfealde ordale. swa pundes wurþne aþ innan ðæm ðrim hūdredan ofer ðrittig penega; Gif hé ðonne aþ syllan ne durron. gang to ðæm ðreofealdan ordale; Gif he ðonne ful wurþe. æt ðæm forman cyrre bete ðæm teonde twygylde. ⁊ ðæm

hla-

Ethelredus regnare { cœpit / desiit } Anno salutis humanæ, { 979. / 1016.

SApientum concilium, quod Ethelredus rex promouendæ pacis causa habuit VVodstoci Merciæ, quæ legibus Anglorum Gubernatur.

De fideiussoribus.

Ingenuus quisque fideiussores, qui eum (si quãdo in crimen vocetur) ius suum cuiq; tribuere quam paratissimũ fore præstent, fidissimos adhibeto: Atq́ si quis crebræ accusationis infamia notetur, triplicis Ordalij trutinam subito. Veruntamen si herus eius contenderit, atq; asseuerarit, nec iusiurandum violasse eum, nec in iudicio Ordalij (post coactum Bromdunæ concilium) cecidisse, ex eadem illa centuria Thanum fidelem vnum & alterum herus euocato, qui vnà cum illo iureiurando firment, nec fidem iureiurando obstrictam fefellisse seruum, nec furti nomine persoluisse quicquã, nisi quidem præpositum habuerit aliquem, qui id pro suo iure vel iniuratus efficere poterit. Tum si iusiurandum dederint, accusato detur eligendi optio, vtrum simplicis Ordalij sententiam subire, an iusiurandũ (quod vni libræ & denarijs triginta æquali proportione respondeat) in tribus centurijs præstare voluerit.

 Sin

hlaforde his were. ⁊ sette getreoƿe borgas ꝥ
he ælces yfle eft gesƿice; And æt ðæm oðran
cyrre ne sy ðære nân oðre bote. butan ꝥ hea-
fod; Gif he ðonne uthleape. ⁊ ꝥ ordale for-
buge. gyld se borh ðæm teonde his ceapgyld.
⁊ ðæm hlaforde his were. ðe his ƿites ƿyrðe sy;
And gif mon ðone hlaford teo. ꝥ he be his ræde
uthleope. ⁊ ær unrihte ƿorhte. nime him fif ðeg-
nas to. ⁊ beo hym sylf syxta. ⁊ ladie hine ðæs;
And gif seo lâd forð cume. beo he ðæs weres
ƿyrðe; And gif heo forð ne cume. fô se cyng to
ðæm were. ⁊ beo se ðeof utlah ƿið eal folc; And
hæbbe ælc hlaford his hyredmen on his agenon
borge; Gif he ðonne betyhtlad ƿyrðe. ⁊ he utlea-
pe. gyld se hlaforde þæs mannes were ðæm cyng;
And gif mon ðone hlaforde teo ꝥ he be his ræde
utleope. ladie hine mid fif ðegnum. ⁊ beo him sylf
syxta; Gif him seo lâd byrste. gylde þæm cynge
his were. ⁊ sy se man utlah;

2. And beo se cyng ælces ðæra ƿita ƿyrðe. ðe ða
men geƿyrcean ðe bocland hæbben; ⁊ ne bete nân
man for nanre tyhtlan buton hit sy ðæs cyn-
ges gerefan geƿitnysse;

Be

Sin iureiurando fidem astringere noluerint, triplicis Ordalij questionem accusatus ingreditor: Atque si in reos referendus videbitur, duplum accusanti præstato, hero capitis æstimationem pendito, atq; ab omni in posterum scelere nefario abstinendi fideiussores adhibeto. Si quid secundo delictum fuerit, capitale esto. Atqui si is Ordalij questionem declinarit, ac sese in fugam coniecerit, petenti iustum rei precium, ac domino capitis æstimationē (si modo is ea se dignum præstiterit) fideiussores danto. Verum enim vero si domino obyciatur, post admissum maleficium consilio seruum aufugisse suo, adiunctis sibi Thanis quinq; omnem criminis suspicionem diluito, id quod si fecerit, capitis æstimatione se dignum præstitit, si non fecerit, ipsam capitis æstimationem rex habeto, fur omni iuris beneficio priuator. Herus omnis propriam ipsius familiam in se recipito, eiusq; sistendæ fideiussor esto: Atq; si famulorū quisquā in crimen vocatus, sese in fugā dederit, capitis eius æstimationē dominus regi numerato. Quin si domino crimini detur, eo autore & cōsiliario fugam agitasse famulū, ascitis sibi Thanis quinq; crimem eluito, id quod si non fecerit, capitis æstimationem regi quidem dependito, famulus omni iuris patrocinio excludatur.

Si quis eorum qui ex scripto terras occuparint, quicquā deliquerit, mulcta regi esto. Nemo vero accusationem (nisi quidem præsente præfecto regio) ulla compensatione mitigato.

Be ðeoƿmen ðe ful ƿyrþe;

3. Gif ðeoƿman ful ƿyrþe æt ðæm ordale. mearcie mon hine æt ðæm forman cyrran. ⁊ æt ðæm oðrā cyrre ne ſy ðære nān bōt buton ꝥ heafod;

Be ðon ðe mon ne ceapiᵹe buton ᵹeƿitnyſſe;

4. And nān man ne dō naþor, ne ne byceᵹe. ne ne hƿyrfe. buton he borh hæbbe, ⁊ ᵹeƿitnyſſe; And ᵹif hit hƿa dō. fō ſe landhlaforde to. ⁊ heald ꝥ orf. oþ ꝥ mon ƿite hƿa hit mid rihte aᵹe;

Be ðæm men ðe eallum folc unᵹetreƿe ſy;

5. Gif hƿylc mon ſy ðe eallum folce unᵹetreƿe ſy. fare ðæſ cynᵹeſ ᵹerefa to. ⁊ ᵹebrinᵹe hine under borᵹe. ꝥ hine mon to rihte ᵹelæde ðæm ðe him onſpæcon; Gif he ðonne borh næbbe. ſlea mon hine. ⁊ hine on ful lecᵹe; And ᵹif hƿa hine forne forſtande . beon hi beᵹen aneſ rihteſ ƿyrþe;

And ſe ðe ðiſ forſitte, ⁊ hit ᵹeforþian nylle, ſƿa ure ealra cƿide iſ. ſylle ðæm cynᵹe hundtƿelftiᵹ ſcill;

De Seruis reis.

Seruus si ipsa Ordalij sententia in reos referatur, primo iniustus cōpungitor: Sin secūdo Ordalij quæstione examinatus, culpæ reus fiat, alia quam capitis pœna non esto. 3.

Ne quis sine testimonio quicquam emat.

Bonorum, (sine fideiussione & testimonio) emptio, aut permutatio non esto: Si quæ secus fiat, tum qui est fundi dominus rem illam (quousq; cuius fuerit compertum habeat) retineto. 4.

De iis quorum apud omnem populum labefactata est fides.

Si quis sit, cuius apud omnem populum infirmata est fides, eius sistendi (quotiescunq; in crimen vocetur) vades præpositus regius exigito, quos si non dederit, vnà cum reis ac sontibus loco profano sepeliendus interficitor: atq; si quis pro eo propugnarit, noxiæ pœna par esto. 5.

Iussum ac Scitum hoc nostrum si quis neglexerit, aut pro sua quisq; virili parte non obiuerit, ex nostra omnium sententia regi 120. solidos dependito.

(?;)

ÐIs synd ða friþ mal. ⁊ ða forword ðe Æþelred cyng. ⁊ ealle his witan wiþ ðone here gedôn habbaþ. ðe Anlaf. ⁊ Iustin. ⁊ Guþmund Stegetan sunu mid wæron;

1. Ðæt æresst. ꝥ woruld friþ stande betweox Æþelrede cyninge. ⁊ eallum his leodscipe. ⁊ eallū ðæm here ðe se cyng ꝥ feoh sealde. æfter ðæm formalan ðe Sigeric Arcebiscop. ⁊ Æþelweard Ealdorman. ⁊ Ælfric Ealdorman worhton. ða hi abædon æt ðæm cynge ꝥ hy moston ðam læppan friþ gebicgean. ðe hi under cynges hand ofer hæfdon; ⁊ gif ænig sciphere on Englalāde hergie. ꝥ we hæbban heora ealra fultum. ⁊ we him sculō mete findan. ða hwile ðe hy mid us beoþ; And ælc ðæra landa ðe ænigne friþige ðæra ðe Englaland hergie. beo hit utlah wiþ us. ⁊ wiþ ealne here.

Be ceapscypum;

2. And ælc ceapscip friþ hæbbe. ðe binnan muþan cuman. ðeah hit unfriþ scip sy. gif hit undrifen biþ; And ðeah hit gedrifen beo. ⁊ hit ætfleo to hwilcre friþbyrig. ⁊ ða men up æt bærstan into ðære byrig. ðonne habban ða men friþ. ⁊ ꝥ hy him mid bringaþ;

Be ðæs cyninges friþmannum;

3. Ælc agenra friþmanna friþ hæbbe. ge on land. ge on wætere. ge binnan muþan. ge butan; Gif Æ-

þelredes

Fœdus, quod olim Ethelredus Rex cum exercitu Anlaui, Iustini, & Guthmundi Stegeti filij, ex sapientũ suorũ consilio ferijt.

In primis mundanæ pacis fœdus Ethelredo regi, ac omni populo, cum exercitu illo cui pecuniam rex erogauit, stabile, ratumq; esto, ad formulam pactionis a Sigericio archiepiscopo, Ætheluardo, & Ælfrico Senatoribus factæ, cum primo impetrarunt a rege, vt illi terræ portiunculæ quã sub eo gubernabant pacẽ eis pretio cõciliare liceret. Si quis igitur posthac naualis apparatus in anglia prædã fecerit, hic nobis auxiliũ ferat exercitus, nosq́; ei (quamdiu in fidẽ manserit) quæ ad commeatũ suppeditent parabimus omnia: Atq́; si cũ ijs qui in Anglia fuerint prædati, pacẽ fecerit extera natio aliqua, nobis, atq́; exercitui cum ea inimicitiæ intercedunto. 1.

De naue negotiali.

Mercatorum nauigia, vel inimicorum quidem, quæcunq́; ex alto (nullis iactata tempestatibus) in portum aliquẽ inuehẽtur, tranquilla pace fruũtor. Quin etiam si maris acta fluctibus, ad domiciliũ aliquod illustre, ac pacis beneficio donatũ nauis appulerit inimica, atq́; istuc nautæ cõfugerint, ipsi, ac res illorum omnes augusta pace potiuntor. 2.

De populis fœderatis, & sociis.

Socij ac fœderati nostri omnes, per mare & terras, in portu, & extra quidem, pace fruuntor: Atq́; 3.

Ðelredes cynges friþ man cume on unfriþland. ⁊ se here ðær to cume. hæbbe friþ his scip. ⁊ ealle his æhta; Gif he his scip uppe getogen hæbbe. oþþon hulc geworhtne. oþþe on geteld geslagen. ꝥ he ðær friþ hæbbe. ⁊ ealle his æhta; Gif he his æhta bere gemane ðara unfriþ manna æhta into hus. ðolie his æhta. ⁊ hæbbe sylf friþ. ⁊ feorh. gif he hine cyþe; Gif se friþman fleo. oþþe feohte. ⁊ nelle hine cyþan. gif hine mon ofslea licge orgylde;

Be ðon ðe mon on scipe bereafod sy;

4. Gif mon beo æt his æhtan bereafod. ⁊ he wite of hwilcum scipe. agyfe steores mon ða ehta. oþþō gang feorþa sum to. ⁊ oþsace. ⁊ beo him sylf fifta. ꝥ he hit ariht name. swa hit ær geforword wæs;

Be monslege;

5. Gif Ænglisc mā deniscne ofsleo. frigmā frigne. gylde hine mid xxv. pundū. oþþon mon ðone handdædan agyfe; ⁊ do se denisca ðone engliscan ealle swa. gif he hine ofsleo; Gif englisc man deniscne ðræl ofslea. gylde hine mid punde. ⁊ se denisca engliscne eal swa. gif he hine ofslea; Gif eahta mon beon ofslagen. þonne is ꝥ friþ brec. binnan byrig. oþþon hutan; binnan eahta man bete man ꝥ fullum were;

si exercitus regionem aliquam adierit regi inimicã, & eò etiam loci eorum aliquis (cui est cum Ethelredo rege amicitia) aduenerit, ipsi, naui, & rebus suis omnibus sũma pax dator. Quin etiam si classem ad terram applicuerit, casulam pararit, aut tabernaculum posuerit, ipse tamẽ, ac bona eius omnia in pace sũto. Sin res suas simul cũ hominis inimici bonis in ædes comportarit, rebus mulctatus suis, ipse (si modo in publicũ prodierit) pace, ac vita fruitor. Atqui si is sese in fugam dederit, aut repugnarit, aut se ipse non indicarit, atq; occidatur, nihil quicquam propterea penditor.

De iis qui fuerint in naui bonis Spoliati.

Si cui bonis spoliato de naui compertum fuerit, tum qui est Nauarchus damnum præstato, aut saltem adiunctis sibi alijs quinq;, iuste ac legitime bona comparata esse (prout antea fuerat ab eo affirmatum) confirmato. 4. quatuor.

De homicidio.

Liberæ conditionis Anglus dacum ingenuum si interfecerit, dependito eo nomine 25. libras, ni se vltro dediderit homicida. Idem iuris esto, si Anglo Dacus mortem obtulerit. Seruilis condicionis dacum Anglus si morte affecerit, integram soluito libram: Dacus è diuerso si anglum interfecerit, noxiæ pœna par esto. Si quando viri occidantur octo, fœdus læsum censetor, siue id in oppido, siue extra quidem fiat: Sin fuerit occisorum numerus octonario minor, pro eo ac fuerit singulorum æstimatio, compensatio sequitor. 5. ac

Be friþbrec binnā byrig.

6 Gif hit binnan byrig gedon biþ seo friþ bræc. fare seo burhwaru sylf to. ⁊ begyte ðe banan cucne. oþþe deadne. heora nyhtan magas heafod ƿiþ heafod. Gif hi nellan. fare se Ealdorman to. Gif he nelle. fare se cyng to. Gif he nelle. licge se ealdordôm on unfriþe.

7. Æt eallum slyht. ⁊ æt ealre ðære hergunge. ⁊ æt eallum ðæm hearmum. ðe ær ðam gedôn ƿære. ær ꝥ friþ geset ƿære. mon eall on ƿege læte. ⁊ nân man ꝥ ne ƿræce. ne bote ne bidde. And ꝥ naþor ne hine. ne ƿe ne underfon oþres ƿealh. ne oþres þeof. ne oþres gefân.

Be landes mannes tyhte.

8. Gif mon secge on landes mann. ꝥ he orf stæle. oþþon mansloge. ⁊ hit secge an sceiþman. ⁊ ân landes man. ðonne ne beo he nânes andsæces ƿyrþe. And gif heora menn slean ure æhta. ðonne beoþ hi utlage. ge ƿiþ hy. ge ƿiþ us. ⁊ ne beo nanre bote ƿeorþe. tƿa ⁊ tƿentig ðusend punda goldes. ⁊ seolfres. mon gesealde ðæm here of Anglalande ƿiþ friþe.

9. Be ðon ðe mon gefô ðe him losod ƿæs.

Gif hƿa befô ꝥ him losod ƿæs. cenne se ðe he hit æt befô. hƿanon hit him come on hand. ⁊ sette

borh

De pace intra oppidum violata.

Si forte in oppido hæc fiat pacis violatio, homicidas oppidani siue viuos, siue mortuos cōprehēdūto, aut saltem eorum cognatione proximos viritim ad singula peremptorum capita redduntо: id quod si facere noluerint, Senator facito: hic si non confecerit, rex manum porrigito: rex deniq; si id non effecerit, a iure et necessitate fœderis regio illa remota, seiunctaq; esto. 6.

Cædes, bonorum direptiones, ac damna ante fœdus ictum data omnia remittuntor, neq; vero propterea quicquam vindictæ, vel compensationis nomine petatur. Nos deniq; aut exercitus, alterutrius seruum, prædonē, aut inimicum vtiq; nō admittemus. 7.

De terricola in crimen vocato.

Terricola si quando furti aut homicidij arguatur, adeoq; id omni aßeueratione pirata ac terricola quispiam alius affirmarint, nulla ei excusationis dator venia. Porro si eorū aliquis pecudes nostras ceciderit, eum nos atq; exercitus extorris in loco ac numero habebimus, nec vlla esto compensationis venia. Datis quidē exercitui auri & argēti viginti duobus millibus pondo, pacem Angli impetrarunt. 8.

De iis qui rem amissam recuperarint.

Si quis alium penès deprehenderit, quod antea amiserat, alter a quo sit rem illam adeptus indicato 9.

borh ꝥ he bringe his geteamā in ðær hit beforæ-
cen biþ; Gif he lifiendne handa team gecenne. ⁊ sy
on oþere scire se ðe he to tyhþ. hæbbe swa langne
fyrst swa ðær to gebyrige. sette on ða hand
ðe he hit him sealde. ⁊ bidde ꝥ he clænsie. gif he
mæge; Gif he to feoht. ðonne clænsoþ he ðone
ðe hit ær befangen wæs; Tenne he syþþan hwanan
hit cume; Gif he tenne ofer an scira. hæbbe ân wu-
cena fyrst; Gif he tēne ofer twa scira. hæbbe twa
wucena fyrst; Gif he tenne ofer III. scyra. hæbbe
III. wucena fyrst; Ofer eall swa fela scira. swa he
tenne. hæbbe swa feala wucena fyrst; ⁊ cume hit
mon ærest ðær hit ærost befangen wære;

Be teamum.

Hwilon stōd ꝥ mon sceolde ðriwa tyman ðær
hit ærest befangen wære. ⁊ syþþan fylgean tea-
me. swa hwær swa mon to tende; þa geræddon wi-
tan. ꝥ hit betere wære ꝥ mon æt ðære tymde ðær
hit ærost befangen wære. swa long ꝥ mon wiste
hwær hit ætstandan wolde; þylæs ðe mon un-
mihtigne man to feorr. ⁊ to lang for his agenan
geswencte; swince mare se ðe ꝥ unriht gestreon
on his handa stode. ⁊ læsse se ðær ariht onswæ-
ces; *Warige eac hine. se ðe his agen befoþ. he to
ælcon teame hæbbe getriwne borh. ⁊ beorge ꝥ
he

*al. warnige. & rectius quidem.

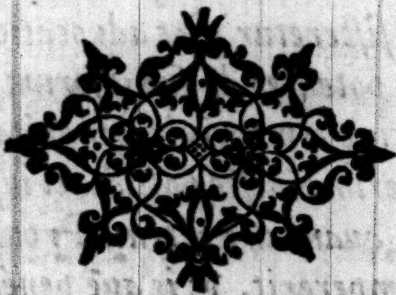
to, atq; eius sistendi qui rem in recipiat, fideiussores adhibeto. Hic si ex alia Satrapia causæ quenquam aduocarit, idoneum eius proferēdi spatium habeto, eiq;(cum venerit)rem illā in manus dato, vt is omni eam (si poterit) lite solutam reddat: porro si is rem in se receperit, solutus alter penes quē est deprehensa ac liber esto, atq; is causæ alium aliquem qui rē in se recipiat aduocato. Tum si vltra Satrapiā vnam aduocatus degerit, eius proferendi vnius Septimanæ spatiū conceditor. Si trans duas Satrapias degerit qui est aduocatus, duarū hebdomadarū tēpus habeto: Sin tribus distet Satrapijs, triū Septimanarū tēpus dator: Singulis deniq; satrapijs, hebdomata tribuuntor singula. In eū autē vbi res primùm est deprehensa locum omnes aduenitunto.

De Aduocatione.

Fuit quidem olim in more positū, vt is quē penès 10.
erat res deprehensa, ter eum in locū causæ alios aduocaret, deinceps vero istuc erat loci eundum, vbi aduocatus degeret: Nunc demū sapientibus æquius visum est, vt eo in loco vbi est res comperta, ipsa etiam (quoad sisteretur) fiat aduocatio: ne forte homines minus potentes dū sua ipsorum propria quærunt, ipsa loci ac temporis longinquitate defatigentur, cum interim iniuste poßidenti iustius sit labor imponendus, quam iure petenti. Prouideto autē qui rem suam compererit, vt is quē penés est deprehē-

he aƿoh ne beƿô. ðy læs ðe hine mon ƿence. sƿa he oþerne man ðohte; Gif hƿa to ðædan tyme. buton he yrfenoman hæbbe. ðe hit clænsie. gesƿutelie mid geƿitnysse. gif he mæge. þ he riht cenne se ðe hit tyme. 7 clænsige hine sylfne mid ðæm; þóne biþ se deada besmitẽ. butõ he freond hæbbe þe hine mid rihte clænsian sƿa he sylf sceolde. gif he mehte. oþþe lifes ƿære; Gif he ðóne ðære freonda hæfþ ðe þ ðón durron. ðonne bærst se team, sƿa ƿel sƿa he lifes ƿære. 7 sylf andsæc ƿorhte; stent ðonne ðeos scyldig se þe hit on handa hæfþ; for ðæm á biþ andsæc sƿiþere ðóne onsagu; Eac betƿeox teame. gif hƿa to sehþ. 7 na furþor team ne cenþ. ac agnian ƿille. ne mæg mon ðæs ƿyrnan. gif getrýƿe geƿitnesse him to agenonge nymþ; forþæm agnunge biþ near þæm ðe hæfþ. ðonne ðæm ðe æfter spræcþ;

.·.

ſa aduocationis rite faciundæ fideiuſſores adhibeat, ac caueto diligenter quicquam iniuſte deprehendat, ne dum moliatur alteri negotium exhibere, operoſis ipſe, ac moleſtis negotijs implicetur. Si quis igitur fato functum aliquem, hæredes qui ipſum purgent non habentem, cauſæ aduocarit, teſtibus (ſi poterit) iuſte illum aduocaſſe planum facito, atq; eiſdem omni ſe criminis ſuſpicione liberato: ac tũ ſane mortuus culpæ reus tenetor, niſi quidẽ amicos habuerit, qui eũ (perinde atq; ipſe ſuperſtes potuerat) legitime culpa liberent. Si quos autẽ habuerit eiuſmodi qui id facere nõ vereantur, aduocatio illa tam ſit nulla, quam ſi is omnem criminis ſuſpicionem viuus diluiſſet. atq; is tum demum furti tenetor, qui rem illam in manibus habuerit: Maioris enim eſt momenti ac ponderis inficiatio, quam affirmatio. *Deniq; ſi quis aduocationem intenderit, neq; vero vltra progredi voluerit, quin rẽ illius in bonis eſſe contenderit, id ei liberum eſto, ſi modo fideli teſtimonio rei dominium confirmarit.* Ipſa etenim poſſidenti rei proprietas, quam petenti propior eſſe intelligitur.

(;?)

Ðis is seo gerædnysse ðe Angelcynnes witan ⁊ wealhþeode rædborā betwox Deunsetan gesetton; ꝥ is;

Be trode gestolenes yrfes;

1. Gif mon trode bedrifþ fornstolenes yrfes of stæþe on oþre. ðonne befæst ꝥ mon spôr landes mannum. oþþe mid mearce gecyþe ꝥ mon riht drife; fô se syþþan to ðe ꝥ land age. ⁊ hæbbe him ða æscan; ⁊ ðæs on ix. nihtum gylde ꝥ yrfe. oþþe to ðæm dæge under wed lecge ꝥ sy ðæs orfes oþer healf weorþ. ⁊ ðæs on ix. nihton ꝥ wed undô mid rihtā gylde; Gif mon secge ꝥ mon ꝥ trôd awoh drife. ðonne mot se ðe ꝥ yrfe ahtrodaþ to stæþe lædan. ⁊ ðær sy xa sum ungecorenra ðe getrywe syn ðone aþ syl an. ꝥ he mid folcrihte on ꝥ lande spræce. swa his orf ðær up eode;

Be rihtes wearce betweox wealum ⁊ englum;

2. Æfre biþ ymb ix. niht gebyreþ. betweox ðæm stæþum ꝥ mon oþrū riht wyrce, ge æt lade. ge æt

ælcre

☞ *Etsi (lector candide) quo tempore factum sit hoc de Monticolis Senatusconsultum planè non reperimus, tamen cum haud difficilis sit coniectura tempestate Ethelredi regis fuiße perscriptum, nos vetera sequuti exemplaria, isto in loco collocandum censuimus.*

Onsultum, quod Angliæ sapientes, & VValliæ consiliarij de Monticolis fecerunt.

De inuestigatione pecoris furtim surrepti.

Si quis pecudem ipsius vestigijs a loco vno aliquo in aliũ fuerit persequutus, eius loci hominibus pecoris inuestigandi onus imponito, aut accepta certa vestigiorum nota, (vt eò rectà consequutum eße appareat) fundi dominum adito, atq; is tandem disquisitionem agito. Dominus autẽ intra dies nouẽ iustum pecudis preciũ præstato, aut saltẽ pignori aliquid (quod ipsã pecudis æstimationẽ dimidio superet) ponito, idemq; post dies nouem facta solutione liberato. Verũ enim vero si quispiã haud recte eũ pecudẽ vestigijs ipsius istuc loci persequutũ cõtẽderit, eò illũ inuestigator deducito, atq; ibidẽ viri sex (nõ cooptati quidem, fideles tamen) iureiurando affirment eũ (prout iuris cõsuetudo flagitat) terrã illã adijße, atq; ipsius pecudis vestigia persequutũ eße.

De modo iuris æqui VVallis & Anglis statuendi.

Semper autem ad nonum circiter diem accolarum alteruter alteri ius suum tribuito, siue id

ælcre spræce ðe him betƿeox biþ; Ne stent nân oþer lâd æt tyhtlan. bute ordal betƿeox ƿealan ⁊ Ænglan. bute mon ðafian ƿille; Of ægþran staþe on oþer man mot badian. bute mon elles rihte begytan mæge;

Be badum;

3. Gif bâd genumen sy on monnes orfe. for oþres monnes ðingum. ðonne begyte ða bade hâm se þe heo for genumen sy. oþþe of his agenum ðone gehalde ðe ꝥ orfe age; Sceal syþþan nede rihte ƿyrcean. se ðe ær nolde; xii. lahmen scylon rihte tæcean ƿealan ⁊ Ænglan. vi. englisce. ⁊ vi. ƿylisce; ðolien ealles ðæs hy agon. gif hi ƿoh tæcen. oþþe geladian hi ꝥ hi bet ne cuþon;

Be ðone ðe lâd teorie;

4. Ðeah æt stæl tyhtlan lâd teorie ængliscan. oþþe ƿyliscan. gylde angyldes ꝥ he mid beleþ ƿæs; ƿæs oþres gyldes nân ðing. ne ðæs ƿites ðe mâ;

Be manslihte;

5. Gif ƿealh englisne mon ofslea. ne ðearf he hine hiden ofer buton be healfan ƿere gyldan. ne englisc ƿylisne geon̄ ofer ðe ma sy he ðegen boren. sy he ceorl boren. healf ƿere ðære ætfealþ;

Be

fuerit in purgatione facienda, siue re alia quacunq; de qua sit alteri cum altero controuersia. In omni autem accusatione, nulla quidem inter anglos & VVallos alia conceditor quam ex Ordalij sententia culpæ liberatio, nisi id accusator permiserit. Alteruter autem (si quidē aliter ius suum consequi non poterit) ab altero pignora impunè auferto.

De pignore ablato.

Si quis accepta ab vno aliquo iniuria, ab altero pignus abstulerit, tum pignus qui damnum dedit liberato, aut certe ex suo ipsius proprio quod tantidem valeat erogato: vt qui volens alteri ius suum tribuere noluerat, saltem inuitus tribuat. *Viri duodeni, iure consulti, Angli sex, walliq; totidem, anglis ac wallis ius dicunto: Qui si ex æquo & bono non iudicarint, fortunis suis omnibus mulctantor, nisi quidem iuris ignoratione se excusauerint.* 3. per medietatē linguæ

De iis qui se purgare non possunt.

Anglus, wallusue furti postulatus, tametsi purgatione ceciderit, vnica tamē ac simplex solutio sequitor, neq; vero propterea mulctam, aut aliud præterea quicquam dependito. 4.

De homicidio.

Anglum wallus si occiderit, æstimationis eius partem tantummodo dimidiatam pendito: Idem iuris esto si wallum interfecerit anglus. Etenim siue is fuerit familia generosa, siue humili et obscura 5.

Be ðon ðe englisce on ƿyliscland fare;

6. Nah naþer to farenne ne ƿyliscman on englisc land, ne englisc on ƿilisc ðe ma. butan gesettan landmen hine sceal æt stæþe underfôn. ⁊ eft ðær butā facne gebringā; Gif se land mā æniges facnes geƿita sy. ðonne sy he ƿites scyldig. buton he hine ðære geƿitnesse geladie; Sƿa eac ælc ðe geƿita sy. oþþe geƿyrhta ðær utlendisc man in landiscan derie, geladie ðære midƿiste be ðæs orfes ƿeorþe. ⁊ sy cyreaþ. ⁊ se ðe hine belecge. ofga his spræce mid foraþe; Gif ðæs lâd teorie. gylde tƿygylde. ⁊ hlaforde his ƿite;

Be ælces nytenes ƿeorþe. gif hi losiaþ;

7. Hors mon sceal gyldan mid xxx. scill. oþþe be ðæm ladian; myran mid xx. scill. oþþe be ðæm. ⁊ ƿintersteal eal sƿa; ƿild ƿeorf mid xii. scill. oþþe be ðæm; Oxan mid xxx. peninga; Cû mid xxiiii. pening; Sƿyn mid viii. pening; Man mid pund; Sceap mid scill; Gât mid ii. pening; oþre ungesapene ðing mon mot mid aþe geƿyrþan. ⁊ syþþan be ðam gyldan;

Be

oriundus qui interficitur, eò loci dimidia tantummodo capitis æstimatio est interponenda.

De Anglis in vvalliam iter facientibus.

In Angliā VValli ne proficiscuntor, neue Angli in vvalliā iter faciunto, nisi quidē a loci illius accolis finitimis ad alterā excepti ripam, qui curēt vt bona fide in patriā reducantur. Atq; si accolarū quisquā in iudiciū de dolo malo adducatur, neq; poterit criminis suspicionē testibus diluere, mulcta afficitor. Eodē modo si quis autor fuerit, vt indigenæ cuiquā ab aduena noceatur, aut conscius tanto facinori fuisse putabitur, pro ratione detrimēti iureiurādo hominū selectorū omnē remoueto sceleratæ cōsciētiæ suspitionē. Et qui eū crimine petere voluerit, iureiurādo prius interposito crimē imponat: tū alter si purgatione ceciderit, actori duplum, dominoq; mulctam præstato. 6.

De æstimatione animalium quæ perierint.

Equus si perierit, 30. solid. pensator, aut saltē pro ratione æstimationis purgatio criminis fiat: Equa, aut pullus annotinus, 20. sol. valeto, aut pro eo ac fuerit eorū æstimatio, purgatio est adhibēda: Onager 12. solid. æstimator: aut quāti valebit purgatio adhibetor. Bos 30. denarijs taxator, vacca viginti quatuor, porcus octo denarijs valeto: Homo quidē integra libra expēditor. Ouis vno solido, Capra denarijs duobus: Res quidē cæteræ nō visæ, iureiurādo interposito æstimantor, atq; huic cōuenienter pretiū dator. 7.

Be orf ofer ſtream befangenum;

8. Gif mon orf befô. ⁊ man ofer ſtream hit tý-
man ƿille. ðonne ſette mō in borh. oþþe under ƿed
lecge, ꝥ ſeo ſpræce ende hæbbe; Se ðe hit him to
teo. ſylle ſýxa ſum ðone aþ. ꝥ he hit him ſƿa to
teo. ſƿa hit him ðeofſtolen ƿære. ⁊ ſe ðe hit tý-
me. ſylle ana ðone aþe. ꝥ he hit to ðære handa
týme ðe him ſealde; Gif hit mon begeondan
ſtream agnian ƿille. ðonne ſceall ꝥ beon mid or-
dale; Gelice ðæm Ængliſc ſceal ƿýliſcan ƿiliſce
ƿýrcean;

Be ƿentſætum. ⁊ Dunſætum;

9. Hƿilon ƿentſæte hýrdon into Dunſætan. ac
hit gebýreþ ƿiliton into ƿeſtſexan; þýder
hý ſcýlon gafol. ⁊ gýſlar ſyllan; Eac
Dunſæte beþýrfan. gif heom ſe cý-
ning an ꝥ mon huru friþ gíſlar
to heom læte;

De rebus vltra flumen deprehensis.

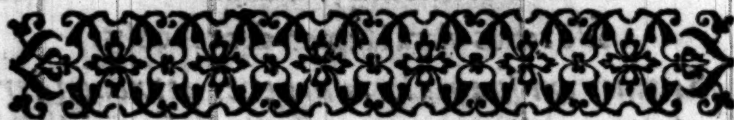
Si quis rem suam alterum penès deprehenderit, atq; is vnum aliquem trans fluuium degentē causæ aduocarit, tum quidem (vt liti tandem addatur finis) predibus aut pignore cauendum erit. Atq; is qui deprehēdit, iureiurādo sex hominū interposito, rem furto surreptam iure illū sibi aßumere, & vēdicare confirmato. Qui vero aduocarit, ritè se eum (a quo est rem illam adeptus) causæ aduocare solus iurato. Verum enim vero si quis trans profluentē degens, sui ipsius in bonis rem eße contenderit, Ordalij quæstione id planum facito. Ad eundem modū VVallis ius suum Angli tribuunto. 8.

De Demetis, & Monticolis.

Sane quidem Demetia Monticolis paruit aliquando, videtur tamen potius ad occiduos Saxones pertinere. Eò etenim censum, pacisq; obsides mittant oportet. Monticolas etiam (si modo id rex voluerit) obsides pacis dare conuenit. 9.

()

Ðis is seo gerædnes, ðe Cnut cyning ealles Englalandes cyninge. ⁊ dena cynning. ⁊ norðwegena cyning. mid his witena geþeahte gerædde. Gode to lofe. ⁊ him sylfum to cynescipe. ⁊ folce to ðearfe; ⁊ ꝥ wæs on ðæm halgan midwintres tid on wintanceastre;

1. ꝥ is ðonne ærost. ꝥ hio ofer ealle oðre ðinge ænne gode æfre woldan lufian. ⁊ ænne cristendome anrædlic healdan. ⁊ Cnut cyng lufian. ⁊ wurðian mid rihtan getriwðan;

2. And godes cyrican griðian. ⁊ friðian. ⁊ gelomlic secean, sawlum to hæle. ⁊ us sylfum to ðearfe; Ælc cyrice is mid rihte on cristes agenan griðe. ⁊ ælc cristes man ah mycele ðearfe. ꝥ he on ðam griðe mycele mæðe wite; For ðam godes grið is ealra griða selest to geearnianne. ⁊ geornost to healdanne. ⁊ ðær nihst cyninges; Þonne is swiðe wihtlic. ꝥ godes cyric grið binnan wagum. ⁊ cristenes cyninges handgrið stande efen unwemed; And se ðe aðor fulbrece. ðolige landes. ⁊ lifes. buton him se cyninge gearian wille; ⁊ gif æfre ænig man heonon forð godes cyric grið swa abrece. ꝥ he binnan cyric wagum mansleaga weorðe. ðonne is ꝥ bot

is

Canutus regnare { cæpit / desiit } Anno salutis humanæ, { 1016. / 1035.

COnsultum, quod Canutus Anglorum, Dacorum, & Noruegiẽsium Rex, ex sapientum consilio, ad Dei immortalis gloriam, Regiæ maiestatis ornamentum, & Reipub. vtilitatem, Natalitijs domini nostri Iesu Christi diebus Vintoniæ Sanciuit.

Primum omnium, vnum deum ad omnes seculorum ætates Augustè, sanctèq; venerãtor omnes: vnam Christianæ religionis regulam religiosissime tenento: Canutum regem omni fidelitate & obseruantia prosequuntor. 1.

Templum dei pia & æterna pace tueamur, idq; crebró frequentemus omnes, cum ad animorum nostrorum salutem, tum ad reliquorum accessionem, & emolumentum. Sacras ædes planè omnes. Christi pax vna comprehensas habet, eam igitur magno in cultu atq; honore habere, Christianos omnes par est. Pax etenim diuina præ cæteris exoptãda, & retinenda est, proxime vero & secundũ hanc, pacem seruari regiam oportet. Pacem igitur ecclesiæ dei intra parietes suos, & christiani regis traditam manu tranquillitatem maxime conuenit ratam iri semper, atq; inuiolatam. Si quis itaq; alterutram violarit, prædiis mulctatus morte afficitor, nisi quidem Rex Sceleris pœnam condonauerit. Sin pacem ecclesiæ dei vnquam posthac adeò violarit quisquam, vt intra fani parietes hominem trucidet, esto id quidem inexpiabile, atq; in eum omnes amore deum prosequentes infesti feruntor, ni isthinc prius euolarit, atq; ad eiusmodi aliquod Asylum confugerit, vt rex c- 2.

leas. 7 ehte his ælc ðara ðe Godes freond sy. butan þ geweorðe þ he ðanon ætberste. 7 swa deope friðsocne gesece. þ se cyninge him þurh þ feores geunne wiþ fulre bote. ge wiþ God ge wiþ men; 7 þ is þonne ærest. þ he his agenne wær Criste 7 þam cyninge gesille. 7 mid þā hine sylfne inlagie to bote; 7 gif hit þonne to bote gegā. 7 se cyninge þ geþafige. þonne bete man þ cyricgrið into þare cyricā. be cyninges fullan mundbrece. 7 ðas mynstres clænsunge begyte. swa ðærto gebyrige. 7 ægþer ge mægbote ge manbote fullic gebete. 7 wiþ Gode huru ðingie georne;

3. And gif elles cyric griþ abrocen sy. bete man georne beo þā þe seo dæde sie. sy hit þurh feohtlac. sy hit þurh reaflac. sy þurh þ þe hit sy; Bete mō ærest þonne griþbryce into þær cyrican. be þam þe seo dæde sy. 7 be þam þe þære cyricā mæþ sy; Ne synd ealle cyrican na gelicre mæþe woruldlice weorþe. þeah hig godcundlice habban halgūge gelice; Heafod cyricum griþbrice is æt botwyrþum þingum be cyninges munde. þ is mid fif pundum on Englalage; 7 medemran mynstres mid 120. scill; 7 þ is be cyninges wite; 7 þonne gyt læssan ðær lytel ðeowdom sy. 7 legerstow þeh sy. mid 60. scill; 7 feldcyrice þær legerstow ne sy. mid ðrittigum scill;

4. Eallū cristenū mannum gebyraþ swiþe rihte. þ hig halidom. 7 hadas. 7 gehalgode Godes hus æfre swi-

þe

um (cumulate tum deo tum hominibus data compensatione) vita frui patiatur: Id quod si fecerit, numerata Christo & Regi proprij capitis æstimatione, facito sibi ad compensationem aditum: Tum (si ad pactionem ventum fuerit, eamq; rex fieri patietur) integram (quæ est nomine pacis regiæ violatæ) mulctam ecclesiæ pendito, Templum de more purgari curato, cognatis atq; cæsi domino quod æquum erit præstato, cum deo deniq; in gratiam redire summa cum cura & diligentia studeto. pardō de murdre

Sin (cædē nulla perpetrata) pacem ecclesiæ minuerit quisquam, pro ratione delicti compensatio sequitor, siue is pugnarit, siue rapuerit, siue facinus aliud quodcunq; admiserit. Primum tamen, pro ratione facinoris & ecclesiæ dignitate, pacis violatæ mulcta erit ecclesiæ præstanda. Neque vero vna eademq; est omnium templorum terrena dignitas, sint quanquam omnia eiusdem diuinæ consecrationis socia. In ijs etenim quæ possint expiari criminib9, pacis in æde primaria quacunq; violatæ pœna, regiæ pacis ruptæ mulctam exæquat, libras nimirum quinque, iure anglorum: In secundaria autem & mediocri, pacis perturbatio centum & viginti solidis pensatur, mulcta scilicet regia: In fano vero minore, vbi sacra minus sæpe peraguntur (cui sit tamen locus sepulturæ destinatus) sexaginta solidorum pœna esto. In fano deniq; campestri, vbi nullum fuerit cœmeterium, pacis perturbatori tricenum solidorum mulcta irrogator. 3.

Christiana fide imbutos omnes maximopere conuenit Sanctimoniam, Ordines, Deoq; consecrata loca religiosissime in pace tueri, atq; suam cuiq; ordini dignitatem tribuere. Sciat enim quisq; (qui scire saltem 4.

þe georne griþiã. ⁊ friþian; ⁊ ꝥ hy hada gehwylcne weorþian be mæþe; For þam understãde se þe wille. oþþe cunne. mycel is ⁊ mære ꝥ sacerd ah to donne folce to ðearfe. gif he his drihtne gecwemaþ mid rihte; Micel is seo halsung. ⁊ mære is seo halgung. ðe he deofla afyrseþ. ⁊ on flæme gebringeþ. swa oft swa he man fullaþ. oþþe husl halgaþ; ⁊ englas þær hwearfiaþ. ⁊ þa dæda beweardeaþ. ⁊ þurh godes mihta þam sacerdan fylstaþ. swa oft swa hig criste ðeniaþ mid rihte; ⁊ swa hi doþ symle. swa oft swa hig geornlice inweardre heortan clipiaþ to criste. ⁊ for folces neode ðingiaþ georne; ⁊ higman sceal for godes ege mæþe on hade gecnawan mid gesceade;

5. And gif hit geweorþe. ꝥ man mid tihtlan ⁊ mid uncræftũ secerd belecge þe regollice libbe. ⁊ he hine sylfne wite þær clænne. mæssige gif he durre. ⁊ ladige on þam husle sylfe hine sylfne æt anfealdre spræce; ⁊ æt þryfealdre spræce. ladige gif he durre eac on þam husle mid twam his gehadan; Gif man deacon tihtlige þe regollice libbe anfealdre spræce. nime twegen his gehadan. ⁊ ladige hine mid þam; ⁊ gif man hine tihtlige þryfealdre spræce. nime six his gehadan. ⁊ ladige hine ðam. ⁊ beó he sylf seofoþa. Gif man folciscne mæsse preost mid tihtlã belecge. þe regol lif næbbe, ladige hine swa diacõ þe regol life libbe; ⁊ gif man freondleasne weofodþegn

mid

volet, aut poterit) magni esse ponderis & momenti quod sacerdoti faciundum est pro salute populi, si modo ritè deo placere studuerit. Miri sunt etenim exorcismi, atq; admirabiles illæ consecrationes, quibus in baptisterio & Eucharistia sacrandis, hostis humani generis pellitur, ac profligatur. Angeli siquidem circumfusi sacra custodiunt, & diuina freti potentia sacerdoti (quoties ritè deum coluerit) subueniunt: Id quod faciunt quidem omni tempore, cum sacerdos christum suppliciter ex animo rogarit, atq; ab eo flagitarit quæ sunt populo ad vitam necessaria. Hi igitur propter dei timorem pro sui ordinis dignitate ab alijs discernuntor.

Si quis itaq; Sacerdotem ad certam aliquam religionis norman uiuentem in crimen vocarit, atq; is nullius sibi sceleris conscius fuerit, Missam (si modo id facere non vereatur) celebrato, & Eucharistiæ perceptione vnius calumniā omnē solus contundito: Sin triū fuerit accusatio, percepta (si modo ausus fuerit) Eucharistia, atq; adiunctis sibi alijs eiusdem ordinis duobus, omnem cogitati sceleris suspicionem diluito. Diaconum ad certam religionis formulam viuentem, si quis singulari calumnia criminis reum fecerit, assumptis ordinis eiusdem duobus alijs, Diaconus se crimine liberato. Criminatio sin fuerit tripla, admotis ordinis eiusdem viris senis se culpa exoluito. Plebeium sacerdotem, qui se ad nullàm certam religionis regulam astrinxit, si quis insimularit, perinde vt diaconus ex præscripto uiuens is crimen purgato. Si eorum qui Aræ deseruierint aliquis, amicis orbatus, adeoq; qui secum vnà pariter iurent non habens, criminis fuerit postulatus, panem execratione deuotum comesto, atq;

das. ꝥ hig god hirā. ⁊ clænnysse lufiā. ⁊ beorgū heom
swyþu wiþ godes yrre. ⁊ wið þone weallendā bryne ðe
wealleþ on helle; Full georne hi witā. ꝥ hig nagō mid
rihte þurh hæmed þinge wifes gemanā; ⁊ se ðe ðæs
geswicā wille. ⁊ clænnessa healdā. habbe he godes milt-
se. ⁊ to wurðulde wurðscipe. sy he þegē lage wyrþe ⁊
æghwilc cristē mā for his drihtnes ege unriht hæ
med georne forbuge. ⁊ godcūde lage rihtlice healdē

7. ⁊ we lærað. ⁊ biddaþ. ⁊ on godes namā beodaþ. ꝥ æ-
nig cristē mā binnā six māna sibba fæce on his ag-
nā cynne æfre ne gewifige; Ne on his mæges lafe. se
swa neh sib wære; Ne on his wifes nedmagā. þe he him
syls ær hæfde; Na on his gefæderā. ne on gehal go-
dre nunnā; Ne on ælætē ænig cristē mā ne wifige
æfre; Ne ænig forligru ahwær ne begāge; Ne na
ma wifa þōne ân habbe. ⁊ ꝥ beo his beweddade wif; Ac
beo be þære anre þa hwile ðe heo libbe. se þe wille go-
das lage gyman mid rihte. ⁊ wiþ helle bryne beor-
gan his sawle;

8. ⁊ gelæste mā godes gerihta æghwilce geare riht-
lice georne; þæt is sulhælmesse fiftene niht ofer
eastran. ⁊ geogoþe teoþunge be Pentecoste. ⁊ eorþ
wæstma be ealra halgena mæssā; ⁊ gif hwa þonne þa
teoþūge gelæstā nælle. swa we gecwedā habbaþ. ꝥ is se
teoþa æcer. eal swa se sulh hit gegaþ. þonne fare to
þæs cyninges gerefa. ⁊ þas biscopas. ⁊ þæs lād ricā. ⁊
þæs mynstres mæsse preost. ⁊ nimā unþāces þōne

teoþan

iram vt vitent diuinam,atq; torrentes inferorum flammas effugiant. Sane quidem certò sciunt non licere eis veneris causa fœminarum societatem coire. Qui vero sibi ab his temperarit, ac castitatem coluerit, diuinam consequitor miserationem, atq; ad terreni honoris cumulum pari cum Thano iure fruatur.

Christiana fide imbuti omnes propter dei timorem illicitas carnis libidines coercento, ac iussis diuinæ legis obtemperanto. Porro autem edocemus, precamur, atq; per dei immortalis nomen præcipimus, ne christiana fide tinctus quisquam intra sextum suæ cognationis gradum nuptias contrahat, neue cognati (quicum ei fuerat intra sextum gradum necessitudo) viduam in matrimonium ducat, neq; porro ei (quam antea habuerat vxorem) aliquã consanguinitate propinquã sibi in matrimonio iungat. Susceptricem ad sacrum fontem, vestalem virginem, aut repudiatam, in matrimonium christianus ne ducito. Deniq; qui dei leges cura complexus fuerit, suamq; ab æternis inferorum flammis animam prohibere studuerit, Scorta ne sectator, vxorem quoad ea vixerit vnicam, eamq; legitimo nuptiarum fœdere coniũctam, nec plures habeto. 7.

Quotanis quisq; deo iura, iustasq; debitiones rité persoluito: Arationis quidem elemosynam ad decimum quintum a paschate diem pendito: fœtuum decimas ad penticosten soluito, terræ deniq; fructuum decimas reddito ad festum omnium Sãctorũ celebre. Verũ enim vero si quis decumas ad eum qué diximus modũ (ex decima nimirũ arationis acra) dare noluerit, præpositus regius, episcopus, fundi dominus, faniq; sacerdos conueniunto, atq; eo vel inuito, decimam ecclesiæ (cui quidem debetur) partem, nona ei relicta, reddunto. Quod ad residuas octo partes attinet, quatuor qui 8.

teoþã dæl to þã mynster þe hit to gebirige. ⁊ tea cã him to þã nigoþũ dæle; ⁊ to dæle mã þa eahta dælas on twa. ⁊ fô se láðhlaford to healfũ. ⁊ to healfã se biscop. sy hit cyninges man. sy hit ðegnes;

9. ⁊ Romefeoh be Peteres mæssã; ⁊ se þe ofer þonne dæg hit healde. agife þã biscope þane pening. ⁊ þærto 30. pening. ⁊ ðam cyning 220. scill;

10. ⁊ cyricsceat to Martines mæssã; ⁊ se ðe hine ofer þone dæg healde. agife hine þã biscop. ⁊ forgild hine endlifan syþan. ⁊ ðam cyning 220. scill;

11. Gif hwa þóne þegen sy. þe on his boclande cyricean hæbbe þe legerstow on sy. geselle þóne þriddan dæl his agene teoþũge into his cyriceã; Gif hwa cyriceã hæbbe. þe legerstow on ne sy. do he of þam nigó dælum his preoste þ þ he wille; ⁊ ga ælc cyricsceat into þa ealdan mynstre be ælcan frigean heorþe;

12. And leohtgesceot þriwa on geara; ærest on eastran æfẽ healf pening wurþ wexes æt ælcer hide. ⁊ eft to ealra halgena mæssan eal swa micel. ⁊ eft to þæm Sanctan Marian clænsunge eal swa;

13. ⁊ sawlsceât is rihtast þ mã symle geleste â æt openũ græfe; ⁊ gif man ænig lic of riht scryft scire elleshwære lecge. gelæste man þone sawelsceat swa ðeah into þam mynstre ðe hit to hyrde;

14. ⁊ ealle godes gerihta friþige man georne. eall swa hit ðeorf is; freolsa ⁊ festena healde man. ælces súnan dæges freolsunga frã sæternes dæges none.

oþ

est fundi dominus, reliquas illius diœcesis episcopus habeto. Id quod faciundum erit, siue is fuerit minister regis, siue nobilis alterius cuiuscunq;.

Numus Romæ debitus ad festum diui petri redditor, qui tum non soluerit, episcopo denarium illum, aliosq; præterea ter denos numerato, ac regi eo nomine ducenos dato & viginti solidos. 9.

Seminum primitiæ ad festum diui Martini pendun- 10.
tor, Si quis dare distulerit, eas episcopo vndecies præstato, ac regi Ducenos & viginti solidos persoluito.

Thanus si in solo ex scripto possesso Templum habuerit, cui locus adiaceat sepulturæ destinatus, decumarum suarum trientem in id conferre ei potestas esto. 11.
Sin circa templum nullus fuerit designatus humationi locus, tum qui est fundi dominus dato sacerdoti nouem partium reliquarum quantulum ei visum fuerit. Ex singulis ingenuorum focis cēsus ecclesiasticus templo reddator primario.

Ter quotannis ad lucernas pecunia conferatur, 12.
festo quidem paschatis in singulas terræ hydas ceræ obulus imponitor, ad festum omnium Sanctorum celebre tantundem redditor, Similiter fiat ad festum purificationis Diuæ Mariæ.

Porro autem æquum est, vt effosso tumulo ipsa proti- 13.
nus numeretur pecunia sepulchralis. Atq; si quis extra suæ parœciæ fines mortuum humarit aliquem, ipsa nihilosecius pecunia sepulchralis ecclesiæ (ad quam iure pertineat) redditor.

Iura atq; officia diuina omnia studiose quisq; (ita 14.
vti conuenit) tuitor, ac conseruato: dies festos ac ieiunia summa cum cœremonia celebrato, diem domini-

oþ monā dæges lihtinge; ⁊ ælcne oþerne mæsse dæg swa he bebodan beo;

15. ⁊ sūnan dæga cẏƿinge ƿe forbeodaþ eac eornostlice. ⁊ ælc folc gemot. butō hit for mẏcelre neodþearfe sẏ. ⁊ huntaþ fara. ⁊ ealra ƿoruldlicra ƿeorca on þam halgan dæge geswice man georne;

16. ⁊ ꝥ man ælc bebodā fæstē healde. sẏ hit ẏmbren fæstē. sẏ hit lengctē fæstē. sẏ hit elles oþre fæstē. mid ealra geornfulnesse; ⁊ to Scā Mariā mæssā ælcere. ⁊ to ælces apostoles mæssan fæstē. butō Philippi ⁊ Iacobi. ƿe ne beodaþ nân fæstē. for þā eastorlicā freolse; ⁊ ælces frigdæges fæstē. butō hit freols sẏ; ⁊ ne þearf man fæstē frā eastrā oþ Pētecostē. butō hƿa gescrẏfe sẏ. oþþe he elles ƿille fæsten. ⁊ of middan ƿintre oþ octabas Epiphanię;

17. ⁊ ƿe forbeodaþ ordal. ⁊ aþas freolsdagum. ⁊ ẏmbren dagum. ⁊ lencten dagum. ⁊ riht fæstē dagū; ⁊ frā Aduentū domini oþ se eahtoþa dæg agân sẏ ofer tƿelfta dæg; ⁊ frā Septuagesima oþ fiftene niht ofer eastran; ⁊ Scē Eadƿeardes mæssedæg ƿitan habbaþ gecoren. ꝥ mā freolsian sceal ofer eall engla land. on 15. Kl. Aprill; ⁊ Scē Dunstanes mæsse dæg on 14. Kl. Iunij; ⁊ beo þā halgā tidum eal sƿa hit riht is. eallum cristenū mannū sẏb. ⁊ som gemene. ⁊ ælc sacn to tƿæmed; ⁊ gif hƿa oþrum scẏle borh. oþþe bote æt ƿoruldlicum ðingum. gelæste hit him georne ær. oþþe æfter;

Sacu, in aliis

cum ab ipsa Saturni diei hora pomeridiana tertia, in primam vsq; diei lunaris lucẽ festum agitato. Cœteras denique ferias (perinde vt fuerint a sacerdote indictæ) solennes agito.

Die quidem dominico mercata concelebrari, populiue conuentus agi (nisi flagitante necessitate) planissime vetamus: ipso præterea die sacrosancto a venatione, & opere terreno prorsus omni quisq; abstineto. Ethelst. 24. 15.

Instituta omnia siue quatuor temporum, siue quadragesimæ, siue alia quæcunque religiosissime celebrantor ieiunia. Ad singulos Diuæ Mariæ, atque Apostolorum omnium dies festos (excepto vnico Phillippi & Iacobi, quo Paschatis gratia cibo non temperatur) ieiunia sunto. Singulo quoque veneris die (nisi quidem festus agatur) ieiunium esto. A Paschate vero vsque ad Pentecosten, atque ab ipso Natali Iesu Christi die ad octauam vsque ab epiphania lucem, ieiunia nemo obseruato, nisi quidem iudicio ac voluntate fecerit sua, aut id ei fuerit a sacerdote imperatum. 16.

Porro autem festis diebus omnibus, quatuor temporum ieiunijs, quadragesima, cœterisque omnibus quibus ritè fuerit indictum ieiunium diebus, omnis Ordalij, ac iurisiurandi iurisdictio intermittitor. Ab anniuersario item aduentus domini die festo, ad octauum vsque ab Epiphania diem, atque a Septuagesima ad decimam quintam a paschate lucem, iustitium edicimus. Sanè quidem Annua Diuorum Edouardi, & Dunstani festa, religiosè ab anglis decimo quinto KL. Aprilis, & decimo quarto KL. Iunij celebranda sapientes instituerunt. His ergo festis solennibus, Christiana fide tinctis omnibus (ita vti conuenit) festa, & tranquilla pax esto, omnisq; procul absit fraus, & malitia. Atque si quis alteri siue fideiussionis, siue compensationis nomine debuerit quicquã, aut ante hosce dies, aut continuò ponè retribuito. 17. Iustitium. Termes, or vacatio.

18. ⁊ ƿe biddaþ for godes lufan ꝥ ælc cristen mā understande georne his agene þearf; for þam ealle ƿe scullō anne timā gebydan. þonne us ƿære leofre þōne eall ꝥ on middā earde is. ꝥ ƿe aƿorhton þa hƿile þe ƿe mihtō georne godes ƿillā; Ac þōne ƿe sculon andƿeald leā habbā. þæs þe ƿe on life ær geƿorhtō; ƿâ þá þe ær geearnode helle ƿite; Ac utō sƿiþe georne frā synnā gecceorrā. ⁊ ure ælc his misdæde urum scrifte geornlic andettā. ⁊ æfre gesƿicā. ⁊ geornlice betā; ⁊ ælc ure oþrū beode. ꝥ ƿe ƿillá ꝥ man us beode; þis is rihtlice dôm. ⁊ god sƿiþe gecƿeme. ⁊ se biþ sƿiþe sælig þe þōne dom gehealt; for þá god ealmihtig us ealle geƿorhte. ⁊ eft dearū ceapū gebohte. ꝥ is mid agenā life. þe he fur us sealde;

19. ⁊ æghƿilc cristē man dô sƿa him þearf is; gime his cristendomes georne; ⁊ gearƿige hine eac to husel gange. huru þriƿa on geare. ge hƿa hine sylfne þe his agene þearfe ƿille understandan. sƿa sƿa him þearf sy; ⁊ ƿord. ⁊ ƿorc. freōda gehƿylc fadige mid rihte; ⁊ aþ. ⁊ ƿed ƿearlice healde; ⁊ æghƿylc unriht aƿeorpe mā georne of þissū earde. þær þe man done mæge; ⁊ lufige man godes rihte henon forþ georne ƿordes, ⁊ deda; þonne ƿeorþ us eallum godes miltse ðe gearƿre;

Uton dôn eac sƿa gyt ƿe læran ƿillaþ. uton beō á
20. unū hlaforde holde. ⁊ getrƿyƿe. ⁊ æfre eallū mihtum
his ƿurþscipes ƿærā. ⁊ his ƿillá geƿeorcan; For þam
eall

Christiana fide imbutos omnes pro sui quem in deum habent amoris magnitudine obtestamur, vt quæ sunt sibi ad salutem necessaria, cupide animo & cogitatione comprehendant. Aduenict etenim tandem aliquando tempus, cum diuinæ paruisse voluntati (tum cum liberum dabatur spatium) multis partibus malimus, quam omnes omnium qui in terris degunt possedisse fortunas. Sanè quidem vniusmodi nobis omnibus (vt fuerint cuiusq; facta) decernetur stipendium: Tum deniq; væ miseris, qui viui æterna inferorum supplicia promeruere. Quin igitur a delictis diligentius declinemus, ingenuè sacerdoti peccata quiq; fateamur, ab omnibus in posterum maleficijs abstineamus, admissa officiose compensemus, eas deniq; alijs imponamus leges, quibus ipsi parere non grauaremur. Hoc etenim syncerum est iudicium, deoq; gratum & acceptum, verèq; beatus est, quisquis ex formula iudicarit. Rerum siquidem omnium author, præpotens deus nos omnes creauit, atq; ingenti redemit pretio, propria scilicet quam pro nobis efflauit anima. 18.

Christiana fide imbutus quisq; quæ sibi ad salutem conducunt efficito omnia, in Christianam fidem ac religionem omni cogitatione curaq; incumbito, ac qui ea quæ sunt sibi ad salutem necessaria animo ac mente (vt quidem omnes velle debebunt) concipere voluerit, ter saltem quotannis ad Eucharistiæ perceptionem animum præparato, dicta factaq; sua omnia (qui se gratiosũ fore confidit) rite dispensato, atq; ordine disponito, iusiurandũ datamq; fidẽ religiosissime seruato, iniustitiã pro sua quisq; virili parte ditionis nostræ finibus omnem arceto, iustitiam deniq; diuinam dehinc dictis factisq; studiose persequitor: Atq; ita tandem aliquando diuinam omnes cumulatè consequemur miserationem. 19.

Præterea autem ipsi exequamur, quod alijs imperamus. semper quidem in dominum nostrum animo firmo 20.

eall þ ƿe æfre for riht hlaford helde doþ. eall ƿe hit doþ us sylfum to mycelre þearfe; for ðam ðam biþ god hold; ⁊ eac ah hlaford gehƿylc þæs for micele ðearfe. þ he his men rihtlice heolde;

21. ⁊ ealle cristene men ƿe læraþ swiþe georne. þ hig inƿeardlic heortã æfre god lufiã. ⁊ rihtne cristédom geornlic healdan. ⁊ godcundan lareƿan geornlice hyran. ⁊ godes lára. ⁊ laga smeagan. ⁊ spyrian oft. ⁊ gelome. hym sylfum to ðearfum;

22. ⁊ ƿe læraþ. þ ælc cristen man geleornige þ he huru cúne rihtne geleafã ariht understandé. ⁊ Pater noster. ⁊ Credo geleornniã; For ðã mid ðã oþrum sceal ælc cristé man hine to god gebiddã. ⁊ mid ðã oþrũ gesputelian rihtne geleafã. Crist sealf sange Pater noster ærost. ⁊ þ gebedde his leorningcnihtũ tæhte; ⁊ on þã godcundã gebede synd seofan gebeoda; Mid þã ƿe þe hit inƿeardlice gesingþ. he geærendaþ to gode sylfũ ymbe æfre ælce neode þe man beþearf. aþor for þissũ lyfe. oþþe for þã toƿeardũ; Ac hu mæg þõne æfre ænig mã hine inƿeardlice to gode gebiddã, butõ he on gode habbe inƿeardlice rihtté geleafã; for þã he nah æfter forþsiþe mid cristne gemanã on gehalgadã restã. oþþe her on life husles beó ƿeorþe. ne he ne biþ ƿel cristene. þe þ geleorniã nolde; ne he nah mid rihte oþres mannes to on-

fonne

mo ſimus atq; fideli, honorem eius omnibus neruis ac facultatibus noſtris tueamur, eiuſque pareamus voluntati. Quicquid enim erga dominum (ea ducti fidelitate quæ eſt cum virtute & officio coniuncta) fecerimus, magno id nobis erit emolumento. Namq; in hoc ipſo deus ſummus omnium rector, & dominus egregie nobis fidelis erit. Maxime igitur intereſt, famulos domini ratione vt regant, & gubernent.

Chriſtiana fide imbutos omnes admonemus grauiter, vt ex animo deum amore, & perpetuo quodam 21.
iudicio diligant, chriſtianam fidem religioſiſſime conſeruent, diuinis doctoribus haud grauate pareant, dei leges & doctrinam diligentiſſime perſcrutentur, atque ad ſuam ipſorum vtilitatem ſæpe ac multum exquirant.

Hortamur inſuper, vt chriſtianus quiſque ita quidem diſcat, ſynceram vt ſaltem probè calleat fidem, atque orationem dominicam, & apoſtolorum ſymbolum perdiſcat. Horum etenim altero chriſtiana fide tincti diuinum implorant numē, altero puram, honeſtamque de numine dei profitentur opinionem. Ipſe Chriſtus orationem dominicam protulit primus, eamque diſcipulos edocuit. Diuina autem precatio illa ex ſeptem conflatur peticionibus, quas qui non ſimulatè, ſed ex animo fatus fuerit, cum deo ipſo de ijs omnibus, quæ ſunt ad vitam vel preſentem, vel conſequentem neceſſaria, colloquitur. Verum enim vero qua tandem poterit ratione quiſquam ex animo deum precari immortalem, niſi quidem illi Syncerè, ac candidè fidem habuerit. Et quidem qui hæc condiſcere noluerit, nec vllam morte deletus cum chriſtianis capiet tranquillæ quietis partem, nec viuus & ſuperſtes ad Euchariſtiam admittetur, nec ipſo denique viri chriſtiani nomine dignus putabitur. Immo nec ei liceto officia, & partes ad 22.

fonne æt fulluhte. ne æt biscopes handa ðe ma. ær ðe he hit leornige þ he hit wel cunne;

23. ⁊ we lærað þ man wið healice synna. ⁊ wið deofollice dæda scylde swyðe georne on æghwylcne timan; ⁊ bete swiðe georne be his scriftes geþeahte. se ðe ðurh deofles scyfte on synna befealle;

24. And we lærað þ man wið fulne galscype. ⁊ wið unrihte hæmed. ⁊ wið æghwylcne æwbrece wærnige symle.

25. ⁊ we lærað eac georne manna gehwylcne. þ he godes ege hæbbe symle on his gemynde. ⁊ dæges ⁊ nihtes forhtige for sinnum. dôm dæg ondræde. ⁊ for helle agrise. ⁊ æfre him gehende endes dæges wene;

26. Biscopas syndon bydelas. ⁊ godes laga lareowas. ⁊ hig scolā bodiā. ⁊ bisnian georne godcunde þearfe; gyme se ðe wylle. forþā wac biþ se hyrd fundē to heorde. ðe nele þā heorde þe healdan sceal mid hreame bewerian. butō he elles mæg. gif ðær hwylc þeodsceaþ sceaþian onginneþ; Nis nân swa yfel sceaþa swa is deofol sylf; He biþ a ymbe þ ân. hu he on mannum sawlum mæst gesceaþian mæge; þonne moton ða hyrdas beon swyðe wacore. ⁊ geornlice clepiende ðe wið ðonne ðeod sceaþan folce sceolan scyldan; þ syndon biscopas. ⁊ mæsse preostas. þe godcunde heorda bewarian. ⁊ bewerian scylan mid wislican laran. þ se wôdfreca werewulf to swiþe ne slyte. ne to fela ne abite of godcundre heorde; ⁊ se þe

ofer

sacrum fontem, vel coram episcopo pro alio suscipere, ni hæc prius perdiscat, & pulchrè calleat.

Hortamur etiam, vt exitialia crimina, sceleraq; atrocia, atq; immania singuli semper studiose declinent: & si quid fortè impulsu diaboli delinquitur, id omne documento sacerdotis resarcitor. 23.

Admonemus porro, turpe vt stuprum, illicitam venerem, atque fœderis coniugalis violationem omne tempus ætatis deuitent singuli. 24.

Porro autem docemus, vt in omnium semper animis dei timor penitus insideat, dies noctesq; supplicia pro maleficijs metuant, diem iudicij timeant, tetros inferorum cruciatus horreant, extremum deniq; vitæ diem instare quotidie atq; imminere arbitrentur. 25.

Sunto sane episcopi, dei præcones, ac diuini iuris interpretes, eorũ est rerũ diuinarũ commoda prædicare palam, seque alijs exempla viuendi ad imitandum exponere, Aures vero, animumq; ad ea attendant qui velint. Malus siquidem est custos qui creditum sibi gregem voce saltem (si vltra non detur) aduersus eum qui spoliaturus venit non defenderit. Vnus autem omnium nocentissimus est diabolus, qui operosè hoc vnum molitur semper, vt mortalium animis struat calamitatem. Quapropter pastores vigilare, excubare, & proclamare oportebit, vt quæ populo ab his infensis aduersarijs impendent mala, eis præuisa atque præcauta sint omnia. Pastores vocamus, episcopos, & Sacerdotes, quorum partes sunt eruditione, atque doctrina gregẽ domini speculari, ac defendere, ne eum aliquãdo lupus furore & scelere inflammatus, mordicus laceret, atque dilaniet. Veruntamen si quis tum denique fuerit, cuius aures diuinis præceptis, ac monitis non pa- 26.

ofer hogige ꝥ he godes bodan hlyste. hæbbe hym gemæne ꝥ ƿiþ god sylfne; A sy godes nama ecclic gebletsod. ⁊ lof him. ⁊ ƿuldor. ⁊ ƿurþmunt. symble æfre to ƿoruld.

Amen;

ÐIs is ðonne seo ƿorldcunde gerædnes. ðe ic ƿille mid minan ƿitenan ræde. ꝥ man heald ofer eall englaland;

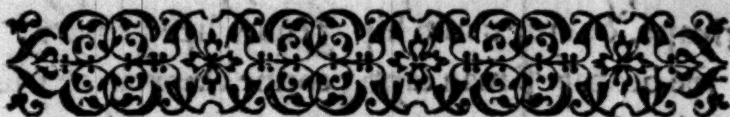
1. ꝥ is þonne ærost; ꝥ ic ƿille. ꝥ man rihte laga upp arære. ⁊ æghƿylce unlaga georne afylle. ⁊ ꝥ man aƿodige. ⁊ aƿyrtƿalige æghƿylce unriht. sƿa mō geornest mæge of ðissum eard. ⁊ arære up godes riht; ⁊ heonan forþ læte māna gehƿylcne geearme ge eadigene. folc rihtes ƿyrþe. ⁊ him man rihte domes deme;

2. ⁊ ƿe lærað. ꝥ ðeah hƿa agylte. ⁊ hine sylfne deope forƿyrce. ðonne gefadige man ða steore. sƿa hit for gode sy gebeorhlice. ⁊ for ƿorulde aberendlice; ⁊ geþence sƿiþe georne se ðe domes geƿeald age. hƿæs he sylf georne. ðonne he ðus cƿeþ. Et dimitte nos debita nostra, sicut & nos dimittimus. And ƿe forbeodaþ. ꝥ man cristene mē for ealles to lyt-

hum

tuerint, eius rei rationem causamque deo reddat atque exponat necessum est. Collaudetur nomen domini in perpetuum, ei laus, gloria, & honos in omnes seculorum ætates, Amen.

(∵)

Æc illa humana, atque politica sunt iura, quæ sapientum adhibito consilio, per omnem Angliam obseruari precipio:

In primis iustæ leges vt efferantur, iniustæ deprimantur, volo. Iniquitatem atq; injuriam pro sua quisque virili parte omnem è regno radicitus euulsam funditus extirpato, iustitiamq; extollito diuinam. Ad posterum vero inopes æquè atq; diuites digni qui iure fruantur legitimo putandi sunt, atq; vtrisq; ex æquo & bono ius reddendum. 1.

Edocemus autem, vt si quis in re deliquerit aliqua, adeòque capitale aliquod crimen admiserit, eá tamen in mulcta irroganda adhibetor moderatio, vt ad diuinam clementiam temperata, hominibus tollerabilis esse videatur. Et quidem animo cogitet qui iudicia exercet, ipse quid petat cum ad hunc modum loquatur: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, &c.* Interdicimus autem ne christianus quisquā ad mortem exiguæ alicuius, & contemnendæ rei causa 2. moderat· misericord.

 mitta-

hum huru to deaþe ne forræde; Ac elles geræde man friþlice steora. folc to ðearfe; ⁊ ne forspille man for litlum godes handgeweorce. ⁊ his agenne ceap ðe he deore gebohte;

3. ⁊ we forbeodaþ. þ mā cristen mē ealles to swiþe of earde ne sylle. ne on hæþene dome; þ man þa sawla ne forweorþe. ðe crist mid his agenum life gebohte;

4. ⁊ we beodaþ. þ man eard georne clænsian agynne on æghwylcan ende. ⁊ man fulra dæda æghwær geswyce; ⁊ gif wiccan. oþþe wigleras. morþwyrtan. oþþe horcwenan ahwær on lande wurþā agytene. fysie hi man georne ut of þysan earde. oþþe on earde forfare hig mid ealle. buton hi geswican. ⁊ ðe deoror gebetan; ⁊ we beodaþ þ wiþersacan. ⁊ utlagan. godes. ⁊ manna. of earde gewitan. buton hig gebugon. ⁊ þe geornor betan; ⁊ ðeofas. ⁊ ðeodsceaþan to timan forwyrþan. buton hig geswican;

5. We forbeodaþ eornostlice ælcne hæþenscype; Hæþenscype biþ. þ man idola weorþige. þ is. þ man weorþige hæþene godas. ⁊ sunnan. oþþe monan. fyre. oþþe flodwæter. wyllas. oþþe stanas. oþþe æniges cynnes wudu treowa. oþþe wiccan cræft lufige. oþþe morþweorc gefremme on ænige wysan. oþþe on blote. oþþe on fyrhte. oþþe on swylcra gedwymera ænig ðing dreoge;

6. Mansagan. ⁊ manswaran. hâd bræcan. ⁊ æwbræcan gebugan. ⁊ gebetan. oþþe of cyþþe mid synnan gewitan;

mittatur: Quin potius miti & moderata ad reipub. vtilitatem vtendum erit animaduersione. Neque enim pro tantulo, opus manuum Domini, quodque ipse ingenti redemit precio, deperire sinant.

Prohibemus autem, ne christiana fide tinctus quispiam a regno procul amandetur, neue ad eos qui nondum christo fidem adiunxerunt relegetur: ne eorum aliquando fiat animorum iactura, quos propria Christus vita redemit. 3.

Præterea etiam precipimus, ditio vt hæc nostra vndique purgetur, atque a nefarijs sceleribus vsquequaque temperetur. Tum, si sagæ, ariolantes muliercu-læ, tabificæ, meretrices fœdæ ac flagitiosæ sicubi in regno deprehendantur, a regni finibus relegantor, aut in regno (ni ab illa mente destiterint ocyus, moresq; in melius commutarint) malè pereunto. Qui ius, legesq; diuinas, et humanas refugiunt (nisi quidem resipuerint, ac cumulatè compensarint) extorres agi iubemus. Fures deniq;, atq; alij omnes populo summam per iniuriam infesti, (nisi etiam ab alienis manus abstinuerint) breui cladem expectanto. 4

Adorationem barbaram planissimè vetamus. Barbara est autem adoratio, siue quis idola (puta gentium diuos) Solem, Lunam, Ignem, Profluentem, Fontes, Saxa, cuiuscunq; generis arbores, lignaue coluerit: Siue sagarum superstitiones obseruarit: siue magnam alicui cladem, ductis sortibus, ardentibus ue tædis attulerit: Siue deniq; falsis, & mendacibus visis mortalium mentes concitarit. 5.

Homicidæ, peierantes, ordinum atq; coniugalis fœderis violatores, ni ocyus ad se redierint, ac compensarint, vnà cum hisce flagitiosis sceleribus patria exterminantor. 6.

7. Liccenas. ⁊ leogonas. wewenas. ⁊ reafanas godes gramian habban. buton hig geswycan. ⁊ ðe deopor gebetan, ⁊ se ðe wille eard rihtlice clænsian. ⁊ unriht alegan. ⁊ rihtwyrne lufian. ðonne mot he georne ðillices styran. ⁊ ðillic ascunian;

8. Vtan eac ealle ymb fryþesbote. ⁊ embe feos bote smeagan swiþe georne; Swa ymbe fryþes bote: swa þam būdan sy selost. ⁊ ðā þeofon sy laþost; ⁊ swa ymb feosbote. ꝥ ane mynet gange ofer ealle ðæs þeode. butō ælcon false; ⁊ ꝥ nân man ne forsace; ⁊ se ðe ofer þis false wyrce. ðolige ðæra hâda ðe he ꝥ false mid worhte; ⁊ he hig mid nânum ðingū ne gebicge. ne mid golde. ne mid seolfre; ⁊ gif man þone ðone gerefan teo. ꝥ he be his leafe ꝥ false worhte; ladige hine mid ðryfealdre lade; ⁊ gif seo lad ðone berste. habbe ðonne ylcan dôm þe se ðe ꝥ fals worhte;

9. And gemetta ⁊ gewyhta rihta man georne. ⁊ ælces unrihtes heonon forþ geswice;

10. Burgbote. ⁊ bricgbote. heonon forþ. ⁊ scip forðunga, aginne man georne; ⁊ fyrþunga eac swa â ðonne ðearf sy for gemænelicre neode;

11. ⁊ smeaga man symle on æghwælce wysan. hu man fyrmest mæg ræd aredian ðeode to ðearfe. ⁊ rihtne cristendom swyþost aræran. ⁊ æghwilce unlaga georne afyllan; For ðam ðurh ꝥ hit sceal on earde godian to ahte ꝥ man unriht alecge. ⁊ riht-

wis-

Assentatores, mendaces, prædones, rapaces, (ni malo temperarint, cumulateq; satisfecerint) offensionem dei grauissimam incurrant. Si quem igitur de patria a nefarijs Sceleribus expianda, de iustitia extollenda, conculcandaq; iniquitate cura attingat vlla, is eniti & contendere debet quam maxime possit, hæc omnia vt cohibeat, atq; deuitet. 7.

Porro de pace tuenda, nummoq; corrigendo, curiosius exquiramus. Paci quidem ita erit consulendum, habitatoribus & incolis nihil vt ea sit optatius, furunculis autē nihil quicquam infensius aduersetur. Quod ad monetam attinet, vnus idemq; bonus per omnem ditionem nostram numus esto, atq; eundem nemo respuito. Sin quis numum corruperit, ei manus scelere violata præciditor, eamq; prece vel precio redimi nefas esto. Atqui si præposito crimini detur, bona eius venia numos adulterasse alterum, purgatione is tripla se culpa liberato, & si in excusatione afferenda ceciderit, pari cum adulteratore pœna afficitor. 8.

falsors de coyne.

In dimensione & pondere nihil esto iniquum: ab iniquitate vero deinceps quisq; temperato. 9.

Oppida, pontesq; posthac instaurantor: præsidij fiat apparatus terrestris, ac maritimus, quoties eius muneris necessitas reipub. obuenerit. 10.

Nobis vero omni ope atq; opera enitendum erit, qua potissimum ratione ea exquiramus consilia, quæ ad reipub. pertinent vtilitatem, pietatem cōfirment christianam, atq; omnē funditus iniustitiam euertant. Ex ijs enim id tandem regno obueniet emolumenti, ini- 11

wærnesse lufige for gode. ⁊ fore worulde;

12. Þis syndon ða gerihte ðe se cyning ah ofer ealle men on Westseaxan; ꝥ his mundbryce. ⁊ hamsocne. forstal. ⁊ fyrdwite butan hwæne furþor gemæðrian wille; ⁊ se ðe utlages worce gewyrce. wealde se cyning ðæs friðes; ⁊ gif he bocland hæbbe. sy ꝥ forworht ðā cyninge to handa. sy þæs mannes mā ðe he sy; ⁊ lôc hwa ðone flyman fede. oþþe feormige. gylde fif pund ðam cyninge. buton he hine geladige. ꝥ he hine fleame nyste;

fedan ⁊ feormiā;

13 And in Myrcean eal swa hér beforan gewrytan is ofer ealle men;

14. ⁊ on Denalaga he ah fyhtwite. ⁊ fyrdwite. ⁊ gryðe brec ⁊ hamsocne. butā he hwæne furþor gemæðrian wille; ⁊ gif hwa ðonne fryðleasan man healde. oþþe feormige. bete ꝥ swa hit ær lagu wæs; ⁊ se ðe unlage arære. oþþe undome gedeme heonon forþ forlæþþe. oþþe feoh fange. beo se wiþ þonne cyning his weres scyldig on englalaga. buton he mid aþ cyþan durre. ꝥ he hit nân rihtor ne cuþe; ⁊ ðolige â his ðegenscypes. buton he hine æt ðā cyninge gebicge. ⁊ swa he him geþafian wylle; ⁊ on denalage lahslites scyldig. butō he hine geladige. ꝥ he na bet ne cuþe; ⁊ se ðe rihte lage. ⁊ rihtne dôm forsace. beo se scyldig wiþ ðonne ðe hit age. swa wiþ cyning cxx. scill. ⁊ swa wiþ eorl. lx. scill. swa wiþ hundred xxx. scill. swa wiþ ælc ðæra. gif hit swa gewyrþeþ on en-

gla

quitas vt deprimatur, iusticia vero in dei atq; hominum efferatur conspectu.

Hæc quidem omnia ab occiduis Saxonibus rex suo sibi iure (ni is alium eo dignitatis ornamento dignum iudicarit) vendicat: pœnam violatæ pacis, atq; irruptionis in domum, aditus quoq; interclusi, detrectatæq; militiæ mulctam petit. Si quis porro commissi maleficij causa, omni legis patrocinio fuerit exclusus, eius in integrum restituendi regẽ penes arbitrium esto: Atq; si quæ scripto prædia possederit, mulcta regi sunto, cui is cunq; seruierit. Item siue quis fugitiuo subministrarit cibum, siue eum in tectum admiserit suum, pendito regi eo nomine (nisi quidem imprudentiæ excusationem attulerit) libras quinq;.

Hæc eadem Rex in omni Mercia pro suis vendicat. 13.

In ijs autem quæ iure Dacorũ regũtur regionibus, dimicationis, & militiæ deuitatæ, violatæ pacis, atq; incursionis in domum mulctæ regi sunto, nisi quidem is ius suum alteri honoris causa cesserit. Siue autem quis deinceps pace regia exclusum aliquẽ occultarit, ac dissimularit, siue ei suppetias attulerit, perinde vt præscribitur, compensato. Si quis contra quam fas est leges administrarit, vel pro odio quod in alium habuerit iudicarit perperam, aut deniq; nummarium se iudicem præbuerit, proprij capitis æstimatione anglorum iure regi damnatur: nisi quidem legum id accidisse inscitia, neq; adeo iustius eum potuisse iureiurando confirmare non verebitur: dignitate etiam summouetor sua, nisi eandem (prout se feret voluntas regia) redimerit. Iure autem dacorum violatæ legis mulcta est afficiendus, inscientiæ excusationem si nõ attulerit. Verum enim uero si quis iuri legitimo, synceroq; refragabitur iudicio, ijs (quorum intersit) mulcta esto: Ad Regem si pertinuerit, dantor centum viginti solidi: Satrapæ si interfuerit, Sexageni penduntor: Ad centuriam si spectarit, triginta. Id quod iure quidem anglorum fa- 14.

prerogatiue en pardoner utlages.

Eschete, w forfeiture al roy.

iiij

glalage; ⁊ se ðe on Denalage rihte lage wyrde. gilde se lahslite;

15. ⁊ se ðe oferne mid woh forsecgan wille. þ he aþor oþþe feoh. oþþe feorh. þe wyrse sy. gif þonne se oþer þ geunsoþiā mæge. þ him mā on secgā wolde. sy his tungan scyldig. buton he hine mid were forgilde;

16. And ne gesece nân man þone cyning. buton he ne mote beon naner rihtes wyrþe innan his hūdrede; ⁊ sece man hundredes gemote be wite. eall swa hit riht is to seacan;

17. ⁊ habbe mon ðriwa on geara burhgemot. ⁊ twa scyregemot. buton hit oftor sy; ⁊ ðære beo on ðære scyre biscop. ⁊ se ealdorman. ⁊ ðær ægþer teacan ge godes riht. ge weoruld riht;

18. ⁊ ne nime nân man nane name. ne innan scyran. ne ut of scyre. ær man habbe ðrywa on hundrede his rihtes gebedan; Gif he æt ðā ðriddā cyrre nan riht nabbe. ðan fare he æt þam feorþan syþe to scyregemote; ⁊ seo scyre him sette þonne feorþan andagan; Gif se ðonne berste. nime ðonne geleafe ge heonon ge þanon. þ he mote hentan æfter his âgenan;

19. ⁊ we willaþ. þ ælc freoman beo on hundrede. ⁊ on teoþunge gebroht. ðe ladewyrþe beon wille. oþþe weres wyrþe. gif hine hwa afylle ofer XII. wintra; oþþe he ne beo æniges freorihtes wyrþe. sy he heorþfæst. sy he folgere. þ ælc sy on hundrede. ⁊ on

borghe

ciundum est, si eorum omnium communiter interrerit. Ex lege autem dacorum, si quis iuri legitimo reclamarit, violatæ legis mulcta est afficiendus.

Si quis alterum probri insimularit, quamobrem corpori eius damnum inferatur, aut de fortunis imminuatur aliquid, tum si alter auditiones illas tanquam falsas refellere & coarguere poterit, conuiciatori lingua exciditor, ni is eandem integra capitis æstimatione data redemerit. 15.

Nemo de iniurijs alterius Regi queratur, nisi quidem in centuria iustitiam consequi & impetrare nō poterit. Centuriæ autem comitijs quisq; (vt quidem par est) interesto, aut saltem debito absentiam luat supplicio. 16.

Municipalia ter quotannis habentor comitia. Celeberrimus autem ex omni Satrapia bis quotannis (aut etiam sæpius) conuentus agitator: cui quidem illius diœcesis episcopus & Senator intersunto, quorum alter iura diuina, alter humana populum edoceto. 17. Turn del vicot.

Nemo alium intra Satrapiam, neue extra quidem ablatis pignoribus coerceto, ni prius ius æquum sibi fieri in centuria ter postularit. Sin is iam tertium flagitarit, neq; vero ius suum obtinuerit, celebrem illam ex omni Satrapia coactam plebis concionem adito, eaq; quartum statuito diem, si nec tum quidem impetrarit, liberam sui iuris vbiuis recuperandi licentiam assequitor. 18. distress.

Præterea autem precipimus, vt liberæ conditionis quisq; in centuriam, ac decemuirale aliquod collegium se conijciat, si modo qui se purget atq; ab alio capitis æstimationem petat, se dignum haberi cupiuerit: Neq; enim aliter, annum ætate duodenum progressus (si forte iniuria afficiatur) pari cum ingenuo iure fruatur. 19. Hundreth. Tithinge. douzein.

borhge gebroht. ⁊ gehealde se borh hine. ⁊ læde to ælce rihte; Manig strecman ƿyle. gif he mæg ⁊ mot. ƿerian his man sƿa hƿæþer him ðincþ ꝥ he hine aƿerian mæge. sƿa for frigne. sƿa for ðeoƿne; Ac ƿe nellaþ geþafian ꝥ unrihte. ⁊ ƿe ƿyllaþ. ꝥ ælc man ofer tƿelf ƿintre sylle ðonne aþ. ꝥ he nelle ðeof beon. ne ðeofes geƿita;

20 ⁊ sy ælc man getriƿaman. ðe tihtbysig nære. ⁊ naþor ne burste ne aþ. ne ordal innan his hundred anfealdre lade ƿyrþe; ⁊ ungetriƿe men ceose man anfealdne aþ on þrim hundrede. ⁊ þryfealdne aþ sƿa ƿide sƿa hit to ðære byrig hyre. oþþe gá to ðam ordale; ⁊ of ga man anfealdne lade mid ðryfealde foraþe; ⁊ gif ðegen hæbbe getryƿne man to for aþ for hine. ꝥ sƿa sy; Gif he næbbe. of ga sylf his spræce. ⁊ ne beo æfre ænig foraþ forgyfen;

21 ⁊ ne beo ænig man æniges teames ƿyrþe. buton he getryƿe ƿitnesse habbe. hƿanan him come ꝥ him man æt befehþ; ⁊ gecyþe se geƿitnesse. ꝥ on godes helde. ⁊ on hlafordes. ꝥ he him on soþre geƿitnesse sy. sƿa he hit eagum ofersеah. ⁊ earum ofer hyrd. ꝥ he hit mid rihte begeate;

22 ⁊ nân man nân ðinge ne gebicge ofer feoƿer penig ƿeorþe. ne libbende. ne licgende. buton man hæbbe getreoƿe geƿitnesse feoƿer manna. sy hit binnan byrig. sy hit upon lande; ⁊ gif hit má þonne beƿô. ⁊ he þillice geƿitnesse næbbe. ne beo ðær nân team; Ac agife man ꝥ agen friƿgeã his agen. ⁊ ꝥ æfter

Siue enim is rei familiaris administrator, siue famulus fuerit, in centuriam ascribendus est aliquam, eiusq; sistendi (quoties fuerit in crimen vocatus) fideiussores adhibendi. Nonnulli quidem potentes famulos suos (cum id possent, atq; per leges liceat) protegere conantur, aliàs liberos, aliàs seruos esse affirmantes. Nos vero iniquitatem illam haud laturi præcipimus, vt quisq; annos ad duodecem natus iureiurando fidem det, omni se in posterum ætate, tum furto, tum furti societate & conscientia temperaturum. douzeins en lete.

Vnicuiq; præterea fideli, qui crebræ accusationis infamia minime fuerit notatus, neq; vero in centuria iusiurandum violarit, aut Ordalij iudicio ceciderit, singularis quidem excusationis potestas erit faciunda. Infidus autem, vel ad iusiurandum in tribus centurijs simplum, vel ad Sacramentum (pro eo ac fuerit illius curiæ mos & consuetudo) triplum, vel ad ipsum deniq; Ordalium adigendus erit. Sane quidem purgatio simplex triplici præiuramento est conficienda. Ingenuus autem si quem habuerit fidum qui vice fungatur sua, is præiurator esto, si non habuerit, ipse iusiurandum accomodato. Neq; vero præiuramentum vllum vnquam est prætereundum. 20. wager de ley.

Porro autem nemini fiat aduocandi potestas, ni prius amplissimis indicarit testimonijs, a quo sit rem quæ illum penès est deprehensa, adeptus. Testes vero pro sua in deum ac dominos obseruantia asseuerent, se religiosissime dixisse testimonium, adeoq; oculis atq; auribus accepisse, iure eum optimo rem illam assecutum. 21.

Nemo intra ciuitatē, neq; ruri quidē, quicquā siue viuū, siue mortuū, quod quatuor superet denarios emito: nisi in eam rē quatuor fidorum hominum habeat testimonium. Atqui si quis testibus non adhibitis quicquā fuerit mercatus, idemq; alter vti suum ipsius proprium vendicarit, emptori nulla fiat aduocandi potestas, verum is domino rem reddito, iustumq; rei precium, præ- 22.

ƿer gyld. ⁊ ða ƿite ðam ðe hit age; ⁊ gif he ƿit-
nesse hæbbe. sƿa hær beforan cƿædon is. ðan tyme
hit man ðryƿa. æt ðā feorðan cyrre ahnige hit.
oþþe agife þā þe hit age; ⁊ us ne ðyncþ nān riht.
ꝥ ænig man agnian sceole. ðær geƿitnesse biþ. ⁊ mā
gecnaƿan can ꝥ ðær bregden biþ. ꝥ nan man hit nah
to geagnianne raþort þinga ær six monþum, æfter
ðam ðe hit stolen ƿæs;

23. ⁊ se ðe tyht byrig sy. ⁊ folce ungetreoƿe. ⁊ þæs
gemot forbuge ðryƿa. ðonne sceaƿige man of fe-
orrdam gemote, ða ðe him to ridā. ⁊ fynde þone
gyt borh. gif he mage; Gif he ne mage, ðonne ge-
ƿylde man hine. sƿa hƿæþer man mage. sƿa cucne. sƿa
deadne. ⁊ niman eall ꝥ he age; ⁊ gilde man ða teon-
de his ceapgyld. ⁊ fô se hlaford elles to healfum. to
healfan ꝥ hundred; ⁊ gif aþor oþþe mæg. oþþe fremde man þa rade forsace. gilde ðā cyning cxx. scill;
⁊ gesece se æbere ðeof ꝥ ꝥ he gesece. oþþe se ðe on
hlaford searƿe gemet sy. ꝥ hi næfre feoh ne ge- — feorh.
sece æt oþerre ðyfþe;

24. ⁊ se ðe on gemote mid ƿiþertihtlan hine sylf-
ne. oþþe his man ƿerige. habbe ꝥ ealle for specen. ⁊
geandƿyrde ðam oþran. sƿa hundred rihte ðince;

25 ⁊ ꝥ nân man nenne man ne underfô. na leng ðon-
ne þreo niht. butō se hine befæste se ðe he ær fol
gode; ⁊ nân man his men fram him ne tæce. ære he
clæne sy æt ælcere spræce. ðe he ær beclyped ƿæs;

26. ⁊ gif hƿa ðeof gemete. ⁊ hine his ðances an ƿêg

lete

terea & mulctam (cui iure debetur) perſoluito. Sin is teſtatò ad eum quē diximus modum fuerit mercatus, tum quidem danda eſt ter aduocandi venia, quarto autem (ni alius ſuo ſibi iure proprietatem aſſumpſerit) rei domino deferatur. Neque vero nobis æquum videtur, ſiue vt quis proprium quid & ſuum eſſe dicat, cum ſint cōtra eum teſtimonia, adeoq; per ſummam id fraudem & malitiam fictum manifeſte appareat, Siue vt nondum plenè confecto ſemeſtri ſpatio, quod furtim ſurreptum fuerat ſibi vendicet.

Si quis crebræ accuſationis flagrarit ignominia, 23.
eiuſq; apud omnem populum fuerit infirmata fides, atque adeò comitia ter ſubterfugerit, quarto quidem curialium nonnulli eò iter faciunto, atq; tum demum eius ſiſtendi vades (ſi poterit) admoueto: ſi non poterit, eum illi ſiue viuum, ſiue mortuum prehendunto, ac res ſuas omnes capiunto, datoq; petenti iuſto rei precio, alteram bonorum reliquorum partem dominus, alteram centuria habeto. Atqui ſi curialium quiſquam, ſiue is alteri cognatus (ſiue nulla cum eo ſanguinis neceſſitate coniunctus fuerit) iſtuc ire noluerit, dato regi eo nomine centum viginti ſolidos. In furto autem manifeſto, & perfida dominorum proditione deprehenſi, vt quærāt omnia, quomodo vitam conſeruent non reperient.

Si quis adhibitis è contrario litium calumnijs, ſiue 24.
ſeipſum, ſiue famulum in crimen vocatum, in frequenti plebis conuentu culpa liberare contenderit, is quidem fruſtrà ſuſcipiatur labor, quin prima (prout centuriatis videbitur æquum) procedat controuerſia.

Nemo alium hoſpitio (niſi quidem ab eo cui prius 25.
deſeruierat cōmendatum) plus triduò accipito, Neue quis ſeruum criminis poſtulatum familia ſummoueto ſua, ni is prius omni ſe criminis ſuſpicione liberarit.

Si quis latroni obuiam dederit, eumq; nullo edito 26.
clamore abire permiſerit, quanticunq; fuerit latronis

 vita

læte buton ƿreame. gebete be ðæs ðeofes ƿere. oþ-
*al. lade. i. excusatione. þe hine mid fullum *aþe geladige ꝥ he him nân facn
mide nyste; And gif ƿa ƿreame gehyre. ⁊ hine
forsitte. gylde þæs cyninges oferhyrnesse. oþþe
hine be fullan geladige;

27 Gif hƿylce man sy sƿa untrƿe ðam hundrede. ⁊
sƿa tihtbysig. ⁊ hine ðonne ðry men æt gædere
teon. ðonne ne beo þær nan oþre. buton ꝥ he gange
to ðam ðryfealdan ordale; Gif se hlaford ðonne
secge. ꝥ him naþor ne aþ ne ordale ne burste. syþþan
ꝥ gemot ƿæs on ƿinceastre. nime se hlaford him
tƿegẽ getrƿyre man to innan ðam hundrede. ⁊ sƿe-
rian ꝥ him næfre aþ ne burste. ne ordale. ne he ðe-
of gylde ne gulde. buton he ðonne geƿeafan hæb-
be. ðe ðæs ƿyrþe sy. ðe ꝥ dôn mæge; Gif se aþ ðo-
ne forþ cume. ceose ðe man ðe ðær betihtlad sy.
sƿa hƿæþer he ƿille. sƿa anfeald ordale. sƿa punder ƿe-
orþne aþ innan ðam ðrym hundredan ofer 30. pe-
nega; ⁊ gif hig ðone aþ syllan ne durrẽ. gange he
to ðam ðryfealdan ordale; ⁊ ofga man ꝥ ðry-
feald ordale ðus; Nime fife. ⁊ beo sylf sixta; ⁊ he
ðonne ful ƿeorþ æt ðã forman cyrre. bete ðam
teonde tƿygylde. ⁊ ðam hlaforde his ƿere. ðe ðæs
ƿyrþe sy; ⁊ sette getrƿyre borgas ꝥ he ælces y-
feles eft geƿice; ⁊ æt ðã oþrũ cyrre. ne sy ðær
nân oþer bôt. gif he full ƿurþe. butõ ꝥ man ceorf
him ða handa of. oþþa ða fete. oþþe ægþer be ðam

ðe

vita æstimata extremum soluat denariolum, aut pleno perfectoq; iureiurãdo de facinore se nihil habuisse cogniti confirmato. Sin quis proclamantem exaudierit, neq; vero fuerit insequutus, suæ in regem contumaciæ (ni omnem criminis suspicionem diluerit) pænas dato. Huy, ~ Crye

Si cuius apud centuriatos labefactata sit fides, adeòque is crebræ fuerit accusationis infamia notatus, vt eum tres simul viri criminentur, alia quam ex triplici Ordalio excusatio nulla est accipienda. Verum enim vero si herus eius affirmarit, nec iusiurandum violasse seruum, nec iudicio Ordalij (post coactum vintoniæ concilium) cecidisse, ex eadem illa centuria fidelem vnum & alterum herus euocato, qui vnà secum iureiurando confirment, nec fidem iureiurando obstrictam fefellisse seruum, nec Ordalij sententia in reos relatum, nec furti nomine persoluisse quicquam, nisi quidẽ præsto fuerit præpositus aliquis, cuius in hac re satis habeat ponderis dicti autoritas. Tum si iusiurandum dederint, accusato fiat eligendi potestas, vtrum simplicis Ordalij sententiam subire, an iusiurandum quod vni libræ & 30. denarijs æquali proportione respondeat, in tribus centurijs præstare voluerit. Sin id illi iureiurando confirmare verebuntur, triplicis Ordalij quæstione reus examinator: id autẽ ad hunc modũ fieri oportebit: Actor viros qui præiurent quinq; adhibeto, ipse sextus esto. Atque vbi primo accusatus in reos referatur, actori duplum dato, domino (si modo is ea se dignum præstiterit) integram pendito proprij capitis æstimationem, atq; ab omni deniq; inposterum scelere nefario abstinendi fideiussores adhibeto. Sin secundo in reos referatur, nulla fiat compensandi potestas, verum ei siue manus, siue pedes, siue vtraq; (si id postularit facinoris indignitas) præciduntor. Atqui si nec ita quidem destiterit, quin ad hæc plura adiunxerit maleficia, tum sanè prout illorum (quorum interfit) feret iudicium, 27.

 aut

seo bæde sy; ⁊ gif hit ðonne git mare wyrc geworht hæbbe. ðonne do man ut his eagan. ⁊ ceorfā of his nase. ⁊ earan, ⁊ ufeweran lippe. oþþe hine hettiā. swa hwylce ðissa swa man wyle. oþþe ðōne geræde. þa he ðær to ræden sceolan. swa man mæg styrā. ⁊ eac ðare sawle gebeorgan; Gif he þōne ut leape. ⁊ ꝥ ordal forbugan. gylde se borh þam teōde his ceapgylde. ⁊ þam cyninge his were. oþþe ðam ðe his wites wurþ sy; ⁊ gif man þōne hlaforde teo. ꝥ he be his ræde utleope. ⁊ ær unrihtes worhte. nime him fif getriwe men to. ⁊ be him sylf sixta. ⁊ ladige hine ðæs; Gif se lade forþ cume. beo he ðæs weres wyrþe; ⁊ gif hit forþ ne cyme. fō se cyning to þā were. ⁊ beo seo ðeof utlah wiþ eal folc;

28. Habbe ælc hlaford his hyrdmen on his agenan borge; ⁊ gif hine man ænige ðinges teo. answerige innan ðā hundrede. þære he on becleopad beo. swa hit riht laga sy; ⁊ gih he betyhled weorþ. ⁊ he ut hleape. gylde se hlaford þæs mannes were þā cyning; ⁊ gif mā þōne hlaford teo. ꝥ he be his ræde uthleape. hladide hine mid fif þegnū. be him sylf sixta; Gif him seo lade berst. gilde ðam cyning his were. ⁊ sy se man utlage;

29. Gif ðeof man æt ðam ordal ful weorþ. mearetge man hine æt þam forman cyrre. ⁊ æt ðam oþrum cyrre ne sy þær nān bot buton ꝥ heafod;

30. Gif hwylce man sy. þe ealū folce ungetrywe sy.

fare

aut ei effodiuntor oculi, præcidatur nasus, amputantor auriculæ, Summum abscindatur labrum, aut denique capillus cum pelle vnà detrahitor, vt ita tandem castigentur improbi, animorum tamen vti prospiciatur saluti. Sin is fuga elapsus, Ordalij quæstionem declinarit, integrum actori rei precium, ac regi (siue alteri qui ea se dignum præstiterit cuiquam) capitis æstimationem, fideiussores danto. Verum enim vero si domino crimini detur, eo autore & consiliario post admissum maleficium aufugisse famulum, adiunctis sibi viris fidelibus quinq; omnem criminis suspicionem diluito: id quod si fecerit, ipsa capitis æstimatione se dignum præstitit, si non fecerit, capitis æstimationem rex habeto, fur vero omni legis patrocinio exclusus ab omnibus habendus est.

Herus omnis propriæ ipsius familiæ sistendæ fideiussor esto, et si famulorum quis in crimen vocetur, qua alter litem intenderit centuria, in eadem is (vt quidem par est) liti se offerat. Atqui si eorum aliquis criminis postulatus sese in fugam coniecerit, capitis eius æstimationem herus regi numerato. Quin si hero crimini detur, eo autore & cōsultore fugam agitasse famulum, ascitis sibi ingenuis quinq; crimen eluito: Hic crimen si non purgarit, capitis æstimationem regi quidem dependito, famulus omni legis commoditate priuator. 28. Ethelred. i e

Seruus si ipsa Ordalij sententia in reos referatur, primo inustus compungitor, atq; si secundo Ordalij quæstione examinatus culpæ reus fiat, alia quam capitis pœna non esto. 29. Stigmatici.

Si cuius apud omnem populum labefactata est fides, eius sistendi quotiescunq; in crimen vocetur, va- 30.

fare ðæs cyninges gerefa to. ⁊ gebringan hine under borg. ꝥ hine man to rihte lǽde ðam ðe him onsprǽcon, Gif he þonne borh næbbe. slea hine mā. ⁊ on fulan lecge; ⁊ gif hine hwa fora forstande. beo hig begen anes rihtes wyrþe; ⁊ se ðe ðis forsitte. ⁊ hit geforþian nylle. swa ure ealra cwiþe is, sylle ðam cyning cxx. scill.

31. And stand betwux burgum ane lagu æt ladunge;

32. Gif freondleas man. oþþe feorran cuman swa geswenced weorþe ðurh freondleaste. ꝥ he borh næbbe æt frum tihtlan. þonne gebuga he hengcé. ⁊ þær abide. oþ ꝥ he gâ to godes ordale. ⁊ gefare ðær ꝥ he mæg; witodlic se ðe freondleasan ⁊ feorrā cumenan wyrsan dôm demeþ ðone his geferan. he deraþ him sylfum;

33. Gif hwa mæne aþ on haligdome swerige. ꝥ he oferstæled geweorþe. ðolige ðæra handa. oþþe healfes weres; ⁊ sy gemæne hlaforde ⁊ biscope. ⁊ ne beo he þanon forþ aþes wyrþe. buton he for gode ðe deoporo gebete; ⁊ him borh finde ꝥ he æfre æft swilces geswice;

34. ⁊ gif hwa on leasre gewitnesse openlice stande. ⁊ he oferstæled weorþe. ne stande his gewitnesse syþþan for naht. ac gylde ðam cyninge. oþþe landrican be healsfange;

35. Nis on nanre timan unriht aléfed. ⁊ ðeah man sceal freols tidan. ⁊ on freols stowan geornlicost beorgā;

des præpositus regius exigito: quos si non dederit, loco profano, & a religione remoto tumulandus interficitor: atq; si quis pro eo propugnarit, noxiæ pœnæ par esto: Iussum vero ac placitum hoc nostrum si præpositorum aliquis per incuriam omiserit, aut exequi aspernabitur, ex nostra omnium sententia regi centum & viginti solidos dependito.

Criminis purgandi modus in omnibus municipijs vnus, idemq; esto.

Siue quis amicis orbatus, siue aduena & peregrinus, tam fuerit ab amicis inops, vt non habeat qui eum fide sustentent sua, is (cum primo fuerit in crimen vocatus) custodijs (Ordalij quæstione tandem examinandus) asseruator. Atq; de eo fiat, prout diuinum feret iudicium. Non dubium est id quidem, quin qui amicis orbato, aut peregrino, non perinde æquum se præbuerit atq; socio iudicem, se ipse lædat.

Si quis sacra tenens peierasse conuictus fuerit, ei manus præciditor, ni dimidiatam sui capitis æstimationem domino atq; episcopo dependerit: Neque vero deinceps qui iuret dignus putandus est, nisi quidem deo cumulate satisfecerit, atq; ab eiusmodi inposterum nefario scelere abstinendi fideiussores admouerit. 33.

Si quis falsum palàm dixisse testimonium coarguatur, quod is ad posterum pro testimonio dixerit, nullo est loco habendum, verum regi aut fundi domino eam quæ est loco colli obstricti mulctam dependito. 34.

Quanquam nec vllo quidem tempore danda est iniustitiæ venia, diebus tamen festis, atq; a locis deo consecratis maxime est prohibenda procul iniquitas. Sed quò quisq; est opibus affluentior, ampliorìq; dignita- 35.

beorgan; ⁊ â swa man biþ mihtigra. oþþe maran ha-
des. swa sceal he deopor for gode ⁊ for woruld un-
riht gebetá; ⁊ godcunde bote sece man symle ge-
orne be boc tale. ⁊ for woruld cunde bote sece man
36. be woruld lage;
Gif hwa weofod ðegn afylle. sy he utlah wiþ god.
⁊ wiþ men. buton he þurh wræcsiþ ðe deopor gebete.
⁊ eac wiþ þa mægþ; oþþe geladige hine mid werelade.
⁊ binnan þritigum nihtan aginne bote ægþer ge wiþ
37. god. ge wiþ men. be eallum ðam ðe he age;
Gif man hadodne man. oþþe ælþeodigne ðurh æ-
nig ðinge forræde. æt feo. oþþe æt feore. ðonne
sceal him cyning beon for mæg. ⁊ for mundbo-
ran. buton he elles oþerne habbe; ⁊ bete man ðam
cyning swa hit gebyrige. oþþe he þa dæda wrece swi-
þe deope; Cristenú cyning gebyraþ swiþe rihte þ
he godes æbyld wrece swiþe deope. be þá seo dæda sy;
38. Gif weofod ðegen manslaga wyrþe. oþþe elles to
swiþe mân weorc gewyrce. ðonne ðolige he ægþer
gehad: s. ge eþeles. ⁊ wræcnige swa wide swa se papa him
scrife; ⁊ ðæt bete georne; ⁊ gif he ladian wille. la-
dige hine mid ðryfealdan; ⁊ buton he binnan þrit-
tigum nihton bote anginne wiþ god ⁊ wiþ meñ. þó-
ne sy he utlah;
Gif hwa gehadodne man binde. oþþe beate. oþþe swi-
39. þe gebysmrige. bete wiþ hine swa swa hit rihte sy.
⁊ biscope weofodbote be ðæs hades mæþe. ⁊ þæm hla-
forde oþþe cyning be fullan mundbrice. oþþe geladi-
ge hine sylfne mid fullan lade; Gif

tis gradu locatus, eò debebit cumulatius deo & hominibus data dissoluere, ac compensare damna. Deo autem quomodo erit compensandum, ex scriptis precepta petamus, hominibus vti fiat satis, ipsa quidem iura tradunt humana.

Si quis eorum qui Aræ deseruierint alicui mortem obtulerit, omni cum diuini tum humani iuris patrocinio excludatur: nisi quidem cum exilio cumulatè id sceleris compensarit, atq; cæsi etiam cognatis satisfecerit, aut saltem (vnà cum hominibus qui iurent idoneis) omnem criminis suspicionem diluerit. Hanc vero quæ deo & hominibus debetur compensationem intra ter denos (idq; cum fortunarum suarum omnium discrimine) dies aggreditor. 36.

Si quis Sacris initiatus, incolaue in ijs quæ ad fortunas, vitamue eius spectarint decipiatur, tum ei rex (ni is aliunde habuerit) loco patroni, & cognatorum esto. Fraudator vero regi (prout ipsa feret facti ratio) satisfacito, aut graues Sceleris admissi pœnas rex ipse repetito: Christiana siquidem fide imbuti regis est, deo illatas grauiter (pro facti ratione) vlcisci iniurias. 37. prerogative.

Si eorum qui Aræ deseruierint aliquis hominem occiderit, aut insigne aliquod perpetrarit flagitium, gradu & honore dispoliatus, perinde atq; ei papa circumscripserit habitandi locum exulato, ac cumulaté compensato. Sin is crimen fuerit inficiatus, excusatio tripla esto. Atq; ni hanc quæ deo & hominibus debetur compensationem intra ter denos aggrediatur dies, ab omni legis cōmoditate destitutus habetor. 38.

Si quis alium sacris initiatum vinculis constrinxerit, verberibus, ignominia, dedecoreue affecerit, datum (prout æquum fuerit) damnum resarcito, episcopo (pro dignitate ordinis) Aræ expiandæ nomine mulctā præstato, regi denique, siue domino graues dignitatis lesæ pœnas dependito, aut saltem integra perfectaq; excusatione allata crimen diluito. 39.

40. Gif gehadod man hine forwyrce mid deaþ scyl-de. gewylde man hine. ⁊ healde to biscopes dome be ðam seo dæde sy;

41. Gif deaþscyldig man scrift spræce geornne. ne wyrne man him æfre; ⁊ gif him hwa wyrne. bete þ wiþ cyninge mid hund twentigum scyll. oþþe gela-dige hine. nime fif men. ⁊ beo he sylf syxta;

42. Gif man wealdan mæge. ne dyde man næfre on sunnan dæges freolse ænigne forwyrhtne man. buton he fleo. oþþe feohte; Ac wylde man hine. ⁊ he-alde. þ se freols dæg agân sy;

Gif freo man freolsdæg wyrce. ðonne gebete þ mid his halsfange. ⁊ huru wiþ god bete hit georn-ne. swa swa him man tæce; þeowmā gif he weorce. þo-lige his hyde. oþþe hydgyldes. be ðam seo dæd sy;
Gif hlaford his þeowan freolsdæg nyde to weorce. ðolige ðæs ðeowman. ⁊ beo he syþþan folcfryg. ⁊ gild lahslite se hlaford mid denum. wite mid englū. be ðam ðe seo dæde sy. oþþe geladige;

43. Gif frig man riht fæsten abrece. gilde lahslite mid denum. wite mid englum. be ðæm seo dæde sy; yfel biþ þ mā fæstē tide ær mæle ete. ⁊ gȳt wyr-se þ mā mid flæscmete hine sylfne afyle; Gif hit ðeowmā gedô. þolige his hyde be þā þe seo dæde sy;

44. Gif hwa openlic lenctē bryce ðurh feohtlac ge-wyrce. oþþe ðurh wiflac. oþþe ðurh reaflac. oþþe þurh ænig healice misdæde. sy þ twybete. swa eac on heah

Si quis sacris inauguratus, rei capitalis obnoxius extiterit, comprehenditor, atq; vt tandem episcopo criminis admissi pœnas dependat, asseruator. 40.

Si quis rei capitalis damnatus sua ingenuè sacerdoti peccata confiteri cupiuerit, id ei conceditor. Si quis autem denegarit, numerato regi centum viginti solidos, aut saltem adiunctis sibi viris quinq; se culpa liberato. 41.

Nemo (quoad eius fieri poterit) cuiuscunq; sceleris admissi damnatus, (nisi quidem sese in fugam dederit, aut repugnarit) die dominico morti obijcitor, quin comprehensus vsque dum dies ille festus transierit, tenetor. Liber si die quocunq; festo operis quicquam patrarit, ea quæ est loco colli obstricti mulcta compẽsato: deo autem (prout ei fuerit imperatum) facito satis. Seruus si opus fecerit, vapulato: aut pro facti ratione virgarum metum precio redimito. Herus si seruo inuito opus addixerit die quocunq; festo, seruo multator suo, seruus deinceps liber esto. Herus præterea si in dacis fuerit, violatæ legis pœnam dependito: Anglus (pro facti ratione) aut mulcta afficitor, aut crimen purgato. 42. † 43.

Liberæ conditionis Dacus si indictum cibo sumpto dissoluerit ieiunium, violati iuris pœnas dato: Anglus pro ratione facinoris mulctator. Malum id quidem est, ante prandiũ ieiunij instituti tempore quicquã cibi sumere, peius tamen comesa carne se ipsum fœdare. Seruorũ aliquis si id fecerit, verberibus (vt res flagitarit) afficitor. 43.

Siue quis dimicatione, matrimonio, rapina, siue alio quocunq; patrato facinore flagitioso, celebrãdum quadragesimæ violarit ieiunium, compensatio in duplum augetor. Idem iuris esto pro ratione facti, si horum aliquod festo celebri quocunq; fuerit factitatum. Sin 44.

heah freolse. be þam ðe seo dæde sy; ⁊ gif man æt-
sace. ladige hine mid ðryfealdre lade;

45. Gif hƿa mid ƿige godcundra gerihta forƿyrne. gilde lahslite mid denum. fulƿite mid englum; oþþe geladige hine. nime endlifan be sylf tƿelftan; Gif he man geƿundige. gebete ꝥ. ⁊ gilde fulƿite þam hlaforde. ⁊ æt biscope ða handa alysa. oþþe hig alæte; Gif he man afylle. beo he utlah. ⁊ his hente mid hearme ælc ðara ðe riht ƿille; Gif he geƿyrce ꝥ man hine afylle ðurh ꝥ ðe he ongean riht gean byrde. gif man ꝥ gesoþige. licge agilde;

46. Gif hƿa hadbryce geƿeorce. gebete ꝥ be ðæs hades mæþe. sƿa be ƿere. sƿa be ƿite. sƿa be lahslite. sƿa be ealre are;

47. Gif hƿa æƿbryce geƿyrce, gebete ꝥ be ðam þe seo dæde sy; yfel æƿbryce ꝥ æƿfæst man ƿiþ ænige hine forlicge. ⁊ mycele ƿyrse ƿiþ oþres æƿe. oþþe ƿiþ gehadod;

48. Gif hƿa sybleger geƿyrce. gebete ꝥ be sibbemæðe. sƿa be ƿere. sƿa be ƿite. sƿa be eolra ehte; Ne biþ na gelice. ꝥ man sƿustor gehæme. ⁊ hit ƿære feor sibbe;

49. Gif hƿa ƿudeƿan nyde næme. gebete ꝥ be ƿere;
Gif hƿa mæden nyd næme. gebete ꝥ be ƿere;

50. Gif be cƿycum ceorle ƿif hig be oþrum ƿere forligce. ⁊ hit open ƿeorþ. geƿearþ heo to ƿeruld scame syþþan hire sylfre. ⁊ hæbbe se rihte

ƿere

quis crimen purgare voluerit, purgatio tripla est afferenda.

Dacus si cuiquam iura atq; debitiones diuinas petenti, vi illata restiterit, ac repugnarit, legis violatæ pœnam dependito: Anglus graui afficitor mulcta, nisi quidem adiunctis sibi viris vndenis omni se culpa exoluerit, Sin cuiquam vulnus impresserit, compensato, grauem domino mulctam dependito, illi deniq; manus (ni eas ab episcopo redemerit) præciduntor. Quin si cuiquam mortem obtulerit, omni tum iuris comoditate priuator, eumq; omnes iustitiæ cultores clamore insequūtor. Atqui si eum iuri repugnantem, sua culpa morte occubuisse liquidò confirmetur, Impune esto, neq; vero propterea quicquam penditor. 45.

Si quis sacrum ordinē, atq; viuendi formulam commutarit, pro ipsa ordinis dignitate, siue capitis æstimatione, mulcta, legis violatæ pœna, siue rebus suis omnibus compensato. 46.

Si quis iura violarit coniugalia, prout magis minusue peccarit, castigetur. Iniquum id quidem est, vt quis nuptijs aligatus, puellam vitiet aliquam, multo tamen iniquius cum vxore aliena rem habere, sacrisue inauguratam constuprare. 47.

Si quis stuprum incestum commiserit, siue capitis æstimatione, siue mulcta, siue rerum suarum omnium amissione (pro ipsa familiæ amplitudine) compensato. Neq; vero vna eademq; habenda est germanæ sororis, atq; remotioris cognatæ stupratæ ratio. 48.

Qui viduam per vim stuprarit, proprij capitis æstimatione compensato: nec mitiori conditione sit qui virgini vim intulerit. 49.

Vxor si marito superstite cum alio quocunq; corpus miscuisse conuincatur, dedecus atq; insignem omni in posterum ætate infamiam subito, maritus res eius omnes habeto, mulieri vero tum nasus, tum auriculæ 50.

were eall þ hy to ahte. ⁊ heo ðolige ægþer genosu
ge þa earan; ⁊ gif hit tihtle sy. ⁊ lad forberst. bis-
cop ðone wealde. ⁊ stiþlice deme;

51. Gif wiffæst wer hine forlicge be his agenre wyl-
ne. ðolige ðære. ⁊ bete for hine sylfne wiþ god. ⁊
wiþ men; ⁊ se ðe hæbbe riht wif. ⁊ eac cefese. ne do
him nân preost nân ðara gerihta. ðe man criste-
nū men dôn sceall. ær he geswice. ⁊ swa deope gebete.
swa biscop him tæce. ⁊ æfre swilces geswice;

52. Ælþeodige men gif hig heora hæmed rihtā nil-
laþ. of land mid heora æhtum. ⁊ synnan gewitan;

53. Gif open morþ weorþ þ man sy amyrdrede. a-
gife man ðara magū; ⁊ gif hit tihtle sy. ⁊ æt la-
de mistide. deme se biscop;

54. Gif hwa emb cyninge oþþe hlaforde syrwe. sy he
his feores scyldig. ⁊ ealles ðæs ðe he age. buton he
gâ to ðryfealdan ordale;

55. Gif hwa cyninges borh abrece. gebete þ mid fif
pundum; Gif hwa arcebiscopes borh oþþe *æþelinges
abrece, gebete þ mid ðrym pundum; Gif hwa leod-
biscopes. oþþe ealdormannes borh abrece, gebete
þ mid twam pundum;

*æþeling sonat etiā regni hæredem.

56. Gif hwa on cyninges hirede feohte. ðolige ðæs
lifes. buton him se cyning gearian wille;

57. Gif man æt unlagum man bewæpnige. forgilde
hine be healf wange; ⁊ gif hine mā gebinde. forgilde
be healfan wære;

Gif

præciduntor. Sin pellicatus postuletur tantummodo, atq; in excusatione afferenda ceciderit, tum quidem eius rei potestas episcopo deferatur, atq; is litem æstimato seuerissimè.

Si quis nuptijs alligatus, cum sua ipsius ancilla concubuerit, ancilla multatus, deo & hominibus facito satis. Si quis vxorē legitimo nuptiarū fœdere cōiunctā simul & cōcubinā habuerit, ei sacerdotū nullus christiani hominis iura concedito, nisi quidem illā prius repudiarit, cumulate (perinde atque ei fuerit ab episcopo imperatum) compensarit, atq; ab eiusmodi ad posterum temperarit. 51.

Alienigenæ illicitas carnis libidines si non cohibuerint, vnà cum flagitijs & fortunis suis omnibus regno exterminantor. 52.

Si quis alium præmeditatus trucidarit palàm, perempti cognatorum in potestatem dator: Sin cædis insimuletur tantummodo, atq; in excusatione afferenda ceciderit, episcopum penès esto eius rei iudicium. 53. murdre.

Si quis saluti regis, aut domini sui insidias tetenderit, vita & rebus suis omnibus plectitor, nisi quidem triplicis Ordalij quæstione crimen diluerit. 54. Treason.

Si quis fideiussionem regi oblatam violarit, compensato libris quinq;: Qui Archiepiscopo, aut Satrapæ fidem datam fefellerit, tribus pensato libris: Qui deniq; episcopo, aut Senatori oblatam violarit fideiussionem, duabus libris compensato. 55.

Si quis in regia dimicarit, capitale esto, nisi quidem Rex hoc illi crimen condonarit. 56. veics Lestatut

Si quis alium iniusté armis Spoliarit, eam quæ est loco colli obstricti mulctam dependito: eum vinclis si constrinxerit, dimidiatam capitis eius æstimationem persoluito. 57.

58. Gif hƿa on fyrde griðbrece fulƿyrce. ðolige lifes. oþþe ƿeregyldes; Gif he ƿan ƿyrce. bete be ðam ðe seo dæde sy;

59. Gif hƿa hamsocne geƿyrce. gebete mid fif pundū ðam cyning on englalaga. ⁊ on denalage sƿa hit ær stode. ⁊ gif hine mā ðær alecge. licge agylde;

60. Gif hƿa reaflac geƿyrce. agife ⁊ forgilde. ⁊ beo his ƿeres scyldig ƿið ðone cyninge;

61. Hus brec ⁊ bærnet. ⁊ open þyfþ. ⁊ æbere morþ. ⁊ hlafordsƿice. æfter ƿeoruld laga is botleas;

62. Gif hƿa burhbote. oþþe bricgbote. oþþe fyrdfare forsitte. gebete mid hundtƿelftigum scyll. ðam cyning on englalaga; ⁊ on denalage sƿa hit ær stôd. oþþe geladige hine. ⁊ namige him man xiiii ⁊ begite. xi.

63. to cyric bote sceal eall folc fylstā mid rihte;

64. Gif hƿa godes fliman hæbbe on unrihte. agife hine to rihte. ⁊ forgilde ðam ðe hit gebyrige. ⁊ gilde ðam cyning hine be ƿeregilde;

Gif hƿa amansodne. oþþe utlahne hæbbe. ⁊ healde. plihte him sylfum ⁊ ealre his are;

65. ⁊ gif hƿa ƿille georne fram unrihte gecyrran eft to rihte. miltsige man for godes ege. sƿa man best mæge ðam sƿiþe georne;

66. ⁊ uton dôn sƿa us ðearf is. helpan ââ ðam raðost ðe helpes best behofaþ; ðonne lese ƿe ðær lean ðær us leafast byþ; For ðam â man sceal ðā

unstrangan-

Si quis in profectione militari pacem violarit, vita, aut ipsa vitæ æstimatione mulctator: Si quid rapuerit, pro facti ratione compensato. 58.

Si quis alterius in domum inuaserit, pendito quidē regi iure Anglorū libras quinq;: In Dacis si fuerit, esto pro eorū cōsuetudine cōpēsatio. Sin is vim faciens iusta morte ceciderit, nihil quicquam eo pendatur nomine. 59.

Si quis alteri quicquam detraxerit, rem, iustūq; rei preciū reddito, regi vero capitis æstimationē depēdito. 60.

Sane quidem tectorum excisiones & incendia, apertæ compilationes, cædes manifestæ, dominorumq; proditiones, scelera sunt iure humano inexpiabilia. 61.

Qui pensionem ad oppida, pontesue reficiendos denegarit, militiamue subterfugerit, dato is regi (Anglus si fuerit) centum viginti solidos: In Dacis vero pro eorum consuetudine compensato, aut ei nominantor viri quatuordecem, atq; ex illis vndecem quorum sētentijs se purget, seligito. 62.

Ad fanum reficiendum opem ferre omnes quidem iure debebunt. 63.

Si quis a iure & legibus diuinis fugitiuū aliquē custodierit iniuste, in lucem eum (vt iuri se legitimo subijciat) proferto, ei porro cuius intererit cōpensato, ac regi deniq; capitis eius æstimationē dependito. Sin quis aliū iuris diuini aut humani patrocinio exclusū custodierit ac tuebitur, in extremū se & res suas omnes discrimen adduxerit. 64.

Porro autem si quis fuerit, qui vitijs omnibus reiectis et repudiatis, denuò virtutē iustitiamq; studio persequi voluerit, ei (quoàd eius fieri poterit) clementia, & misericordia pro timore dei tribuitor. 65.

Nos vero (vt quidem par est) vt quisq; maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulemur. Ita enim (quo in loco maxime auemus) in eodem premio tandem afficiemur. Semper namq; in iudicio, (pro nostro in deum 66.

unstrangum mē for godes lufe.⁊ his ege liþelicor deman.⁊ scrifan ðam strangan. for ðam ðe ne mæg we witan full georne se unmaga ðam magā gelice.⁊ ðy we scylon medmian, ⁊ gescadelice to dælan. ylde ⁊ geogoþe. welan ⁊ wædle, freot ⁊ ðeowæt. hæle ⁊ unhæle; ⁊ ægþer man sceal ge on godcundan scriftan. ge on worulcundan doman. ðæs ðinge to sceadan; Eac on manige dæde ðonne man biþ nydwyrhta. ðonne biþ se man gebeorges ðe bet wyrðe. ðe he for neode dyde ꝥ ꝥ he dyde; ⁊ gif hwa ungewealdes gedeþ. ne biþ ꝥ eallum na gelice. ðe hit gewealdes gedeþ;

67. Ðis is ðonne lihtinge. ðe wille eallon folce gebeorgan. ðe hig ær ðysson mid gedreht wæron ealles to swiþe; ꝥ is ðonne ærost. ꝥ ic bebeode eallum minum gerefan. ꝥ hig on minā agenā rihtlic tilian.⁊ me mid ðam feormian; ⁊ ꝥ him nan mā ne þearf to feorme fultume nān ðinge syllan. buton he sylf wylle; ⁊ gif hwa æfter wite crafige. be his weres scyldig wiþ ðonne cyninge;

63. ⁊ gif hwa cwydeleas of ðissum life gewite. sy hyt ðurh his gymeleaste.sy hit ðurh fearlicne deaþ. ðone ne teo se hlaforde nā mare on his æhte. butan his rihte heregeate; Ac beo be his dihte seo æhte gescyft swiþe rihte. wife. ⁊ cildan.⁊ neh magon.ælcū be þæs mæþe ðe him to gebyrige;

69. And beon ða heregeate swa hit mæþlic sy; eor-

les

amore & sollicitudine) cum inope mitius, cum potente seuerè agamus. Quandoquidem igitur dissimiles esse impotentium, atque potentiorum vires compertum habemus, nos tum in diuinis mulctis irrogandis, tum humano iure reddendo, a iuuentute senectutem, a copia inopiam, a libertate seruitutem, atque ab infirmitate corporis, confirmatam valetudinem diiudicare, & distinguere oportebit. Sæpenumero autem peccant homines necessitate coacti, cum his etiam mitius erit agendum, quippe quibus faciundi fuerit imposita necessitas. Neque vero eius rei quam quis inuitus, ac voluntarius fecerit, vna eademq; habenda erit ratio.

Omnibus hanc porro impartimus alleuationem, vt quo prius opprimebatur onere populū liberemus. In primis præfectis meis omnibus mando, vt ex prædijs meis proprijs quæ mihi fuerint ad victum necessaria suppeditent, neque alius quisquam victui nostro adiumenta præstare inuitus cogatur. Atque si eorum aliquis hoc nomine mulctam petierit, is proprij capitis æstimationem regi dependito. 67.

Siue quis incuria, siue morte repentina fuerit, intestatò mortuus, dominus tamen nullam rerum suarum partem (præter eam quæ iure debetur Herioti nomine) sibi assumito. Verū eas iudicio suo vxori, liberis, & cognatione proximis, iuste (pro suo cuiq; iure) distribuito. 68.

Hereotum vero cuiusq; sit dignitati consentaneum, Satrapæ, (vt quidem par fuerit) equi octo, quorū quatuor 69.

les sƿa ðær to gebẏrige. þ sindon. eahta hors. feoƿer gesadolode. and feoƿer ungesadolode. and feoƿer helmas. ⁊ iiii. bẏrnan. ⁊ ehta spera. ⁊ eal sƿa fela scẏlda. ⁊ feoƿer sƿurd. ⁊ tƿa hund mancus goldes; And sẏþþan cẏninges ðegenes heregeata þe him nihste sindon. iiii. hors. tƿa gesadolode. ⁊ tƿa ungesadolode. ⁊ tƿa sƿurd. ⁊ iiii. spera. ⁊ sƿa feala scẏlda. ⁊ helm. ⁊ bẏrnan. ⁊ fiftig mancos goldes; And medmera ðegna. hors. ⁊ his gereðan. ⁊ his ƿæpen. oþþe halsfange on ƿestsexan; ⁊ on mẏrcan tƿa pund. ⁊ on east engla tƿa pund; ⁊ cẏninges ðegnes heregeata inne mid denum ðe his socne hæbbe. iiii. pund; ⁊ gif he to ðā cẏninge forþor cẏþþe hæbbe. tƿa hors. ân gesadelode. ⁊ oþer ungesadolode. ⁊ i. sƿurd. ⁊ tƿa spera. ⁊ tƿa scẏldas. ⁊ fiftig mancos goldes; ⁊ se ðe læsse hæbbe ⁊ læsse mage. sẏ ii. pūd;

70. And ðær se bonda sæt uncƿẏd. ⁊ unbecrafod. sitte þ ƿif. ⁊ ða cild on ðam ẏlcan unbesacen; And gif se bonda ær he dead ƿære. beclẏped ƿære. ðonn andƿindan ða ẏrfenamen. sƿa he sẏlf sceolde. ðeah he lif hæfde;

71. And sitte ælc ƿuduƿe ƿerleas tƿelfmonaþ; ceose siþþan þ heo sẏlf ƿille; ⁊ gif heo binnan geares fæce ƿere geceose. ðone ðolige hio ƿare morgan gẏfe. ⁊ ealra ðara ehta ðe heo ðurh ærran ƿer hæfde; ⁊ fare ƿa nihstan freond to ðam lande. ⁊ to ðam ehtan, ðe heo ær hæfde; ⁊ sẏ he his ƿeres scẏldig ƿiþ

ðonne

tuor sint ephippiati, quatuor nudati ephippijs, Galeæ quatuor, loricæ totidem, hastæ bis quaternæ, Scutorumque par numerus, quatuor enses, aurique mancusæ ducenæ. Thani regij qui loco fuerit primario, sint hereotum quatuor equi, ephippiati duo, totidem ephippijs vacui, gladij bini, hastæ quatuor, Scutorumq; par numerus, galea vna, lorica vna, aurique mancusæ quinquagenæ: Inferioris Thani, equus vnà cum ornamẽtis, & telum, aut in occiduis Saxonibus ea quæ est loco colli obstricti pensio, in Mercijs & Orientalibus anglis, libræ duæ. In Dacis, Thani regij (qui liberam habuerit iurisdictionem) sint hereotum libræ quatuor, Atq; si is regi fuerit familiarior, sint hereotũ equi bini, vnus ephippiatus, nudus alter, gladius, hastæ binæ, totidem Scuta, atque auri mancusæ quinquagenæ. Infimæ denique conditionis Thani, sint hereotum libræ duæ.

Porro autem quam maritus sine litę & controuersia sedem incoluerit, eam coniunx & proles sine controuersia possidento. Sin quæ in illum lis fuerit illata viuẽtem, eam hæredes ad se (perinde atque is viuus) accipiunto. 70.

Mulieres viduæ bis senos mẽses viduos exigũto, atq; tũ demũ cui velint nubant. Sin quæ ante annũ nupserit, dote mulctata fortunis omnibus a priore marito relictis priuator: eaq; omnia cognatione proximus habeto. Maritus proprij capitis æstimationem regi (siue cui rex cunque dederit alteri) dependito. Ea denique etsi vi quidem rapta, (ni a marito non vnquam reditura discesserit) rebus suis omnibus mulctator. Mulieres au- 71.

ðone cyning oþþe ƿiþ ðone ðe he hit genimã hæb-
be; ⁊ ðeah heo nyd numen ƿeorþ. ðolige ðara ehta
buton heo fram ðam ceorle ƿille eft ham ongean. ⁊
næfre eft heo his ne ƿurþe; And ne hadige man næ-
fre ƿudeƿan to hrædlic; And gelæsta ælc ƿuduƿa ða
heregeata binnan tƿelf monþum. buton hire ær to
onhagye ƿiteleas;

72. And ne nyde man naþer ƿif. ne mæden to ðam
ðe hyre sylfre mislicie; ne ƿiþ sceatte ne sylle.
butan he hƿæt agenes ðances gyfan ƿille;

73. And ic ƿille ðeah ðe hƿa his agen sƿere sette to
oþres mannes huses duru. ⁊ he ðider inne ærende
hæbbe. oþþe gif man oþre ƿæpne gedreohlice lecge
þær hig stylle mihtõ beon. gif hig moston. ⁊ hƿilc
man ðon ꝥ ƿæpen gelecce. ⁊ hƿilcne hearme þær mid
geƿyrce. ðon is ꝥ riht. ꝥ se ðe ðone hearm ge-
ƿorhte. ꝥ se ðone hearme eac gebete; And se ðe
ꝥ ƿæpen age. geladige hine gif he durre. ꝥ hit næf-
re næs naþer ne his geƿylle. ne his geƿeald. ne his
ræd. ne his geƿitnes; þone is ꝥ godes riht ꝥ he beo
clene. ⁊ ƿite se oþer þe ꝥ ƿeorce geƿorhte. ꝥ ðe hit
bete sƿa sƿa lage tæce.

74. Gif hƿilce mã forstolen ðinge hâm to his cotã
bringe. ⁊ he ararod ƿurþe. riht is ꝥ he hæbbe ꝥ he
æfter eode; ⁊ butõ hit ũder hæs ƿifes cæglocũ ge-
broht ƿære, sy heo clæne; ac ðære cæge heo sceal
ƿeardian. ꝥ is hire hordern. ⁊ hyre cyste. ⁊ hyre
tyge;

tem viduæ non sunt nimium festinanter sacris initiandæ. Hereotum viduæ (quæ saltem prius dare non poterint) nisi post bis senos menses reddere non coguntor.

Puellam nemo aut fœminam alicui in nuptias inuitam conijcito, neue pretio (nisi quidem alter animo libenti quid dederit) vendito. 72.

Siue quis ædes alterius negotij causa introiturus, hastam pro foribus reliquerit suam, Siue Telum aliud quodcunque in loco reposuerit aliquo ità quidem commodo, vt nihil inde sequeretur mali si loco non mouerentur, atque his alter ad damnum alicui inferendum abutatur, iuri videtur consentaneum, oportere ab eo qui intulit resarciri damnum. Confirmato autem qui est teli dominus, (si quidem id facere non vereatur) id neque volente illo, nec autore, nec consiliario, neque sciente factitatum esse: Atque ita ex iure quidem diuino is culpa videtur liberandus, alter quod dedit detrimenti secundum ius fasq; compensato. 73.

Si quis rem furto surreptam in tectum introduxisse suum conuincatur, æquam ei tribui furti mercedem par est: Coniunx vero (nisi quidem rem illam sera clausam tenuerit) furti non tenetor. Has vero fœmina claues custodire debebit, penarii, cistæ vestiariæ, & Scrinij sui, atque si in hjs rem tenuerit occlusam, ha- 74.

veies Staunford fol. 8

*al. teah. *tyge; Gif hit under ðisse ænigū gebroht byþ. þóne biþ heo scyldig; ⁊ ne mæg nân ƿif hire bondan forbeodan. ꝥ he ne mote into his cotan gelaþian ꝥ ꝥ he ƿille; Hit ƿæs ær þyssā. ꝥ ꝥ cild ðe læg on þæm cradele. ðeah hit næfre metes ne abite. ꝥ ða gytsersas leton efē scyldige. ⁊ hit geƿittig ƿære; Ac ic hit forbeode heonon forþ eornostlice. ⁊ sƿilce manige. ðe gode syndon laþe;

75. And se mā ðe ætflea frā his hlaforde. oþþe frā his geferan. for his yrhþe. sy hit on scypfyrde. sy hit on land fyrde. ðolige ealles ðæs ðe he age. ⁊ his agenes feores; ⁊ fô se hlaford to ðam ehtan ⁊ to his land ðe he him ær sealde; ⁊ gif he bocland hæbbe. ga ꝥ ðam cyninge to hāde; ⁊ se man ðe æt ðam fyrdung to foran his hl[a]ford fealle. sy hit innan lande. sy hit of lande. beon ða heregeata forgyfene; ⁊ fon ða yrfenuman to lande. ⁊ to ehtā. ⁊ scyftan hit sƿiþe rihte;

76. And se ðe land geƿered hæbbe be scyre geƿitnesse. habbe he unbesacen on dæge. ⁊ æfter dæge to syllene ðam ðe him leofast sy;

77. And ic ƿille ꝥ ælc man sy his huntnoþes ƿyrþe. on ƿuda. ⁊ on felda on his agenan; ⁊ forga ælc man minne huntaþ. lôc hƿær ic hit gefriþod habben ƿille. be fullan ƿite;

78. And ðriticelean. ⁊ hlafordes riht gyfu. stande æfre unaƿend;

And

betor furti conscia. Non poterit autem prohibere fœmina, quin coniunx quid velit in domum introferat suam. Mos erat hiante hominum auaritia, paruulum in cunabulis (qui nondum cibum gustarat) dormientem, huic facinori perinde putare conscium, atque si is recta saperet. Id Ego, aliaq; nonnulla deo molesta & odiosa, planissime veto.

Siue quis in terrestri, siue nauali pugna dominum 75.
aut commilitonem suum per ignauiam & pigritiam deseruerit, vita & rebus suis omnibus mulctator, eiusque res omnes, & quem illi prius dederat fundum, dominus recipito. Sin quæ ex scripto predia possederit, ea regi sunto. Verum enim vero si quis in excercitu, siue in regno, siue extra quidem pugnans, coram domino mortem oppetierit, ipsum condonator ac remittitor hereotum: atque in bona prædiaque paterna hæredes eius succedunto, eaque secundum ius fasque diuidunto.

Qui terram in celebri illo ex omni Satrapia con- 76.
uentu defenderit, atq; ab omni lite tutam præstiterit, eam & ipse quoad vixerit sine omni controuersia teneto, & cui hominum voluerit tranquille post fata possidendam concedito.

Præterea autem concedo, vt in proprijs ipsius præ- 77.
dijs quisq;, tam in agris quam in Syluis excitet agitetq; feras: meas autem ne venetur (ijs præsertim in locis quos priuilegio circumscripsi meo) cum pœna præcipio.

Dona potionis honoraria, aliaq; debita dominis 78.
officia, in suo semper statu immutata manento.

79. And ic wille þ ælc mā sy griþes wyrþ. to gemo-
te. ⁊ fram gemote. buton he æbere ðeof sy;

80. And se ðe þas lage wyrde. ðe se cyning hæfþ
nu eallum mannum forgifen. sy he denisc. sy
he englisc. beo he his were scyldig wiþ ðonne
cyninge; ⁊ gif he hit eft wyrde. gylde twa his
were; ⁊ gif he ðonne swa dyrstig sy. þ he
þridde syþe wyrde. þolige ealles þæs þe he age;

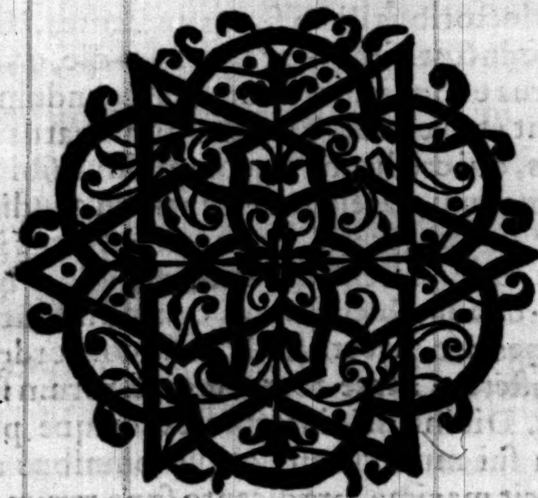
Nu bidde ic georne. ⁊ on godes naman beode
manna gehwylcne. þ he inweardlice heortan
buge to his drihtne. ⁊ oft ⁊ gelome smea-
ge swiþe georne hwæt him sy to donne, ⁊ hwæt to
forgāne; Eallū us is michel þearf. þ we god lufian.
⁊ godes laga fylgean, ⁊ godcundan larewan georn-
lice hyran; for hy us sceolon lædan forþ. æt þam
dome ðōne god demeþ manna gehwylcum be ærran
geworhton; And gesælig biþ ða hyrde. ðe ðonne
ða heorde into godes rice. ⁊ to heofoliscre myrþe
bliþe mot lædan for his ærran geworhtan; And
wel ðære heorde ðe gefolgaþ ðam hyrde. ðe hig
deoflum ætwreneþ. ⁊ god hyt gestreyneþ; uton þone
ealle anmodlice heortan georne urū drihtne cweman
mid rihte. ⁊ heonanforþ symle scyldan us georne
wiþ ðone hatan bryne ðe weallaþ on helle; And ðōn
nu eac lareowas ⁊ godcunde bydelas swa hit riht
is. ⁊ ealra manna ðearfe is. bodian gelome godcunde
ðearfe.

Siue quis ad comitia proficiscatur, siue reuertatur 79. priuiledge
ab eisdem, placidissima pace (nisi quidem furti fuerit manifestus) fruitor.

Si quis iussa placitaque hæc a rege nunc quidem 80.
omnibus proposita violarit, proprij capitis æstimationem (siue is anglus, siue Dacus fuerit) regi dependito: Secundo si quid delictum fuerit, in duplum pœna augetor: Sin tertio id factitare non verebitur, fortunis suis omnibus mulctator.

NVnc deniq; omnes obtestor, ac singulis in Dei immortalis nomine præcipio, vt verè atque ex animo ad diuinum conuertantur numen, quidque faciendum fugiendumue fuerit, summa cum cura & cæremonia perscrutentur. Et quidem saluti nostræ conducit maxime, deum vti amore prosequamur, eius præcepta ac monita vt teneamus, atque vt diuinis doctoribus dicto simus audientes. Hi etenim nos illo producturi sunt in prospectum die, quo dominus venturus est iudicium in omnes secundum ea quæ viui fecerint vt exerceat. Tum demum beatus ille quidem custos, qui creditum ac commissum sibi gregem in diuinũ regnum, cælestiaque superorũ gaudia, propter ea quæ in vita fecerit, deduxerit: Beatus itẽ grex, illum sequutus pastorem, qui eum diabolo è manibus extorserit, deoque lucrifactum commendarit. Porro autem omnes deo placere studeamus concordes, atque omni in posterum ætate torrentes inferorum flammas deuitemus. Diuini iuris interpretes, deique precones (vt quidem sui muneris est, atque omnibus ad salutem conducit maximè) prædicanto sæpe rerum diuinarum commoda: Sagaci autem & bona mente omnes, aures animumque diligentèr attendant, deique monita (ad suam ipsorum vtilitatem) animo habeant insita

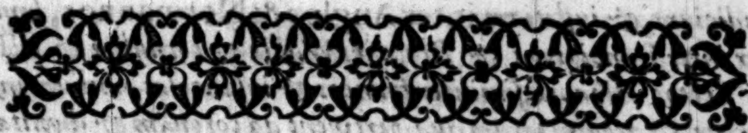
ðearfe. ⁊ eal ðe gesceadƿise hlyst him georne. ⁊
godcunde lara gehƿa on geþance healde sƿiþe fæste.
him sylfum to ðearfe; ⁊ manna gehƿilce to ƿyr-
þunge his drihtne dô to gode þæs ðe he mæge. ƿor-
der. ⁊ dæde gleolice æfre; ðonne biþ us eallum go-
des miltsa ðe gearƿera; aâ sẏ godes nama
ecelice gebletsod. ⁊ lôf hẏm. ⁊ ƿuldor. ⁊ ƿẏrþ-
mẏnt sẏmble æfre to ƿoruldе; God
ælmihtig us eallum gemiltsige
sƿa his ƿille sẏ; Amen;

ſemper atq; infixa. Singuli deniq; ad maiorem Dei immortalis domini ſui amplitudinẽ, et gloriã, tum dictis, tum factis, piè gratèq;, quoquo modo poterint, bene faciunto. Ita enim tandem aliquando cumulatè diuinam omnes conſequemur miſerationem. Collaudetur nomen domini in perpetuum, ei laus, honos, & gloria, in omnes ſeculorum ætates.

Deus rerum omnium præpotens, noſtri (prout eius fecerit voluntas) omnium miſereatur. Amen

fuerit.

Ne forte exiſtimes (lector humaniſſime) ex cerebro meo depromptas eſſe, quas Guilielmo regi iam nũc aſcripturus ſum leges, fidemq; abroges, aut facti mei conſiliũ ignores, ego te paucis admonere volui: primũ, me hæc in locom ea non dediſſe, verũ aliena tranſcripſiſſe, librarij nõ auctoris munere functum: Deinde cum duo inter ſe diuerſa harũ legũ circumferãtur exemplaria, alterum perantiquum, alterum non ita ſanè vetus quod tamen plura complectatur, me diligenti facta comparatione vtraq; coniunxiſſe, ita tamen vt quæ maiuſculis depicta ſunt literis, veteris illius exempli ſunt omnia, quæ minoribus vero deſcribuntur caracteribus, ea recentiori ſunt tribuenda. Variam deniq; è regione loci annotaui lectionem, verbaq; nonnulla parum Latina emendaui. Vale.

nonnulla.

Gulielmus regnare { cœpit / desiit } Anno salutis humanæ, { 1067. / 1087. }

Decreta Gulielmi Bastardi, & Emendationes quas posuit in Anglia, *quæ olim vocabatur Brytannia.*

Ic intimatur quid Gulielmus Rex Anglorũ, cum principibus suis constituit post cõquisitionem Angliæ. Inprimis quidẽ super omnia vnum Deum vellet per totum regnum suum venerari, vnamq; fidem Christi semper inuiolatam custodiri, pacem & securitatem *concordiam, iudicium, & iustitiam* inter Anglos & Normannos, *similiter inter francigenas & Brytones Walliæ & cornubiæ, & pictos, & Scotos Albaniæ, similiter francos & insulicolas omnium insularum, & prouinciarum quæ pertinent ad coronam & dignitatẽ, & ad defensionem & ad obseruationem, & ad honorem regis, inter omnes sibi subiectos per vniuersam monarchiàm regni Brytãniæ firmiter & inuiolabiliter modis omnibus* obseruari. *Ita quod nullus alij *forisfaciat in nullo super *forisfacturam nostrã plenam.* Statuimus etiam, vt omnes liberi homines fide & sacramento affirmẽt, quod intra & extra vniuersum regnum *quod olim vocabatur regnum Brytanniæ. Wilhelmo* regi domino suo fideles esse volunt, terras & honores illius omni fidelitate vbiq; seruare, cum eo & contra inimicos & *alienigenas* defendere. Volumus autem & firmiter precipimus, vt omnes homines quos nobiscum adduximus, aut post nos venerunt, sint *sub protectione &* in pace nostra, *per vniuersum regnum prædictum.* Et si quis de illis occisus fuerit, dominus eius habeat intra quinq; dies homicidam eius, si potuerit. sin autem, incipiat persoluere nobis, xlvj. marcas argenti, quamdiu *substantia domini illius perdurauerit, vbi vero substantia domini defecerit, totus *hũdredus in quo occisio facta est

id est. damnum inferat.
i. mulcta
i. bona, res.
i. centuria.

est comuniter soluat quod remanet. Et omnis francigena qui tempore Edwardi propinqui nostri fuit in Anglia, particeps consuetudinum anglorum, quod dicunt ane hloτ. & an Scoτe. persoluatur secundum legem anglorũ. *Volumus & hoc firmiter præcipimus & concedimus, vt omnes liberi homines totius monarchiæ regni nostri prædicti, habeant & teneant terras suas & possessiones suas bene, & in pace, liberas ab omni exactione iniusta, & ab omni tallagio, ita quod nihil ab eis exigatur vel capiatur, nisi seruitium suum liberum, quod de iure nobis facere debent, & facere tenẽtur, & prout statutum est eis, & illis de nobis datum & concessum iure hæreditario inperpetuum per commune consiliũ totius regni nostri prædicti. Statuimus etiam & similiter præcipimus, vt omnes ciuitates & Burgi, & castella, & hundreda, & Wapentachia totius regni nostri prædicti singulis noctibus vigilentur, & custodiantur in girum, pro maleficijs & inimicis, prout vicecomites, & Aldermanni, & præpositi, & balliui, & ministri nostri melius per commune consilium ad vtilitatem regni prouidebunt, Et quod habeant per vniuersum regnum mensuras fidelissimas, & signatas, & pondera fidelissima & signata, sicut boni predecessores statuerunt. Statuimus & firmiter præcipimus, vt omnes comites, & Barones, & milites, & seruientes, & vniuersi liberi homines totius regni nostri prędicti habeãt & teneant se semper bene in armis, & in equis, vt decet & oportet, & quod sint semper prompti, & parati ad seruitium suum integrum nobis explendum, & peragendum cum semper opus adfuerit, secundum quod nobis debent de feodis & tenementis suis de iure facere, & sicut illis statuimus per commune consilium totius regni nostri prædicti, & illis dedimus & concessimus in feodis iure hæreditario. Hoc preceptũ non sit violatum vllo modo super forisfacturam plenam. Statuimus etiam & firmiter præcipimus, vt omnes liberi homines totius regni prædicti sint fratres coniurati ad monarchiam nostram & ad regnum nostrum pro viribus suis, & facultatibus contra inimicos pro posse suo defendendum, & viriliter seruandum, & pacem, & dignitatem nostram & corona nostra integram obseruandam, & ad iudicium rectum & iustitiam constanter modis omnibus pro posse suo sine dolo & sine dilatione faciendam.* Hoc de-

vulgo. Scot & lot.

Tenures, et services.

Escuage.

*al. Claudia i. Glocestria. decretum factum est in Ciuitate *Londra.

i. pecudes. *al. necessaria. Interdicimus etiam vt nulla viua *pecunia vendantur, aut emantur nisi intra ciuitates, & hoc ante tres fideles testes, nec aliqua res *vendita sine fideiussore & waranto. Quod si quis aliter fecerit, soluat, & persoluat, & postea forisfacturam.

Market townes. *Item nullum mercatum vel forum sit, nec fieri permittatur nisi in ciuitatibus regni nostri, & in burgis clausis, & muro vallatis, & castellis, & locis tutissimis, vbi consuetudines regni nostri, & ius nostrum commune & dignitates coronæ nostræ, quæ constituta sunt a bonis prædecessoribus nostris deperire nō possint, nec defraudari, nec violari, sed omnia rite, & per iudicium & iustitiam fieri debent. Et ideo castella, & burgi, & ciuitates sunt & fundatæ & ædificatæ, scilicet, ad tuitionem gentium, & populorum regni, & ad defensionem regni, & idcirco obseruari debent cum omni libertate, & integritate, & ratione.*

Gager de Batten. intellige, candentis. Decretum est etiam ibi, vt si francigena appellauerit Anglum de periurio, aut murdro, furto, aut homicidio, aut Ran, quod dicitur aperta rapina quæ negari nō poterit, Anglus se defendat per quod melius voluerit, aut iudicio *ferri, aut Duello. Si autem Anglus infirmus fuerit, inueniat alium qui pro eo faciat. Si quis eorum victus fuerit, emendet regi, xl. solidos. Si autem Anglus francigenam appellauerit, & probare voluerit iudicio aut Duello, volo tamen francigenam purgare se sacramento non fracto.

Hoc quoq; præcipio, vt omnes habeant & teneant legem Regis Edwardi in omnibus rebus, adauctis his quæ constituimus ad vtilitatem Anglorum.

i. fideiussione. i. conuentus ex omni satrapia. Omnis homo qui voluerit se teneri pro libero, sit in *plegio, vt plegius eum habeat ad iustitiam si quid offēderit, & si quisquam euaserit talium, videant plegij vt soluant quod calumniatum est, & purgent se, quia in euaso nullam fraudem nouerint. Requiratur hūdredus, & *comitatus sicut antecessores statuerunt, & qui iuste venire debent & noluerint, summoneantur semel, & si secundo non venerint, accipiatur bos vnus, & si tertio, alius bos, & si quarto, reddatur de rebus huius hominis

calumniatum est, quod dicitur *ceapgyld, & insuper regi forisfactura. *al. orfgyld. quod idem est.

Et prohibeo vt nullus vendat hominem extra patriã. *Si quis enim velit seruum suum liberum facere, tradat eum vicecomiti per manum dextram in pleno comitatu, & quietum illum clamare debet a iugo seruitutis suæ per manumißionem, & ostendat ei liberas portas, & vias, & tradat illi libera arma, scilicet, lanceam, & gladium, deinde liber homo efficitur.* manumission Interdico etiam ne quis occidatur, vel suspendatur pro aliqua culpa, sed eruantur oculi, & abscindantur testiculi, *vel pedes, vel manus, ita quod truncus viuus remaneat in signum proditionis, & nequitiæ suæ: secundum enim quantitatem delicti debet pœna maleficis infligi.* Et ista precepta & *statuta* non sint violata super forisfacturam nostram plenãm.

(.·.)

Edouardus regnare { cæpit, / desiit, } Anno salutis humanæ { 1042 / 1066

¶ Leges boni Regis Edouardi, quas Gulielmus Bastardus postea confirmauit.

1. *i. nobilium* — Post acquisitionem Angliæ, *præfatus* Rex *Angliæ* Gulielmus quarto anno regni sui, consilio * Baronum suorum fecit summoniri per vniuersos angliæ cõsulatus Anglos nobiles, sapientes, & sua lege eruditos, vt eorum leges, & iura; & consuetudines ab ipsis audiret. Electi igitur de singulis totius patriæ comitatibus viri Duodecem, iureiurando coram rege primum confirmauerunt, vt quoad possent recto tramite *incedentes*, nec ad dextram nec ad sinistram diuertentes, legum suarum & consuetudinum sancita patefacerent, nihil prætermittentes, nil addentes, nil præuaricando mutãtes. A legibus igitur sanctæ matris ecclesiæ sumentes exordium, quoniam per eam Rex & regnum solidum subsistendi habet fundamentum, leges, libertates, & paces ipsius concionati sunt, dicentes;

De clericis & possessionibus eorum.

2. *al. clerus.* — Omnis *Clericus, & etiam scholares, & omnes eorum res & possessiones vbicunq; fuerint, pacem dei & sanctæ Ecclesiæ habeant.

De temporibus, & diebus pacis Regis.

Ab aduentu domini vsq; ad octabis Epiphaniæ pax
3. dei & *sanctæ* ecclesiæ per omne regnum. Similiter a septuagesima vsque ad octabis Paschæ. Item ab ascensione domini vsq; ad octabis Pentecostes. Item omnibus diebus quatuor temporũ. Item omnibus Sabbatis ab hora nona, *& tota die sequenti* vsq; ad diem Lunæ. Item vigilijs sanctæ Mariæ, sancti Michaelis, sancti Ioannis Baptistæ, apostolorum omnium, & sanctorum quorum solennitates

tates a sacerdotibus dominicis annunciantur diebus, & omnium sanctorum in Kl. Nouemb. semper ab hora nona vigiliarum, & subsequēte solennitate. Item in parochijs in quibus dedicationis dies obseruatur. Item in parochijs ecclesiarum vbi propria festiuitas sancti celebratur. Et si quis deuote ad celebrationem sancti adueniat, pacem habeat eundo, & subsistendo, & redeundo. Item omnibus christianis ad ecclesiam causa orationis euntibus, pax in eundo, & redeundo sit eis. Similiter ad dedicationes, ad synodos, ad capitula venientibus, siue summoniti sint, siue per se quid agendum habuerint, sit summa pax. Etiam si excommunicatus aliquis absoluendi causa ad episcopum confugerit, absolutus, eundo, & redeundo, pacem dei & sanctæ ecclesiæ habeat. Quod si aliquis ei forisfecerit, episcopus inde iustitiam faciat. Veruntamen si quis arrogans pro episcopi iustitia emendare noluerit, episcopus regi notum faciat: Rex autem constringat malefactorem vt emendet cui forisfecit, scilicet, primum episcopo, deinde sibi, & sic erunt duo gladij, & gladius gladium iuuabit.

De iustitia Ecclesiæ.

Vbicunq; Regis iustitia, vel cuiuscunq; sit, placita tenuerit, si missus episcopi veniens illuc causam aperuerit sanctæ Ecclesiæ, ipsa primitus terminetur. Iustum est enim vt vbiq; deus præ ceteris honoretur.

De vniuersis de Ecclesia tenentibus.

Quicunq; de Ecclesia aliquid tenuerit, vel in *fundo *al.feudo.
ecclesiæ mansionem habuerit, extra curiam ecclesiasticam coactus non *placitabit quamuis forisfecerit, nisi i. litigabat.
(quod absit) in curia ecclesiastica de recto defecerit.

De reis ad ecclesiam fugientibus.

Quicunq; reus vel noxius ad ecclesiam causa præsidij confugerit, ex quo atrium ecclesiæ tenuerit, a nemine insequente nullatenus apprehendatur, nisi per pontificem aut ministrum eius. Quod si fugiendo domum sacerdotis vel curiam eius intrauerit, eandem securitatem

tem, & pacem habeat, quam & apud ecclesiam, dum tamen domus sacerdotis & curia eius in*fundo ecclesiæ consistant. Hic si latro vel raptor est, quod male cepit (si ad manum est) reddat, & si illud penitus extirpauerit, & de suo proprio vnde reddat habuerit, in integrum ei cui damnũ intulit restituat. Quod si more solito latro taliter egerit, & forte fortuito ad ecclesiam & sacerdotum domos frequẽter euaserit, ablatione restituta, prouinciam *forisiuret, nec redeat: Et si forte reditum fecerit, nullus eum hospitari præsumat, nisi a rege data licentia.

al.feudo.

Abiuration

i. iuret se minime rediturum.

lex Edw.

De fractione pacis Ecclesiæ.

7. Si quis vero sanctæ pacem Ecclesiæ *violenter infregerit, episcoporum est iustitia. Quod si nocens sententiam eorum diffugiendo, vel arroganter contemnendo despexerit, clamor de eo deferatur ad regẽ post xl. dies, & Regis iustitia mittat eum per vadimonium & plegios (si habere poterit) vsq; dum deo primitus, & ecclesiæ postea satisfaciat. Quod si infra xxxj. dies, siue per amicos, & notos, siue per iustitiam regis inueniri non poterit, *vtlagabit eum rex verbo oris sui. Si vero postea repertus fuerit, & retineri possit, viuus regi reddatur, vel caput eius si se defenderit. Lupinum enim gerit caput, quod Anglice wulfesheofod dicitur. Et hæc est lex communis & generalis de omnibus vtlagatis.

al. violauerit.

vtlagarie

i. omni legis patrocinio excludet.

De Decimis ecclesiæ reddendis,

de ouibus & porcellis.

8. De*omni annona decima garba deo debita est, & ideo reddenda. Et si quis gregem equarum habuerit, pullum reddat decimum: qui vnã tantum vel duas habuerit, de singulis pullis singulos denarios: Similiter qui vaccas plures habuerit, decimum vitulum: qui vnam vel duas, de vitulis singulis obolos singulos. Et qui caseum fecerit, det deo decimum: Si vero nõ fecerit, lac decimo die. Similiter agnum decimum, *vellus decimum*, caseũ decimũ, butyrum decimum, porcellum decimum.

*al. omniũ.

lex Edw.

De Apibus.

De Apibus vero similiter decima commodi. Quin & de bosco, de prato, & aquis, & molendinis, parcis, vinarijs, piscarijs, virgultis, & hortis, & negotiationibus, & omnibus rebus quas dederit dominus, decima pars ei reddenda est, qui nouem partes simul cum decima largitur. Qui eam detinuerit, per iustitiam episcopi & regis (si necesse fuerit) ad redditionem arguatur. Hæc enim predicauit Beatus Augustinus, & cócessa sunt a rege, Baronibus, & populo. Sed postea instinctu diaboli multi eam detinuerunt, & sacerdotes locupletes negligentes non curabant inire laborem ad perquirendas eas, eo quod sufficienter habebant suæ necessaria vitæ. Multis enim in locis modo sunt tres vel quatuor Ecclesiæ, vbi tunc temporis vna tantum erat, & sic ceperunt minui.

In alijs cóiuguntur hec duo capita.

8. De his qui ad iudicium ferri vel aquæ iudicati sunt per iustitiam Regis.

lex Edgari.

Die illo quo iudicium fieri debet, veniat illuc minister episcopi cum clericis suis, & similiter iustitia regis cum legalibus hominibus prouinciæ illius, qui videant & audiant vt æquè omnia fiant, & quos dominus per misericordiam suam, non per merita saluare voluerit, quieti sint, & liberè recedant, & quos iniquitas culpæ non dominus damnauerit, iustitia regis de ipsis iustitiã faciat. Barones vero qui suam habent *curiam de suis hominibus, videant vt sic de eis agant, quatenus erga deum reatum non incurrant, & regem non offendant. Et si *placitum de hominibus aliorum Baronum oritur in curijs suis, adsit ad placitum regis iustitia, quoniam absq; ea placitum *finiri non licet. Si quis baronum iustitiam non habet, in hundredo vbi placitum habitum fuerit, ad propinquiorem ecclesiam vbi iudicium regis erit determinandum est, saluo iure Baronum illorum. 9.

i. iurisdictionem. Court baron.

i. lis.

*al. fieri.

De Romescot.

lex Alured.

Omnis qui habuerit xxx. denariatus viuæ pecuniæ 10.

in domo sua, de suo proprio (Anglorũ lege) dabit denarium Sancti Petri: Et lege Danorũ dimidiam marcam. Iste vero denarius debet summoniri in solennitate apostolorum Petri & Pauli, & colligi ad festiuitatẽ quæ dicitur ad vincula, ita vt vltra illum diem non detineatur. Si quispiam detinuerit, ad iustitiam regis clamor deferatur, quoniam denarius hic Regis Elemosyna est, iustitia vero faciat denarium reddere, & forisfacturam episcopi & regis. Quod si quis plures domos habuerit, de illa vbi residens fuerit in festo apostolorũ Petri & Pauli denarium reddat.

De danegeldo.

Lex Eduardi

11. Danigeldi redditio propter pyratas primitus statuta est. Patriam enim infestantes, vastationi eius pro posse suo insistebant. Ad eorum quidem insolentiam reprimendam statutum est danigeldum annuatim reddi, scilicet 12. denarios ex *vnaquaq; hida totius patriæ, ad conducendos eos qui piratarum irruptioni resistendo obuiarent. De hoc quoq; danegeldo libera & quieta erat omnis ecclesia, & etiam omnis terra quæ in proprio dominio ecclesiæ erat vbicunq; iacebat, nihil prorsus in tali redditione persoluens, quia magis in ecclesiæ confidebant orationibus, quam in armorum defensionibus. Et hanc libertatem tenuit Anglorum ecclesia vsq; ad tempus Willielmi regis iunioris, qui de Baronibus totius Angliæ auxilium petijt ad Normanniam retiuendã de fratre suo Roberto Normanorum comite Ierusalem proficiscente. Concessum est ei, non lege statutum neq; firmatum, sed habuit necessitatis causa ex vnaquaq; hyda. 4. solidos, ecclesia non excepta, quorum dum fieret collectio proclamabat sancta ecclesia libertatem suam reposcens, sed nihil profecit.

*i. centum ingeribus, siue acris.

auxilium pecuniarium.

De pace regis.

Lex Alured

12. Pax regis multiplex est, alia enim data manu sua, quã Angli vocant. cyninger honde realde gryþ. Alia die qua primum coronatus est, quæ dies tenet octo. In natali

protection.

domini

domini dies octo, in paſchate dies. 8. in Pentecoſte dies
octo. Alia per *breue ſuum data eſt, Alia, quam habent i. litteras regias.
quatuor *Chemini, Watlingſtrete. Foſſe, Hikenildſtrete, i. viæ publicæ.
& Erningſtrete, quorum duo in longitudinem regni, a-
lij duo in latitudinem diſtenduntur. Alia, quam habent
aquæ nominatorum fluuiorum, quorum nauigio de di-
uerſis locis victualia deferuntur ciuitatibus vel burgis.
Illa autem manus ſuæ pax, & dierum coronationis, &
breuis, ſub iudicio vnius eſt foriſſacturæ: Similiter qua-
tuor cheminorum, & maiorum aquarum de *aſſaltu. De *al. aſſultu
opere vero ſi fiat, opus diſtruatur, & medietas emenda-
tionis dabitur. Quicũq; ſciẽter infregerit eam xviij. hũ-
dreda in danelaga, & corpus eius in miſericordia regis. *Compensatio mortis.*
Lege Anglorum, Were ſuum, id eſt, pretium ſuæ re-
demptionis, & manbote de occiſis erga dominos quorũ
homines fuerint interfecti. Manbote in Denelaga, de
villano & ſokeman xij. oras, de liberis autem homini-
bus, 3. marcas. Manbote vero Anglorum lege, regi &
Archiepiſcopo tres marcas de hominibus eorum pro-
prijs: Sed epiſcopo eiuſdem comitatus, & conſuli, & da-
pifero regis, viginti ſolidos: Baronibus autem alijs de-
cem ſolidos: Parentibus occiſi fiat emẽdatio, vel *guer- i. inimicitiæ.
ra eorum portetur, vnde Anglice prouerbium habetur,
Bẏᵹe ꞅpeꞃe oꝼ ꞅiꝺe. oþþe bæꞃ;, id eſt, eme lanceam a
latere, aut fer. Pax autem quatuor cheminorum, & pre-
dictarum aquarum ſub maiori iudicio continetur, quã
ſuperius diximus de *aſſaltu, Si vero molendina, piſca- *al. aſſultu
ria, vel alia quelibet opera, eius impedimentum facien-
tia preparẽtur, opera ipſa protinus deſtruantur, & che-
mini & aquæ vt fuerant primitus reparentur, & foriſſa- *viæ.*
ctura regis non obliuiſcatur. Chimini vero minores de i. non pretermittatur.
ciuitate ad ciuitatem ducentes, & de burgis ad burgos,
per quos mercata vehuntur, & cetera negotia fiunt, ſub
lege comitatus ſunt. Si quippiam operis ad eorum per-
turbationem erigitur, ſolotenus deponatur, & Chemini *+*
*mox reparẽtur, & ſecũdum legem comitatus eiuſdem *al. more ſolito.
erga comitem & vicecomitem emendetur. *Verum quod*

 modo

modo vocatur comitatus, olim apud Brytones temporibus Romanorum in regno isto Brytannia vocabatur consulatus. Et qui modo vocantur vicecomites, tunc temporis viceconsules vocabãtur, ille vero dicebatur viceconsul, qui consule absente ipsius vices supplebat in iure & in foro. Similiter de aquis fiat minoribus, naues tamen portantibus cum ijs rebus quæ necessariæ sunt burgis & ciuitatibus, saltem ligna & eiusmodi, cum lege minorum Cheminorum est & emendatio earum.

Diuisiones Scirarum, & hundredorum.

perambulation des countye

13. Diuisiones *Scyrarum regis proprie cum iudicio quatuor Cheminorum regalium sunt. Diuisiones hundredorum & Wapentachiorum comitibus, & vicecomitibus, cum iudicio comitatus pertinent.

i. Satrapiarum.

De thesauris.

Treasure trouee

14. Thesauri de terra domini Regis sunt, nisi in Ecclesia vel in cæmeterio inueniantur: Et licet ibi inueniantur, aurum regis est, & medietas argenti, & medietas Ecclesiæ vbi inuentum fuerit, quæcunq; ipsa fuerit vel Diues, vel pauper.

Lex Murdrorum.

Lex Canuti & Edw.

Murdre

15. Si quispiam *murdratus alicubi reperiebatur, querebatur apud villam vbi inueniebatur interfector illius Qui si inueniri poterat, tradebatur iustitiæ regis infra ipsos 8. dies interfectionis. Si vero inueniri nõ poterat, mensis & vnius diei respectum habebant ad eum perquirendum. Quod si intra terminum non inueniebatur, colligebantur in villa illa 46. marcæ. Quod si ad tantæ solutionem pecuniæ non sufficiebat, per hundredũ colligebatur, quod in villa non poterat. Veruntamen quoniam omnino villa cõfundebatur, prouiderũt Barones quod per Hundredum colligerentur, & sigillo alicuius Baronis comitatus sigillarentur, & ad Thesaurarium regis deportarentur, quas sigillatus ipse seruaret per annum & diem vnum, quod si infra hunc terminum possit *murdrator haberi, tradetetur iustitiæ regis, & ipsi marcas

i. interfector.

cas Thesaurario regis commendatas rehaberet. Sin infra tempus annuum non posset teneri, parentes murdrati sex marcas haberent, Rex quadraginta: Si parentes deessent, dominus eius reciperet: Si dominum non haberet, *felagus eius, id est, fide cum eo ligatus: Si vero nihil istorum haberet. Tunc rex regni (sub cuius protectione & pace degunt vniuersi) resumeret illas sex marcas cum suis quadraginta.

i. socius, & vitæ comites.

De inuentione Murdri.

Murdra quidem inuenta fuerunt & constituta in diebus Chnuti Dani regis, qui post acquisitam Angliam & pacificatam rogatu Baronum Anglorum remisit in Daciam exercitum suum. Ipsi vero Barones extiterunt fideiussores erga Regem, quatenus quotquot in terra secum retineret, firmam pacem per omnia haberent. *Veruntamen si quis Anglorum aliquem eorum interficeret*, si se super hoc defendere non posset iudicio Dei, scilicet, aqua, vel ferro, fieret de eo iustitia. Si autem aufugeret, solueretur vt supra dictum est. Iste vero Chnutus præfatus Rex, & Sueinus rex Danorum pater eius, & Lachmann Rex Sueuorum, & Olanus rex Norwegiæ, & Haroldus harefote rex Danorum filius Chnuti prædicti & *Elwinæ, & Hardocanutus rex Danorum frater suus filius Chnuti prædicti & Emmæ sororis Roberti Normannorum Ducis, & matris vltimi Edwardi, multa iura, & dignitates, & terras, & insulas a corona regni huius alienauerunt, & dilapidauerunt, & Dacis suis, & Norwegiensibus illas dederunt, qui regnum infestantes destruxerunt. Idcirco donationes, & alienationes eorum in irritum reuocari debent, & in nihilum reduci, & omnino extirpari. Ita fecit bonus Rex Edwardus, facta eorum in quantum potuit reuocauit, sed non potuit omnia reuocare. Non habuit vim quod potuit regnum in pristinum statum reducere, & reformare: seruauit sacramentum, fecit enim quod potuit. Temporibus vero Regum Danorum sepultum fuit ius in regno, leges & consuetudines simul sopitæ, temporibus illorum praua voluntas,

al. Elfginæ.

vis, & violentia magis regnabant quam iudiciũ in terra.

De regis officio, & de iure & appendicijs
corona regni Brytanniæ. Lex Edwardi.

Rex autem quia vicarius summi regis est, ad hoc est constitutus, vt regnum terrenum, & populum domini, & super omnia Sanctam veneretur ecclesiam eius, & regat, & ab iniuriosis defendat, & maleficos ab ea euellat, *& destruat, & penitus disperdat.* Quod nisi fecerit, nec nomen regis in eo constabit, verum testante papa Ioanne nomen regis perdit. Cui Pipinus & Carolus filius eius *necdũ reges sed principes sub rege Francorũ stulto scripserũt, querentes si ita permanere deberent Francorũ reges solo regio nomine contenti, a quo responsũ est Illos decet vocari Reges, qui vigilanter defendunt & regunt ecclesiam Dei, & populum eius, imitati regem psalmographum dicentẽ, Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam, &c. *Debet vero de iure rex omnes terras & honores, omnes dignitates & iura & libertates corone regni huius in integrum cum omni integritate & sine diminutione obseruare, & defendere, dispersa, & dilapidata, & amissa regni iura in pristinum statum & debitum viribus omnibus reuocare. Vniuersa vero terra & tota, & insula omnes vsque Norwegiam & vsque Daciam pertinent ad coronam regni eius, & sunt de appendicijs & dignitatibus regis, & vna est monarchia, & vnum est regnum, & vocabatur quondam regnum Brytannie, modo autem vocatur Regnum Anglorum. Tales enim metas & fines vt predictæ sunt, constituit & imposuit corona regni dominus Eleutherius papa sententia sua anno sexagesimo septimo post passionem Christi, qui primo destinauit coronam benedictam Brytannia & christianitatẽ deo inspirante Lucio regi Brytonum. Debet etiam Rex omnia rite facere in regno, & per iudicium procerum regni. Debet enim ius & iustitia magis regnare in regno quã voluntas praua. Lex est semper quod ius facit, voluntas autem, violentia & vis non est ius. Debet vero Rex deum timere, super omnia et diligere, & mandata eius per totum regnum suum seruare. Debet etiam Sanctam Ecclesiam regni sui cum omni integritate & libertate iuxta constitutiones patrum*

*al. nondũ.

Regis munus.

&

& predecessorum seruare, fouere, manutenere, regere & contra inimicos defendere, ita vt deus pre ceteris honoretur, & pre oculis semper habeatur. Debet etiam bonas leges, & consuetudines approbatas erigere, prauas autem delere, & omnes a regno deponere. Debet iudicium rectum in regno facere, & iustitiam per consilium procerum regni sui tenere. Ista vero debet omnia rex in propria persona, inspectis & tactis sacro sanctis euangelijs & super sacras & sanctas reliquias coram regno & sacerdotio & clero iurare, antequam ab archiepiscopis & episcopis regni coronetur. Tres enim rex habere seruos debet, scilicet, luxuriam, auaritiam, & cupiditatem, quos si habuerit seruos, benè & illustre regnabit. Regno omnia debet premeditare, & hoc regis est. Quia male cuncta ministrant impetus iuxta euangelium, Omne regnū in se diuisum desolabitur. iusiurandi regium.

Epistola domini Elutherij Lucio Regi Brytanniæ.

Anno. 169. a passione Christi, dominus Elutherius Papa Lucio Regi Brytanniæ scripsit, ad peticionem regis & procerum Regni Brytanniæ. Petistis a nobis leges Romanas & Cæsaris vobis transmitti, quibus in regno Brytanniæ vti voluistis. Leges Romanas & Cæsaris semper reprobare possumus, legem dei nequaquam. Suscepistis enim nuper miseratione diuina in regno Brytanniæ legem & fidem Christi, habetis penès vos in regno vtramque paginam, ex illis dei gratia per consilium regni vestri sume legem, & per illam dei patientia vestrum reges Brytanniæ regnum. Vicarius vero dei estis in regno iuxta prophetam regem. Domini est terra & plenitudo eius orbis terrarum, & vniuersi qui inhabitant in eo, & rursum iuxta prophetam regem, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem propterea vnxit te deus tuus oleo letitiæ, pre consortibus tuis, & rursum iuxta prophetam regem, Deus iudicium tuum, &c. Non enim iuditium neque iustitiam Cæsaris. filij enim regis gentes christianæ & populi regni sunt, qui sub vestra protectione, & pace, & regno degunt, & consistant iuxta euangelium, quemadmodum gallina congregat pullos sub alis, &c. Gentes vero regni Brytanniæ & populi vestri sunt, & quos diuisos debetis in vnum ad concordiam, & pacem, & ad fidem, & ad legem Christi, & ad sanctam ecclesiam congregare, reuocare, fouere, manutenere, protegere, regere

*al. 156.

Rex vicarius dei, vel papa ipso testante.

& ab iniuriosis, & malitiosis, & ab inimicis semper defendere. Ua regno cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Non voco regem propter paruam, & nimiam ætatem, sed propter stultitiam & iniquitatem, & insanitatem iuxta prophetam regem. Viri sanguinum & dolosi non dimidicabunt dies suos &c. per comestionẽ intelligimus gulã, per gulam luxuriã, per luxuriã omnia turpia, & mala iuxta Salamonẽ regẽ. In maleuolã animã non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Rex dicitur a regendo, non a regno: Rex eris dum bene regis, quod nisi feceris, nomen regis non in te constabit, & nomen regis perdes, quod absit. Det vobis omnipotens deus regnum Brytanniæ sic regere, vt possitis cum eo regnare in æternum cuius vicarius estis in regno predicto, qui cum patre & filio, &c.

Misericordia regis & perdonatio. Lex Edgar.

prerogative en pardoner.

18\. Iam si quispiam*forisfactus poposcerit regis misericordiam pro forisfacto suo timidus mortis vel membrorum perdendorum, potest Rex ei lege suæ dignitatis condonare si velit etiam mortem promeritam. Ipse tamen malefactor rectum faciat in quantumcunq; poterit quibus forisfecit, & tradat fideiussores de pace & legalitate tenenda: Si vero fideiussores defecerint, exulabitur a patria.

* i. rei capitalis reus.

De captiuis. Lex Edw.

19\. Habet etiam Rex alteriusmodi potestatem misericordiæ super captiuos. Vbicunq; enim venerit in ciuitatem, vel burgum, vel castellum, vel villam, vel etiam in via, si captiuus fuerit, potest eũ solo verbo soluere a captione. Solutus tamen satisfaciat cui forisfecit. Murdrator vero, vel*traditor, vel huiusmodi criminosus quamuis rex eis condonauerit vitam & membra, secundum legem nullatenus in patria remanebunt: Sed statim iurabunt se ituros ad mare infra terminum a iustitia eis constitutum, & mox transfretaturos quam cito habuerint nauem & ventum. Quod si periuri postea in terra remãserint, quisquis eos inuenire poterit, faciat de eis sine iudicio iustitiam. Et si quis eos gratis detinuerit, pro vna

* i. prodiror.

um

abiuration.

vna nocte sola maiori lege Anglorum vel Danorum emendabit, pro secunda duplici, pro tertia nocte socius cius & compar malefactorum iudicabitur. Si quidem tales habuerint vxores suas in patria subsistẽtes, & dixerit aliquis parentum murdrati eas nequitiæ fuisse participes, expurgent* se iudicio Dei, quas si clementia dei & innocentia sua saluauerit, remaneant legales cum dotibus suis & maritagijs. Pueri vero qui ante malefactum fuerint nati vel generati, non erũt exleges pro malefacto post generationes eorum *peracto, nec perdant hæreditatem,

i. Ordalio.

*al. perpetrato.

De friborgis.

Lex Alvredi.

Preterea est quædam summa & maxima *Securitas* per quam omnes statu firmissimo sustinentur, videlicet, vt vnusquisq; stabiliat se sub fideiussionis securitate quam Angli vocant freoborhges, soli tamen Eboracenses dicunt eandem tienmanna tala, quod sonat latine decem hominum numerum. Hæc securitas hoc modo fiebat, scilicet, quod de omnibus villis totius regni sub decennali fideiussione debebant esse vniuersi: Ita quod si vnus ex decem forisfecerit, nouem ad rectum eum haberent: quod si aufugeret, daretur lege terminus ei. xxxj. dierum: quesitus interim & inuentus, ad iustitiam regis adduceretur. Et de suo illico restauraret damnum quod fecerat. Et si ad hoc forisfaceret, de corpore suo iustitia fieret. Sed si infra predictum terminum inueniri non posset, quia in omni friborgo vnus erat capitalis quem vocabant, friborgesheofod, ipse capitalis sumeret duos de melioribus sui friborgi, & de tribus friborgis sibi propinquioribus acciperet de vnoquoq; capitalem & duos de melioribus vnuscuiusq; friborgi si posset habere, & ita se duodecimo existente purgaret se & friborgũ suum (si facere posset) de forisfacto & fuga supradicti malefactoris. Quod si facere nõ posset, ipse cum friborgo suo damnum restauraret de proprio malefactoris

i. fideiussionem.

Tythynge. franci plegij.

i. fideiussorem primarium.

quamdiu duraret, quo deficiente de suo & friborgi sui perficeret, & erga iustitiam emendaret, secundum quod legaliter eis iudicatum fuisset. Tandem vero sacramentum quod non potuerũt adimplere per tres friborgos sibi viciniores per se ipsos iurarent, sese nullatenus fore culpabiles, & si quando possent eum recuperare adducerent ad iustitiam, aut iustitiæ dicerent vbi esset.

Court Baron.

De Baronibus qui suas habent curias & consuetudines. Lex Alvredi

21. Archiepiscopi, Episcopi, Comites, Barones, *& omnes qui habuerint sacham & socam tol, theam, & infangthefe,* etiã milites suos, & proprios seruientes, scilicet, dapiferos, pincernas, camerarios, *pistores* & cocos sub suo friborgo habeant. Et item isti suos armigeros, vel alios sibi seruientes sub suo friborgo. Quod si cui forisfacerẽt, & clamor vicinorum de eis assurgeret, ipsi tenerent eos rectitudini in curia suo: illi dico qui haberent sacham & socam, thol, & theam, & infangthefe.

De Sacha.

proffittes & amerciaments de courts

22. Sacha est, quod si quilibet aliquem nominatim de aliquo calumniatus fuerit, & ille negauerit, forisfactura probationis vel negationis (si euenerit) sua erit.

De Soca.

23. Socha est, quod si aliquis querit aliquid in terra sua, etiam furtum, sua est iustitia si inuentum fuerit, an non.

De Thol.

Thol, a τέλος quod vectigal sonat. Est igitur Tholonium immunitas etc.

24. Thol (quod nos dicimus tholonium) est, scilicet quod habeat libertatem vendendi & emendi in terra sua.

De Theam.

25. Theam, quod si quispiam aliquid *interciet super aliquem, & interciatus non poterit warrantum suum habere, erit forisfactura sua, & iustitia similiter de calumniatore si defecerit.

*i. penès alium defendat.

De infangthefe.

26. Iustitia cognoscentis latronis sua est, de homine suo si

si captus fuerit super terram suam. Illi vero qui non habent has consuetudines, coram iustitia regia rectum faciant in hundredis, vel in Wapentachijs, vel in Scyris.

De hospitibus. Lex Alvredi

Si quis hospitauerit priuatū, vel alienum, qui anglice cuþ ⁊ uncuþ dicuntur, poterit eum noctibus habere duabus tanquam hospitem. Qui si forisfecerit, non incurrat dominus damnum pro hospite, veruntamen si cui damnum illatum fuerit, & ad iustitiam de eo clamorem fecerit, quod ipsius consilio malum factum fuerit, cum duobus legalibus vicinis suis purgabit se sacramento de consilio, & de facto: quos nisi habuerit, damnum emendet, & forisfacturam. Quem si tertia nocte hospitatus fuerit, & is alicui forisfecerit, habeat eum ad rectum tāquam de propria familia, quod Anglice dicitur, twa night gest. ðrid nigh agen hine; Quem nisi poterit ad rectum habere, habebit terminum predictum mēsis & vnius diei. Et si poterit inueniri malefactor, restauret damnum quod fecerat & emendationē si poterit, & de corpore si adiudicatum fuerit ei. Si vero malefactor non poterit damnum restaurare quod fecerat, hospes suus restaurabit, & forisfacturam: Et si iustitia habet eum suspectum, purgabit se iudicio hundredi vel Scyræ.

27. i. notus, vel ignotus — Lege Britto, cap. 12

i. duabus noctibus hospes, tertia familiaris habēdus est.

De animalibus, & alia re inuenta. Lex Alvredi

28. Trover.

Si quis adduxerit animal in villam, vel apportauerit pecuniam, & dixerit se inuenisse, priusquam in domum introducat suam vel etiam alterius, ante ecclesiam ducat, & coram sacerdote ecclesiæ, & preposito villæ, & melioribus hominibus totum ostendat inuentū quicquid sit: Præfectus villæ mox mittat ad quatuor villas propinquiores pro sacerdotibus & prepositis villarum, qui adducant secum tres vel quatuor de melioribus hominibus de vnaquaq; villa, quibus congregatis ostendatur totum inuentum. Postea vero testimonio ipsorum prepositus (de cuius dominio inuentor est) custodiat inuētum vsq; in diem crastinum. Die autem crastino cum ali-

liquantis vicinorum suorum qui viderunt inuentem, ad hundredi eat prefectum, in quo hundredo sua villa est, & ipsi ostendat totum. Et si homo alicuius domini sit in cuius terra inuentum est hoc, & dominus in cuius terra inuentũ est non habet consuetudines suas, scilicet, sake & soke, omnia tradat præfecto hũdredi (si habere voluerit) cum bonis testibus. Sed si dominus habuerit consuetudines suas, in curia domini rectum teneatur.

De Iudeis. lex Edw.

29 Sciẽdũ quoq; quod omnes Iudei vbicũq; in regno sunt, sub tutela & defensione regis ligea debent esse, nec quilibet eorum alicui diuiti se potest subdere sine regis licentia. Iudei enim & omnia sua regis sunt. Quod si quispiam detinuerit eos, vel pecuniam eorũ, perquirat rex si vult tanquam suum proprium.

De pace Regis. lex Edg.

30. Hi qui pacem regis habent, vel manu, vel breui, ei fideles existant. Ideoq; summa necessitas eis est, vt eam inuiolabiliter custodiant erga omnes, nec ob securitatẽ pacis adeptam detineãt rectitudines, vel seruitia dominorum suorum, sed nec vicinorum, quia non est dignus habere pacem, qui non diligit obseruare eam. Qui si nimis confidens in pace quam habet, per superbiam alicui forisfecerit, damnum restauret, & iterum tantundẽ, quod Angli vocant Artrnihilthet. *al. atrnihilthet,

De emendatione pacis. lex Edg.

31. Pax data manu regis & octo dierum quibus primum coronatus est, & pax predictorum festorum, & pax per breue regis vnum habent modum emendationis, & hoc iudicio quod maius habetur in Seyra vbi pax fracta fuerit, verbi gratia. In Danelega per xviij. hundreda, qui numerus cõplet Septies viginti libras, & quatuor: quoniam forisfacturam hundredi dani Norwegienses viij. lib. habebant. Multiplicatis igitur octo per octodecem, faciunt centum & quadraginta quatuor. Et hoc non sine causa: De istis enim octo libris rex habebat centum

centum solidos , & consul comitatus quinquaginta qui tertium habebat denarium de forisfacturis : Decanus autem episcopi in cuius decanatu pax fracta fuerat reliquos decem · preter pacem regis, scilicet, de pace data manu regis, & de primo coronatu, & de supradictis festis, Natalis, paschæ, pentecostes.

Hinc dictus comes. Chronic. Bell. Gervasius Tilber.

Lex Alured.

De centurionibus & capitalibus friborgis.

Cum autē contingeret quod quidā stulti & improbi gratis, & nimis consuetè erga vicinos suos forisfacerēt, cæperunt sapientes adinuicem super hoc habere consilium, & statuerunt iustitiarios super quosq; decem friborgos, quos decanos possumus appellare, anglice vero *tienheofod dicti sunt, i. caput de decē. Isti inter villas & vicinos causas tractabant, & secundū forisfacturas emēdationes capiebāt, & concordationes faciebāt, videlicet, de paschuis, pratis, messibus, & de litigationibus inter vicinos, & innumerabilibus huiusmodi decertationibus que humanam fragilitatem infestant, & eam incessanter oppugnant. Cum autem causæ maiores erumpebant, referebantur ad superiores eorum iusticiarios quos supradicti sapientes super eos constituerant, scilicet, super decem decanos, quos possumus dicere centuriones, vel centenarios, eo quod super centum friborgos iudicabunt. 32.

Tithingmen.

*i. decemuir.

Hundredors.

De hundredis & Wapentachijs.

33. *Ewerwickshyre, Nicolshyre, Notinghamshyre, Leycestershyre, Northamptonshyre, vsq; ad Watlingstrete, & viij. milaria vltra Watlingstrete sub lege Anglorum sunt. Et quod Angli vocant Hundredum, supradicti comitatus vocant Wapentachium: Et non sine causa: Cū quis enim accipiebat præfecturam Wapentachij, die statuto in loco vbi consueuerant congregari, omnes maiores natu contra eum conueniebant, & descendente eo de equo suo omnes assurgebant ei. Ipse verò erecta lancea sua ab omnibus secundum morem fœdus accipiebat:

*al. Warwickshyre

præ/Wapentac.

bat: Omnes enim quotquot venissent cum lanceis suis ipsius hastam tangebant, & ita se confirmabant per cõtactum armorum, pace palam concessa. Anglice enim arma vocantur ƿæpnu, & taccare confirmare, quasi armorum confirmatio, vel vt magis expresse secundũ linguam anglicam dicamus Wepentac, armorũ tactus est. ƿepnu enim arma sonat, tac tactus est. Quamobrẽ potest cognosci quod hac de causa totus ille conuentus dicitur Wapentac, eò quod per tactum armorum suorum ad inuicem confœderati sunt.

De trihingis & ledis.

34. Erant etiam & aliæ potestates super Wapentachia quas vocabant ðrihingas, quod erat tertia pars prouinciæ. Qui vero super eas dominabantur, vocabantur ðrihingerefas, ad hos deferebantur causæ quæ non poterant definiri in Wapentachijs. Sicq; quod angli vocabant hundredum, isti Wapentachium, Et quod Anglice uocabant 3. vel 4. hundreda, isti vocabant ðrihinga, In quibusdã vero prouincijs anglice vocabãtur leþ quod isti dicunt trihinge quod autem in þrihinge definiri non poterat, ferebatur in Scyram.

De Greue.

35. Greue quoq; nomen est potestatis, latinorum lingua nihil expresſius sonat quam prefectura, quoniã hoc vocabulum adeo multipliciter distenditur quod de Scyra, de Wapentachijs (quemadmodum etiam est leþ) de hũdredis, de burgis, etiam de villis Greue vocetur. In quo idem sonare videtur, & significare quod dominus. Videtur etiam quibusdam Greue vocabulũ, esse nomen cõpositum ex Anglico, ȝriþ, & væ, latino. ȝriþ enim pax est, væ, miseria, ipso domino attestante, qui dicat, væ tibi Bethsaida, væ tibi Corozaim. Greue igitur ideo dicitur, quod iure debehat ȝriþ id est, pacem, ex illis facere qui

patriæ

patriæ inferunt væ, id est miseriam, vel malum. Teutonici etiam, & frisones, & Flandrenses, consules suos Mergreue, quasi maiores dominos, vel bonos pacificos vocare solent. Et sicut modo vocantur. Greue qui super alios prefecturas habent, ita apud Anglos antiquitus vocabantur Ealdopmen, quasi seniores, non propter senectutem cum quidam adolescentes essent, sed propter sapientiam. *Et similiter olim apud Brytones temporibus Romanorum in regno isto Brytanniæ vocabantur Senatores, qui postea temporibus Saxonum vt prædictum est vocabantur Aldermanni, non propter ætatem, sed propter sapientiam & dignitatem, cum quidem adolescentes essent, iurisperiti tamen, & super hoc experti. Et vt verum fatear, habent etiam Aldermanni in ciuitatibus regni huius in Balliuis suis, & in Burgis clausis, et muro vallatis, & in castellis eandem dignitatem, & potestatem, & modũ, qualem habent prepositi hundredorum & Wapentachiorum in Balliuis suis sub vicecomite regis per vniuersum regnum. Debẽt enim & leges, & libertates, & iura, & pacem regis, & iustas cõsuetudines regni, & antiquas a bonis predecessoribus approbatas, inuiolabiliter, & sine dolo, & sine dilatione, modis omnibus pro posse suo seruare. Cum aliquid vero inopinatum, vel dubium, vel malum, contra regnum, vel contra coronam domini regis, forte in Balliuis suis subito emerserit, debent statim pulsatis campanis quod anglice vocant* motbel *conuocare omnes, & vniuersos, quod Anglice dicunt* folcmote *i. vocatio & congregatio populorum, & gentium omnium, quia ibi omnes conuenire debent, & vniuersi qui sub protectione & pace domini regis degunt, & consistunt in regno predicto, & ibi prouidere debẽt indemnitatibus coronæ regni huius per commune consilium, & ibi prouidendum est ad insolentiam malefactorum reprimendam ad vtilitatem regni. Statutum est enim quod ibi debent populi omnes, & gentes vniuersæ singulis annis, semel in anno scilicet, conuenire, scilicet in capite kalendarum Maij, & se fide & sacramento non* fracto ibi in vnam & simul confederare, & consolidare sicut coniurati fratres ad defendendum regnum contra alienigenas, & contra inimicos, vna cum domino suo rege, & terras, & honores illius omni fidelitate cum eo seruare, et quod illi vt do-*

Aldermē.

i. violato.

mino suo regi intra & extra regnum vniuersum Brytanniæ fideles esse volunt. Ita debent facere omnes principes, & comites, & simul iurare coram episcopis regni in folcmote, *& similiter omnes proceres regni, & Milites, & liberi homines vniuersi totius regni Brytanniæ facere debent in pleno* folcmote *fidelitatē domino regi vt prædictum est coram Episcopis regni. Hanc legem inuenit Arthurus, qui quondā fuit inclytißimus rex Brytonum, & ita consolidauit, & confæderauerit regnum Brytanniæ vniuersum semper in vnum. Huius legis authoritate expulit Arthurus prædictus Saracenos, & inimicos a regno. Lex enim ista diu sopita fuit, & sepulta, donec Edgarus rex anglorū qui fuit auus Edwardi regis propinqui vestri illam excitauit, & erexit in lucem, & illam per totū regnum firmiter obseruari præcepit. Debent etiam vniuersi liberi homines totius regni iuxta facultates suas, & possessiones, & iuxta *catalla sua, & secundum feodum suum, & secundum tenementa sua, arma habere, & illa semper prompta conseruare ad tuitionē regni, & seruitiū dominorū suorū, iuxta præceptū domini regis explendū & peragendū. Non debent illa* inuadiare, nec extra regnū vendere, Sed hæredibus suis in extremis legare ad seruitiū tenementorū suorū dominis suis explendū cū opus adfuerit. Quod si quis eorum hæredes vel parentes nō habuerint, dominus suus illa recipiet: Et si dominum nō haberent, felagus suus, i. fide cum eo ligatus, si haberet illa reciperet. Si vero nihil istorum haberet, tunc regni sub cuius protectione & pace degunt vniuersi rex illa resumet. Vniuersi vero prædicti singulis annis in crastino purificationis beatæ Mariæ debent omni excusatione remota arma sua per vniuersum regnum ostendere, scilicet in ciuitatibus regni, & in burgis, & in castellis, & hūdredis, & Wapentachijs regni, secundum eis quod statutum est, & adiudicatum, & iuxta quod debent, & idcirco hoc fieri debet vno eodem die per vniuersum regnum, vt prædictum est, ne aliqui poßint arma sua familiaribus suis & notis accommodare, nec ipsi illa mutuo accipere, ac iustitiam domini regis defraudare, & dominum regem & regnum offendere. Si qui eorum infirmi fuerint, vel alijs de causis in regno occupati, vel vrgentissimis negotijs extra*

* i. res, facultates.

* i. pignori ponere.

Armure.

mustre.

tra regnum vel in regno detenti, inueniant alios pro semetipsis qui sufficienter hoc faciant, quod nisi fecerint, vicecomites, & Aldermanni & prapositi hundredorum, & Wapentachiorum, & cateri Ballivi domini regis illud domino regi grauiter emendare debent. Huius legis authoritate Æthelredus rex subito vno eodemque die per vniuersum regnum Danos occidit. Barones vero qui suas consuetudines habent, & qui suam habent curiam, de suis hominibus videant, vt sic de eis agant, & omnia rite faciant, quatenus erga dominum regem reatum non incurrant, nec coronã regni prædicti offendant.

Daci, qua auctoritate occisi.

De heretochijs, &c.

Erant & aliæ potestates & dignitates per prouincias, & patrias vniuersas, & per singulos comitatus totius regni prædicti constitutæ, qui Heretoches apud anglos vocabantur, scilicet, Barones, nobiles, & insignes sapientes, & fideles, & animosi, Latine vero dicebantur ductores exercitus, apud Gallos, capitales constabulary, vel mareschalli exercitus, Illi vero ordinabant acies densißimas in prelijs, & alas constituebant prout decuit, & prout melius eis visum fuit, ad honorẽ coronæ, & ad vtilitatẽ regni. Isti vero viri eligebantur per commune consiliũ pro communi vtilitate regni, per prouincias & patrias vniuersas, & per singulos comitatus in pleno Folcmote, Sicut & vicecomites prouinciarum & comitatuum eligi debent: Ita quod in quolibet comitatu semper fuit vnus Heretoch per electionem electus, ad conducendum exercitum comitatus sui iuxta preceptum domini regis, ad honorem & vtilitatem coronæ regni prædicti semper cum opus adfuerit in regno. Item qui fugiet a domino, vel socio suo pro timiditate belli, vel mortis, in conductione heretochij sui in expeditione nauali, vel terrestri, perdat omne quod suum est, & suam ipsius vitam, & manus mittat dominus ad terram quã ei antea dederat. Et si terram hæreditariam habeat, ipsa in manus regis trãseat. Et qui in bello ante dominum suum ceciderit, sit hoc in terra, sit alibi, sint ei releuationes condonatæ, & habeant hæredes eius pecuniam & terram eius sine aliqua diminutione, & recte diuidant inter se. Et qui terram acquietatam habet comitatus testimonio, habeat sine querela in die, & post diem ad dandum ei quẽ plus amabit. Et omnis sit venatione sua dignus in nemore, in cãpo.

Imperatores Belli.

Vicecomites olim electi.

po, in dominio suo, & abstineat omnis homo a venarijs regis, vbicunq; pacē eis habere voluerit, super plenā Witam, id est, forisfacturā. Et omnis homo pacem habeat eundo ad gemotū, vel rediēs de gemoto, nisi probatus fur fuerit: Et qui leges* apostabit, si fuerit anglicus, vel Dacus, vel Waliscus, vel Albanicus, vel insulicola, Werae sua reus sit apud regem, & si secundo id faciat, reddat bis Weram suam, & si quid addat tertio, reus sit omniū quae habebit. Itē aliud folkmote esse debet in quolibet comitatu, per prouincias & patrias totius regni praedicti vniuersas, scilicet in capite kl. Octob. ad prouidendum ibi quis erit vicecomes, & qui erunt eorum heretochij, & ad audiendum ibi iusta eorum precepta consilio & assensu procerum, & iudicio folkesmote: Et vt* Wardae iuste & rite obseruentur, & vt caute deinceps incendijs sibi illic prouideant, cum ad propria redibunt. Ita vero bis folkemote singulis annis semper celebrari debet per annum per vniuersos comitatus, & prouincias, & patrias vniuersas totius regni praedicti, pro pace, & stabilitate, & confirmatione regni, vt praedictum est, super plenam * Witam. Debet autem Scyremote bis, hundreda & Wapentachia duodecies in anno congregari, & septem diebus antea summoniri, nisi publicum commodum vel dominica regis necessitas terminum praeueniat. Debet etiam in London quae caput est regni & legum, semper curia domini regis singulis septimanis die Lunae Hustingis sedere, & teneri. Fundata enim erat olim & aedificata ad instar, & ad modum, & in memoriam veteris magnae Troiae, & vsque in hodiernum diem leges, & iura, & dignitates, libertates, regiasque consuetudines antiquae magnae Troiae in se continet. In ea itaque supersunt ardua cōpota, & ambigua placita coronae, & curiae domini regis totius regni praedicti, quae huc usq; & consuetudines suas vna semper inuiolabilitate conseruat, vbicunque ipse rex fuerit, siue in expeditione, siue alibi, propter fatigationem gentium & populorum regni, iuxta veteres consuetudines bonorum patrum, & praedecessorum, & omnium principum, & procerum, & sapientum seniorum totius regni praedicti.*

i. ad comitia. (*gemotū*) — i. violarit. (*apostabit*) — i. vigiliae. custodiae. (*Wardae*) — i. mulctam. (*Witam*)

privilesdge. — Turne. — Hustinges.

De illis qui possunt & debent de iure cohabitare, & remanere in regno Brytanniae.

Brytones vero Armorici cum venerint, in regno isto suscipi debent

bent, & in regno protegi, sicut probi ciues. De corpore regni huius exierunt quondam, de sanguine Brytonum regni huius. Guti vero similiter cum veniunt suscipi debent, & protegi in regno isto sicut coniurati fratres, sicut propinqui & proprij ciues regni huius. Exierunt enim quondam de nobili sanguine anglorum, scilicet de Engra ciuitate, & Anglici de sanguine illorum, & semper efficiuntur populus vnus, & gens vna. Ita constituit optimus Ina rex Anglorum, qui electus fuit in regem per Angelum, & qui primò obtinuit monarchiam totius regni huius post aduentum Anglorum in Brytanniam. Primus enim fuit Rex coronatus Anglorum & Brytonum simul manentium in Britannia post aduentum Saxonum germaniæ, scilicet, post acceptam fidem a beato Gregorio per S. Augustinum. Cœpit enim prædictus Ina in vxorem suam Gualam nomine, propter quam vocata est Wallia illa terra quæ quondam vocabatur Cambria. Bigamus enim fuit. Cœpit autē cum vltima vxore sua Cambriam, & Cornubiam, & Coronam benedictam Britanniæ, quæ fuerat vltimo Cadwaladro regi Britanniæ. Et vniuersi angli qui tunc temporis extiterunt, vxores suas cœperunt de Brytonū genere, & Brytones vxores suas de illustri sanguine & genere Anglorum, hoc est, de genere Saxonum. Hoc enim factum fuit per commune consilium & assensum omnium episcoporum, & principum, procerum, comitum, & omnium sapientum seniorum, & populorum totius regni, & per preceptum regis Ina prædicti. Multi vero Angli cœperunt vxores suas de sanguine & genere Anglorum germaniæ, & quidam angli cæperunt vxores suas de sanguine & genere Scotorum, proceres vero Scotorum, & Scoti ferè omnes cœperunt vxores suas de optimo genere & sanguine Anglorum germaniæ, & ita fuerunt tunc temporis per vniuersum regnum Brytanniæ duo in carne vna. Et taliter constituit rectum coniugium, (& deleuit fornicationem, & immunditiam a regno) & recta iudicia pro stabilitate regni, et confirmatione populorum benigna sedulitate. Et tali modo effecti fuerunt gens vna, & populus vnus per vniuersum regnū Brytanniæ miseratione diuina. Deinde vniuersi vocauerunt regnum Anglorum, quod antea vocatum fuit regnum Brytanniæ. Vniuersi prædicti semper postea pro communi vtilitate coronæ regni insimul & in vnum viriliter

De Ina rege.

Vnde Wallia nomē.

Hæc eadē habentur in Thoma Rodburne

contra danos & Norwegienses semper steterunt, & atrocissime vnanimi voluntate contra inimicos pugnauerunt, & bella atrocißima in regno geßerunt. Erat enim prædictus rex Ina optimus, largus, sapiens, prudens, moderatus, strenuus, iustus, animosus, & bellicosus pro loco & tempore, & in diuinis legibus, & in secularibus institutis, scriptis, & bonorum operum exhibitionibus irradiauit gloriosus, rexitq; regnum, confœderauit, & consolidauit, & in vnum pacificauit sapientia & prudentia magna, & vbi locus adfuit vi, & manu armata.

☞ *Qui vetus exemplar manu transcripsit, fatetur se hoc in loco descriptionem Brytanniæ (quod nihil non vulgare in se haberet) consultò prætermisisse.*

De iure & appendicijs coronæ regni Brytanniæ.

Arthurus qui fuit quondam inclytissimus rex Brytonum, vir magnus fuit et animosus, & miles illustris, parum fuit ei regnum istud, non fuit animus eius contentus regno Brytanniæ, subiugauit igitur sibi strenue Scantiam totam, quæ modo Norweia vocatur, & omnes insulas vltra Scantiam, scilicet, Islãdiam, & Grenlandiam, quæ sunt de appendicijs Norweiæ, & Snechordam, & hyberniam, & Gutlandiam, & Daciam, Semelandiam, Winlandiam, Curlandiam, Roe, Femelandiam, Wirelandiam, Flandriam, Cherrelam, Lappam, & omnes alias terras, & insulas orientalis occeani vsq; Russiam (In lappa scilicet posuit orientalem metam regni Brytanniæ) & multas alias insulas vltra Scantiam, vsquedum sub septentrione, quæ sunt de appendicijs Scanciæ, quæ modo Norweia vocatur. Fuerunt gentes feræ, & indomitæ, & non habuerunt dilectionem dei, nec proximi, quia ab aquilone pandetur omne malum. Fuerunt autẽ ibi Christiani occulte. Desiderantur nonnulla in exemplari.

Arthurus autem Christianus optimus fuit, & fecit eos baptizari, & vnum deum per totam Norweiam venerari, & vnam fidem Christi semper inuiolatam custodire, & suscipere. Cœperunt vniuersi proceres Norweiæ vxores suas de nobile gente Brytonum tempore illo, vnde Norwegienses dicunt se exiisse de gente, & sanguine regni huius. Impetrauit enim temporibus illis Arthurus rex a domino papa, & a curia romana, quod confirmata sit Norweia in perpetuum coronæ Brytanniæ, in augmentum

regni huius, vocauitque illam dictus Arthurus cameram Brytanniæ. Hac vero de causa dicunt Norwegienses se debere in regno isto cohabitare, & dicunt se esse de corpore regni huius, scilicet de corona Brytanniæ. Maluerunt enim manere in regno isto, quam in terra eorum propria. Terra enim eorum arida est, et mõtuosa, & Sterilis, & non sunt ibi segetes nisi per loca: Ista vero opulẽta est, & fertilis, & crescunt hic segetes, & cœtera vniuersa. Qua ex causa sæpius per vices gesta sunt bella atrocissima inter anglos & Norwegienses, & interfecti sunt innumerabiles. Occupauerunt vero Norwegienses terras multas, & insulas regni huius, quas adhuc detinent occupatas, nec potuerunt vnquam postea penitus euelli. Tandem modo confœderati sunt nobis fide & sacramento, & per vxores suas quas postea cœperunt de sanguine nostro, & per affinitates, & per coniugia. Ita demum constituit, & eis concessit bonus rex Edwardus propinquus noster, (qui fuit optimus filius pacis) per commune consilium totius regni. Qua de causa possint, & debent prædicti de cætero nobiscum cohabitare, & remanere in regno, sicut coniurati fratres nostri.

Lex *Noricorum*, & Danorum in Brytannia.

Erat etiam lex *Noricorum*, & Danorum, Norfolk, Suffolk, & Grantabridgeshyre, *Deira & insularum, scilicet, Cathenensium, Mannensium, Murtensium, & Orchadũ & Inchegalensium, & Ordacensium, & de Gurth* quæ habebant in emendatione forisfacturæ vbi supradicti comitatus habuerunt xviij. hundreda, ista decem & dimidium, & hoc affinitate Saxonum, quia tunc temporis maior emendatio forisfacturæ Saxonum fuit xliiij. lib. In omnibus alijs causis & forisfacturis eandem legem habebant cũ supradictis Norwegiensibus. Quam cum Rex Wilhelmus audisset cum alijs sui regni legibus, maxime appretiatus est eam, & precepit vt obseruaretur per totũ regnum. Proferebat enim quod antecessores eius, & omniũ Baronum ferè Normanorum, Norwegienses extitissent, & quod de Norweia olim venissent. Et hac autoritate leges eorũ *cum profundiores et honestiores omnibus alijs essent*, præ cœteris regni sui legibus asserebat se debere sequi, & obseruare. Quippe cum aliarũ legibus Nationũ, Brytonum

tonum scilicet, Anglorum, pictorum & *Scottorum* præpó-derassent. Quo audito, mox vniuersi compatriotæ regni qui leges edixerant, tristes effecti, vnanimiter deprecati sunt, quatenus permitteret sibi leges proprias, & cõsuetudines antiquas habere, in quibus vixerunt patres eorum, & ipsi in eis nati & nutriti sunt, quia durum valde foret sibi suscipere leges ignotas, & iudicare de eis quas nesciebant. Rege vero ad flectendum ingrato existente, tandem eum prosecuti sunt deprecantes, quatenus per animam regis Edwardi, qui sibi post diem suum concesserat coronam & regnum, & cuius erant leges, nec aliorum extraneorum exaudiendo concederet eis sub legibus perseuerare paternis. Vnde consilio habito, precatu Baronum tandem acquieuit. *Thomas vero Archiepiscopus Cantuariensis, & Mauritius episcopus scripserunt proprijs manibus omnia ista prædicta per preceptum prædicti regis Wilhelmi.* Ex illo igitur die multa autoritate veneratæ, & per vniuersum regnum corroboratæ, & obseruatæ sunt præ ceteris patriæ legibus leges Edwardi regis sancti, quæ prius inuentæ & constitutæ fuerunt tempore regis Edgari aui sui. Verum post mortem ipsius dimissæ sunt annis Circiter lxviij. Edwardus enim filius, eius hæres, scilicet, de vxore legitima natus, regnauit annis quatuor hebdomat. xvj. minus. Quo occiso innocente suæ dolo nouercæ, propter innocentem eius vitam, castam, & elemosynis plenam, interfectionem eius immeritam pro martyrio reputauerunt, eum & sanctum habuerũt. Post ipsum Ældredus unꝛæde frater eius regnum suscepit, & regnauit in multis aduersitatibus & periculis xxxviij annos. Post ipsum Ældredum Edmundus ẏꝛenꝛide filius eius regnauit ferè nouem mensibus, in quibus viriliter contra Regem Chnutum quinquies dimicauit. Vltimo vero bello peracto, concordes ad inuicem effecti sunt, regnumq; per medium diuiserunt: Et medietas Angliæ Chnuto, medietas altera cessit Edmundo, eo tenore, vt si quis eorum alterum superuiueret, regnũ superstes

i. consilij inops.

i. ferreum latus,

Aldredus Eborac, et Hugo Londinens. ut habem. Thom. Rod. burn. et Joan. Rossius.

perstes totum possideret, nec interim alteruter coronaretur. Firmata igitur taliter (vniuersis angliæ primatibus assensum prebentibus) inter se conuentione, primo post mense Edmundus ex hac luce (proh dolor) subtrahitur. Chnutus deinde suscepit totum angliæ principatum, regnauitq; ferè, xviij. annos. Quo defũcto, Haraldus *barefote* filius Chnuti & Eluinæ falso penè ab omnibus putatus, successit, & quinq; annos regnauit. Post quẽ Hardicnutus filius Chnuti, et Emmæ sororis *Roberti Normanorũ ducis, & matris regis vltimi Edwardi i. sancti, regnauit duobus annis, hebdomat, 12. minus: atq; sic completi sunt, lxviij. anni in quibus leges prædictæ fuerunt penitus prætermissæ. Sed postquam Rex Edwardus venit ad regnum, consilio Baronum Angliæ legem lxviij. annis sopitam excitauit, excitatam reparauit, reparatam decorauit, decoratam confirmauit, cõfirmata vero vocata est lex regis Edwardi, non quod ipse primus adinuenisset eam, sed cũ prætermissa fuisset, & obliuioni penitus dedita a diebus aui sui regis Edgari qui xvij. annos regnauit, & qui primus eius inuentor fuisse dicitur, vsq; ad sua tempora, videlicet vt prædictũ est lxviij. annos post dies ipsius Edgari, ipse Edwardus quia iusta erat, & honesta, a profundo abysso extraxit eam, & renouauit, & vt suam obseruandam contradidit.

*al. Ricardi

hec eadẽ in rodburno reperias.

Leges Edwardi cur dictæ.

Iste præfatus Edmũdus ẏꝑenſıꝺe habuit quendam filium Edwardum nomine, qui mox patre mortuo timore Chnuti regis aufugit ad regnum Rugorũ, quod nos melius vocamus Russiam. Quem rex terræ Malesclotus nomine, vt cognouit quis esset, honeste retinuit. Qui de nobili progenie ibidẽ duxit vxorem, de qua natus est ei Edgarus Ethelinge, & Margareta quæ fuit postea regina Scotiæ, & *Christina soror eius. *Fuit autem Margareta prædicta generosa valde, & optima, scilicet ex parte patris ex Nobili genere & sanguine regũ anglorũ, & Brytonũ, ex parte vero matris ex genere & sãguine regũ Rugorũ, sanctissimis antecessoribus suis in bonis, & laudabilibus actibus consimilis, præclara effulsit. erat enim de iure post decessũ Edgari Athelinge fratris sui, verus*

*al. Christiana.

heres vltimi regis Edwardj de corona totius regni prædicti, sed instinctu, peticione, & voluntate boni Regis Edwardi propinqui nostri, aliter mutatũ est, qui coronã nobis totius regni prædicti dedit, & regnũ prædictũ nobis iurare fecit, qui peroptime æquitatẽ, & scientiam, iustitiam, probitatemq́, nostrã nouit. Princeps vero Albaniæ duxit eam in vxorem casu fortuito. Picti enim a picto duce vocantur, Scotti vero Albaniæ, a Scotto duce. Est enim Albania pars monarchiæ regni huius, quod olim vocabatur regnum Brytanniæ. Cui Christinæ Edwardus dedit terram, quam habuit postea Radulphus de*Limiseia. Fuit enim prædicta Christiana soror Edgari Ethelinge, propter quẽ misit rex Edwardus auunculus eius, & fecit eum venire ad se. qui postquam venit non multum vixit, & vxor illius in breui temporis curriculo defuncta est. Rex vero Edwardus Edgarum filium eorum secum retinuit, & pro filio nutriuit. Et quia cogitauit ipsum hæredem facere, nominauit Ethelinge, quod nos Domicellum, i. damisell, Sed nos indiscrete de pluribus dicimus, quia baronum filios vocamus domicellos, Angli vero nullos nisi natos regũ. Quod si expressius volumus dicere, in quadam regione Saxoniæ, ling, imago dicitur, Athel anglice nobilis est, quæ coniuncta sonant, nobilis imago. Vnde etiam Occidentales Saxonici, scilicet Excestrenses, habent in Prouerbio summi despectus, hinderling, i. omni honestate deiecta, vel recedens imago. Rex autem Edwardus vt cognouit gentis suæ nequitiam, & præcipue superbiam filiorum Godwini, scilicet Haraldi, qui postea regnum inuasit, Tosti, Gurti, leofwini, & aliorum fratrum suorum, comperit non posse fore stabile vel ratum quod proposuerat de Edgaro Ethelinge, adoptauit Wilhelmum ducem normanorum in regnum, Wilhelmum dico Nothum, i. Bastardum, filium*Roberti auunculi sui, videlicet fratris matris suæ, virum strenuũ, bellicosum, & fortem, qui postea annuente Deo debellando supradictum Haraldum Godwini filium, regnum Anglorum victoriose adeptus est.

*al. Lunesi.

*al. Ricardi

pícti, & Scotti.

Damsell, & Ethelinge

Causa quã obrẽ Edw. Willm adoptaret in regni hereditate.

De latronibus.

De latronibus interfectis pro Latrocinio: Si quis post iustitiam factam fecerit clamorem ad iustitiarium quod iniuste interfectus sit, & iniuste iacet inter latrones, & dixerit quod velit hoc disrationari, det vadimoniū suū, & inueniat plegios. Tunc detur ei mensis & vnius diei terminus, vt tunc habeat parentes interfecti ex vtraque parte generis, scilicet ex parte patris xij. & ex parte matris sex. Quod si isti decem & octo velint disrationari cū illo qui primitus clamorem fecerat, & vadimonium dederat, Det vnusquisq; eorū suū vadiū cū gladio, & postea inueniat plegios tales qui possunt reddere forisfacturam, i. were suum, nisi possint disrationari quod dicunt. Tunc demum interfector suum det vadimonium, & inueniat plegios quod iuste interfectus est, & merito iacet inter latrones secundum legem sicut latro: Et primum ostēdat quo latrocinio, & qua ratione interfectus est. Quod si recognouerit quod viuus captus sit, nominet iustitiarium, & iudicem, & de vicinis testes legales. Qui si *warrantizauerint quod recte facta sit iustitia de ipso secundum latrocinium, quietus erit interfector illius. Ipsi vero qui clamorem fecerant, emendent sua vadimonia super iudices, & testes. Et si disrationatum fuerit quod iniuste sit interfectus, interfector dabit vadimonium iustitiæ episcopi, & fideiussores inueniet rectū persequendi. Deinde iustitia episcopi faciat inuenire processionem cum sacerdote induto alba, & manipulo, & stola, & clericis in suppellicijs cum aqua benedicta, & cruce, præcedentibus candelabris, & thuribulo, cum igne, & incenso, & amici extrahant mortuum deferētes in feretrum, & portātes eum ad ecclesiam. Ibi missa pro defuncto celebrata, & cœtero peracto officio, interrent eum vt decet christianum. Ab ipso vero die in sexdecem diebus reddat interfector episcopo tres forisfacturas, vnam quia legalem pro latrone interfecerit, alterā quia fratrem suum pro latrone interrauit, quod angli dicunt his*emne cpiſten: tertiam, eo quod vadimonium dedit ad disrationandum se, & non potuit.

*i. in se susceperint.

*i. fratrem in Christo

De vsurarijs. Lex Edward.

veies Glandvill fol. Gervas. Tilber. 37. Vsurarios quoq; defendit Rex Edwardus, ne remaneret aliquis in toto regno suo: Et si quis inde conuictus esset, quod fœnus exigeret, omni substantia propria careret, & postea pro Exlege haberetur. Hoc autem asserebat ipse rex se audisse in curia regis Francorũ dum ibidem moraretur, quod vsura radix omniũ viciorum esset

De emptionibus sine fideiussoribus, quod anglice dicitur fastermannes. Lex Edgar.

38. Prohibitũ erat etiã in eadem lege, ne quis emeret viuum animal, vel pannum vsatum sine plegijs, & bonis testibus. Si esset opus aureum vel argenteum vnde emptor dubitare possit, non emeret absq; aurifabris, vel monetarijs. Qui si vidisset quod esset de ecclesia, vel de thesauro, non emisset sine plegio: Si vẽditor careret plegijs, retineretur cum censu donec venisset dominus eius, vel alter qui posset bene eum warrantizare. Si quis hominũ aliter emeret, quod stulte emisset, cito perdet, & forisfacturam. Postea inquisisset iustitia per *lagamannos, & per meliores homines de burgo, vel de villa, vel de hundredo, vbi mansisset emptor, & de quali vita fuisset, & si vnquã audissent eum calumniari de exlegalitate: Quod si testarentur eum de bona vita, & legalitate, purgaret se iudicio comitatus quod venditorem nesciret reum de hac venditione, nec de aliqua alia exlegalitate: Et si sciret venditorem suum qui esset, vel vbi fuisset, diceret: Iustitia vero quæreret eum ad faciendam de eo iustitiã, qui si inueniri non possit, vtlagaretur.

i. legitimos viros.

De odio, et atia.

De Emptoribus, & machecarijs.

39 Cum autem dictum est, quod nullus hominum emeret absq; plegijs animal viuum, clamauerunt machecrarij de ciuitatibus & burgis, quos Angli vocant fleshmõgers, quod vnaquaq; die oportebat eos animalia viua emere, occidere, & vendere: Nam in occisione animaliũ erat vita eorum. Vociferabantur etiam ciues, & *Burgenses, & populus pro consuetudinibus suis, eo quod circa festum sancti Martini cõsueuerant animalia in fo-

i. carnarij & lanii.

i. oppidani

ro mercari sine plegio ad occisiones contra Natale domini faciendas. Murmur etiam multus super hoc edicto erat in turba. Quare vt æstimo, si quæreretur ibi (vt fit in quibusdam congregationibus) placet? redderetur, non placet. ibi etiam si adesses, audires fundere secreta diuisos aure susurros, & clamores, & vòceferationes, & murmurationes tumultuantium populorum. Et laudatum est regi quatenus consuetudines iustas, & sapienter deductas non auferret eis, tamē in foro regio empto mercato suo cum testibus & cognitione vendentium.

De Ducibus Normanorum in Neustria, quæ modo vocatur Normannia.

Primus Normāniæ dux Rollo, qui etiam Robertus in Baptismo dictus, annos, 30. regnauit, VVilhelmus filius, xxv. Richardus senior. 53. Richardus secundus. 30. Richardus tertius vnum annum. Robertus frater eius octo, VVilhelmus Bastard comes. 30. postea. 22. annis fuit rex Anglorum. Richardus igitur senior habuit filiam nomine Emmam, quæ nupsit Aeldredo Regi Anglorum, ex qua idem rex genuit Edwardum et Aluredum. Tempore autē Richardi secundi, Aeldredus Rex Danos in Anglia occidi fecit, ob quam rem Suanus Rex Danorum Angliam inuasit, & obtinuit, Aeldredus vero cum vxore sua & filijs profectus est in Normanniam ad Richardum secundum vxoris suæ fratrem, Normanniæ ducem. Suenus nō multo post moritur, & in Daciam defertur tumulandus. Interea Eldredus cum vxore ad regnum suum reuertitur, filijs suis cum auunculo demissis. Sueino tumulato, Chnutus filius magna cum classe (adductis secum Lachiman rege Sueuorum, et Olauo rege Noricorum, qui apud Rothomagum baptizatus est) thamisiam intrauit, & Aeldredum Regem intra Londinum obsedit, qui obsessus infirmitate præuentus moritur. Chnutus vero regno potitus, prædictam Emmam reginam accepit coniugem, ex qua genuit Hardecanutum regem Danorum, & filiam nomine Gunnildam, quæ nupsit Henrico imperatori Romanorum. Interea defuncto Richardo secundo, Richardus filius eius successit ei vno anno. Quo mortuo Robertus filius eius successit. Qui cupiens Edwardum in regnum restituere, Anglorum cum classe pontum ingressus, vento instante aduerso apud insulam Gerneswic diu detentus in Normaniam reuertitur: Deinde Ierusalem profectus, VVilhelmum filium suum paruulum reliquit hæredem. Expletoq; voto, repatriando moritur apud vrbem Niceam. VVilhelmo itaq; Normanniam Regente, Chnutus Rex Anglorum moritur, cui successit filius eius Haroldus Haresote ex concubina Elfgiua natus. Quod Edwardus indigne ferens, cum xl. nauibus apud Hamptonam appulit, resistentibusq; sibi Anglis capta præda Normanniam reuertitur. Interea Aluredus frater eius cum militibus plurimis in partem aliam ingressus, a Godewino comite hospitio susceptus, dolo noctu captus, cum suis vinctus, atq; Haraldo regi cum socijs missus, oculis priuatur socijs interemptis. Haroldus haresote* i. Leuipes.

quoq; non multo post moritur. Cui succeßit Hardecanutus a Dacia regreßus, ex Emma Edwardi matre progenitus, qui fratrem suum antegenitum Edwardum e Normannia euocans secum habitare fecit: Qui infra duos annos defunctus, Edwardum reliquit hæredem. Hic bonus rex Edwardus regnauit annis. xxij. Sed carens sobole, VVilhelmo cognato suo Normannorum duci transmisit Robertum Cantuariensem Archiepiscopum, & de regno suo eum hæredem instituit. Sed & comitem Haroldum post eum misit, & de regno apud Rothomagum ei fidelitatem iurauit. Defuncto itaq; Edwardo, Haroldus regnum dolose inuasit & seditiose, & regnauit nouem mensibus, & vna cum magnis complicibus, & seductoribus, & socijs suis legitimum hæredem boni Regis Edwardi a corona totius regni prædicti iniuste, inique, & seditiose exhæreditauit. Quod VVilhelmus audiens, forti cum claße apud peuensellum appulit, ibiq; castro ædificato, apud Hastinges aliud condidit. Cui occurrens Haraldus cum Anglis sub hora diei tertia secundo Idus Octob. bellum intulit, in quo ipse Haraldus in primo conflictu occubuit, bello tamen vsq; ad noctem protracto. Richardus vero de Brionnia propinquus Roberti Normannorum Ducis, vir strenuus, magnus, & animosus, ipsum Haraldum percußit, et interfecit, sociosq; suos dense circumstantes vna cum genere suo penitus viriliter strauit, fugauit, & occidit. Qui Haraldus fuit postea clam quæsitus, & inuentus per signum quod habuit in pede inter cadauera mortuorum, & sepultus a clericis suis inculte in Capella de VValtham. VVilhelmus victor effectus in subsequenti Natali Domini, anno incarnationis Dominicæ, 1066. Londini Rex Anglorum, & totius regni huius Brytanniæ mox cum gaudio coronatur, Regnauitq; annis, 22. Obijt Rothomagi, & sepultus est apud Cadamurū in Abbatia Sancti Stephani quā construxerat. Regia autem vxor sua Matildis obijt Rothomagi, & sepulta est apud Gadomum in Abbatia Sancta Trinitatis, quam ipsa construxerat. Post quem regnauit VVilhelmus filius eius, 13. annis. Cuius anno nono peregrinatio multarum gentium facta est in Ierusalem contra Saracenos: Quarto vero anno peregrinationis capta est Ierusalem a Francis, & regnauit in ea dux Lotharingiorum Godefridus anno tantum vno. cui succeßit Baldwinus frater eius annis 18. Anno vero, 13. VVilhelmus rex anglorū, & totius regni, secundus, occiditur venando sagitta, in Anglia, & sepultus est in Cathedrali ecclesia VVynton. Erat autem miles strenuus, probus, animosus, Bellicosus, & largus, sed clerum odio habuit vniuersum. Habuit & tenuit ecclesia totius huius regni, & vniuersū regnum prædictum libertatem suam cum omni integritate & honore vsq; ad tempora istius VVilhelmi regis minoris, qui Rufus vocabatur, Donec eodem a Baronibus totius regni huius auxilium requirente, ad Normanniam retinendam de Roberto fratre suo, cognomento Curthose, Ierusalem proficiscente, conceßum est ei, non lege statutum tamen, neq; lege firmatū sed hac neceßitatis causa ex vnaquaq; hida sibi dari, iiij. sol. ecclesia non excepta. Dum nec collectio census fieret, proclamabat sacta ecclesia suā reposcens libertatē, sed nihil profuit. Iste rex regnauit, 13 annis, & VVyntonia sepultus est.

Haraldus interfectus.

Ex qualibet hyda 4. solidi.

Rerum in his libris memorabilium Index, in quo prior numerus folium, posterior capitulum monstrat.

Man-

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

FINIS.

